

БИБЛИОТЕКИ, ЧЕТЕНЕ, КОМУНИКАЦИИ
Четиринадесета национална научна конференция
с международно участие
Велико Търново, 17-18 ноември 2015 г.

- © Проф. д-р Елена Георгиева, научен редактор, 2016
- © Проф. д-р Иванка Янкова, съставител, 2016
- © Доц. д-р Александър Ковачев, съставител, автор статия, 2016
- © Д-р Иван Александров, съставител, автор статия, 2016
- © Доц. д-р Калина Иванова, съставител, автор статия, 2016
- © Калоян Здравков, графичен дизайн, технически редактор 2016
- © Авторски колектив, 2016
- © Народна библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново, 2016

ISSN: 1313-8138

Народна библиотека
„П. Р. Славейков“ – Велико Търново

Великотърновски университет
„Св. св. Кирил и Методий“
Катедра „Книгоиздаване и БИД“

БИБЛИОТЕКИ ЧЕТЕНЕ КОМУНИКАЦИИ

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА НАЦИОНАЛНА НАУЧНА
КОНФЕРЕНЦИЯ С МЕЖДУНАРОДНО
УЧАСТИЕ

17-18 ноември 2015 г.

*Посветена на 830-годишнината от
въстанието на болярите Петър и Асен и
възстановяването на българската държава*

Народна библиотека „П. Р. Славейков“
Велико Търново, 2016

*Изданието се осъществява с
финансовата подкрепа на издателство
„Анубис-Булвест“ - София.*

Встъпителни думи

Настоящият научен сборник представя докладите и съобщенията на участниците от XIV-та национална научна конференция с международно участие „Библиотеки, четене, комуникации“. Ежегодният научен форум през 2015 г. акцентува върху темата за библиофилството и неговото отражение върху националната ни култура. Като организатори на конференцията освен Катедра „Книгоиздаване и библиотечно информационни дейности“ от Великотърновският университет „Св. св. Кирил и Методий“ и Народна библиотека „П. Р. Славейков“ се включи активно и Асоциацията на Университетските библиотеки. Конференцията протече под патронажа на вицепрезидента на Република България г-жа Маргарита Попова.

През годините сборникът с доклади се утвърди като научно издание, което ни запознава с най-новите постижения и оригинални приложения в областта на библиотекознанието и библиотечната дейност, информационните технологии и комуникации, пряко свързани с библиотечната практика, книгознанието, музеологията и литературната история, както и от други научни области.

Автори на докладите в сборника са преподаватели от Великотърновският университет „Св. св. Кирил и Методий“ и други висши учебни заведения, докторанти и студенти, колеги от институции, свързани с опазване културната памет и книжовното културно наследство от различни градове на страната. Международните участници през 2015 г. са представители на водещи университети, културни и научни институти от Русия, Полша и Сърбия, което говори за издигане престижа на конференцията и за разширяване обсега на международния обмен.

Изказваме благодарност за оказаната финансова подкрепа на издателство „Анубис-Булвес“ – София, с чиято помощ Народна библиотека „П. Р. Славейков“ реализира настоящото издание.

От съставителите

Република България
Вицепрезидент

ДО
ПРОФ. ИВАНКА ЯНКОВА

ДО
ДОЦ. Д-Р АЛЕКСАНДЪР КОВАЧЕВ

ДО
Д-Р ИВАН АЛЕКСАНДРОВ

ДО
УЧАСТНИЦИТЕ В XIV-ТА
НАЦИОНАЛНА НАУЧНА
КОНФЕРЕНЦИЯ „БИБЛИОТЕКИ,
ЧЕТЕНЕ, КОМУНИКАЦИИ“

УВАЖАЕМИ ОРГАНИЗАТОРИ И УЧАСТНИЦИ В
КОНФЕРЕНЦИЯТА,
СКЪПИ КОЛЕГИ,

Приемете най-искрените ми пожелания за успешен и ползотворен диалог и анализ на широкия спектър от въпроси, върху които е фокусирана XIV-та Национална научна конференция „Библиотеки, четене, комуникации“.

Избраната от вас доминираща тема „Библиофилството-традиции и национална култура“, съчетана с високата ерудиция и авторитет на лекторите, биха могли многократно да увеличат възможностите за обществена подкрепа към хората, които поддържат традицията

библиотеките да са център на духовност и да пазят писменото културно наследство. Техните усилия са апостолски, каквито са професионалната им отдаденост и личната им скромност, присъщи на личностите на духа и познанието. На тях е отредено да посочват пътя към успешното развитие на обществата и цивилизациите.

Искрено и дълбоко съм съпричастна и подкрепям събитията, организирани от българските библиотеки. Това сътрудничество стимулира активността на цялото общество и на институциите в създаването на повече условия за интелектуална свобода, за достъп до информация, за творчество.

Поздравявам ви за вдъхновената ви сила и устрем към книголюбие и познание.

Пожелавам успешна работа на конференцията !

МАРГАРИТА ПОПОВА

ВИЦЕПРЕЗИДЕНТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ДО
ПРОФ. ИВАНКА ЯНКОВА
ДО
ДОЦ. Д-Р АЛЕКСАНДЪР КОВАЧЕВ
ДО
Д-Р ИВАН АЛЕКСАНДРОВ
ДО
УЧАСТНИЦИТЕ В XIV-ТА НАЦИОНАЛНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ „БИБЛИОТЕКИ,
ЧЕТЕНЕ, КОМУНИКАЦИИ“

УВАЖАЕМИ ОРГАНИЗАТОРИ И УЧАСТНИЦИ В
КОНФЕРЕНЦИЯТА,
СКЪПИ КОЛЕГИ,

Приемете най-искрените ми пожелания за успешен и ползотворен диалог и анализ на широкия спектър от въпроси, върху които е фокусирана XIV-та Национална научна конференция „Библиотеки, четене, комуникации“.

Избраната от вас доминираща тема „Библиофилството – традиции и национална култура“, съчетана с високата ерудиция и авторитет на лекторите, биха могли многократно да увеличат възможностите за обществена подкрепа към хората, които поддържат традицията библиотеките да са център на духовност и да пазят писменото културно наследство. Техните усилия са апостолски, каквито са професионалната им отдадност и личната им скромност, присъщи на личностите на духа и познанието. На тях е отредено да посочват пътя към успешното развитие на обществата и цивилизациите.

Искрено и дълбоко съм съпричастна и подкрепям събитията, организирани от българските библиотеки. Това сътрудничество стимулира активността на цялото общество и на институциите в създаването на повече условия за интелектуална свобода, за достъп до информация, за творчество.

Поздравявам ви за вдъхновената ви сила и устрем към книголюбие и познание.

Пожелавам успешна работа на конференцията!

МАРГАРИТА ПОПОВА
ВИЦЕПРЕЗИДЕНТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

*Уважаеми дами и господа,
Скъпи колеги,*

Както всяка година през месец ноември Велико Търново става средище за обмен на идеи и новаторски практики в областта на библиотечните и информационни науки. Тази година Народната библиотека „Петко Рачев Славейков“ е домакин на XIV-тата национална научна конференция с международно участие „Библиотеки – Четене – Комуникации“ с акцент библиофилството като традиции и национална култура.

Историята на библиофилството започва още с изобретяването на писмеността преди 5000 години. Откриването на книгопечатането през 1450 г. поставя ново начало на библиофилството, а съвременното библиофилство се оформя през XV и XVI век като „наклонност у лица, които високо ценят книгата, увличат се по книгосъбирателство и грижовно се отнасят към книжовните си притежания“. По-късно, през XVIII в., библиофилството става разпространено явление в цяла Европа, особено във Франция. Известни личности като Ришельо, Мазарини, Колбер успели да съберат ценни частни библиотеки. Днес благодарение на библиофилите до нас са достигнали исторически паметници чрез които бихме могли да се пренесем в отминали епохи и да се докоснем до книги, които са принадлежали на известни личности и велики владетели. Голяма част от тях служат като образец за поетическо, полиграфическо, художествено-оформителско и творческо майсторство за днешните издатели и ценители на книгата. В последните няколко години наблюдаваме и в българския издателски бранш амбиции да се издават книги, които привличат с качествено печатно изпълнение и оформление, които освен колекционерска имат и образователна стойност за идните поколения.

През 2015 г. Велико Търново е домакин на националните чествания, посветени на 830 години от въстанието на болярите Петър и Асен и възобновяването на българската държава, затова и организационният комитет на конференцията посвещава научните сесии на тази важна в исторически план годишнина.

Не на последно място изказваме нашата благодарност на Вицепрезидента на Република България г-жа Маргарита Попова

за съпричастността и подкрепата, която оказва на библиотечната гилдия и с подкрепата си съдейства за развитието на библиотечно-информационните науки и за напредъка на библиотечното дело в България.

Съорганизатори на настоящата конференция отново е Катедра „Книгоиздаване и Библиотечно-информационни дейности“ при Великотърновския университет и Асоциация на университетските библиотеки с председател проф. дфн Иванка Янкова.

В програмата на конференцията в рамките на два дни – 17 и 18 ноември са включени 50 доклада, от които 18 доклада са тематично обвързани с библиофилството и ще направим възможното тези научни съобщения да бъдат издадени в един библиофилски оформен сборник.

И тази година се радваме на авторитетно международно участие в лицето на гостуващите докладчици от Библиотеката на Руската академия на науките и Университета за култура и изкуство в Санкт-Петербург – Русия. Благодарим и за стабилната подкрепа от колегите от Сърбия в лицето на директорите на Народните библиотеки в гр. Кралево и гр. Ниш и на библиотечните специалисти от гр. Димитровград и гр. Лазаревац, Сърбия.

В рамките на конференцията са предвидени 3 фирмени презентации чрез които аудиторията ще се запознае с нови банкови предложения на Инвестбанк, чрез презентацията на Вали Компютърс научаваме какви са предимствата и възможностите на електронните четци пред традиционната книга и чрез презентацията на ДЗИ „Животозастраховане“ ще получим информация как да защитим своето бъдеще и сигурност.

Надявам се, че в дните на конференцията ще се чувствате добре във Велико Търново и ще имате възможност да се запознаете с културно-историческите забележителности на старопрестолния град.

Пожелавам ползотворна работа на участниците в конференцията.

На добър час!

Д-р Иван Александров

Малко известни библиофилски издания във фонда на Пловдивската народна библиотека

Доц. д-р Радка Колева

Пловдив

Богатството на една библиотека е измеримо и с разнообразието и ценността на нейния фонд. Част от този фонд са и библиофилските издания. Критериите за включване на едно издание в библиофилските ценности на една библиотека са ясно формулирани в енциклопедия „Книга“ – оригинално художествено оформление, качество на материала, нестандартни формати, номерирани книги, съдържание на автографи, ръчно направени рисунки, илюстративни материали, включени други носители на информация.

Библиофилските издания са гордост за всяка библиотека, а не рядко те са и част от националната ни книжовна съкровищница.

Изключително труден беше изборът ми на библиофилски издания, които да представя пред вас на настоящата научна конференция. Трудността идва от голямото количество на изключително ценните библиофилски издания във фонда на Народна библиотека „Иван Вазов“, защото библиофилството в моята библиотека има своите дългогодишни традиции, продължавани и днес.

Ето защо принципът на подбора беше само един – сравнително нови, малко познати и рядко показвани библиофилски издания, някои от тях единствени екземпляри в България.

Книги на акад. Дмитрий Лихачов с автограф – дар на акад. Петър Динеков

Известен е фактът на културната ни общественост, че личната библиотека на акад. Петър Динеков, големият български учен-литературовед, езиковед, фолклорист, културолог е притежание на Народна библиотека „Иван Вазов“. Още през 1980 г. при личното му посещение в библиотеката, в разговор с ръководството, на което присъствах и аз, Петър Динеков заяви: „Мисля, че на тази библиотека дължа най-много в ония толкова важни за мене години, когато се готвех за научна работа. Винаги ще бъда признателен на тази библиотека и, струва ми се, че в края на краищата, моята лична библиотека, която е доста богата като научна и литературна

библиотека, ще подаря на Пловдивската народна библиотека.“ В изпълнение на дарителската му воля, след смъртта на акад. Динев този прекрасна колекция от 14 296 заглавия предоставя на нашата библиотека сестра му Гена Динекова.

Личната библиотека на Петър Динев е наистина огромна. Той не само купува книги, но и непрекъснато получава в дар творби от писатели, учени от многобройните си ученици, носи интересни издания от командировките си в чужбина. Библиотеката му обаче впечатлява не толкова с количеството на книгите, а с тяхното качество. Това е библиотека от „живи книги“. Всяка носи в някаква степен печата на своя притежател, всяка е с нещо неповторима. В тази библиотека има изключително много библиофилски рядкости – например парижкото издание на Пан Тадеуш, издадените в чужбина и недостъпни за българския читател по онова време, поради строгата цензура книги на руски писатели, в които понякога са добавяни и допълнителни листове с текстове, отхвърлени от редакторите в тоталитарните времена. В сбирката от вестници можеха да се открият заглавия, неотбелязани дори в пълни библиографски указатели, като „Български периодичен печат 1844–1944“.

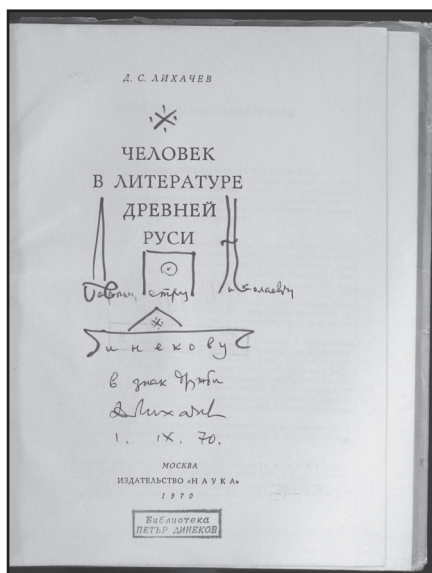
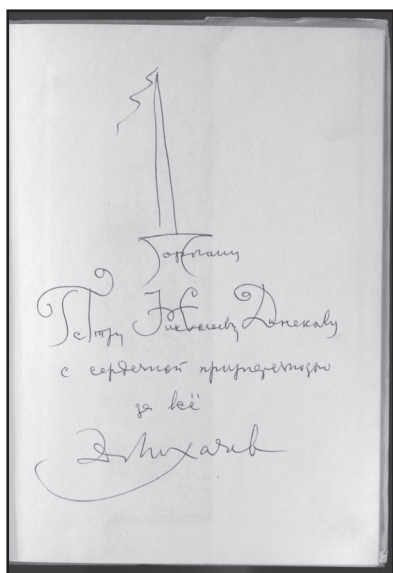
Личната библиотека на акад. Динев все още е недостатъчно проучена. Единствено „живите книги“ както ги нарекохме, книгите с дарителски надписи, включени в първия том (първи и единствен от проектирания многотомен каталог на личната му библиотека) са общо 3 160, те представляват близо една четвърт (около 22,5%) от общия брой на заглавията. Сбирката се е оформила в продължение на седем десетилетия от края на 20-те до началото на 90-те години. Тя отразява връзките на учения в страната и чужбина. Около 400 български творци са му посветили с дарствени надписи общо 2179 заглавия. Повече от 200 чужденци са му дарили 960 книги – това са оригинални творби на 23 чужди езика – художествени и научни, преводни книги, сборници с документални материали, шедьоври на полиграфическото изкуство.

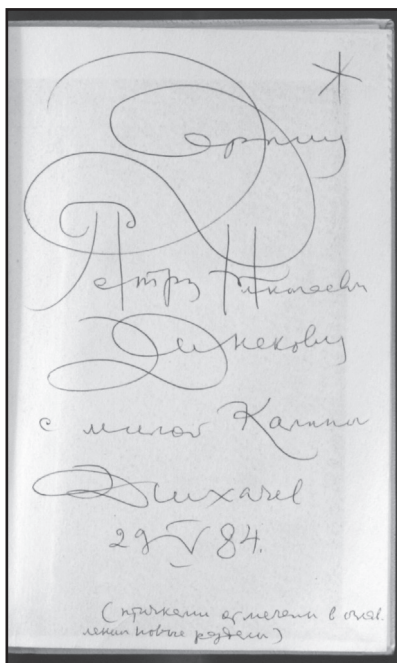
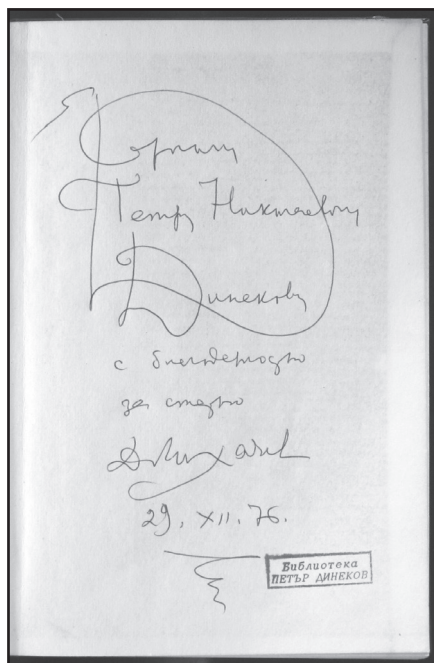
Защо книгите с дарствени надписи, посвещения, автографи са особено ценни и се нареждат по значимост като библиофилските издания? Това са книги с двойна комуникативна функция. От една страна, те са свидетелство за осъществена писмена комуникация на равнището на интелектуалното общуване, а от друга – за

конкретно лично общуване. Дарствените надписи и посвещения отразяват живия, непосредствения контакт между личности, които желаят да общуват помежду си, да обменят идеи, да споделят общи ценности. Те са израз на етични и емоционални взаимоотношения – знак за признание на личен авторитет, за уважение към учителя, събеседника, за любовта и приятелството.

Надявам се, че разбирате моите терзания при избора на библиофилски издания от огромното им количество в личната библиотека на акад. Петър Динеков. И все пак моят избор бе да представя една малка част от най-любопитните и много ценни книги на Дмитрий Сергеевич Лихачов – един от най-големите руски литературоведи от втората половина на миналия век. Учен със световна известност. В библиотеката на П. Динеков има 41 книги с автографи от акад. Лихачов. На 28 от тях той е автор и на 13 редактор и съставител. В тази сбирка не липсва нито един от известните изследователски трудове на руския учен. Дарствените надписи са свидетелство за дълбоко и искрено приятелство, за едно постепенно навлизане на руския учен в проблемите и взаимоотношенията между старата руска и старата българска литература, очевидно не без подтици и стимули, дошли от акад. Динеков.

Освен със съдържанието си, автографите са интересни и с оформлението си. Рисунъкът на надписите, понякога внушен от

калиграфското писмо на старите ръкописи, подчертава особената духовна атмосфера, излъчвана от тази забележителна литературна дружба. Буквата „Д“ в името на Динев често се използва като горяща свещ, използват се и различни знаци, заети от орнаментиката на старите ръкописи – птици, звезди, и с тях авторът отбелязва и раздели от книгите си, към които иска да насочи вниманието на своя приятел.

На IV Международен салон на книгата в Санкт Петербург (23–26 апр. 2009 г.) в българския павилион на отделен щанд бяха показани част от тези книги. Интересът към тях беше изключителен, включително и от страна на кмета на Санкт Петербург.

Най-голямата и най-малката книга във фонда на Народна библиотека „Иван Вазов“

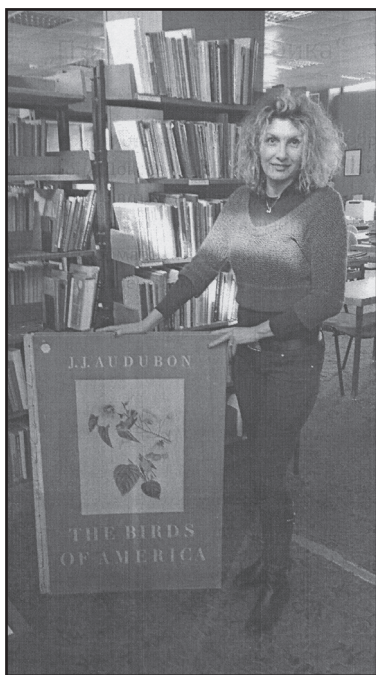
Томовете „Птиците на Америка“ са едни от най-скъпите и уникални книги в света. В Пловдивската библиотека през 1972 г. попадат два тома от оригиналното фототипно издание, отпечатано в Германия – 250 екземпляра за Европа и 250 за Америка, всяко с пореден номер. Нашите два тома от библиофилското издание са с

номера 172 и 173. Албумите са с твърда корица с размер 98/69 см. Подвързани и прошнуровани така, че всяка отделна част може да бъде самостоятелна. Всяка страница е от твърда и дебела хартия, всяка една илюстрация е ярко художествено творение. Отстрани на всяко изображение има кратко описание на птицата (наименование, начин на живот, храна и територия, присъща за нея) на два езика – английски и немски. Изображенията на птиците са в реални размери и украси. Всичко е изработено на ръка, пред всяка страница с птица има заглавна страница, която дава информация за номера на изображението в оригинала, името на птицата, познато сред местните хора, както и латинското им наименование.

Автор на това произведение на изкуството, този фантастичен труд на науката за птиците е Джон Одюбон – виден естествоизпитател, орнитолог, ловец, художник, писател. Той обикаля цяла Америка, лично ловува птиците, препарира ги, описва и рисува в естествена големина.

Духовете около това издание се развълнуваха, когато аукционна къща „Сотбис“ продаде оригинален екземпляр на книгата за 11,5 милиона долара. Разбира се, стойността на дубликата е по-малка, но това не го прави по-малко ценна библиофилска рядкост.

Оригиналът е издаден през 1827–1838 г.

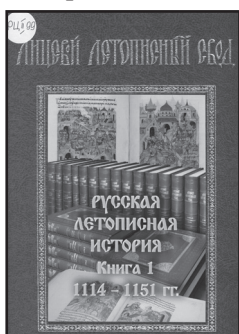
Нека до книгите-великани сложим едно книжле-джудже. Най-малката книга във фонда на библиотеката е реч на Тодор Живков, произнесена през 1968 г. на IX световен фестивал на младежите и студентите в София. Книжлето е с размер на един нокът – 1,3 x 1 см. Чете се само с лупа, която върви заедно с речта. Отпечатано е в малък тираж, за да се раздава като скъп подарък на държавни глави, гостуващи на Тодор Живков.

„Цар-Книга“

„Цар-книга“ е наречено многотомното издание „Лицевой летописны свод XVI века“ – монументален паметник на древноруското книжовно изкуство. Грандиозно по обем летописно произведение, в което се представят библейските събития от сътворението на света до образуването на Римската и Византийската империи, както и историята на Русия в продължение на четири и половина столетия – от 1114 г. до 1567 г. Уникален книжовен паметник, създаден през 1576 г. за руския цар Иван Грозни, затова е наречена „Цар-Книга“. Тази легендарна книжна колекция (25 тома) няма

аналог в световната култура по обхват, нито по богатство на илюстративния материал – 20 хил. страници, над 17 хил. цветни миниатюри. Широко е осветена и историята на балканските народи – българи, гърци, сърби.

Защо „Лицево летописно свод“? „Лицеви“ в средните векове са се наричали илюстрираните ръкописи с изображения на хора – „в лице“. Към всеки том от изданието са приложени научни статии, съдържащи сведения за историята на съставяне на ръкописа и неговото изследване. Факсимилното издание (подготвено и издадено от фирма „Сектеон“ – Русия) е единственото в България и е притежание на Народна библиотека „Иван Вазов“.

„С любов от Аполония и твоите автори“

Така се нарича книгата, издадена в един екземпляр, посветена на поетесата и издателка Божана Апостолова по случай 70-годишния ѝ юбилей. Идеята и реализацията на книгата е на фондация „Аполония“. Творческият път на Божана е представен от проф. Михаил Неделчев. Поздрави към юбиляра отправят нейни приятели, нейни автори, нейни литературни открития – Иван Теофилов, Екатерина Йосифова, Георги Господинов, Силвия Чолева, Людмил Станев.

Закъснелите поздрави на Иван Цанев и Красимир Симеонов са приложени в книгата – едното ксерокопие, а другото написано емоционално на крак, на салфетка (евентуално в ресторант на чашка).

Книгата е илюстрирана с картини от любимия ѝ художник Свилен Блажев. Това библиофилско издание е притежание на самата Божана Апостолова и не е от фонда на библиотеката, но го

включих в доклада си като ново интересно издание, посветено на автор и издател, познат и приятел на библиотеките.

Библиография

1. **Живков, Т.** Заявление на ... / Тодор Живков. – София, 1968.
2. **Лицевой** летописный свод XVI века : Библейская история : Кн. 1–5. – Факс. изд. Москва, 2010-2011.
3. **Лицевой** летописный свод XVI века : Всемирная история : Кн. 1–11. – Факс. изд. Москва, 2010-2011.
4. **Лицевой** летописный свод XVI века : Русская летописная история : Кн. 1–24. – Факс. изд. Москв, 2009-2010.
5. **Лихачев, Д.** Великое наследие. Москва, 1975.
6. **Лихачев, Д.** Культурное наследие древней руси. Москва, 1976.
7. **Лихачев, Д.** Литература – реальность – литература. Ленинград, 1984.
8. **Лихачев, Д.** Человек в литературе древней руси. Москва, 1970.
9. **С любов от Аполония и твоите автори.** Созопол, 2015.
10. **Audubon, John J.** The birds of America : [Album] : [Vol. 1–2]. Leipzig, 1972.

Коллекция отечественных изданий по библиофилии в фонде библиотековедения библиотеки Российской академии наук

Д-р Мария Бокан,
Доц. д-р Нина Пономарева
Вед. библиограф Людмила Самара,
Библиотека Российской академии наук, Санкт-Петербург, Россия

Резюме: Библиотека на Фонда на библиотеката на Руската академия на науките е разработила колекция от публикации на bibliofil'stvo. Тя представя най-често публикации по тази тема: цяла Русия и регионални алманаси bibliophiles, конференция документи, избрани публикации на теорията, историята и практиката на bibliofil'stva, съдбата на отделните колектори и редки издания. Кратка характеристика на публикации, посветена на книгата характер, като неразделна част от литературата за bibliofil'stvo.

Въпроси на формирането на библиофил организации, представя основните видове публикации на bibliofil'stvo. Основните направления на дейността на известните руски библиофил В. А. Петрицкий.

Резюме: В фонде библиотековедения Библиотеки Российской академии наук сложилась коллекция изданий по библиофильству. В ней представлены наиболее распространенные издания по этой тематике: общероссийские и региональные альманахи библиофилов, материалы конференций, отдельные издания, посвященные теории, истории и практике библиофильства, судьбам отдельных коллекционеров и редких изданий. Дана краткая характеристика изданий, посвященных книжному знаку, как составной части литературы по библиофильству.

Рассмотрены вопросы формирования библиофильских организаций, представлены основные типы изданий по библиофильству. Раскрыты основные направления деятельности известного российского библиофила В. А. Петрицкого.

Abstract: In fund of library science of Library of the Russian Academy of Sciences there was a collection of editions on a bibliofilstvo. In it the most widespread editions on this subject are submitted: the all-Russian and regional almanacs of bibliophiles, materials of conferences, separate editions devoted to the theory, history and practice of a bibliofilstvo, destinies of certain collectors and rare editions. The short characteristic of the editions devoted to an ex-libris as literature component on a bibliofilstvo is given.

Questions of formation the bibliofilskikh of the organizations are considered, the main types of editions on a bibliofilstvo are presented. The main activities of the famous Russian bibliophile V. A. Petritsky are opened.

Ключови думи: Bibliophilia, общество на bibliophiles, алманах bibliophiles, редки публикации, Фондацията библиотеката библиотеката на Руската академия на науките, П. Н. Берков, В. А. Петрицкий, экслибриси книга отбележи, история на bibliophil'stva в Русия

Ключевые слова: Библиофилия, общества библиофилов, альманах библиофилов, редкие издания, фонд библиотекосведения Библиотеки Российской академии наук, П. Н. Берков, В. А. Петрицкий, экслибрис, книжный знак, история библиофильства в России

Keywords: *Bibliophilia, societies of bibliophiles, the almanac of bibliophiles, rare editions, fund of library science of Library of the Russian Academy of Sciences, P. N. Berkov, V. A. Petritsky, an ex-libris, bibliophil'stvo history in Russia*

Библиофилия, библиофильство (с греческого) – любовь к книге и собирательству редких и ценных изданий. Любовь к собирательству характерна для самых ранних этапов развития письменности (сер. 7 в. до н.э.).

Современное понятие «библиофил» появилось в России в конце 17 в. Характерно, что в русской специальной литературе оно употребляется наряду с понятием «библиограф». Как термин понятие «библиофил» устанавливается в конце 19 в.¹

До конца XIX века библиофильство в России развивалось как деятельность отдельных любителей-библиофилов. Первые объединения библиофилов в России появились в начале XX века («Общество любителей книжных знаков» – 1905 г., «Русское библиофильское общество» – 19 сентября 1917 г.)². В 1920-е годы возникают «Русское общество друзей книги» в Москве, «Ленинградское общество библиофилов», «Кружок друзей книги» в Казани и др. В это же время возникли первые печатные органы советских библиофилов: «Казанский библиофил» (Казань, 1921–1923), «Среди коллекционеров» (Москва, 1921–1924), «Альманах библиофила» (Ленинград, 1929), «Хроника Ленинградского общества библиофилов» (Ленинград, 1931) и другие. Многие из этих библиофильских обществ и печатных органов просуществовали недолго, но возникший интерес к библиофилии, приглушенный в 1930–1940-е годы, вновь возродился в конце 1940–1960-е гг. Первой организацией, объединившей в этот период библиофилов, была Секция коллекционеров, возникшая в 1947 г. при Ленинградском Доме ученых. Ее инициаторами были известные российские книговеды-библиофилы профессор М. Н. Куфаев, кандидат искусство-

ведческих наук О. Э. Вольценбург и известный советский филокартист Н. С. Тагрин. Эта секция под названием «Секция книги и графики» продолжает существовать до настоящего времени. В апреле 1953 г. при Московском Доме ученых АН СССР возникла Секция книги, осуществлявшая в течение 15 лет активную и разностороннюю деятельность, в том числе и по библиофилии. В ноябре 1963 г. начал свою деятельность «Клуб любителей книги» в Харькове, осенью 1965 г. при Ленинградском обществе коллекционеров (с 1967 г. – Ленинградском отделении Всероссийского общества филателистов) возникла Секция библиофилов³. Во многих городах Советского Союза в этот период возникают секции и клубы библиофилов. В 1990-е годы они объединились в Организацию российских библиофилов. Для придания этой Организации статуса юридического лица на 20-й встрече ее членов был создан Национальный союз библиофилов.

Многие библиофильские организации издают свою продукцию. Она представлена пригласительными билетами секций, программами и отчетами библиофильских конференций, продолжающимися изданиями библиофильских организаций, отдельными трудами, посвященными библиофилам, редким изданиям, их истории и оформлению. Начиная с последней четверти XX века (времени выхода монографии П. Н. Беркова⁴), все чаще появляются труды по общим проблемам библиофильства. Мы рассмотрим состав библиофильских изданий в фонде библиотековедения Библиотеки Российской академии наук (Библиотека РАН) как крупной научной библиотеки. Этот фонд имеет некоторое количество библиофильских изданий, однако, не ставит задачу приоритетного комплектования ими.

Фонд библиотековедения Библиотеки РАН был организован в 1956 г. В ходе его организации и дальнейшего комплектования сложился определенный круг источников, посвященных библиофилии и библиофильству. Этот круг не является исчерпывающим собранием материалов по этой проблеме, имеющихся в Библиотеке РАН. Основная часть этих изданий поступает в Научно-исследовательский отдел редкой книги. Однако фонд Кабинета библиотековедения имеет достаточно хорошо укомплектованный раздел литературы по книговедению, в котором материалы по библиофилии образуют коллекцию наиболее распространенных

отечественных изданий этой тематики, включающую и некоторые раритетные издания.

Еще в 1827 г. А. С. Пушкин отмечал: «Альманахи сделались представителями нашей словесности. По ним со временем станут судить о ее движении и успехах»⁵. Эти слова оказались верными и для русской библиофильской литературы в целом. Общероссийские и региональные альманахи библиофилов являются наиболее распространенными библиофильскими изданиями, представленными в фондах библиотек. Среди них самое значительное место занимает «Альманах библиофила» Всесоюзного общества книголюбов, который унаследовал свое наименование и значение от одноименного издания Ленинградского общества книголюбов 1929 г.

«Альманах библиофила» (1929, 1973–1993, 2005–...) – ежегодное издание, посвященное всем главным событиям в области библиофильства, прошедшим в текущем году. Альманах выходил регулярно, с 1973 г. по 1993 г. вышло 28 выпусков. Менялась редакция этого издания, но неизменным оставалось содержание. «Альманах библиофила» являлся традиционным изданием Всесоюзного общества книголюбов. Издание было возобновлено более чем через 10 лет. В 2005 г. вышел 29 выпуск «Альманаха библиофила», в редакционной статье которого отмечалось, что Всесоюзное общество книголюбов из массовой организации превратилось в союз профессионалов; преобразовалось в Международный союз книголюбов, возрождающий многое из начинаний, успешно реализованных в начале пути⁶. Одним из таких начинаний является «Альманах библиофила», который в возрожденном виде сохраняет многие традиции предшествующего периода, оставаясь сборником статей о библиофильских находках, частных библиотеках.

В это же время издаются региональные альманахи библиофилов, другие периодические библиофильские издания. Так в Москве издаются «Библиофилы России» (2004–...) и «Библиофил» (1999–...), в Санкт-Петербурге – «Невский библиофил» (1996–...), в Челябинске – «Уральский библиофил». Все эти издания содержат разделы «Портреты библиофилов», «Личные библиотеки и коллекции», «Поиски и находки» и другие. Начали выходить малотиражные библиофильские факсимильные издания. Примером может служить выход в 1983 г. факсимильного издания «Альманаха библиофила» 1929 года (тиражом 5000 экз.). Издание было

подготовлено и выпущено группой энтузиастов-книжников, объединившихся в Ленинградское общество книголюбов. Ценным источником информации об этом издании является приложение⁷, в котором опубликована вступительная статья В. В. Кунина, и сведения об авторах «Альманаха библиофила» 1929 года. Во вступительной статье дается история создания Ленинградского общества библиофилов и выпуска им в 1929 г. тиражом 300 экземпляров «Альманаха библиофила», который был назван П. Н. Берковым «лучшим из изданий всех советских организаций друзей книги до настоящего времени»⁸.

Ценным справочным источником являются включенные в приложение «Краткие сведения об авторах «Альманаха библиофила» 1929 г.» Среди них имена многих известных библиографоведов и книговедов: А. И. Малейн, Н. Ю. Ульянинский, М. Н. Куфаев, О. Э. Вольценбург, П. К. Симони. Помимо биографических сведений приводится перечень основных работ.

Другой группой изданий, представляющей интерес для книголюбов, являются издания библиофильских клубов, выходящие под эгидой Национального союза библиофилов. Примером таких изданий могут служить публикации заседаний клуба «Библиофильский улей», проходящих ежемесячно в Москве. Они издаются в количестве 150 экземпляров и вскоре сами могут стать объектами внимания библиофилов. Тематика заседаний клуба разнообразна: они посвящены памяти известных российских библиофилов (П. А. Ефремова, Н. В. Соловьева, О. Э. Вольценбурга, Н. П. Смирнова-Сокольского и других), проблемам оформления редких изданий («Аромат книжного переплета», «Книга художника»), редким изданиям известных поэтов (И. Северянина, М. И. Цветаевой), а также тематическим встречам («Царскосельский ноктюрн», «Книжный винегрет», «Новогоднее ожерелье», Библиофильские финтифлюшки»). Издания библиофильских клубов представляют резюме сообщений участников заседания по его теме, проиллюстрированные фотографиями участников заседания и редких изданий, продемонстрированных членами клуба. Они могут быть изданы отдельными книжками, посвященными одному заседанию, или объединять несколько заседаний в одном томе⁹. Ярко изданные, сопровождаемые интересными комментариями, они привлекают внимание не только заядлых библиофилов, но и всех любителей книги.

Повышенный интерес среди исследователей к изучению теории и практики книжного собирательства наблюдается с середины 80-х годов и продолжается до настоящего времени. Наиболее яркое воплощение этот интерес принимает в тех случаях, когда осуществляется сотрудничество библиофилов с научными работниками и библиотекарями. Ранее говорилось о взаимосвязи понятий «библиограф» и «библиофил». Библиофилами были многие известные библиографы и книговеды. О развитии этого сотрудничества свидетельствуют регулярные публикации книговедов и библиографов в библиофильских журналах, систематическое участие руководителей крупнейших российских библиотек в работе Национального союза библиофилов, совместные мероприятия Российской государственной библиотеки и Национального союза библиофилов, посвященные памяти Н. П. Смирнова-Сокольского.

Результатом такого сотрудничества являются издания теоретического, исторического, обобщающего характера, посвященные проблемам библиофильства. Если до начала 1980-х годов преимущественно выходили книги, посвященные отдельным собирателям и изданиям¹⁰, то во второй половине 1980-х – начале 2000-х годов все чаще издаются обобщающие работы и труды библиофильских конференций¹¹. Они позволили, по словам М. Раца, «на основе переноса внимания с материала собирательства (книг) на саму собирательскую деятельность продвинуться вперед к понятию библиофильства и более объемному представлению о нем»¹². Потребность в обобщающих трудах проявилась и в переиздании монографии П. Н. Беркова «История советского библиофильства» (Москва, 1983).

Особенно ярко состав современных книголюбов демонстрируют участники библиофильских конференций. На первой международной конференции «Библиофильство и личные собрания» около трети авторов составляли члены Национального союза библиофилов, другую треть – библиотечные работники и ученые, в последнюю треть вошли журналисты и литераторы, букинисты, эксперты, начинающие собиратели¹³. Солидное представительство библиотечных сотрудников на этой и последующих конференциях «Библиофильство и личные собрания» позволило поставить вопрос о судьбах книжных собраний в библиотеках. Передавать личные собрания в дар библиотекам – замечательная традиция соби-

рателей книг. Ряд личных собраний попал в библиотеки в результате глобальных событий: войн, революций, восстаний и т. п. Так в библиотеках сформировались личные собрания, судьбы которых волнуют и библиофилов, и библиотекарей. На конференциях «Библиофильство и личные собрания» звучали доклады: «Собрание великой княгини Елены Павловны в Библиотеке Академии наук» (Т. В. Кульматовой), «Личные коллекции в фондах Национальной библиотеки Чувашской Республики» (Т. А. Николаевой), «Личные библиотеки и болгарское возрождение» (Иванки Янковой), «Дар великих князей» (Л. Ю. Ивашкиной) и другие.

Характерным примером такого рода докладов может служить выступление Елены Матвеевой «Малоизвестные страницы истории коллекции рода Михалковых»¹⁴. Библиотека старинного дворянского рода Михалковых – предпринимателей и библиофилов – в 1910 г. была передана в дар Библиотеке Российской Академии наук. Она формировалась с начала XVIII века в усадьбе Михалковых Петровское (Ярославской губернии). После поступления в Библиотеку РАН рукописная часть ее хранится в Научно-исследовательском отделе рукописей (НИОР) (15 единиц хранения XVII–XIX вв.). Часть библиотеки Михалковых, преимущественно богословского характера, в 1956–1957 гг. была передана в Ленинградскую духовную академию. Книги, не попавшие в НИОР, были рассеяны по различным отделам Библиотеки. Оставшаяся часть библиотеки Михалковых была передана в 1915 г. Рыбинской городской публичной библиотеке, которая получила имя С. В. Михалкова. В конце сообщения высказана мысль о том, что «...важно не только принять в дар ценную коллекцию, но и обеспечить в течение столетия ее сохранность»¹⁵.

Особый вклад в развитие истории и теории библиофильства внес известный петербургский библиофил доктор философских наук профессор В. А. Петрицкий. Он является одним из ведущих теоретиков библиофильства, автором более 150 работ по теории, истории и методике библиофильства. Его работы переводились на болгарский, немецкий, литовский и другие языки. В. А. Петрицкий – организатор международных научных конференций «Актуальные проблемы теории и истории библиофильства», участник историко-социологического исследования «Советское библиофильство 60–70-х гг.» (совместно с Б. Е. Казанковым), член редкол-

легии «Альманаха библиофила», «Невского библиофила», сборника «Книга. Исследования и материалы». Он принимал активное участие в подготовке и комментировании второго издания книги П. Н. Беркова «История советского библиофильства». К 75-летию ученого-библиофила был подготовлен сборник «Мир библиофильства», обобщающий его важнейшие труды по библиофилии¹⁶. В нем представлены работы Виля Александровича в области теории (место библиофилии в системе книговедения, ее сущностные черты, функции, роль в системе культуры, определение понятия «редкая книга» и т. п.), проблемы формирования истории библиофильства, рассказы о библиофильской психологии, проявляющейся в деятельности конкретных библиофилов, и о судьбах редких книг. Сборник не исчерпывает организаторскую, научную и собирательскую деятельность В. А. Петрицкого и можно надеяться, что к его 85-летию библиотечная и библиофильская общественность получит новый сборник его трудов.

Библиофильское издание отличается от массовой книжной продукции ограниченным тиражом или внешними качествами, наиболее ценными библиофилами: высоким уровнем художественного оформления и полиграфического исполнения, сортом бумаги, оригинальностью формата, дополнительными вкладками, нумерацией экземпляра и т. д.

Последним штрихом в оформлении книги является помещенный в ней книжный знак. Книжные знаки не только отмечают ее принадлежность какому-либо лицу или учреждению, но и придают ей особую нарядность.

В фонде Кабинета библиотековедения Библиотеки РАН изданий, посвященных книжным знакам, немного, однако, в нем представлены наиболее распространенные отдельные и периодические издания, раскрывающие специфику и значение экслибрисов. Значительную ценность для исследователей и любителей представляют энциклопедии и каталоги по этой тематике: фундаментальный труд С. Н. Богомолова «Российский книжный знак, 1700–1918» (2-е изд. М., 2010) и дополняющий его каталог Ю. С. Бородяева «Художественные книжные знаки государственных и общественных организаций СССР, 1918–1955 гг.» (М., 2007). Таким образом, в фонде библиотековедения достаточно полно отражены дореволюционные частные экслибрисы и книжные знаки

советских учреждений до середины XX века. Существенно дополняют эти источники материалы о создателях и коллекционерах экслибрисов, позволяющие представить достаточно полную панораму формирования и бытования книжных знаков до настоящего времени¹⁷. Имеются в фонде и материалы конференций по теме, например: «Книжный знак: история и современность» (М., 2006). В них раскрываются проблемы изучения, коллекционирования и сохранения экслибриса, особенности его бытования в библиотеках, историко-краеведческие исследования книжных знаков.

В 2004 г. начал выходить «Российский экслибрисный журнал», также представленный в фонде библиотковедения Библиотеки РАН. Издаваемый Российской ассоциацией экслибриса Международного союза книголюбов, этот журнал отличается всеми внешними качествами библиофильского издания: высоким уровнем художественного оформления и полиграфического исполнения, сортом бумаги и т. д. Он отражает жизнь экслибрисных обществ и клубов в России и за рубежом, историю и достижения отечественного экслибриса, информирует о крупных событиях (выставках, конгрессах, конкурсах) и новостях международной жизни, а также новых изданиях по экслибристике.

Таким образом, небольшая, но емкая коллекция изданий по различным вопросам библиофилии Кабинета библиотковедения способна удовлетворить информационные потребности читателей Библиотеки РАН в этой области.

Литература

1. **Ласунский** О. Г. Библиофилия // Книга : энциклопедия. – М., 1999. – С. 95.
2. **Рассадин** А. История русского библиофильства : метод. пособие для студентов / А. Рассадина ; Федер. агентство по образованию, ГОУ Ульян. гос. техн. ун-т. – Ульяновск, 2006. – 58 с.
3. **Берков** П. Н. История советского библиофильства (1917–1967). – Москва : Книга, 1971. – 256 с. ; То же. – [2-е изд.]. – Москва : Книга, 1983. – 280 с.
4. **Берков** П. Н. Указ. соч.
5. Цит. по: **Кунин** В. В. Ленинградское общество библиофилов и его альманах. – Москва, 1983. – С. 14.

6. **Альманах** библиофила. Вып. 29 / Междунар. союз общественных объединений книголюбов ; [ред. обществ. совет: О. Г. Ласунский и др. ; гл. ред. Л. В. Шустрова]. – Москва, 2005. – С. 7.
7. **Кунин В. В.** Ленинградское общество библиофилов и его альманах. – Москва : Книга, 1983. – 39 с.
8. **Берков П. Н.** Указ. соч. С. 153.
9. **Московский** клуб библиофилов. Восемь заседаний, 151–158, 2010–2011 / сост.: Л. И. Чертков ; ред. И. Д. Шаховской. – М., 2013. – 182 с., [28] л. ил.
10. См., например: **Берков П. Н.** О людях и книгах : (из записок книголюбца). – М. Книга, 1965. – 144 с. ; Кунин В. В. Библиофилы пушкинской поры. – М. :Книга, 1979. – 352 с.
11. Например: **Лавров В. В.** Книжная лихорадка, Москва, вторая половина XX века: печатные сокровища, библиофилы, букинисты : детектив в лицах, документах, воспоминаниях и легендах. – М. : Книж. клуб 36.6, 2007. – 431 с. ; Лавров В. В. Книгами полна голова : анекдоты жизни библиофильской. – Изд. 2-е, доп. – М. : Книга и бизнес, 2013. – 275 с. ; Рац М. Диалоги книжников вперемежку с монологами составителя. – М. : Инскрипт, 2012. – 431 с. ; Библиофильство и личные собрания : 2-я междунар. конф. – М. : Пашков дом, 2013. – 451 с. ; Актуальные проблемы теории и истории библиофильства : материалы междунар. науч. конф. / Секция книги и графики С.-Петерб. Дома ученых Рос. акад. наук ; сост. и отв. ред. В. А. Петрицкий. – СПб., 1982– .
12. **Рац М.** Диалоги книжников вперемежку с монологами составителя. – М., 2012. – С. 9–10.
13. **Библиофильство** и личные собрания : 1-я междунар. конф. – М., 2011. – С. 4.
14. **Матвеева Е. М.** Малоизвестные страницы истории коллекции рода Михалковых // Библиофильство и личные собрания : 2-я междунар. конф. – М., 2013. – С. 223–228.
15. **Матвеева Е. М.** Указ. соч. С. 228.
16. **Петрицкий В. А.** Мир библиофильства : вопросы теории, истории, психологии / В. А. Петрицкий ; Рос. акад. наук, Науч. центр исслед. ист. кн. культуры. – М. : Наука, 2006. – 400 с. – (Книжная культура в мировом социуме : теория, история, практика : сер. основана в 2004 г. / [редкол.: В. И. Васильев (пред.) и др.]).
17. См., например: **Беркетов В.** Эскизбрисы. – Тамбов, 2005. – 207 с. ; Искренне Ваш В. Х. : кн. воспоминаний о В. В. Худолее – ученом, коллекционере и человеке. – СПб., 2009. – 275 с.

Книголюбие от Москва към Пиза

Проф. дфн Мария Младенова
УниБИТ – София

Резюме: Публикацията разкрива съдържанието на най-голямата библиофилска сбирка в света, посветена на град Пиза и Наклонената кула в града, събирана от руския инженер Давид Илич Малков в продължение на 30 години, която през 1994 г. той дарява на Пизанския университет.

Ключови думи: библиофилство, Пиза, Наклонената кула в Пиза, Давид Илич Малков

Истинският библиофил не отделя книгата от съдържанието ѝ. Изходната точка на библиофила е съдържанието, изпълващо цялата книга, а едва след това самата книга за него е обект на любов.

С. Муровит

Едва ли някога московският инженер Давид Илич Малков (Астрахан, 28.04.1913 – Москва, 17.05.2010) е предполагал, че някога ще стане страстен библиофил, като темата на колекционерския му интерес в началото е Наклонената кула в Пиза, а малко по-късно – всичко за Пиза.

В продължение на 30 години той създава най-голямата частна колекция в света за Пиза, която получава международна известност и признание.

Началото на колекцията – Наклонената кула в Пиза

То е поставено след 10.03.1964 г., когато в „Правда” публикува съобщение на ТАСС от Рим, в което се дава информация, че Наклонената кула в Пиза, построена още през XI век, е в аварийно състояние, и правителството на Италия се обръща с молба към специалистите от цял свят да участват в обявения международен конкурс за спасяването на този удивителен архитектурен паметник, включен в Списъка на ЮНЕСКО на световното културно наследство.

Кулата в Пиза

Необичайният архитектурен проблем привлякъл вниманието на Давид Малков и той решил да помогне за решаването му със свой проект. За целта издирил голямо количество документи, свързани не само с нейната история, но и с особеностите на нейния

строеж, както и с причините за наклоняването ѝ – една сериозна човешка грешка от XII век, в резултат на която пластовете под кулата, построена върху нестабилна основа, започват да поддават още при завършването на втория етаж. В укрепването ѝ през следващите години участват едни от най-големите архитекти на Италия, но без резултат.

След като наклонът от 5,5 градуса става прекалено опасен, през 1990 г. тя е затворена за посетители.

Едва през 2007 г. успешно е намалено отклонението при върха ѝ с 45 см до положението от 1838 г., чрез реализирането на американски проект, осъществен от специалисти по механика, а изследванията вече показват, че кулата е спряла да се накланя.

Установено е, че малцина от туристите обръщат внимание на факта, че Наклонената кула е камбанария към Катедралата на Пиза, в близост до която се намира и старинно гробище – значим култов паметник за града.

Но да се върнем към средата на 60-те години на миналия век, когато Давид Малков създава собствен оригинален проект за спасяването на кулата, но преди това той прави задълбочени и интензивни проучвания за кулата в Руската национална библиотека в Москва. Проекта си предава в Обществото „Италия – СССР“, но дали той е изпратен в страната за участие в конкурса, е трудно да се каже, тъй като в италиански източник е отбелязано, че „поради трудните времена на общуване между Италия и СССР проектът на Малков не е изпратен в страната“ (2).

Този факт не отчайва Давид Малков, защото интересът му към град Пиза се засилва и той постоянно въвежда нови теми в своята колекция.

Всичко за Пиза

Градът силно и магнетично привлича вниманието и мисълта на Давид Малков, който решава да изучи неговата история, култура, архитектурните му паметници и забележителности, както и политическите и международните връзки между Пиза и света.

Той можел да премине по древните улици на Пиза със затворени очи без екскурзовод и сам можел да бъде отличен гид за всеки турист. Мислено той се разхождал в града хиляди пъти и се спирал

пред всеки паметник, пред всеки дом, които изучавал внимателно, служейки си със средновековна карта, намираща се в архива му.

Недалеч от кулата, на площада се намира старинно гробище, в което всеки паметник е истински шедьовър на изкуството. Там присъстват творби на великия Леонардо да Винчи, а също и на други известни скулптори от времето на Италианския ренесанс.

В цял свят са известни 25 картини на художника Беноцо Гоцолли (1421–1497), обединени под общото заглавие „Триумф на смъртта“. И те се намират именно в Пиза.

Давид Малков набавя източници и за видни италиански и чуждестранни гости на града, сред които са Джани Родари (1920–1980), световноизвестният художник Ренато Гутузо (1911–1987), министър-председателката на Индия Индира Ганди (1917–1984), както и за десетки други.

Всичко за Галилео Галилей

Заинтригуван от личността, живота и делото на Галилео Галилей (1564–1642), който не само е роден в Пиза и учи в тукашния университет, но става и преподавател в него по математика, колекционерът си набавя източници от цял свят.

За личността на великия физик, астроном и астролог, определен като баща на съвременната астрономия и съвременната физика, Давид Малков формира самостоятелна сбирка, съдържаща богата информация за забележителния пизанец, който точно на Наклонената кула установява законите за свободното падане на телата, за въртенето на Земята и движението на махалото.

Всичко за Университета в Пиза, за известни преподаватели, студенти и учени, работили в него

Историята на Университета в Пиза, основан през 1343 г. с едикт на папа Климент VI, неговите известни преподаватели, учени и студенти също стават отделна тема и обект на книголюбието и интересите на руския инженер.

Сред видните преподаватели, за които той издирва информация, са Андре Везалий (1514–1564) – лекар и анатом, който чете лекции по анатомия и хирургия и поставя началото на съвременната анатомия.

В обектива на интересите му попада и Паоло Сави (1798–1871), чийто баща е професор по ботаника в Пизанския университет, а синът му преподава зоология и геология и основателно е считан за „баща на италианската геология“.

Сред заслужилите преподаватели в Университета е и видният ренесансов гръцки философ и писател Йоанис Котуниос (1572–1657), известен като Мъдреца от Верия, учил при италианския философ Чезаре Кремонини.

Сред възпитаниците на Университета са и двама световноизвестни физици: Енрико Ферми (1901–1954), който през 1938 г. получава Нобелова награда за физика, за който Давид Малков оформя специална сбирка; и Енрико Бетти (1823–1892), който след като завършва Университета, става преподавател по математика в него. В полезрението на Давид Малков попадат и други двама големи математици. Лука Пачиоли (1445–1517), признат за „баща“ на модерното счетоводство, преподавал по математика на Леонардо да Винчи; и роденият в Пиза Фибоначи, работил през първата половина на XIII век и определян като най-талантливия западен математик на Средновековието.

Сред студентите, с които Пизанският университет се гордее, е и сънародникът ни д-р Стоян Чомаков (1819–1893), който по-късно специализира хирургия в Париж. Завръщайки се в България, той е сред водачите на движението за църковна независимост и действителен член на Българското книжовно дружество (днес – Българска академия на науките) от 1884 г.

Известни руснаци в Пиза

Това е друга голяма тема, която присъства в библиофилската колекция на Давид Малков, който добре разбирал, че всяко начало трябва да има и край, но чувствал, че му е невъзможно да спре заниманията си, които го поглъщали изцяло.

Поради своите забележителности и особено със своя мек и лечебен климат Пиза привличала редица руски композитори, писатели и поети, хора на изкуството и държавници, които са трайно свързани с града, известен и като град на любовта.

Широкоизвестна е дълбоката емоционална драма между Пьотър Илич Чайковски (1840–1893) и богатата меценатка и по-

кровителка на изкуството Надежда фон Мек (1831–1894). В продължение на 13 години тя му осигурява солидна целогодишна издръжка, за да може композиторът да създава своята великолепна музика, в която Фон Мек била влюбена. Колкото и странно да е, те двамата никога не са се срещали. Два пъти тя определя срещи на Чайковски в Пиза, но за съжаление тя и двата пъти не се появява. Общуването им се осъществява само с кореспонденция, от която до нас са стигнали над 1000 много емоционални писма.

С Пиза е свързан задълго и големият руски композитор, медик и химик проф. Александър Бородин (1833–1887), който прекарва тук повече от три години, придружавайки болната си съпруга за лечението ѝ. Тук той създава някои от своите симфонии и участва в концертите на местния музикален театър. Благодарение на професорите Дел Лука Бор и Тасионари той има възможност да работи върху органичните халогени в лабораторията на Университета. В памет на неговото пребиваване в града благодарните италианци поставят две паметни плочи – на сградата на Университета и на стената на градския музикален театър.

Дългата и силна любов на голямата френска оперна певица Полина Виардо (1821–1910) с руския писател Иван Тургенев (1818–1883) е обществена тайна. Те си определят среща в Пиза на един от рождените му дни, на който тя изпълнява любимата песен на Тургенев „Ах, вие, сенки мои, сенки” (1, с. 69), а влюбеният писател я следва на турнетата ѝ в цяла Европа.

Известно е, че в Пиза е живяла и се е лекувала дълго от туберкулоза и графиня Тараканова (неизв.–1775). За лечение в Пиза е била и голямата руска поетеса Марина Цветаева (1892–1941). В града е имал своя медицинска практика и знаменитият руски лекар, основоположник на клиничната медицина, Сергей Боткин (1832–1889).

В Пиза са живели още много руски интелектуалци, сред които се открояват Александър Блок, Николай Некрасов, Максим Горки, Антон Чехов, Анна Ахматова и Николай Гумильов, както и великият оперен певец Фьодор Шаляпин. Сред дълго пребивавалите в Пиза е и министърът на културата Анатолий Луначарски, който е направил подробни описания на голяма част от паметниците в града.

Давид Малков е събрал колекция от впечатляваща по обем и съдържание колекция от източници за Пиза, за неговите улици, храмове и музеи, за Университета и гостите на града. Архивите изпълнили цялото му скромно жилище, а събирателската му дейност станала смисъл на живота му и водеща цел на съществуването му.

Популяризиране на библиофилската колекция

През 30-те години, когато Давид Малков формирал своята колекция, той направил повече от 200 съобщения в Московския клуб на библиофилите, в които щедро споделял находките си и все по-разширяващата се тематика на издирванията си.

Популярността му нараствала, колекцията му ставала все по-известна и все по-знаменита. Пощенските служители често му носели пратки, на които пишело само: „Москва, за Малков” или „Москва, за домашния музей на Малков” (1, с. 69).

Неговия скромен дом посещавали дипломати и конгресмени, журналисти и писатели от много страни. А италианските гости потвърждавали, че такъв музей няма дори и в Пиза. Библиофилската сбирка на Малков попада и в „Книгата на рекордите на Гинес” от 1993 г., в която на с. 166 се съобщава следното: „Най-голямата колекция за град Пиза и Пизанската кула е събрана от Давид Илич Малков в Москва. През януари 1990 г. колекцията се състояла от 5753 книги (художествени, мемоарни, технически, биографични и др.) на 49 езика от цял свят. Ако тези 5753 екземпляра се подредят един върху друг, те ще достигнат височината 54 м и 50 см, съответстваща на височината на Пизанската кула” (1, с. 68).

Давид Илич Малков изработил и каталог на библиофилската библиотека, един екземпляр от който предал на Държавната библиотека в Москва.

Обем и езиков състав на колекцията

Освен споменатите 5753 книги в нея има и около две хиляди други материала – статии от вестници и списания, копия на материали от архиви в Москва и Санкт Петербург, голям брой анимационни филми, вдъхновени от кулата, и около 1200 пощенски картички от Пиза, изобразяващи различни обекти от нейната архитектура, паметници и музеи.

Голяма част от материалите са закупени от антикварните магазини в Москва, но има и много, които са изпратени от други страни (2).

По езиков състав голяма част от документите са на руски език, но във фонда на библиотеката има книги на около 50 езика, като славянските езици, сред които и българският, са широко застъпени. Не са малко и изданията на всички романски, всички германски, всички балтийски езици. Не са малко и източниците на езиците на бившите съветски републики (Азърбайджан, Грузия, Узбекистан) и много други.

В библиотеката се съдържат текстове от всички области на науката и с широк тематичен обхват.

Дарението на Университета в Пиза. Първо посещаване на града

Мисълта за съдбата и бъдещето на уникалната колекция, която осмисля живота му в продължение на 30 години, неведнъж занимава Давид Илич Малков.

Убеден, че тя трябва да бъде полезна и да се използва и тогава, когато него няма да го има, той решава да я дари на Университета в Пиза по случай 650-ата годишнина от неговото създаване.

От 10 до 19 юли 1994 г. Давид Малков е за първи път в любимия град по покана на Пизанския университет, в който няколко дни по-рано е пристигнала неговата безценна библиотека. По това време той е на 81 години.

Дарението е прието на специално тържество от ръководството на Университета и е поверено за вечно съхранение на Факултета по медиевистика. В тържествената церемония участват видни университетски деятели, сред които е и българистът проф. Джузепе Дел'Агата, който от 30 години преподава безплатно български език в Университета.

Фондът на дарението е каталогизиран и се използва както за научни изследвания, така и за обучението на студентите.

До 2010 г., когато Давид Илич Малков напуска този свят на 97 г., той продължава да събира информация за Пиза, която също изпраща на Университета, заедно със своя личен архив, съдържащ и многобройните му статии, разкриващи богатството, събрано,

подредено и предоставено от него, с което той самият става не по-малко известен от Пизанската кула.

Източници

1. **Клюев**, Б. Где открыл свои законы Галилей. // *Библиотека*, 1999, №4, с. 68–70.
2. David **Malkov**, in “kampramilista” moskovita. Видян на 1.11.2015 г.
3. Вж. и: **Федотов**, Петр. Тяжелая судьба Пизанской башни. // proza.ru/2010/12/21/1021

Прояви на библиофилство през възраждането

Доц. д-р Живка Радева

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Велико Търново

Библиофилството през Възраждането се основава на няколко типа отношения към книгата. Те се определят от начина на създаването ѝ и от нагласите за ползване. В началото религиозната книга се възприема като неразделна от изконната си принадлежност към храма. Четящите не я осмислят като лично притежание, а като сакрална, оценяват я и я отъждествяват с богослужебната практика; свързват я с духовните лица, които я ползват. В този смисъл можем да кажем, че църквата първа формира любов към книгата, така че всеки да я разбира като свой път към Бога.

Библиофилството добива нова характеристика, когато стават популярни книгите, издадени от българи. Предпочитанията към тях често са свързани с конкретна личност, с регионалната и селищната обвързаност на издателя. Книгите са повод за гордост от страна на местните хора, които проявяват интерес към закупуването им и ги имат за голяма ценност. Захари Стоянов отбелязва, че щом в Котел разбрали, че техният съгражданин Димчо Великов е издал книга, веднага започнали да я купуват, защото това, „което излезе от Котел, трябва да е добро“. „Всеки бързаше да се сдобие с тази драгоценност, която увиваше в по два-три ката вадени кожи и я изучаваше наизуст от край до край.“ (1) Самите издатели от своя страна се опитват да привлекат не само грамотните, но и невежите, и суеверните, като включват в книгата предговор, обясняващ нейната магическа сила. По повод ”Чудесата на пресв. Богородица” Димчо Великов от Котел отбелязва: „Сяя книга трябва да я има при себе си и она, който не знае да чете, защото тя притежава такава сила, щото може да заварди човека от болест, от куршум, от лоша среща и пр.“ Важен момент от отношението към книгата е увиването ѝ в кожи, което добива особен смисъл не само, защото я запазва. Опакована по този начин, тя може да се сложи в дреха или на голо, така че да въздейства магически върху човека. Така се ражда тялото-библиотека, в която може да има по няколко книги. Според Захари Стоянов котленските овчари били изключително ревностни притежатели на отпечатаните религиозни текстове и за нищо на света не се разделяли с тях, дори и когато са в опасност.

„Бях очевидец – пише мемоаристът – един ден, когато донесоха на ръце одного клетника, горещ почитател на тая книга, която носеше постоянно при себе си, деня и нощя. Него бяха смазали от бой (...), а книгата на пресв. Богородица, която била в улията му, беше станала на памук от ударите.” (2) Приведените примери са ярко доказателство за любовта към книгата и у четящите, и у непросветените. Захари Стоянов приема, че това е сляпа любов, която по никакъв начин не може да бъде изкоренена.

Удивително е колко бързо българите предявяват отношение към книгата като издание, изказват мнение и изразяват предпочитания към хартията, подвързията, печата, дори селектират книгите по издателство и местоиздаване. Ще дам пример с Хаджи Генчо от повестта „Българи от старо време“, който събира религиозни книги, издадени в Киев. Без съмнение в неговите библиофилски пристрастия се оглеждат предпочитанията на критика-естет Любен Каравелов и на четящите българи от средата на XIX век. Своя герой Каравелов представя така: „той не обичаше московският печат и сякога казваше: – Московските книги са за нищо и за какво; а червенословниците им и в ръка не земай... Ако ти би напечатал в Киево псалтирът на такава хартия, каквато е московската, то би можал и на владиката да го подадеш и да не се засрамиш от негова милост.” (3) Като събирач и притежател Хаджи Генчо изразява ново отношение към книгите. Чрез тези свои предпочитания остойностява в някаква степен библиотеката си, колкото и малко издания да има в нея. Говори с любов за едни и с неодобрение за други. Вижда се, че вече е преодоляно разбирането за религиозната книга като сакрална. Героят поставя на първо място външния ѝ вид; полиграфията и типографията са отделени от съдържанието. Днес по-доброто качество на изданията на Киево-Печорската лавра е общоизвестно. Те впечатляват с оригинално художествено и полиграфическо изпълнение, с илюстрации, кожени подвързии, с богатата си украса със златни орнаменти и железен обков. Някои от многотомните издания са достигнали до нас в оригиналните си кожени кутии с прегради и капак.

Налице е и друго отношение към книгата, проявено от активно четящите. Парадоксалното е, че е свързано с липсващата книга, издадена в Русия или Австро-Унгария, до която библиофилите нямат достъп, но разбрали за нейното съществуване, издир-

ват. Размяната на писма между просветените българи добива смисъл до голяма степен именно като споделяне на размисли от доставянето и четенето на такива книги. Този процес започва в края на 40-те и продължава през 50-те години на XIX век. Показателна в това отношение е кореспонденцията между Петко Славейков и Цвятко Недев Самарджиев. В по-голямата част от писмата им от този период става дума за непрекъснатата размяна на книги, както и за впечатления от прочитаните им. „Друже, Цвятко! – пише Славейков на 8 февруари 1852 г. – Приемнете турската история, що бяхте ми пратили на прочитане. Руското за Одеса стихотворение останва още няколко време при мене, догде го препиша, до полвена съм дошел, но Ви бивате умоляеми да ми проводите малката онази сръбска книжка, която по напред ви поисках и в която се обема Сръбский годишен Календар...” (4) След тези послания за доставяне на нови и липсващи издания следва обратният процес – кои от собствените книги Петко Славейков настоява да му бъдат върнати. Приятелите толкова интензивно обменят книги и информация за книги, че не остава българско или чуждо издание, влязло в земите ни, до което да не са достигнали. Епистолярното библиофилство заслужава специално изследване, тъй като е характерно и за Христо Ботев, Любен Каравелов, Васил Друмев, за книжовниците от Цариградския кръг. Броят на изпращаните книги по пощата често достига десет, за да може получателят да прецени кои има, да задържи едни и да върне други. Всеки от участниците в писмовната връзка изпълнява ролята на заемна библиотека. През 1853 г. Петко Славейков пише до Цвятко Самарджиев: „Книгите, които ми проводихте, получих, но от тях само една нямам, която и задържах, а другите Ви изпращам. Аз поръчах да ми проводите всите, защото не можах писмено да Ви определя от кои кои, но сега, като Ви провждам тези, забелязвам Ви, че освен тези 4-тях „Библиотека для воспитание” има още 6. Според както видях в раестра на подарените от Х. Захария книги. От тези останалите при вази 6, аз петтех нямам, но защото не мога писмено да Ви докажа коя да отделите, и кои да ми проводите, най-добре е проводете ми и 6-тях, че която имам аз, ща Ви я върна.” (5) Става ясно, че отношението към книгата се е променило – в края на 40-те години на XIX век са ги разменяли, за да ги прочетат и върнат, през 50-те години вече си ги препращат, за да ги притежават. Удивителна е тази размяна на книги, сякаш турската поща се е превърнала в преносима биб-

лиотека във време, когато пощенските услуги са доста скъпи. В това писмо забелязваме и известно настървение към книгите – в размяната проличава и страх да не бъде пропусната някоя книга, та затова е по-добре да се прегледат всички.

С такава чувствителност към книгата се стига и до чисто индивидуалистично отношение към нея, в което има едновременно признание, обич, допускане до вътрешния духовен свят, за да се изрази онази интимност, която би следвало да се разбира като свят за двама. През 1853 г. Петко Славейков моли Никола Палаузов да му намери книгите на Н. В. Гогол и А. Пушкин. Одеският българин изразява притеснението си, че не може да открие тези книги. Славейков не се съмнява в неговото искрено желание да ги издири и му пише редове, които са откровено и чисто признание за любовта към книгите, премислена и почувствана като съдба: „Въобразете си колко се огорчавам и как обливам перото си със сълзи, когато пиша нещо, че угаждам недостатките на знанията си, че нямам и книги, от които да се ползувам, що-годе да се поведат или подражание да направя. У мене само преводи и сочинения Карамзина и един сръбски „Телемах“ с Христоматия Галахова. Ето всяка ми библиотека, че как да не жажда за книги, как да не очаквам нещо же.” (6) Славейков отбелязва, че е сиромашки син, усеща се болката му, че бедността е причина да няма потребните книги, но пази гордостта си. В писмото има редове, проникнати от горчивина и достойнство: „Проводете ми каквито има, проводете ми каквито обичате или, най-добре, не ми провождайте нищичко. Любете мя, и то е за мене доволно.” (7) Оказва се, че към средата на XIX век библиофилството като явление и отношение се променя изключително интензивно – от религиозното и сакралното възприемане на книгата, през суеверието и примитивната плътско-магическа потребност от нея, до разменната епистолярна библиотека и индивидуалистичната жажда за знание и притежание на ценни издания. Учудващо е, че този процес не е съпътстван от любопитство към старите ръкописни книги, за да бъдат част от библиотеката на тогавашните българи. В „Показалец или ръководство” (1859 г.) Георги С. Раковски отбелязва, че материалната и духовната българска култура трябва да се изследва по устното народно творчество. „Наш най-голям и най-верен източник е българският жив и говорим език.” (8) По тази причина той набляга повече на устните форми

и там, където пише за „българска ръкопис“ не отправя призив за събирането на старобългарски книги, а по-скоро уточнява какъв извор могат да бъдат те за българската история. По същия начин постъпва и в съчинението „Ключ болгарскаго языка“, в което още по-категорично заявява, че истината за българската култура и език трябва да се търси в „първобитний език“, „а не в писмените паметници.“ (9) С тези си виждания Георги Раковски оказва значително влияние върху българската интелигенция, която се насочва към народното творчество и културата на устната реч, но не проявява потребност да събира древни ръкописни книги. Отварянето на стари сандъци и шкафове, за да бъдат открити, започва през 60-те години на века. Свидетелство за този процес са два сборника, зад които стоят Иван Момчилов („Сборник от образци за изучаването на старобългарски ѝезик по сичкото му развитие“, 1865 г.) и Любен Каравелов („Сокол. Сборник от разни списания за прочитане“, 1875 г.). В тази връзка възниква и още един проблем.

През 50-те и 60-те години на XIX век усилията на българската интелигенция са в посока формиране на училищни и читалищни библиотеки, които да изиграят значителна роля за ограмотяването на българите. И макар по списъците със спомоществатели да виждаме, че хората купуват книги и за своите лични библиотеки, в периодичния печат въпросът за частните притежания не се разисква, а това има значение, тъй като публикациите биха развили читателската култура и биха активирали опазването им и предаването им по родова линия. Любен Каравелов е на мнение, че ако не се развие библиофилството, така че книгата да влезе в дома на българина, създадените читалищни библиотеки няма да спомогнат за промяна в отношението към знанието. В тези си виждания е доста краен и язвителен. „Библиотеки и читалища – пише той през 1878 г. в сп. „Знание“ – ние имаме доволно много, т. е. почти в секи по-голям град, но нашите книги четат само паяците и мухите. Да вземем за пример търновското читалище, което се намира под така нареченото „Момчово кафене“, и да видим с каква любов се занимава нашата публика с четение, т. е. доколко я интересуват книгите и вестниците. Ако влезете в читалището, то ще да намерите само руси, а ако влезете в кафенето – само българи. Из сичко се види, че бирата и ракията или приятния мухабет за градски-те момичета, за руските цванчета, за разходките по лозята, с една

дума, нашите домашни придумки, псувни, проклетия и пр. против ближните ни са много по-сладки, нежели например някаква си статия във „Вестник Европы“ за бъдещето устройство на България или някакво си разсъждение за нашият обществен живот.” (10)

Според Каравелов читалищните библиотеки са отворили очите на народа, развили са националното му чувство, но са изпреварили формирането на личните. По тази причина не е постигната връзката и взаимното влияние между лична и обществена библиотека, което откриваме в епистоларното библиофилство от 50-те години на XIX век. Читалищната библиотека според писателя не се превръща в естествено продължение на личната, защото я предхожда, а личното притежание на книги е особено важно, тъй като е ключ за формирането на човека и възпитава, освен че дава знания. Поради това там, където трябва да има съгласие (в читалището), се ражда безсмислено противостоене, спорове, в които няма нищо продуктивно. „Един мой приятел говори – пише Л. Каравелов, – че той не ходи в читалищата и в другите обществени учреждения за това, защото „двама българи не могат да се съберат и да не се скарат ...” (11) Мнението на писателя, разбира се, е крайно, тъй като читалищните библиотеки са изиграли своята роля през Възраждането. Трябва да отчетем и това, че наблюденията му са от първите месеци след Освобождението, когато времето е размирно, а отношенията между хората – полюсни.

Прочитът на възрожденските културни процеси от гледна точка на библиофилството показва разнопосочно отношение към книгата и очертава доста цветна картина на проявление. Явлението има отношение към важни процеси като развитие на образованието, на книгообмена, на читалищните библиотеки, на теориите и практиките за събирането на народни старини. То е урок по любов към книгата, който през Възраждането само е започнал, но за сметка на това още в началото е интересен.

Литература

1. **Стоянов**, Захари. Записки по българските въстания. – С., 1977, с. 25.
2. Пак там.
3. **Каравелов**, Любен. Събрани съчинения. – Т. I. – С., 1984, с. 96.

4. **Славейков**, Петко Р. Съчинения. – Т. 8. – С., 1982, с. 20.
5. **Славейков**, Петко. Цит. съч., с. 29.
6. **Славейков**, Петко. Цит. съч., с. 78.
7. **Славейков**, Петко. Цит. съч., с. 78.
8. **Раковски**, Георги. Съчинения. – Т. 4. – С., 1988, с. 11.
9. **Раковски**, Георги. Цит. съч., с. 194.
10. **Каравелов**, Любен. Събрани съчинения. – Т. 10. – С., 1987, с. 357.
11. **Каравелов**, Л. Цит. съч., с. 357.

По следите на „Рибния буквар“ – за библиофилството и още нещо...

Доц. д-р Силвия Станчева

УниБИТ – София

Резюме: Докладът разкрива личните размисли на автора за библиофилството. Представени са възможностите на програмата за електронно каталогизиране на домашни библиотеки – AllMyBooks. Основната част изследва безценният „Рибен буквар“ на Петър Берон. Търсят се отговори на въпроси, свързани с притежаваните от нашите библиотеки и музеи екземпляри на изданието.

Abstract: The report reveals the personal thoughts of the author regarding the bibliophilia. Presented are the possibilities of the program “AllMyBooks” for electronic cataloging of home libraries. The main section explores the Petar Beron’s priceless „Fish Primer“. It’s a search for answers to questions related to the edition copies held by our libraries and museums.

Ключови думи: библиофилство, книги, електронно каталогизиране, „Рибен буквар“, дигитализация

Keywords: *bibliophilia, books, e-cataloging, „Fish Primer“, digitization*

Когато се замислих за библиофилството, пред мен изникна Древен Египет, в който библиотеката е била „аптека за душата“. Любовта към книгите се захрани у мен в ранна детска възраст и продължавам и до днес да гълтам „хапчетата за душата“ непрекъснато. Жаждата за четене и колекциониране на книги съпътства живота на много хора още от древни времена. Независимо от това на какъв носител са творбите – традиционен или електронен – те винаги носят онази наслада, която не може да се опише с думи.

В годините на информационната грамотност удовлетворение и спокойствие ни носи фактът, че все повече проекти, програми, модели, инициативи имат за цел да насърчават четенето и любовта към книгите.

Почти всеки от нас е отделил от джобните си пари като дете, за да влезе в книжарниците и да си купи мечтаната книга. При мен това се превърна в навик и неусетно „зареждах“ богатата ни домашна библиотека с нови попълнения почти ежедневно. Тогава не съм и подозирала, че има „диагноза“ за моето „заболяване“ – така наречената библиофилия. Настъпи момент, в който все по-трудно

откривах необходимата ми книга в домашната библиотека и реших, че трябва да измисля метод, който да ми помага в търсенето. Очевидно още в ранна детска възраст съм имала афинитет към библиотечните науки. Без да съм чувала за термините „каталог“ и „каталожна картичка“ подредих домашния фонд систематично-азбучно, след което старателно описах всяка книга и си спретнах работен каталог. Днес този процес е далеч по-улеснен. Има специално разработени програми, с които можем да въведем ред в домашните си библиотеки.

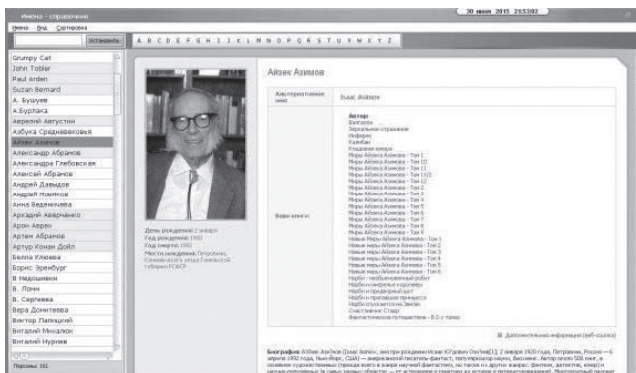

Попаднах на една от тях случайно и ще ви представя възможностите ѝ. AllMyBooks¹ е невероятно лесна за използване програма за създаване на домашен библиотечен каталог. Не е претрупана с излишни функции, безплатна е. Всеки потребител може да я настрои, според собствените си изисквания. Огромно предимство на „Всички Мои Книги“ е възможността за добавяне на параметрите, които ви трябват – дори и тези, които не са включени първоначално в програмата. Това става изключително лесно – с едно щракване на мишката се създава нова графа, а след това ѝ се дава названието, което ви трябва. И всичко това ще се показва на страницата с информация за книгата.

Въвеждането на информация за книгите в каталога не изисква много време. Почти всичко се прави автоматично – самата програма намира в базата данни книгата по заглавие, автор или ISBN. Вие само ще добавите своя информация.

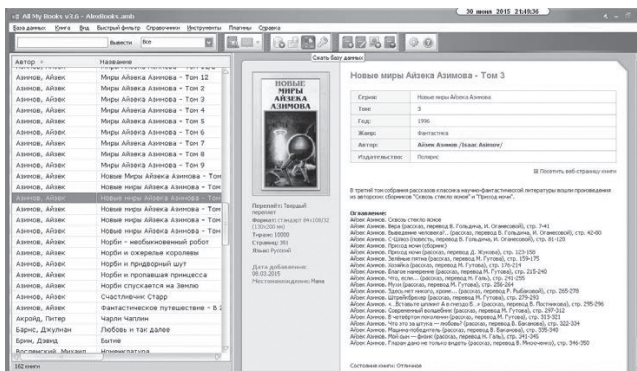
Невероятно удобна и точна система за търсене в директори-ята. Можете лесно да търсите не само книги, но и други произведения на съответния автор, дори малки разкази или есета в сборници. Да не говорим за гъвкавата система за търсене по различни параметри, като жанр, година на издаване, издател, формат и т.н.

¹ All My Books – <http://www.bolidesoft.com/allmybooks.html>

1. Система за търсене в All My Books²

Ако желаете, можете да изберете различни варианти за дизайн, във вид не на списък, а на кориците на книгите, подредени на лавици например. Стандартните версии на един и същ дизайн могат да бъдат променени, както ви харесва.

2. Дизайн на All My Books³

Голям плюс е мобилността на този каталог, който лесно може да бъде прехвърлен на всяко устройство, така че винаги да ви е под ръка. Можете да го качите на сайта на „Вички Мои Книги“, за да го разглеждате от всяко мобилно устройство.

² Закусочная Алексея Калугина – <http://www.alekseykalugin.ru/blog/2015/06/%D0%B1%D0%B8%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BE%D1%84%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%8F/>

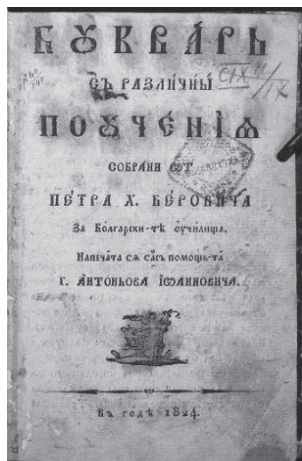
³ Пак там

3. Мобилно приложение на All My Books⁴

Но нека се върнем на темата за библиофилството и по-конкретно на „Рибния Буквар“. В последно време тази безценна книга ту изчезваше, ту се появяваше. Водеха се спорове дали има оригинал, колко издания е претърпяла и т.н. Любопитството ми ме провокира да тръгна по следите на „изчезналия“ „Рибен буквар“, за да се опитам да намеря отговор на тези въпроси.

Безспорните факти са следните: „Буквар с различни поучения“ или „Рибен буквар“ е първият новобългарски учебник, написан от Петър Берон (1800–1871). Той е издаден през 1824 г. в румънския град Брашов. Букварът се състои от предисловие, 8 раздела, обръщение към читателя и приложение от 12 рисунки на животни.

Пълното заглавие на книгата е “Буквар с различни поучения, събрани от Петра х. Беровича, за българските училища. Напечата се с помощта на г. Антонова Йовановича. В годе 1824”. Поради това, че на последния лист от илюстрациите към книгата са изобразени две риби – делфин и кит, букварът става популярен още през Възраждането като “Рибен буквар”.

4. „Рибен буквар“ от 1824 г.

⁴ All My Books – <http://www.bolidesoft.com/allmybooks.html>

В свое изследване на „Рибния буквар“ видните наши учени Мария Аргирова-Герасимова и Даниела Атанасова установяват следното: „Той е най-разпространената и най-четена българска книга – само за 40 години е преиздаван пет пъти: през 1841, 1847, 1850 г. в Букурещ и през 1856 и 1862 г. в Цариград.“⁵

На 10 октомври 2014 година медиите масово разпространиха новината, че оригиналът на „Рибния буквар“ е изчезнал от Националния литературен музей: „Оригиналът на “Рибния буквар” на д-р Петър Берон, който се съхранява в Националния литературен музей, е изчезнал. Възможно е да е откраднат, защото представлява художествена ценност, твърдят експерти. През 2008 г. ценен екземпляр на “Рибния буквар” изчезна от историческия музей в Котел. Той бе открит у бившия секретар на финансовото министерство Тенчо Попов, който твърдеше, че го купил, без да знае, че е краден.“⁶

От една страна новината шокира неприятно доста библиофили, а от друга предизвика доста въпроси относно оригинала на ценното издание.

Няколко години преди това на 03.04.2009 в сайта на „Всеки ден“ се появи статия със следното заглавие: „Народната библиотека: “Рибният буквар” няма оригинал!“. Цитирам най-важните акценти от нея: “Не може да се говори за оригинал на тиражирано печатно издание, на което от началото на 19 век са направени десетки екземпляри”, е категоричното мнение на специалистите от отдел “Ръкописи и старопечатни книги” в Народната библиотека, което те споделиха пред “Всеки ден”. Архиварите са възмутени от публикациите, които се появиха днес в медиите с информацията, че от музея в Котел е изчезнал оригиналът на “Рибния буквар”, издаден през 1824 г. в Букурещ, когато д-р Петър Берон е бил едва 26-годишен.“⁷

Колко са всъщност възрожденските издания на „Рибния буквар“?

⁵ Аргирова-Герасимова, Мария, Даниела Атанасова. ”Рибният буквар” – дело на Петър Берон, просветителя и реформатора на учебното дело в България

⁶ 24 часа. Изчезна оригиналът на „Рибния буквар“ – <http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=4361528>

⁷ Всеки ден. Народната библиотека: “Рибният буквар” няма оригинал! – <http://www.vsekiden.com/48565>

След дълго и задълбочено проучване стигнах до заключение, че изданията са седем – от 1824, 1841, 1846, 1847, 1850, 1856 и 1862 г. За достоверна приемам информацията в Енциклопедия на българската възрожденска литература⁸, както и изследването на Иван Алексиев⁹.

Издирих много материали по въпроса, прерових каталозите и колекциите на нашите библиотеки и музеи. Изводите, до които стигнах са, че оригиналните издания на „Рибния буквар“ са разпръснати из цялата страна, информацията за повечето от тях не е публично достояние, представят се хаотично и водят до всеобща заблуда относно това колко оригинала и от коя година притежават институциите.

Ще ви представя още едно мнение – това на авторът Иван Алексиев: „През 2006 г., когато подготвих за отпечатване книгата си „Омаяни от кораби мъже“ (в нейния първи том първата глава е посветена на П. Берон като първия български морски учен), имах възможност да се запозная само с един екземпляр на „Рибния буквар“ от 1824 г., който обаче нямаше корици. По онова време бях се натъкнал вече на много противоречия около историята на Берония буквар, но все още не разполагах с екземпляри от всички възрожденски издания, за да си съставя собствено мнение.“¹⁰ Сами виждате, че авторът не споменава къде точно е видял оригинал на изданието от 1824 г. Няма го описан и в бележките и източниците след текста.

Тази ценна старопечатна книга е излязла в тираж между 300-1000 екземпляра. Около стотина оригинални издания се намират на територията на нашата страна – толкова успех да издиря, за останалите най-вероятно няма информация. Всички национални библиотеки в България притежават оригинал от ценното издание, както и много университетски, регионални, читалищни и училищни. В частни разговори с библиотечни служители от различни български библиотеки установих, че има екземпляри, които притежават, но не са изнесени в електронните каталози или дигитал-

⁸ Енциклопедия на българската възрожденска литература. – Велико Търново: АБАГАР, 1997. 840 с.

⁹ Алексиев, Иван. Колко са изданията на „Рибния буквар“ и защо той наистина е Рибен – http://www.morskivestnik.com/mor_kolekcii/izsledvaniq/images/RIBEN_BUKVAR_1.pdf

¹⁰ Пак там

ни колекции. Голям брой екземпляри се съхраняват в чужбина – в библиотеки, частни колекции.

5. Оригинал на „Рибния буквар“ от 1824 г. Дигитална колекция на НБКМ – Български старопечатни книги (1806-1878 г.)

Ако всяка институция подаде точна информация за Бероновото издание, което притежава, може да се направи база данни и да се установят данните за брой, година, екземплярност и т.н. Това ще улесни изследователите и почитателите на „Рибния буквар“ в бъдещите им научни и творчески търсения.

Засега можем да се насладим визуално на безценното издание и да прелистим онлайн целия „Рибен буквар“ с много високо качество в световната дигитална библиотека¹¹.

6. „Рибен буквар“ от 1824 г., представен в Световната дигитална библиотека

Третият раздел на „Рибния буквар“ е назован от автора „Добри съвети“. Предлагам ви да се запознаете с част от тях в оригинален текст. Може да ви послужат – мъдростта е вечна.

1. Щото не щеш да ти струват другите, нито ти да го струваш на другите.
2. Другому не ся присмивай, ами тебе си обгледвай.
3. И който днес е голямец, утре можи да е мъртвец.
4. Почитай старите, доде младейш, да почитат и тебе, кога устарейш.
5. Да не вярваш всякога, кога та хвалят, зашто често хората друго хортуват и друго мислят.
6. Художество (занаят) да ся научаваш, зашто тогази никога не угладняваш.
7. По-добре да думат зле за тебе, а ти да си добър, а не да думат добре, а ти да си лошав.

¹¹ Световна дигитална библиотека – <http://www.wdl.org/en/item/274/view/1/3/>

8. Да не ся срамуваш, кога питаш, за което не разбираш.
9. Който много хортува, я много лъжи, я много балнува.
10. Който има наука, не изпадава никога.
11. Марзиливиат человек напразно яде хлябат.
12. Който трап за другиго изкопава, той себе си вътре закопава.
13. По-добре сух хляб с мир, а не много ястия със скорб.

Библиофилията като възхищение от човешката цивилизация

Доц. д-р Румелина Василева

УниБИТ – София

Резюме. Докладът представя един нов поглед към библиофилията като научна дисциплина от големия клон на книгознанието – не само в исторически план, но и като съвременно отношение и научен подход на възприемане и управление на книжния и на цифровия свят и цивилизация.

Abstract. *The report presents a fresh look at bibliophile as a scientific discipline from the big branch of book knowledge – not only historically, but also as a contemporary attitude and a scientific approach to the adoption and management of printed and digital world and civilization.*

Ключови думи: библиомания, библиофилия, дигитална библиофилия, закон за необходимото разнообразие, издания, история на библиофилството, колекционерство, свободен достъп, управление на библиотеки, цивилизация, частни колекции

Keywords: *Bibliomania, Bibliophilia, Civilization, Collectibles, Digital bibliophilia, Free access, History of bibliophilia, Issues, Library management, Private collections, The Law of Requisite Variety*

Only the educated are free.

(Само цивилизованите са свободни.)

Epicetus¹

¹ *Епиктет (Epicetus)* е роб в Рим, роден (50) в Хиераполис, Фригия (днес Памуккале, Турция), който заедно с господаря си Епафродит (секретар на Нерон), слуша речи на стоика *Гай Музоний Руф (Musonius Rufus)*. След смъртта на Нерон (68) преподава философия в Рим. През 93 г. император *Домициан* заточва всички философи от града и Епиктет основава философска школа в Никополис, Епир (Северозападна Гърция). През 101 г. написва своите „Дискурси“ („Беседи“ – четири книги от оригинални осем). Според съвременниците неговите „Беседи“ са съпоставими с творчеството на *Сократ*. Откъси от учението на Епиктет са съхранени в записки на ученика му Ариан, съученик на бъдещия император *Адриан*. Епиктет учи, че философията не е теория, а начин на живот и в основата ѝ стои самопознанието, тоест осъждането на човешкото невежество трябва да бъде първият обект на философско изследване. За него всички събития се определят от съдбата и следователно са извън човешкия контрол. Затова хората трябва да приемат случващото се безпристрастно, но трябва да бъдат отговорни за собствените си действия, които сами определят и контролират чрез самодисциплина. Според Епиктет главна задача на философията е да посочва разликата между това, което може и не може да постигне човекът. Всеки е свързан с останалата част от света, а Вселената е форма на *универсал*

The Bibliophile is the master of his books. The Bibliomaniac is their slave.
(Библиофилът е господар на своите книги. Библиоманът е техен роб.)

Hans Bohatta²

*The bibliophile asks about his books
the question which the metaphysician asks about his soul.
Whence came they? Their value depends a good deal on the answer.*
(Библиофилът пита за книгите, така както метафизикът пита за душата.
Откъде са дошли? Тяхната стойност зависи от добрия отговор.)

Andrew Lang³

Класическата библиофилия, като всяка „-филия“ носи в себе си заряда на възхищението, на страстта, на любовта, на невъзможността да се живее без обекта на желанието. Ако се обърнем към етимологията на думата, то ясно се вижда категоричността на двете ѝ съставни части: „библия“ – като символ на културно изразяване, принадлежност, духовност, морална ценност, очертан

ната хармония. Император *Марк Аврелий* престава да се занимава с риторика и приема учението на *Епиктет*, като става убеден *стоик*. Това влияние може да се види по страниците на съчинението „*Към себе си*“. В днешни дни философията на *Епиктет* играе ключова роля в романа на *Том Улф* „*A Man in Full*“ (1998). Значението на *стоицизма* на *Епиктет* за *Том Улф*, за *Джеймс Стокдейл* и за неговата роля в романа, както и значението му за филма „*Гладиатор*“ на *Ридли Скот* (2000) се обсъжда от *Уилям Стивънс* във „*Възраждането на стоицизма*“ [15]. *Епиктет* се споменава и в „*Портрет на художника като млад*“ от *Джеймс Джойс*, където в пета глава главният герой *Стивън Дедалус* обсъжда с декана на колежа известната *маслена лампа на Епиктет* (закупена след смъртта му от неизвестен почитател за 3 000 драхми). Философът се споменава и във „*Франи и Зоуи*“ на *Селинджър* и от *Теодор Драйзър* в романа му „*Сестра Кари*“, както и в много други литературни творби.

² *Hans Bohatta* – австрийски католик (12.02.1864-10.30.1947), завършил класическа филология във Виена, библиотекар в Университетската библиотека (1890-1922). Сред основните му заслуги е създаването на *Първия предметен каталог на немскоезичната литература* (1906-1913). До смъртта си служи в библиотеката на княжество Лихтенщайн – *Liechtensteiniana*. Заедно със *M. Holzmann* създават *Опис на библиотеките на австро-унгарската монархия* (Виена, 1900), немския *Анонимен Лексикон* (7 тома, 1902-1928) и немския *Лексикон на псевдонимите* (Виена, 1906). Има специални интереси към библиографията на *ливри* и *богослужебни щампи*.

³ *Andrew Lang*. *The Library*. Също и „всеки човек в същността си е библиотекар“ [12, р. 1, 15]. Възгледите на *Андрю Ланг* за библиофилството са актуални и днес. Той е шотландски поет, писател, литературен критик, със сериозен принос в областта на антропологията, известен колекционер на народни и вълшебни приказки (*Andrew Lang's Fairy Books*).

път, вяра, завет, първа книга⁴, свещена книга⁵, а защо не и – прис-танище⁶, и „-*фйлия*“ – като нещо най-ценно, любимо, смисъл на живота, дете⁷, пребъждане, себеизява.

Библиофилията е книголюбие. А то е по-скоро една човешка метафора на светия дух, на божествената частица, съхранена във всяка мисъл, отразена със средствата на писаното слово и предадена като завёт на идващите генерации. То е еманация на изконните ценности: свобода, равноправие, индивидуалност, цивилизация, които човечеството от хилядолетия търси и пази от разруха.

Класическият библиофил следователно, е човек, който обича да чете, да се възхищава и да събира книги в голяма и специална колекция. Той едновременно е пристрастен *колекционер* и безкористен *дарител*, защото книгата за него е вълнение, радост за сетивата, приключение. Да търсиш, да откриваш, да събираш, да имаш, да даваш – това е не само радост, то е доволство, патос, пре-чистваща страст, на която се отдават всички „посветени“. И добре че – защото иначе нямаше да бъдат спасявани *ценни музеи, библи-отеки, ръкописи, книги, щампи, ескизи* в цялата превратна история на човечеството във всички противоборства между цивилизацията и унищожението. Затова *библиофилът* е толкова богат – защото из-питва едновременно и радост от находките, и доволство от личното общуване, и щастие от акта на даряването. За него книгите са като живи същества, които трябва да се събират, за да се общува с тях, да се търси тяхната ментална и емоционална мъдрост.

Библиофилът по дефиниция е съчетание от читател, изследо-вател на книгата, събирач на библиотека, на определени колекции

⁴ На гръцки думата „βιβλίον“ в буквален превод означава „хартия“ или „превър-тане“ (на свитък) и се използва като дума за „книга“.

⁵ В елинската епоха – израз, използван от елинистичните евреи за техните све-щени книги и най-вече – *Септуагинта* (Седемдесет) – Старият завет, Петокни-жието (Петте книги на Мойсей), Торага (една от трите части на Танах (תנ"ך) – еврейските писания: *Тора* („Учение“), *Невим* („Пророци“) и *Кетувим* („Писа-ния“) в превод от библейски иврит на гръцки от 70 (72) учени-преводачи, или по 6 учени от всички 12 Израилеви племена през III. в. пр. Хр. – известна като „LXX“ и синоним на „гръцкия Стар завет“, т.е. християнски канон на писани-ята, създадени според канона на иврит.

⁶ Може да се търси връзка и с умалителното на „βιβλος“, в смисъл на „египетски папируси“, вероятно наричани по името на финикийското морско пристанище *Библос*, откъдето египетските папируси са изнасяни за Гърция.

⁷ В стария латински от прото-индоевропейски – *filius* – син, издънка, *filia* – дъще-ря, потомство.

от книги – поради социални, психологически, практически, етични и други подбуди [4]. Библиофилът е библиотекар, библиограф, статистик, книжар, купувач на книги, колекционер, посетител на изложба, на музей, издател, художник, фантаст...

Библиофилът не е задължително да притежава книгите, а да ги обича, да ги възприема оригинално и коректно, да вижда чистотата на текста, типографията, качеството и елегантността на хартията, съвършенството на подвързията. За него книгите са възможност да остане сам със себе си, в тишина, единствено със своето въображение, което подхранва развитието; удоволствие да вкусува живота; емоционална връзка с другите, с миналото, с психологията, със същественото, с познанието. Той е ценител на красотата, на неочакваното, на загадката, на провокацията, на пътешествието, на силните усещания; също и на техния аромат; на техните собствени истории, преживени през времето, заедно с водените маргинални бележки, отметки, надписи по белите полета – проблясъци от живота на други ценители, важни елементи, формирали нечия самоличност.

Библиофилът е запазен колекционер, академичен ерудит, утилитарист⁸, непрофесионален или професионален изследовател, меценат, пазител на духа на познанието, аристократ, естет, събирател на автентичното, рядкото, необичайното, знаменитото, белязаното от автографа на знаменит човек, притежавано от бележит собственик, произведено от авторитетни издателства. За него грешката може да бъде ефект и ценност. Обикновено той притежава екслибрис⁹ – визитна картичка, запазен знак за притежание. За него докосването на книгите е магия.

⁸ *Утилитаризъм (utilitas – полза, удобство) е направление и категория в етиката (също и в социалната философия и икономиката), според която моралната стойност на дадено действие или поведение се определя основно от неговата полза. Принципът е изведен от английския учен, философ и икономист Джеръми Бентън (1748-1832), въпреки че утилитаристични са и идеите на китайския философ Мо Дзъ (479-381 пр. Хр.) в древен Китай, както и античният хедонизъм на философската школа в Кирена, основана от ученика на Сократ – Аристип, а също и някои идеи в трудовете на Епикур. Най-известен привърженик на теорията е Дж. С. Мил, формулирал принципа на най-голямото щастие. Основните разногласия идват от относителността на понятията „щастие“ и „полза“.*

⁹ *Екслибрис (от лат. ex libris – „от книгите“) – знак за собственост, удостоверяващ принадлежността на книгата на частно лице или на обществена библиотека. Има различни формати: рисунка, гравюра, щампа, хартиен етикет, надпис с името, герб, портрет, архитектурна сграда, пейзаж, абревиатура или друг*

Библиофилът е и капиталовложител на средства в материални ценности и артефакти, инвеститор, актьор на мощен международен пазар, играч в големи бизнес аукциони. И този аспект има древна история.

Още от времето на *Ашурбанипал*¹⁰ събирането, откупуването на книги има икономическо значение – дворцовите библиотеки се попълват и от трофейни библиотечни колекции, заграбвани като военна плячка и от реквизиция на лични и храмови библиотеки. Запазен е негов указ, в който нарежда да бъдат доставени в царската библиотека в *Ниневия*¹¹ всички плочици, съхранявани в домовете на просветените мъже и в храма на Изиди. Той изпраща в различни градове на държавата учени и опитни писари да издирват редки и древни плочици, които да копират или изземват от местните фондове. За отбелязване е, че никой не се противопоставя директно на тази политика и в резултат на това в царската библиотека се кумулира най-големият за времето си документален фонд на няколко езика. Вавилонският град *Синар* е наричан “град на книгите”. Асирийските търговци обикалят в далечни страни и донасят със себе си клинописни книги, които продават в комплект с научени да пишат роби. Това е *своеобразна форма на международна книготърговия и икономически осъзната библиофилия.*

Понятието „*филобибл*“ се среща и в древногръцките текстове в началото на *Христовото хилядолетие* (I-III). Съвременното понятие „*библиофил*“ е известно откъм XVII в. и има доста широк обхват. Частните колекции и библиотеки трайно се появяват в античността и обикновено са собственост на древногръцки писатели и учени като *Аристотел, Евклид, Еврипид*. Египетският цар *Птолемеи Втори* създава в *Пергам* великолепната *Александрийска библиотека* по техен образец.

През *средните векове* големи колекции създава *църквата* в манастирите и големите храмове. Появяват се *университетските библиотеки.*

Библиофилията съвсем осезаемо се развива по времето на *Ренесанса* (XIV-XV), когато светът започва да се преоткрива, да

отличителен знак на собственика. Днес екслибрисите притежават самостоятелна ценност като високохудожествено произведение на графичното изкуство, затова също са обект на колекциониране и изследване.

¹⁰ 668-635 г. пр.н.е.

¹¹ Най-голямата за времето си библиотека с универсален профил.

търси забравени ръкописи, писма, автографи, книги и други редки цивилизационни ценности. От средата на XV в. с появата на *книгопечатането* – заедно с *цененето на ръкописната книга* – се развива *библиофилски вкус* и *към печатните произведения*.

В резултат на бурните процеси през *Възраждането* – хуманизмът, книгопечатането, образованието, благосъстоянието – се оформят големи *частни колекции*. *Инкунабулите и печатните книги* от XVI-XVII в. придобиват огромна историческа и културна ценност. Висока репутация си създават поредица майстори на *типографското изкуство* като *Алд Мануций* (Венеция), *Етиен* (Париж), *Кристоф Плантен* (Антверпен), *Елзевири* (Холандия), *Швайполт Фиол*, *Франциско Скорини*, *Иван Фьодоров* и др. Библиофилството завладява цяла *Европа* и особено *Франция* и *Русия*. Авторитетни личности като *Ришельо*, *Мазарини*, *Колбер*, *херцог Август Брюнсвигски* (Англия), *Фридрих-Вилхелм Брандербургски* (Германия) събират богати книжни колекции. Именно трудовете на английските колекционери на книги предпоставят създаването на *Британския музей* (1753). Някои от тези колекции се събират и по пътя на завоеванията на чужди територии¹² [1].

До „експлозия“ на *колекционирането на книги в цяла Европа* довеждат повишената достъпност и разпространението на антични и нови книги в края на *Френската революция* и *Наполеоновите войни*. По времето на тази *велика епоха на търгове* – *букинисти* и *аристократи* използват своите големи лични библиотеки като *демонстрация на богатство и престиж*. Но библиофилството не се ограничава само в рамките на *елита*. Много колекционери от *средната класа* също са обзети от желание да притежават лични библиотеки, пренебрегвайки дори нуждите си от дрехи, храна и подслон. Историята на *Дон Винсент*, испанският монах и колекционер, който убива книжари, за да притежава книги, вдъхновява *Флобер* да напише първата си повест – „*Библиомания*“. *Чарлз Нодиер* също пише фантазмагорично есе за тежкото положение на приятеля си Теодор, поддал се на „*библиоманиакален тиф*“, след като научава, че неговото копие на *Вергилий* е копие на друг голям документ от 1676 г.

¹² На основата на заюваните като трофеи книги от шведския крал *Густав-Адолф* (XVII) по-късно крал *Карл X* и *кralица Кристина* създават *Кралската библиотека* в *Стокхолм*.

Активното колекциониране на книги бележи целия XIX век с лудостта си. На европейския антикварен пазар се създава цяла система от аукциони и търгове, през които преминават огромно количество редки и ценни издания. Поставя се началото на организираните библиофилски общества, провеждат се международни срещи и конгреси.

Въпросът за съществуването на *библиоманията* като *психическо поведенско отклонение* се поставя с въвеждането на термина „библиомания“ (1809) от д-р *Джон Ферриар*, който описва в своя поема явление, при което любовта към колекциониране на книги в крайна сметка се превръща в *мания*. Оттук насетне линията между *библиофилия* и *библиомания* често е много трудно да се прокара. *Библиофили* и *библиоманяци* еднакво предано посвещават живота си на създаването на *подробни библиографии, ръководства за колекциониране, социални коментари и студии* по темата за последиците от новата „лудост“. *Томас Дибдин*, един от най-плодовитите автори в тази област и очевидна „жертва на страданията“, предлага лечение чрез събирането и четенето на още повече книги. Постепенно неконтролируемата колекционерска мода забавя своя ход, въпреки че много автори продължават да пишат *въдъновени трактати в защита на книгите*.

Популярната мания постепенно затихва и се променя, но не изчезва. Развитието на технологиите в книгоиздаването допринасят за създаването на евтини книги и това предизвиква много ценители да се посветят на *спасяването на първи издания и редки екземпляри*. В епохата на *бума на списанията и вестникарската хартия* библиофили като *Уилям Какстън* и *Октав Юзан* търсят друг път на противодействие чрез *подпомагане на производството на луксозни книги* – богато украсени илюстрирани издания, отпечатани на японска хартия и подвързани с мароканска кожа. Независимо дали ги наричаме *библиофили* или *библиомани*, тези издатели и колекционери развиват *библиофилството* като една почти религиозна преданост към книгите.

В *края на XIX век* колекционерството на книги завладява и *Северна Америка*. Известни милионери като *Джон Пирпънт Морган* и *Хенри Едуардс Хънтингтън* също са завладени от колекционерската страст. Събраните библиофилски колекции от *Джон Ленъкс*, *Джон Картър Браун*, *Хенри Слей Фолджър* и *А. Розенбах*

служат за основа при създаването публичните библиотеки съответно на *Ню Йорк (Ленокс), университета Браун, библиотеката на Шекспир във Вашингтон (Фолджър), публичната библиотека на Филадельфия (Розенбах)*. Една забележителна личност е *Обадиа Рич*¹³. Като дипломат в Испания събира богата колекция от древни испански и латиноамерикански книги и ръкописи и заедно с *Вашингтон Брвинг* изследва 1 828 биографии на *Христофор Колумб* по време на престоя си в Мадрид [6, 8,10]. Богатата колекция е придобита след смъртта му от *Едуард Г. Алън* от Лондон, но впоследствие – разпиляна. Значителна част е спасена от американския библиофил *Джеймс Ленокс* (1848), който я дарява на *Нюйоркската обществена библиотека* през 1897 г. *Колекцията от ръкописи и архиви „The Obadiah“* днес се съхранява в хранилището на библиотеката [6].

Смята се, че през *XVI век* в *Русия* възникват частните библиофилски колекции – на великите князе – *Иван I Калит, Василий III, цар Иван IV Грозни*¹⁴, също и *Петър Трети, Екатерина Втора (XVIII)*, както и на *Андрей Курбски* и *Йоаникий Строганов*. През *XVII век* собственици на частни библиофилски колекции са предимно духовни лица – *Симеон Полоцки, Ефим Чудновски* и др. Тогава се появяват и първите *ръкописни екслибриси*. През *първата половина на XVIII век* се очертават три направления колекционери: *старобрядно, търговско и дворянско*. Активни колекционери и библиофили са и *чужденците на руска държавна служба* като *Я. Брюс, А. Винуус, Р. Арескин, А. Остерман, барон Корф*. От този период известни колекционери са и *Стефан Яворский, Теофан Прокопович, Василий Татищев, А. Волынский, А. Хрущов, Голицыни, Шереметев, Романови*. През *XIX век* сред известните руски библиофили се нареждат *А. С. Пушкин, Н. П. Румянцев, А. Д. Чьортков, А. П. Бахрушин*, както и библиофилите-библиографи: *П. П. Пекарский, Е. И. Якушкин, Г. Н. Геннади, П. А. Ефремов, М. Н. Лонгинов, А. И. Соболевский*. В *началото на XX век* възникват

¹³ *Обадиа Рич* от Масачузетс(1177-1850) – американски дипломат, библиофил и библиограф, специалист по история на Латинска Америка – избран за член на *Историческото дружество* още на 22 г. и участник в създаването на *Антологията на обществото* (1804), превърнала се по-късно в *Бостън Атенеум*. *Рич* създава каталог на книги, свързани главно с Америка, през годините, в които те са отпечатани – 1500-1700 (Лондон, 1832), както и други каталози за книги на различни езици.

¹⁴ Неговата библиотека изчезва още в края на *XVI – началото на XVII в.*

и първите библиофилски сдружения като *Обществото на ценителите на книжни знаци*, *Руското библиографско общество* и се издават специализирани списания като „*Антиквар*“ (1902-1903) и „*Русский библиофил*“ (1911-1916) [2].

Библиофилът е *букинист* (*bibliopole*), *антиквар* (*antiquarius*), търсач на артефакти, книжар, издател, дилър, спомоществовател и благодетел, книжовник, който пише, редактира, публикува или продава книги. *Великите писатели и учени* обикновено са и големи библиофили (*Гьоте*, *Пушкин*, *Айнщайн* и много, много други).

Библиофилът може и да е обикновен сноб, който притежава книги заради *престиж*, който преследва, заради *модата на деня*, но да не ги цени, да не ги разбира; да проявява спортен хъс да разполага с дефицитни книги.

Библиофилът може да притежава и обсесивна, натрапчива любов към книгите, да бъде трескав събирач на съкровища, библиоман, маниак, съсредоточен да има огромен брой книги, които не е в състояние да прочете, но трябва да притежава – до степен на *психическо разстройство с патологични симптоми*¹⁵. Други ненормални поведения, свързани със страстта към книги, са *библиофагията*¹⁶, *библиоклептоманията*, *библиоафизията*¹⁷ [5, 9]. Понякога асоциациите от наставката „-филия“ не са предпочитани и звучат плашешо.

Библиофилът е човек, който пита: „Кажете ми какви книги притежаваш, за да ти кажа кой си“. И това не е материализъм, консуматорство, потребление на марки. Или както казва *Джон Милтън* в „*Areopagitica*“ (1644): „книгите не са абсолютно мъртви, те съдържат в себе си сила за живот толкова, колкото е оживена и душата, която ги е износила като свои деца, живият интелект, който ги е отхранил“¹⁸. За много от нас *колекциите от книги* са нашата идентичност, индивидуалност, чувствителност, светуосеща-

¹⁵ Например някой си *Стивън Блумберг* от Айова е осъден за кражба на над 23 600 редки, ценни и други книги от 268 университета и музеи в 45 държави на стойност 5,3 милиона долара.

¹⁶ *Bibliophagy* – пламенен читател, книжен червей, книжен плъх, който чете ненаситно, обича книгите заради тяхното съдържание, буквално се храни с книги.

¹⁷ *Bibliotaphy* – заравяне на книги.

¹⁸ *Areopagitica* – реч на английския поет, учен и полемичен автор *Джон Милтън* за свободата на печата, против лицензирането и цензурата. *Areopagitica* е сред най-влиятелните и пламенни философски защити на правото на свобода на словото, изразяването и печата. Вж [11].

не; *личните ни библиотеки* са чекмедже с инструменти за „бързи поправки“ или за ювелирни творения. Нашите *частни колекции* са едно обещание за чакано удоволствие, покана за пътешествие, което интелектът и въображението ни жадуват. И всички книги в тях са напълно необходими за живота ни.

Библиофилия е споменът за любимите детски книжки, за онези книги, които събуждат първите трепети за любов и за онези, които не престават да разкриват света с нови очи през целия ни живот.

В резюме *библиофилът* може да бъде читател, ценител, творец – автор, редактор, коректор, оформител, художник, създател, разпространител, букинист, колекционер, библиотекар. *Професионалистът* е библиофил. *Изследователят* е библиофил. Защото няма как да си експерт в областта си, ако не познаваш направеното и написаното преди теб, ако не търсиш постигнатото със страстта на библиофила, на ценителя на чуждите постижения. В контекста на настоящия анализ – *библиофилия е всичко онова, което се извършва за книгите и за читателите.*

Библиофилия е дарението, създаването на учебна книжнина, събраните съчинения, реставрацията и дигитализацията, етнографията, библиотерапията, насърчаването на четенето, създаването на специалисти, менторството...

Библиофилството несъмнено е социално явление и поради тази причина с развитието на обществените структури се променя неговият характер и формите му. За някои изследователи то е средство за развлечение на висшия елит, колекционерство, но то със сигурност е обществено явление и в научен план – сериозен клон на книгознанието.

Библиофилството като отношение е любов. Любовта е грижа обектът да изглежда добре, да носи полза, да отдава ценности. Затова *добре написаната книга* е библиофилство.

Отговорността за текста е библиофилия. Защото съобщението, общуването, обучението, знанието – всичко това е смисъл, съдържание на книгата.

Отговорността пред читателя е библиофилия, любов. Така авторът постига, отдава всичко, на което е способен, на книгата, на текста, за да бъде той пълнокръвен, богат, ясен, честен, добре

оформен, да не оставя съмнения, но да предизвиква размисъл, да буди въпроси, да дарява идеи, да разчупва концепции, да пробужда. В една възвишена любов субектът винаги търси съвършенството, максимума. Така и текстът на *автора-библиофил* търси изрядност на фразата, на думата, на синтаксиса, на формата, на извънтекстовото пространство – на шрифтовете, на изображенията, на винетките, на анетките и т.н.

Книгата винаги е произведение на изкуството (както и който и да е оформен текст, статия, колона от вестник, флаер, плакат, постер, билборд, сайт, платформа). *Формата* притежава огромен арсенал от оръжия за въздействие, за оригиналност, откритост, уважение. *Съдържанието* – още повече (вкл. цитатите, предаването на чужди твърдения, обилието от примери, съответно и те с подходяща форма и коректност); то също поражда любов, отношение, съпричастие или противопоставяне, игра на асоциации, предизвикателство към въображението, стимулиращо сетивата.

Библиофилът се отнася с респект и към формата, и към хартията, и към шрифта, оформлението, качеството на набора, т.е. към *създаването на книгата* – нейната външност, естетика, форма, технология.

Библиофилия по същество е и отговорността на всички участници в процеса на създаване и разпространяване на книгата. Животът на книгата е дълъг и в него се преплитат много отношения, приятелства, съперничества, конкуренция, промени, забрани, колизии, предизвикателства, авантюри, и в най-лошия случай – забрава. Но последната в никакъв случай не може да бъде край. Всяка книга може да има втори живот, възкръсване, преоткриване. И тук особена роля имат библиотекарите, мениджърите, учените, изследователите, ценителите.

Книгата е особен вид пазарна стока. *Маркетингът* има огромни възможности, особено днес в интернет. *Социалните мрежи* са абсолютното доказателство – най-демократичната и неподвластна среда за реклама, пбблисти, директна продажба, популярност („от осанна до разпни го“). *Дигиталното любопитство и дигиталната библиофилия* са неоспорим факт.

Днес, в съвременните представи на науката трябва да се говори за *управление на библиофилията* в един по-широк, интердисциплинен план.

Въпреки че *съвременната наука за библиофилството*, като самостоятелна научна дисциплина на *книгознанието*, изучава теорията, методологията, практиката, психологията и социологията на библиофилството като социокултурно явление на цивилизацията като съзидателна дейност на библиофила (субект) в процеса на творчеството на библиофила-колекционер, който съхранява ценните и редки паметници на културата [3] – струва ми се че днес, от погледа на съвременната информационна цивилизация, библиофилията трябва да се разглежда в един далеч по-широк периметър.

Библиофилията днес е многомерна проява на съвременната цивилизация.

Тя е и архитектурата на сградата на библиотеката, и „приятелски“ организираният фонд. Щом като *Десетичната система на Дюи* е непрекъснатата поредица от числа, защо да не може да се съхраняват книги върху непрекъснатата поредица от рафтове – подобно на спирала? Така че да бъде неочаквано, предизвикателно, удобно, модерно четенето, дoсегът с книгите. Същевременно, да се открива страхотна гледка към града през големи стъклени витрини, така че усещанията, свързани с акта на четенето да са комплексни, величествени, насищащи желанията на душата. И всичко да бъде зрелищно, достатъчно за сетивата. А какво по-добро, ако една купчина компютри и други съвременни цифрови феномени са под ръка, за да се насочват хората мигновено към книгите, от които се нуждаят – на един клик разстояние от емоциите на целия свят.

Но съвременната библиофилия не е само форма, тя е най-вече усещане, а то идва от възприятието за структура, подреденост, функционалност, демонстрация на уважение и доверие, на престиж и репутация. Затова смятам, че *управлението на една библиотека е библиофилия.*

Библиофилия са и маркетинговите изследвания и управлението на нуждите, предпочитанията на потребителите, на формата, на посланията, на организацията, на процеса, на традицията, на иновацията, на знанията, на въздействието, на ролята, на добавената стойност, на печалбата, на технологията, на динамиката и гъвкавостта – всичко това се постига само от библиофили, обичащи хората (читатели, посетители, потребители или просто любопитни) и техните творения. Затова и в рамките на новата стара

функция на обучаващата библиотека – само *библиофил* може да осъзнае, че читателските компетенции са в основата на общия взаимен обществен интерес за развитие, защото само работата с грамотни и знаещи потребители означава по-малко вложени ресурси на време и по-високо качество, повече задоволени потребности, по-добри условия за живот и учене.

Библиофилия е и управлението на информационната структура на базите данни, на поднасянето на информацията, на информационното пространство на книгата: данни, знания, идеи, мъдрост, разбиране (осъзнаване); структура на информацията: статистика (вероятност), семантика (смислова), ценностна (прагматичност), код на информацията, графики, шрифтове, стилистика.

Библиофилията е и социална отговорност към сегашното и към бъдещето в този контекст – съответствие с потребителите, но и с ценностите, с посланията. Тя е *културата на общуването, реколтата на обратната връзка.*

Дигиталната библиофилия днес е още по-интересен феномен. Какво по-вълнуващо от „*Библиофилия кафе*“, където да си дават среща книжарница, кампус, библиотека, доставчик на електронно съдържание и услуги, и читател.

Киндълът е достойно за уважение устройство, т.к. съхранява всички произведения на *Шекспир, Балзак, Достоевски, Вазов* – тази *революция в четенето* е прекрасна, но все пак не може да се сравни с книгите, оставени отворени на определена страница, за да бъдат прочетени по-късно; с купищата книги, които се редят, отварят и затварят, възбуждащи обещания за по-нататъшен интерес; с книгите с лепящи се листчета вътре, за да се намери ценното послание в тях от стихотворение или проза; с прелистването на страниците; с различните шрифтове, с допира до впечатляващите корици, с разнообразната хартия – всичко това е *сензитивно удоволствие!* Умът реагира по съвсем различен начин към добре създадената книга.

По отношение на книгите *интернет* е чудесен инструмент за намиране на издание, от което особено се нуждаят или искат читателите. Но *удоволствието от антикварните книги* е в прелистването на неподозирани за съществуването им страници, очаровани и създаващи нови хоризонти по напълно неочакван начин,

създаващи неподвиждани връзки. *Удоволствието от сърфирането също може да бъде библиофилия* (а не само инструментално или утилитарно „търсене на информация сега, на мига“) – и това го знаят всички запалени читатели, които могат да бъдат наричани и „цифрови книжни плъхове“. Очарованието на *екземплярите с автограф* или послание на автора, или на прототип на персонаж, или редактор, или притежател на екземпляра, или някой друг, който живее по някакъв начин в книгата – определено е незаменимо преживяване като допир до *физически артефакт* и може би *ирационален аристократизъм*.

Библиофилията като отношение към света на цивилизационните постижения не познава разделението между хартията и „цифрите“. И в мрежата, и в библиотеката, и у дома – *библиофилът е един и същ*.

А какво е *дигитална библиофилия*? Това е форум, обществена витрина, работилница, място за всички публикувани и непубликувани автори, редактори, както и хора, които просто обичат да четат, да обменят мнения, критика, сведения, да изпробват идеите си, да търсят и да получават съвети и новини за издателската индустрия, както и за отворени пазари (например за нови или стари списания или антологии, за покани за представяне и т.н).

Белязан от библиофилия е и съвременният спор за свободния достъп до дигитално съдържание и пример за това може да се види в полемиката около руската т.нар. *Gigapedia* или „*съвременната Александрийска библиотека*“, също и „*виртуален Вивалон*“ в мрежата, създадена от библиофили ентузиастично. *Library.nu*¹⁹ предоставя достъп до над 400 000 книги и става известна като *най-голямата научна обществена библиотека в интернет*, блокирана по съдебен ред на 15 февруари 2012 г. по обвинение в нарушаване на авторски права²⁰.

¹⁹ Преди това <ebooksclub.org> и <gigapedia.com>.

²⁰ Според статия, публикувана в британския *The Sunday Times*, следователи смятат, че *library.nu* е управлявана от ирландски граждани, вероятно от Голуей, през сървър в Киев, Украйна. Сайтът дава като седалище на дружеството адреса на бившата централа на Anglo-Irish Bank на St. Stephen's Green в Дъблин. Незаконната търговия със свободно сваляне на авторски книги лишава издателите от милиони евро. Те са изправени пред криза, подобна на тази, която удря музикалната индустрия, когато сайтове като *Napster* и *Kazaa* дават на потребителите свободен достъп до материали с авторски права. *Library.nu* специализира в предлагането на скъпи академични и образователни заглавия за нелегално

Библиотека Genesis / LibGen очевидно не е първата, която предприема стратегия за *масово пиратство* в отговор на кризата на достъпа до издания. Известно е, че научните издателства имат едни от най-високите норми на печалба от всяка индустрия, и авторите не разчитат на своите „продажби на статии“, за да оцелеят, така както музикантите разчитат на продажбите на своите песни на CD [14]. *Elsevier* е един от доставчиците, които са особено засегнати от *LibGen*, но противоборството е с променлив успех, т.к. оцеляването, въведено като ноу хау в мрежата от *WikiLeaks*, очевидно работи чрез стратегията „на мястото на всяка отрязана глава, да се появяват други“. Но това просто ни връща към дебата за *Open Access*. Дали *LibGen* е отишла твърде далеч или това е решението, от което се нуждае *Отвореният достъп*, засега е трудно да се каже, но е факт, че пиратството провокира нови подходи и напоследък на информационния пазар се появяват нови участници, които предлагат *достъпни и приятелски ориентирани към потребителите алтернативи* за ползване на съдържание срещу заплащане (като Netflix). Според професора по компютърни науки в Тулуза – *Guillaume Cabanac – Biblioleaks* са неизбежни. С този неологизъм той дефинира случаите на изтичане на защитена информация и съдържание в последните няколко години и го придружава с впечатляваща статистика:

- 36% от всички DOI документи са на безплатно разположение в *LibGen*. Процентът на публикациите от трите най-големи издателства (*Elsevier, Springer, Wiley*, също и *JSTOR, Sage*) е дори по-висок – 68%. Изглежда, че *LibGen* си сътрудничи с някаква особено силна „библиотекарска ярост“ към *Elsevier*;
- средно 22 720 статии се качват на ден в *LibGen*. 27 134 списания от 1 342 издатели са покрити напълно (което е 78% от всички заглавия на списания!);
- 71% от колекцията на *LibGen* са заредени в рамките на 13 дни. Това прави над 100 000 документа на ден [7].

Дебатът по този въпрос е твърде обширен и засега *специалистите и библиофилите* са твърде разделени в мненията си, но истината е може би на път да намери златната среда

теглени от потребителите [13]. След отмяната на *Library.nu* от домейна на 20 февруари 2012 г. – от 24 февруари се пренасочва към *Google Books*.

Във връзка с направените анализи на съвременните явления, свързани със съдържанието и постиженията на човешкия интелект е редно да се отчете и едно друго явление – *Законът за необходимото разнообразие*²¹, формулиран от У. Рос Ашби (*W. Ross Ashby*) в неговата теория „*Увод в кибернетиката*” (1956).

Колкото по-голямо е разнообразието от действия, които са във възможностите на определена управляваща система, толкова по-голям брой *смущения* (промени във външната и на вътрешната среда) тя може да компенсира, т.е. с разнообразието на управляемата система може да се справи само управление, разполагащо с достатъчно вътрешна многоликост. Този, може би най-известен (а според някои – единственият успешен) *принцип на кибернетиката*, признат от цялата научна общност в областта на кибернетиката и науката за системите, има много форми, но всъщност е много прост и напълно съответства на здравия разум: една моделираща система или управляващо устройство може да управлява нещо само дотолкова, доколкото тя има достатъчно вътрешно многообразие, което да я представлява. Тоест броят уместни избори, които могат да бъдат направени, е ограничен от наличната информация, от наличния капацитет.

Или както казва и *Мечо Пух*: „Колкото повече, толкова повече“. По-голямото количество информация може да бъде в излишък, но ако количеството информация е по-малко, това води до условни, неефективни решения. Условието за необходимото разнообразие може да се приеме като формулиране на *необходимото динамично равновесие в информационната теория*. И не само – извън областта на кибернетиката, контрола и теорията на системите, принципът има приложение в много сфери на човешките усилия – от тези за подобряване на собствения социален живот – до съдбата на нациите, от теорията на игрите – до политиката. Той има определени последствия за съвременните организации, които се стремят да се справят с промените в непостоянната динамична среда. В това число и *библиотеките* имат нужда да бъдат достатъчно адаптивни, за да се справят с променящата се външна среда. В противен случай са изправени пред потенциална опасност, ако традиционният им пазар се промени или изчезне, а те не са предвидили възможностите на други.

²¹ *The Law of Requisite Variety* – известен като *Закон на Ашби*.

Каква е връзката на този закон с изследвания проблем – колкото повече са посоките, в които се развива съвременната библиотека, колкото повече богатство от експертиза трупа нейният мениджмънт, толкова по-подготвен ще бъде той за управлението на настъпващите промени в днешния пребогат, наситен и трудноуправляем свят на съдържание и комуникации.

При търсенето на справки по подготовката на темата се оказва, че освен англоговорещият свят и руснаците имат доста обилни проучвания, стройни концепции, купища публикации и много натрупан опит в *областта на библиофилията*. В англо-американската литература по темата, доколкото беше възможно да се проучи, явлението по-скоро се възприема като *букинизъм*, тоест антиквариат, и като колекционерска страст, и това, струва ми се, се корени в същата причина за разликите между *западното* и *славянското светоусещане*, което може да се обобщи в едно, вече правено, сравнение между две на пръв поглед „обикновени“ словосъчетания, които обаче съдържат основното разбиране за света. Става дума за изразите: „*no body*“ и „*няма жива душа*“ – в смисъл на „няма никого“ – тялото и душата на същността изразяват по различен начин човешкия смисъл, човешката духовност, човешката същност на две различни идентичности, на принципно различно светоусещане в рамките на човешката цивилизация. Затова и в славянското лингвистично светоусещане тези лексикални единици са винаги в женски род: душа, библия, книга, библиотека, библиофилия...

Всичко казано дотук не е *апотеоз на библиофилията*, а реален, *сериозен научен подход* на възприемане на явлението в съвременния свят на образност, търсене на каузи, липса на сериозни авторитети и трайни перспективи. *Библиофилията като силна сензитивност* означава зачитане на таланти, на оползотворени възможности, на страстна любов към това, което правим.

И в тази връзка ми разрешете да завърша с поздрав към *всички библиофили*, присъстващи днес тук в тази зала, към всички организатори на конференцията в лицето на доц. д-р Александър Ковачев – съпредседател на организационния комитет и завеждащ катедра „Книгоиздаване и БИД“, ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“, и към юбилярите библиофили: д-р Иван Александров – съпредседател на организационния комитет, директор на РНБ „П. Р. Славейков“ и носител на престижната награда „Златен век“, и най-вече

към един доказал се, стопроцентов библиофил, каквито без съмнение сме всички ние днес тук, но той е особено изявен и неслучайно отличен и с признанието на правителството и на министерството на културата – за цялостна дейност – проф. д-р Иванка Янкова – съпредседател на организационния комитет, декан на ФБКН на УниБИТ и председател на Асоциацията на университетските библиотеки, особено в навечерието на нейния, изпълнен докраен предел с професията, жизнен юбилей.

Нека бъдем живи и здрави всички, силно да любим книгите и техните читатели, и силно да мразим безчувствеността, безхаберното, посредствеността и безпардонността на копи-пейста във всичките му измерения – които, благодарение на всички нас, са по-малко.

Защото библиофилия е това, което знаеш, да го предадеш на другите, да оставиш след себе си следа – писмена, ментална, емоционална.

Използвани източници

1. **Библиофилство** – история развития. // *RIN*, Коллекции, Библиофилия, 2003-2015. <http://collection.rin.ru/cgi-bin/article.pl?id=742&page=1>
2. **Давыдова**, Наталья. Частные библиотеки в системе ценностей элитного сообщества. // *Меценат*, Интернет журнал, 2003, 11-12. URL: <http://www.maecenas.ru/doc/2003_11_6.html>
3. **Куфасев**, М. Н. Библиофилия и библиомания: (Психофизиология библиофильства). Репрод. изд. 1927 г. Москва, 1980.
4. **Методические** рекомендации для библиотечных работников и ценителей книги Смоленск, 2005 г. [Реферат]. Состав. О. А. Ладожина. // *Refy.ru*, 2015. <http://refy.ru/71/248083-2-metodicheskie-rekomendacii-dlya-bibliotechnyh-rabotnikov-i-ceniteley-knigi-smolensk-2005-g.html>
5. **Bibliomania**. // *Right Diagnosis*, 2014-2015. URL: <<http://www.rightdiagnosis.com/b/bibliomania/intro.htm>>
6. **Brownrigg**, Edwin Blake. Colonial Latin American Manuscripts and Transcripts in the Obadiah Rich Collection: An Inventory and Index. New York: The New York Public Library Astor, Lenox and Tilden Foundations & Readex Books, A Division of Readex Microprint

- Corporation, 1978. XV, 159 p. URL: <<http://www.nypl.org/sites/default/files/archivalcollections/pdf/riccoll.pdf>>
7. **Cabanac**, Guillaume. Bibliogifts in LibGen? A study of a text-sharing platform driven by biblioleaks and crowdsourcing. // *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 2015. 16 p. http://www.irit.fr/publis/SIG/2015_JASIST_C.pdf
 8. **Hutton**, Rich, Willard O. Waters. Glances at California, 1847-1853, diaries and letters of William Rich Hutton with a brief memoir and notes by Willard O. Waters. LA, Cal, USA: The Ward Ritchie Press, 1942. URL: <[http://memory.loc.gov/cgi-bin/query/h?ammem/calbkbib:@field\(NUMBER+@od1\(calbk+177\)\)](http://memory.loc.gov/cgi-bin/query/h?ammem/calbkbib:@field(NUMBER+@od1(calbk+177)))>
 9. **Jackson**, Holbrook. The Anatomy of Bibliomania. University of Illinois Press, 1950. 668 p. URL: <<http://ebook.stepor.com/book/the-anatomy-of-bibliomania-43370-pdf.html>>
 10. **Jackson**, Ian. The Book Collector – A Personal View. // *The Fellowship of American Bibliophilic Societies*, Vol. XVII, 1, Winter 2013, pp. 9-11. URL: <<http://www.fabsocieties.org/newsletters/17.1.pdf>>
 11. **John** Milton opposed censorship for many reasons but one thought sticks in the mind, that “he who destroys a good book, kills reason itself” (1644). // *Liberty Fund*, 15.05.2006. URL: <<http://oll.libertyfund.org/quote/97>>
 12. **Lang**, Andrew. The Library. With a Chapter on Modern English Illustr. Books by Austin Dobson. Ed. by David Price. London Macmillan & Co, Printed by R. & R. Clarke, Edinburgh, 1881. XV, 180 p. URL: <<http://www.gutenberg.org/files/2018/2018-h/2018-h.htm>>
 13. **Mooney**, John. Irish-run Website Investigated over Ebook Piracy Operation. // *Sunday Times* [London, England], 17 Dec. 2011, p. 6. http://www.thesundaytimes.co.uk/sto/news/ireland/News/Irish_News/article844987.ece
 14. **Regier**, Ryan. The Library Genesis project: The easiest way to find full-text articles online (illegally)? // *A Way of Happening: A Research Library Blog*, July 17, 2015. URL: <<https://awayofhappening.wordpress.com/2015/07/17/the-library-genesis-project-the-easiest-way-to-find-full-text-articles-online-illegally/>>
 15. **Stephens**, William O. The Rebirth of Stoicism? // *Creighton Magazine*, Winter 2000, pp. 34-39; upd. May 18, 2001. URL: <http://puffin.creighton.edu/phil/Stephens/rebirth_of_stoicism.htm>

Предефиниране на понятието „Библиофилско издание“ и опит за класификация на ръчно художествено изработена книга

Доц. Красимир Русев

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Велико Търново

Във времето на дигиталните технологии и появилите се реципрочни поколения, когато организъмът на книгата е променен и тялото е обезпльтено с възможностите страниците да се „разлистват“ на компютърния екран, звучи абсолютно абсурдно въпросът за намиране на най-вярното място на продукта „ръчно художествено направена книга“ като топографско понятие.

В проекта „PRINTED BG“, стартирал през 2014 г., засягащ печата във всичките му разновидности в съвременното българско изкуство, основно място бе отделено на тези артистични произведения от български художници, в периода след 1944 г. до днешно време. Изложбата породи много въпроси в колегията относно този специфичен художествен продукт. Липсата на критика и информация върху тази материя породи необходимостта от такъв вид изследване. Още повече, че в периода от 1944 г. до 70-те години е бяло поле и последвалите процеси са хаотични, неясни, нуждаещи се от систематизиране и от най-липсващото звено – архивиране.

Акцентът върху артистичността на предмета книга е изкушение за художника. Той посяга към книжното тяло, за да си го присвои и вече не просто да партнира със словото, а да формулира и придаде единствено свое съобщение, визуално и предметно. Книгата на художника е част от големия му артистичен текст. Плътта е лята, формирана, структурирана, белязана с цялата изобретателност на твореца.

Поради тази специфика, съотнасянето на този продукт към един или друг тип издания, се оказва изключително труден и много важен проблем. През посочения период художниците увеличават многократно своя дял в общата артистична библиотека. Липсата на институции, които да изследват и сепарират този продукт, ме накара да вникна в аналогични процеси на страни с традиция в тази област. Книгите, издадени като „раритети“ както и „самиздат“, разбира се без политически символ на думата, характерна

за всеобщия исторически ъндърграунд, вероятно съществуват от началото на книгоиздаването, но понятието „книга на художника“ е относително младо. То се легитимира през 1960 г. в Харвард, след специализирана изложба в каталога на която се съдържа пояснението, за такава се смята книгата, „в която съществуват оригинални произведения на конкретен художник“. В определението се съдържа известно противоречие за степента на оригиналност на произведението и до каква степен то може да принадлежи на художника – като автор на „илюстрациите“, като оформител и печатар, щом се произвежда в тираж? В много от ситуацияите, художникът е създател и на „другото“ съдържание – на текста, а не само словото в текст. Той може да се формира и от всяка друга последователност от знаци „визуалния разказ“. В този смисъл книгата остава запазено пространството на екзистенциалната самота на художника, на самосъзерцаването, на създаването на специфичен автопортрет, оформен в страници и подвързан в книжно тяло, с произтичащата нужда от събирането и съхраняването в нов тип библиотеки – „музеи“. Тези специфични черти го разграничават от конвенционалното полиграфско издание със своите качества, свойства и характеристики, част от които откриваме в телевизионните сериали, във вестниците като „текст – картинка“, магазинните витрини или тоталната комуникация чрез Интернет.

Проследявайки енциклопедично – топографските формулировки в изданията на няколко европейски страни за „библиофилско издание“ се откриват определени прилики с художествени книжни издания. Малкият тираж, оригиналното художествено оформление, нестандартните формати са допирателните, които по някакъв начин подвеждат за идентичност или съществуване на понятието „книга на художника“ под шапката на „библиофилско издание“. Това коренно ги противопоставя със съпричастността и като вид изобразително изкуство „изкуството на книжното тяло“. Библиофилското издание, колкото и да е уникално, е продукт на полиграфията, което автоматично го поставя в друга графа. Не по-малко важен е адресът на двата продукта. „Книгата на художника“ е обект на колекционерски интерес. В много от случаите презентацията на този вид художествен продукт е съпътстван с аналогични по темата произведения в областта на рисунката, живописата и пластиката, сглобени в обща експозиция. Такива примери в българското изкуство имаме

при художниците Милко Божков, Захари Каменов, Владимир Иванов, Цветан Кръстев и др., показали цялостна многожанрова концепция по определена тема. Такива световни практики имаме при Шагал, Пикасо, Мимо Паладино, Анселм Кифер. През 60-те години на XX век интересът към този продукт е много голям. Известни издателства в Европа продуцират създаването на този атрактивен и същевременно изключително скъп продукт. За наша радост, българските артисти като Любен Диманов и Петър Лазаров попадат в ползрението на тези институции. Това време на преоткриване на този жанр довежда до създаване на специализирани форуми, показващи най-добрата художествена продукция. Форум MOOI MARGINAL в Холандия, провеждан като биенале, прави селекция от цял свят и показва 50 най-добри образци от това изкуство. Панаирът на книгата във Франкфурт организира съпътстваща изложба на такива издания, към които има голямо колекционерско изкушение. Това стимулира художниците към тази атрактивна като визия област за създаване на все по изобретателни и причудливи произведения на изкуството. В поствремето но постмодернизма понятието за книгата като мистичен, тотален ready made, незримо присъстващ в цялата позната култура, престава да бъде актуално. На този фон „книгата на художника“ остава едно преоткрито, атрактивно пространство, което се нуждае от задълбочено изследване.

В процеса на своята събирателска дейност успях да открия и архивирам над 120 произведения на български автори от различни поколения, като се започне от доайените в тази област: Борислав Стоев, Любен Диманов и Христо Нейков, до най-младото поколение – Севда Потурлян и Деница Унгер. Процесът на сглобяване на тази колекция беше изключително труден. Обстоятелствата за принадлежност към частни колекции и трудният достъп до много от екземплярите допълнително утежни изследването. За моя радост авторите, с които се срещнах лично, съдействаха за систематизирането на процеса в изследване на този вид изкуство. Книгите, които заснех са изключително разнообразни като визия и съдържание. Задачата на това изследване е да подреди тези нееднозначни произведения в цялостен национален регистър. Чувството ми за историчност ме подтикна в това „бяло поле“ в нашето изобразително изкуство, за да се даде възможност за проследяване на процесите, които са протичали през този не малък период и за да може в бъдеще да се надгражда в тази информационна банка.

На базата на събрания материал изникна въпросът, кое да е водещо в класацията на творбите. Би било правилно да се започне от най-архаичния признак, а именно формата на книжното тяло. Според вековните традиции на създаване на книгата, ги разделям на три основни раздела. Първият – са книгите, които ползват класическите форми на гръцките тетрадки или римската форма на „кодекса“ – наложили се със своята практичност до наши дни. Тъй като това качество не е водещо при „книгата на художника“, изработените екземпляри в България не са толкова много. Разбира се те носят цялото разнообразие на различни по пропорция и големина формати, нестандартни вътрешни сгъвки и приложения.

По-разпространената форма сред художниците е папката, чиято традиция откриваме от началото на книгопечатането. Социалният момент в репродуциране на живописни образци през Възраждането и Класицизма като че ли е още актуален при направата на книги с такава форма. Точно тази форма избра и меценатът Иво Масларски, поръчвайки книжни издания на поезията на Константин Павлов и Борис Христов на художниците – академик Светлин Русев, Милко Божков и Захари Каменов.

Третата форма, доминираща в античния свят и Средновековието, е непопулярен за съвременните автори. Единствените екземпляри, до които се домогнах са „Пергамента“ под формата на свитък на Цветан Кръстев и „Въздушните дневници“ на Недко Недков, които предоставят ръчно излята по китайския способ хартия, с вграден в нея текст на принципа на водния знак.

Следващото разделение се базира на техниките, използвани за печат на книгите. Едното звено е печатането на текста. За повечето е използвана техниката на ситопечата. На някои от тях текстът е изработен с техниката на илюстрацията и е вграден в изображението (Любен Диманов с вграден текст в илюстрациите на Луи Арагон – суха игла). Класическият способ на ръчно набрани букви срещнах само в книгите на Петър Лазаров, изработени в канадското издателство „Берберпрес“. Тази практика е разпространена в специализираните издателства в Европа и в Америка, където за конкретна книга се леят конкретни шрифтове.

Относно илюстративната част, техниките са изключително разнообразни и покриват пълния спектър на графиката – от дървената гравюра на дърво – до новите дигитални технологии, доскоро

изключително оспорвани. В една от книгите е използвана и сребърна фотоемулсия, която, комбинирана с артистични рисунки, дава уникален визуален резултат (визирам съвместната творба на художника Милко Божков и фотографа Росен Донеv).

Следващият раздел е базиран на материалите за създаване на книгите. Тук ги разделям на материали за обложка и материали за вътрешното тяло. За първите се използва целият диапазон от материали: кожа, плат, дървени плочи, гитинакс, което е доказателство за голямата изобретателност на художниците. За вътрешното тяло се използва основно хартията като леснодостъпен конвенционален материал, с цялата разнообразна гама от марки с вековни традиции като „Арж“, „Маняни“, „Фабриано“. Някои от книгите са с ръчно изработена хартия от самия автор. При пребиваването си в Япония, Петър Лазаров лее нестандартните си формати за няколко от книгите си по китайски способ. Другият материал е пергамент. За съжаление тази стара, средновековна, забравена традиция се използва само от четирима български автори в рамките на сръбски кураторски проект. Едното от най-необичайните решения – текстилна книга – е авторско решение на Севда Потурлян, която съчетава българската традиция за втъкване на текстилната нишка, в текст и изображение.

И последната класификация, според тиража на произведението е разделение, тясно свързано с възможността трудът на художника да бъде репродуциран. Книгите, изградени от авторски рисунки, както и горечитираната текстилна книга, автоматично ги съотнасят в графата – уникати. В случаите, когато се ползва графична техника, влизаме в графа тиражни издания с уговорката, че са номерирани и подписани от автора.

Моето изследване в търсене на дефиниция за „книгата на художника“ се оказа истински лабиринт от оригинални авторски идеи, едно предизвикателство, които не знаех докъде може да ме отведе – до незабравими срещи с колеги, нови запознанства и приятелства, ателиета, пътувания, като всяка среща е отправна точка към нова информация и преразглеждане на класификацията. Изложението до тук показва един извънреден път, без да съм стигнал финала, а само съм определил посоката.

За едно съвременно библиофилско издание – събраните съчинения на писателя Петко Росен

Д-р Радка Пенчева

НЛМ, къща-музей „Ем. Станев“ – Велико Търново

Резюме: Съобщението съдържа данни за събраните съчинения на Петко Росен в 10 т. Това издание е един изпълнен дълг към делото на този забравен днес писател. Излиза в периода 2011–2015 г. с финансовата подкрепа на Община Бургас. Поредицата е библиофилски оформена и буди основателно възхищение.

Abstract: *The announcement contains data on the collected works by Petko Rossen in 10 volumes. This edition represents fulfilled duty with respect to the achievements of this writer who is forgotten today. The edition has been published 2011–2015 through the financial assistance by Bourgas Municipality. The series is printed and formatted as a rare bibliophilic publication and it inspires well-grounded admiration.*

Ключови думи: Библиофилско издание, Петко Росен, български писател, пътеписи, литературни портрети, литературна критика.

Keywords *bibliophilic edition, Petko Rossen, Bulgarian writer, travel books, portraits of literary figures, literary criticism.*

Библиофилското издание предполага добро полиграфическо оформление, добра подвързия, да бъде напечатано на хубава хартия, както и наличието на изящни илюстрации и снимки в книжното тяло. Обикновено се свързва с паметно отбелязване на годишнина на автор или събитие. Появата на библиофилски издания днес е рядкост. Не че авторите имат нещо против, но то струва повече пари и издателите трудно могат да си го позволят. Но има и редки изключения, за каквото ще разкажа. Става въпрос за изданието на събраните съчинения на писателя Петко Росен, осъществено от 2011 до 2015 г. Кой е Петко Росен?

Делото на писателя Петко Росен (1880–1944 г.) днес е забравено, макар че през миналия век той е бил известен писател, активно пиещ и имащ политическа кариера човек. Роден е в гр. Бургас, участник в освободителната борба, депутат от Демократическата партия, дълго време областен управител на родния си град. Неговата личност заслужава специално внимание от литературните историци днес. За радост, неговият внук инж. Петко Чорбаджийски и писателят Стоян Георгиев през 2011 г. започват осъществяването

на един дълг към творчеството му – да издадат събрани съчинения на писателя с финансовото съдействие на община Бургас. Изданието вече е факт – публикувани са 10 тома с творбите на писателя, повечето от които по запазения му архив.

Петко Росен е автор на четири книги. Първата – „От Дунав до Бяло море. Видено и преживяно“ (1 изд. 1927 г., 2 изд. 1943 г.) е апотеоз на българската земя, на политическата и културната ѝ история. Втората, със заглавие „На Еньовден. Литературни сенки и силуети“ (1927 г.), съдържа очерци за български поети и писатели, повечето от които самият той лично познава. Третата му книга, писана по време на депутатския му мандат, носи заглавие „Между народа. Видено и чуто“ (1933 г.). В нея той проявява качества на народопсихолог поради многобройните му срещи из България с избирателите, разсъждава върху философията на българската история и характера на българина, за богатия български фолклор и етнография. Четвъртата му книга „В поле широко. Видено и преживяно.“ (1938 г.) е най-автобиографичната му книга. Подобно на разсъжденията в третата си книга, и в нея П. Росен търси корените на историческите явления, опитва се да проумее националната ни история и народностна съдба. Писателят оставя и голям творчески архив, който се обнародва в събраните му съчинения.

В т.1 от събраните съчинения на Петко Росен са включени неговите „Сурвакници“, писани в периода 1923–1943 г. Първите пет години от тях, той не публикува, а оставя в архива си. Части от тях включва в по-късните си книги. Другите публикува в януарските броеве на столичните вестници „Зора“ и „Слово“ в рубриката „Сурва, сурва година“. Тази рубрика е била чакана от писатели и критици, издали книги в предишната година и се е превърнала в една добра традиция. По същество тя представлява преглед на литературната продукция за предходната година, разделена по жанрове – поезия, белетристика, критика, литература за деца, периодични издания. Авторът, сам писател, тук е в ролята на литературен критик. Разбира се, запазва перото си на творец. Текстовете са пропити със субективизъм, непосредственост, афористичност. Те не са дело на кабинетни учени от типа на проф. Боян Пенев, акад. Михаил Арнаудов, Божан Ангелов и др., а са дело на един писател. Авторът подчертава в първата „Сурвакница“: „Една голяма литературна ерудиция винаги пакости на самобитния критик. Защото

трябва да се разбере, че професорът е учен и неговата метода винаги избива в генерализиране, в литературна история, а истинската литературна критика е творчество. Критиката е изкуство, а не наука.“ Критиката на П. Росен клони повече към разказа и очерка, а не към строгата наука. Той има вътрешна необходимост да сподели с читателите своето мнение и оценка за даден автор или творба, да проведе един своеобразен разговор с него. В същото време в текстовете му прозира неговата огромна ерудиция, остър поглед, тънка естетика и познаване на литературата. В книгата му „На Еньовден“ намираме следното признание на писателя: „И аз, макар стоящ в периферията на литературния живот, не съм бил равнодушен зрител. Защото писането ми е отегчителна необходимост, нужда и радост. Следил съм проявите в литературата и съм давал преценките си. Не в името на някаква догма, естетика, не: моите критични бележки са, така да се каже, едно търсене на хубавото с непосредствен усет“. Така именно се ражда образа на критика Сурвакар, който всяка година „сурвака“ поетите и писателите. Оставате приятно изненадани от умението на П. Росен само с няколко шрихи да характеризира творците, пестеливо и синтетично. Той критикува слабостите на творбите, хвали достойнствата им, пожелава здраве и късмет на авторите през следващата година. Това е един находчив и оригинален начин да се създава литературна критика от писател, нещо твърде уникално в българската литературна традиция.

Писателят Стоян Георгиев, редактор на изданието, цитира думите на съпругата Ана Чорбаджийска за тези „Сурвакници“: „Фалш, лъжа, лакейство, принизеност на писателя му бяха органически противни – непоносими. Правдив до грубост, той можеше и да похвали автора за онова, което харесваше у него, и грубо да се нахвърли за недостойното и бездарното с риск да изглежда непоследователен, но да бъде правдив. Не злоба и ненавист го ръководеха в критиките му, а желание за по-голяма художественост и съвършенство, защото той много обичаше литературата. Тя му доставяше и най-голямо наслаждение, и най-големи огорчения заради отрицателните му литературни критики. Той изискваше от литературните образи да бъдат правдиви, художествени, възвишени и благородни, да направят живота по-красив, по-благороден и по-съвършен. За него напълно приляга изразът: „Глубоко любя, дълбоко язвил“.

Много са имената на рецензираните автори. Някои от тях са на класиците на българската литература, други са на автори от т.нар. „втора редица“, известни днес само на специалистите.

Петко Росен твори и в един особен жанр – между пътеписа и историята, който днес можем за наречем „култура на градовете“. Такива са книгите му „На Еньовден“ и др. Този жанр има и други образци в българската литература – напр. книгата на литературния историк Георги Константинов „Душата на Македония“. В този смисъл техните съчинения се различават от творбите на майстора на историческия пътепис в литературата ни – Павел Делирадев. Петко Росен умее да улови тънко особеностите на пейзажа, историята, народопсихологическите особености на населението, запазените културни паметници – с една дума душата на описаните места. Неговите съчинения са пионерски в литературата ни, имат своето запазено място.

Какво съдържат отделните томове на това издание? Както казахме, т.1. включва неговите сурвакници, т.2. книгата му „На Еньовден“, т.3. „От Дунав до Бяло море“, т.4. „В поле широко“, т.5. „Между народа“, т.6. „През гори зелени“, т.7. „Литературни етюди“, т.8. „Литературни портрети“, т.9. „Очерци и пътеписи“, т.10. „Дневници, спомени и писма“. Съставител на изданието е инж. Петко Чорбаджийски, а редактор – Стоян Георгиев. Изданието излиза в бургаското издателство „Божич“.

Десетте тома са отпечатани на хубава бяла хартия. Подвързани са в кафява кожена подвързия. На заглавната страница на всеки том със златни букви са отбелязани името на писателя и негова снимка. На гърба на всяка книга е отпечатан най-характерният отзив в пресата за съответната творба. Всеки том е снабден с копринен разделител, който улеснява читателите при четенето на текста. Томовете започват с обширен предговор от Ст. Георгиев. Поради употребата в текста на много старинни думи, чуждици и остарели имена на селища, в края на всеки том са направени Обяснителни бележки. Някои от томовете са снабдени и с Именен показалец. В зависимост от спецификата на текстовете, след всеки от тях е добавено и мястото на първото им отпечатване, през коя година, в кой брой. В края на всеки том са включени и отзиви за книгата в пресата, появили се след публикуването им.

От всичко изброено можем да заявим, че издателите, съставителят и редакторът са си свършили работата отлично. Осъществяването на това издание говори за един изпълнен дълг към писателското наследство на Петко Росен. Можем само да адмирираме Община Бургас, която напълно е финансирала този издателски проект. Нейният почин може да напомни и на други общини как трябва да се постъпи с издаването на творчеството на други писатели, които поради липса на издания, тънат в заборава.

Уникални дарителски библиотечни колекции. Библиотеката като виртуален музей

Доц. д-р Цветанка Панчева
СУ „Св. Климент Охридски“ – София

Резюме: Статията разглежда личните библиотеки на учени и творци, съхранявани като обособена колекция. Използвани са данните от проучване на Българската библиотечно-информационна асоциация за опазването на колекциите от редки и ценни издания, но е направено и собствено изследване по темата за личните колекции в българските библиотеки – академични, университетски и регионални. Резултатите са обобщени в отделна таблица, която установява наличието на около 150 лични библиотеки. Особено внимание е обърнато на възможните подходи за популяризирането им – изследователски, библиотечно-информационни, музейни. Цитирани са множество изследвания, засягащи отделни лични библиотеки, с акценти върху автографи и дарствени надписи, връзки с определено населено място или творчески контакти. Очертана е необходимостта от ефективно библиографско отразяване на колекциите в електронни каталози и дигитални библиотеки, от разгръщането на съвременни PR стратегии за популяризирането им, от по-активното включване на информация за тях в социалните мрежи. Отделно са представени възможните музейни подходи към колекциите – виртуални изложби, мултимедийни презентации, видео уроци, виртуални академии, форуми за виртуално общуване и др.

Ключови думи: лични библиотеки – изследвания, информационен достъп, дигитализация, популяризиране.

Идеята за настоящето изследване възникна след участието ми в анализирането на данните от проведеното през 2011 г. проучване на Българската библиотечно-информационна асоциация “Книжовното наследство в българските библиотеки”(1). Чрез своята представителност, както по обхвата на библиотеките (95, от които отговорили 81), така и по разнообразието на разглежданите обекти на културното наследство, проучването предложи на библиотечната общност сериозна информация, върху която да гради управленски стратегии и професионални проекти. Освен специално разглежданите данни за основните обекти на книжовното наследство – ръкописни и старопечатни книги; продължаващи издания 1844–1944; архивни документи, вкл. визуална информация (снимки); микроформи – проучването установи и наличие в

библиотеките на т.нар. „други ценни колекции”, които са от особена важност за тях. От всички проучени библиотеки 29 (35,8%) акцентират на наличието на редки и ценни колекции, извън определените по-горе категории, като общият брой на документите в тях възлиза на 114 191 библиотечни единици. Не се наблюдава единен подход (по видове документи, по форма, по хронологични граници, по тираж) при отделянето им в самостоятелни части от общия фонд на библиотеката, но в посочените данни доминират следните групи:

- лични библиотеки на писатели и обществени фигури, съхранявани като обособена колекция;
- колекции от книги с автографи, печати и екслибриси;
- редки плакати и афиши;
- календари;
- инкриминирани издания;
- краеведски издания от 1878–1944, непубликувани и визуални краеведски документи, обособени самостоятелно;
- миниатюрни публикации, издания с особена полиграфия и оформление;
- номерирани библиофилски издания;
- особено скъпи издания.

В рамките на съществуващите специализирани структури „Редки и ценни сбирки” в библиотеките може да бъде проследено и друго групиране като:

- уникални дарителски колекции
 - а.) лични библиотеки и колекции, вкл. и архиви
 - б.) дарения на книги с автографиуникални тематични колекции (като посочените Библиотека “Славистика”– ЦБ на БАН – 3 400 т.; Колекция “Славика”– УБ на СУ “Св. Климент Охридски” – 862 т.; Старопечатна “Булгарика” – Национална библиотека “Св. Св. Кирил и Методий” – 200 т.; Библиотека “Алианс Франсез” 1901–1944 – Библиотека “Искра” в Казанлък – 1 200 т.)
- уникални колекции според вида на документите (миниатюрни издания – РБ Враца, РБ Ямбол, РБ Бургас, РБ Сливен, РБ Добрич и др.; календари – РБ Варна; по-

щенски картички – РБ Варна, РБ В. Търново; пощенски марки – РБ Велико Търново; грамофонни плочи – РБ Търговище; плакати и афиши – РБ Бургас, РБ Ямбол, РБ Сливен и др.; архивни документи и снимки (РБ Добрич, РБ Варна, НБИВ Пловдив и др.; оригинални картини и др. произведения на изкуството (РБ Бургас, РБ В. Търново).

От всичките „други” редки и ценни колекции, обобщени в анкетата на ББИА, интерес сред читателите и изследователите предизвикват дарителските колекции и особено т.нар. „Лични библиотеки на учени и творци”, запазени като самостоятелни структурни части във фондовете на нашите библиотеки. Това ни накарва да потърсим допълнителна информация за тях, извън тази от проучването на ББИА, като съберем и анализираме множеството публикации по темата и предприемем собствено специализирано издирване чрез електронните страници на академичната, университетските и регионалните библиотеки в България.

Защо са интересни като обект на изследване дарените лични библиотеки на учени и творци?

На първо място, защото това е стародавна българска традиция, датираща още от времето на Възраждането, благодарение на която са възникнали и са се развили фондовете на различните видове библиотеки – от националната и академичната, до университетските и общообразователните. В подкрепа на тази теза могат да бъдат приведени много факти, изобилстват и библиографски източници по темата. Достатъчно е обаче да се прегледа дори само енциклопедията „Българска книга” (2) за да се придобие представа за мащабите на това явление, допринесло съществено за изграждане на фондовете на българските библиотеки. И веднага ще стане ясно, че това не се отнася само до най-големите ни кадемични и университетски библиотеки, а че е честа практиката известни наши книжовници, учени и писатели да даряват личните си библиотеки на различни институции, предимно в родните си места. Ще посоча само два примера. Личната библиотека на големия наш просветен деец, писател, общественик и дарител Васил Априлов е дарена на Габровското народно читалище, учредено през 1861 г. и впоследствие става част от фонда на днешната регионална библиотека „Априлов–Палаузов” в Габрово (3). Личната библиотека на

първата българска учителка Анастасия Тошева, която е и дългогодишен директор на девическата гимназия „Мария Луиза“ в Стара Загора слага началото на училищната библиотека, а по-късно е дарена на библиотека „Родина“ (4).

Изследвайки въпроса за дарените лични библиотеки трябва да отбележим и друга тенденция. Библиографските сведения за подарени лични колекции и библиотеки са много повече от самите обособени сбирки в българските библиотеки. Това е така, защото много от тях са претърпели значителни метаморфози във времето – сменяли са се институциите, които ги притежават, раздробявали са се между няколко институции или просто са се „разтваряли“ в общите фондове на библиотеката и са се изгубвали характеристиките им като самостоятелна колекция. Затова днес, когато се опитваме по библиографски път да реконструираме историята на една или друга дарена лична библиотека ние често не стигаме до нейния цялостен физически аналог. Това обяснява и противоречивите данни, идващи от публикации на различни автори. Например, неоспорим факт е, че библиотеките в системата на БАН притежават най-много на брой дарени лични библиотеки и колекции на учени и творци. По тази тематика има и много публикации на библиотековеди, които са ги изследвали по-детайлно – Мария Аргирова-Герасимова, Радка Пейчева, Даниела Атанасова, Кристина Върбанова-Денчева, Иванка Томова-Манова и др. (5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17). Но колко са тези лични библиотеки по своя брой? Оповестяваните количествени данни не винаги съвпадат. В статия от 1994 г. се посочва наличието на „над 160 лични колекции на учени, общественици, политически и културни дейци с собена стойност и значимост“ (18, 19). В юбилейния сборник по повод на 100 годишнината на университетската библиотека на Софийския университет Лиляна Петкова твърди, че „особено важна роля при формирането на фондовете на университетската библиотека имат личните библиотеки, получени в дар или купени от Университета. Всички те задължително влизат във фонда от редки и ценни издания, независимо от това, дали се пазят компактно като отделни сбирки или са пръснати в общия фонд. Библиотеката притежава повече от 30 колекции, по голямата част от които са пръснати във филиалните библиотеки. Компактно са запазени пет сбирки. Личните библиотеки представляват изключително ценни специа-

лизирани библиотечни колекции в определени области на знанието. Ето някои от тях: Михаил Драгоманов, Георги Златарски, Боян Пенев, Любомир Милетич, Анастас Иширков, Константин Гълъбов, Стефан Станчев, Алипи Матеев, Иван Дуйчев” (20). В по-ново свое проучване Мария Младенова подчертава, че „само в системата на библиотеките на БАН са дарени над 150 значителни лични библиотеки на дописни, действителни и редовни членове, академици, професори и учени със световна известност. На библиотеките в системата на СУ „Св. Климент Охридски също са дарени около 100 библиотеки, но проучвания има само за тези на проф. Боян Пенев и на проф. Михаил Драгоманов” (21) .

Даваме си сметка, че това са динамични процеси, затова и количествените данни не винаги са съпоставими. Следва да се отчита и факта, че и в съвременните условия, независимо от променената информационна среда, библиотеките продължават да получават нови ценни дарения от лични колекции, които дообогатяват фондовете им и имат фундаментално значение, особено за изучаване историята на една или друга наука.

На второ място личните библиотеки и колекции са особен феномен за изследване на творческите пристрастия на учения, на динамиката на творческото му и приятелско общуване, на кръга на неговите съмишленици и последователи. „Но най-ценното е, че те носят отпечатък от личността на притежателя, от неговата научна и обществена позиция, посочват приятелите, съмишлениците, опонентите. Многобройните бележки и други знаци по полетата, подчертаните редове, рисунки и скици изразяват съгласие или несъгласие с автора, показател са за раждане на нови идеи и за творческо отношение към текста. Тези сборки и лични библиотеки са неизчерпаем източник както за изследователя на учения, общественика, поета, писателя, събирал в продължение на десетилетия своята колекция, така и за неговото време” (22).

Резултатите от собственото ни проучване са обобщени в табл. 1. Тя удостоверява наличието на обособени лични библиотеки и колекции в академичните (общо 53), университетските (общо 59), регионалните библиотеки (общо 16) и в националния литературен музей (общо 20). В други видове библиотеки, напр. читалищни и училищни, чрез отделни публикации също беше установено съществуването на подобни колекции, но тук това не е реги-

стрирано количествено. Наясно сме, че предложените резултати не документират в пълнота изследваната тематика. Това се дължи както на невъзможността да се проучат всички библиографски източници, така и на недостатъчната информация за подобни колекции на сайта на съответните библиотеки.

Макар и да не са изчерпателни, данните от анкетата на ББИА и резултатите от собственото ни проучване позволяват да се изгради една достоверна количествена характеристика и ни дават възможност да очертаем следните основни свои тези:

1. Библиотеките в България притежават уникални дарителски колекции от документи, които по своя брой, обем и ценност представляват важна част от съхраняваното в тях книжовно богатство. Освен това личните библиотеки дават градиво за интердисциплинарни изследвания за времето, в което са изградени, отварят нови хоризонти за проучване на творческите нагласи, пристрастия и приятелства на видни български учени, творци и интелектуалци, свидетелство са за разностранните им международни контакти;
2. Въпреки своята уникалност и ценност дарителските библиотеки и колекции не са достатъчно познати на широката публика, не са подобаващо информационно представени чрез електронните каталози и бази данни, не се популяризират достатъчно чрез средствата на дигиталните технологии, не се използват ефективно като образователен и културно-исторически ресурс, нито като виртуална реклама на библиотеката, която ги притежава;
3. Институциите, които разполагат с такива дарителски колекции са в дълг, както на своите дарители и техните наследници, така и на изследователите и широката читателска публика. Затова те трябва да обърнат повече внимание на разкриването на ценността на тези дарителски колекции, като впрегнат за това технологичните иновации, PR стратегиите, новите форми на комуникация с потребителите.

Възможни подходи за популяризиране на личните колекции и библиотеки

Изследователски подходи

Задълбоченото проучване на едни или други аспекти на формираните лични библиотеки е най-често срещаната форма на популяризирането им пред по-широка читателска аудитория. Разнообразни са публикациите, в които се правят количествени и съдържателни анализи на колекциите, обръща се внимание на отделни особено ценни и редки екземпляри в тях, акцентира се върху определени езикови подгрупи или видове документи. В някои случаи се правят опити да се проследи историята на формиране на колекцията, търсят се корените на творческите контакти на притежателя ѝ с творци от България и чужбина (23, 24, 25, 26, 27, 28). Важен акцент в подобни проучвания имат автографите и дарствените надписи в личните библиотеки, затова и на тях са посветени най-много и интересни интерпретации. Особено внимание трябва да се обърне на задълбочените публикации за автографите: на Елена Георгиева – в библиотеката на Михаил Арнаудов; на Радка Колева и Татяна Янакиева – в библиотеката на Петър Динеков; на Лиляна Петкова – в библиотеката на Боян Пенев; на Галина Колева – в библиотеката на Петър Увалиев, на Вихрен Чернокожев – в библиотеката на Радой Ралин и мн. др. (29, 30, 31, 32). Интересен е подходът на Елена Георгиева към библиотеката на акад. Михаил Арнаудов, защото тя освен духовното му сродство с интересни личности от неговото време търси и връзките му с град Русе и с русенци (33).

Важно място отделят на книгите с посвещения и дарствени надписи и по-новите „колекционери” на лични колекции – множеството университетските и регионалните библиотеки, напр. : регионалната библиотека в Бургас притежава 1380 кн. с автографи, а само в колекцията на Петко Росен те са 482 автографа; регионалната библиотека в Добрич – само в библиотеката на Петър Увалиев има 368 книги с дарствени надписи на различни езици; регионалната библиотека в Русе – само в библиотеката на Михаил Арнаудов е установила наличиено на 1448 автографи, сред които на П. К. Яворов, Ив. Вазов, П. П. Славейков, Й. Йовков, Ст. Чилингиров, А. Каралийчев, Н. Райнов, М. Белчева, Д. Осинин, Я. Язова, Л. Стоянов, Гео Милев, Г. Райчев, А. Разцветников, Н. Лилиев, В. Ракитин,

Ст. Л. Костов, А. Златаров, Е. Багряна, А. Будевска, К. Петканов и др., а също чуждестранни писатели, учени, общественици, приятели. Книги с интересни автографи от лични библиотеки се открояват и в университетските библиотеки на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“, Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, Нов български университет. Подобна практика е позната и за колекциите, притежание на Националния литературен музей и неговите подразделения, които също са в обхвата на настоящето ни проучване.

Не са редки и случаите, когато за да се изследва многопластово дадена колекция към специалистите библиотекари се включват и литературоведи или учени от съответната област на знанието, към която принадлежи доминиращата част от книгите. Най-разнообразна в това отношение е практиката на централната библиотека на БАН, където е формиран екип от научни работници и специалисти, които работят по проекти за изследване на библиотечните фондове, а в частност и за частта им “Лични библиотеки и колекции” (34).

Изследователските подходи към личните колекции дават своите резултати за популяризирането им както чрез изнесените доклади и съобщения в различни научни форуми, така и чрез многобройните печатни и електронни публикации, до които потребителите имат широк достъп. Тези подходи обаче имат един серозен недостатък – „продуктите им” (книги, статии, доклади, електронни публикации) са отдалечени от обекта на изследване и не водят пряко потребителя към него.

Библиотечно-информационни подходи

Именно чрез тях е възможно да се осъществи пряка връзка между конкретен документ от дадена лична библиотека и неговите потребители в информационното пространство. Тук бихме открили няколко възможни аспекта в информационното представяне на личните дарителски колекции.

1. Информационно разкриване на документите.

То може да се постигне чрез пълното им библиографско представяне в:

- общия електронен каталог, според вида на документите. Принадлежността на отделния екземпляр към обособена лична колекция може да се посочи в отделно поле с наименование на колекцията (личната библиотека), което би помогнало за бъдещо издаване на печатни каталози или пътеводители за конкретна колекция, а също за мигриране на данни компактно за цяла лична библиотека или колекция от една информационна система, в друга – при участие в кооперирани проекти;
- отделни бази данни за всяка колекция или лична библиотека с предвидени възможности за посочването на по-подробна информация, с цел открояване на някои особености като автографи и дарствени надписи, екслибриси, бележки и др. под.;
- и чрез двата варианта, посочени по-горе;
- печатни каталози и пътеводители за съответните библиотеки и колекции, придружени и с мултимедийни приложения.

По-голяма част от съществуващите лични колекции са отразени във фишовите и в електронните каталози на библиотеките, които ги притежават или дори в сводни каталози (НАБИС, Своден каталог „Старопечатни, редки и ценни книги” и др.). Не са редки и случаите обаче, в които личните библиотеки са отразени само в собствен справочен апарат под формата на описи или картотеки, но са информационно недостъпни за широката читателска аудитория.

С отделен електронен каталог разполага личната библиотека на акад. Петър Динеков (достъпен от сайта на регионална народна библиотека „Иван Вазов” – Пловдив), като книгите с дарствени надписи са представени и чрез печатен вариант на каталога.

2. *Дигитален достъп.* Той предполага:

- формиране да отделни дигитални колекции с *пълното съдържание* на документите, но с ограничен достъп до съдържанието на всички документи, заради авторските права;
- дигитално представяне само на *определени части от всички документи* в колекциите, които да подпомогнат

популяризирането им – заглавни страници и съдържание, дарствени надписи, автографи, посвещения, бележки. По този начин се популяризират интересни части от документите, без да се нарушават авторските права;

- дигитализиране само *на част от документите от всяка колекция*, които са с изтекли авторски права.
- Дигитален достъп в посочените варианти се осъществява чрез електронните страници на: ЦБ на БАН (Изличната библиотека на Феликс Каниц), Библиотеката на НБУ (Колекция Вера Мутафчиева), Регионална библиотека Кюстендил (Електронен каталог на старопечатни, редки и ценни издания в културните и образователни институции на гр. Кюстендил), регионалните библиотеки във Велико Търново, Пловдив, Кюстендил и Търговище (Своден каталог „Старопечатни, редки и ценни книги”) и др. (34).

Независимо от посочените примери дигиталните технологии все още не са използвани в достатъчна степен именно за популяризиране на личните библиотеки и колекции. Причините за това се коренят вероятно както в големия обем на тези колекции, така и в хронологичния им диапазон, който изисква стриктно спазване на авторско-правното законодателство. Проведените изследвания и излезлите публикации подсказват и различна степен на ценност на съдържанието на включените документи (напр. от гледна точка на съвременния образователен процес), наличие на материали на редки езици и др. под., които биха били по-слабо използвани в случай на дигитализация. Това са обаче само предположения, които може да се опровергаят при едно по-настъпателно популяризиране на подобни материали, включително с използване на идеите на водещи специалисти в съответната област и преподаватели, особено ако това са колекции на университетски библиотеки.

3. *PR стратегии.*

Рекламирането на личните колекции до този момент е силно подценявано. Отделни инициативи в тази посока могат да се видят на сайтовете на някои от библиотеките предимно в рубриките: “Дарители и дарения” (РБ Бургас, РБ Видин, РБ Враца, РБ Габрово, РБ Ловеч, РБ Монтана, РБ Разград, РБ Силистра и др.);

“Автографи” (РБ Бургас); “Колекции” (предоставят информация за дарените лични колекции и библиотеки – РБ Сливен, РБ Ловеч, РБ Пазарджик, Столична библиотека и др.); “Новини” – за нови дарения, за дейности по популяризиране на дарителските лични библиотеки (РБ Добрич, Столична библиотека) и др.

Основно се използват изпитаните, но и омръзнали на потребителя традиционни форми на популяризиране на колекциите чрез периодичното организиране на изложби и др. публични прояви с най-интересните, от гледна точка на библиотекарите, документи. Като правило информацията за изложбите също не надхвърля формите на традиционна покана към постоянните читатели на библиотеката.

По-рядко се предоставя интересно поднесена информация за медиите с цел популяризиране на колекциите и реклама на изложбите и на други прояви. Постоянните финансови затруднения на библиотеките са причина и за отказ от издаването на рекламни материали, на научни и популярни издания, албуми, пътеводители и други подходящи форми за популяризиране на колекциите. Такава практика в последно време се осъществява единствено от НБУ, които подготвят книги-албуми с материали от личните библиотеки и архиви, които притежават.

При проведеното наблюдение не срещнахме никакви инициативи за популяризиране на личните библиотеки и колекции чрез социалните мрежи, а както е добре известно тяхната роля за реклама на определени, включително библиотечни дейности, непрекъснато нараства.

4. Организационни дейности

Те са свързани с изграждане на специализирани организационни структури с научно-образователна цел на базата на определена лична колекция. Такива са:

- „Културно-образователен и информационен център Петър Увалиев” – РБ Добрич;
- Кабинет „Библиотека Петър Динев” – НБИВ, Пловдив;
- Кабинет „Библиотека Константин Стоилов” – Столична библиотека.

Освен в чисто организационен план подобни структури предполагат създаване на пространство за общуване на хора с близки интереси и занимания; за организиране на по-обща културно-образователни прояви сред книгите от личната библиотека (а често и вещи, снимки, архиви); за участие в проекти с други местни културни и образователни институции; за учредяване и регулярно провеждане на конкурси, на името на твореца, чиято библиотека притежаваме, съвместно с общината (университета) и с подходящ награден фонд и др.

Музейни подходи. Библиотеката като виртуален музей

Личните колекции на творци са част и от експозициите в редица български музеи и специално в Националния литературен музей и неговите подразделения – къщите-музеи. Те са много подходящи за използването на модерни музейни подходи при тяхното разкриване и популяризиране и в този смисъл библиотеките, които притежават подобни колекции има какво да взаимстват от практиките на виртуалните музеи у нас и по света.

1. Визуални подходи. Към тях спадат:

- Виртуални експозиции и изложби. Тяхното съдържание може да бъде подсказано от самата колекция, но най-често се свеждат до:
 - а.) Тематични акценти на личната библиотека (колекцията);
 - б.) Творчески контакти на учения (писателя);
 - в.) Автографи и посвещения – реконструкция на личностното и творческо общуване; творчески общности и приятелства;
 - г.) “Географията” на творческия диалог – международните контакти на лицето.
- Виртуални разходки за живота на твореца с акценти върху библиотеката му;
- Виртуална реконструкция на събития, житейски и творчески посоки;
- Мултимедийни презентации – с използване на видео и аудио материали, достъпни архивни документи и снимки, материали от интернет и др., извън дарената колекция, но тематично свързани с нея

2. *Образователно-комуникационни подходи.* Те могат да включват:

- Видео уроци;
- Виртуални академии (образователни програми и тематични мултимедийни албуми на основата на отделни колекции – с биографична и фактографска информация, речници, галерия и др. – по подобие на виртуалния Ермитаж в Санкт Петербург);
- Поставяне на информационни и евристични задачи за самостоятелно проучване;
- Теми за конкурси и предизвикване на дебат;
- Предоставяне на възможност на гражданите за добавяне на собствени дигитални документи, свързани с темата;
- Създаване на форуми за виртуално общуване и изразяване на мнения; за въпроси към дарителите на колекциите; за предложения относно популяризирането и разкриването на съдържанието на дарителските колекции и др. под.

Изграждането на виртуален музей на базата на определена лична библиотека дава много възможности за съчетаване на *живописността* (виртуалната експозиция,) с *информативността* (биография, библиография, собствени пълнотекстови ресурси, ресурси в интернет) и *технологичните иновации* (мултимедията като среда за обучение, творчество, развлечение и отдых; комуникацията в социалните мрежи и търсене на обратната връзка с потребителите и др.).

Цитирана литература

1. **Панчева**, Цветанка. Книжовното наследство в българските библиотеки. Резултати от проучване на ББИА, 2011 г. [Прегледан на 27.12.2015]. Достъпно от: http://www.lib.bg/kragli_masi/Cvetanka_Pancheva_150312.pdf
2. **Българска** книга: Енциклопедия / Състав. Ани Гергова; Науч. ред. Татяна Янакиева, Мария Капитанова. София, 2004, 606 с.
3. **Кирова**, Елена. Културните и научни интереси на Васил Априлов, отразени в личната му библиотека. В: Библиотекар, 1981, №12, с. 17-20.

4. **Българската възрожденска книга** в библиотеките на Стара Загора : Своден каталог / Състав. Доля-Нана Чикакчиева, Слава Драганова. Стара Загора, 2005. [Прегледан на 27.12.2015]. Достъпно от: <http://www.rodina-bg.org/bvk/>
5. **Аргирова-Герасимова**, Мария и др. Опазване на книжовното наследство от фондовете на Централната библиотека на БАН чрез дигитализация. Дарени книги през миналия век – неповторими книжовни паметници. В: Информационен бюлетин на Централната библиотека на БАН, 2010, № 8, с. 3-10. Съавт. Даниела Атанасова, Ангел Харалампиев, Мария Симеонова.
6. **Аргирова-Герасимова**, Мария, Радка Пейчева. Библиотеката на Никола Милев. В: Библиотека, 1999, № 1, с. 32-35.
7. **Аргирова-Герасимова**, Мария. Царската сбирка в единния библиотечен фонд на Българската академия на науките. В: Библиотекар, 1991, № 7-8, с. 82-84.
8. **Аргирова-Герасимова**, Мария. Библиотеката на Марко Балабанов. В: Библиотека, 2002, № 2/3, с. 46-50.
9. **Аргирова-Герасимова**, Мария. Личната библиотека на Феликс Каниц. В: Библиотеки, четене, комуникации. Съдбата на българската книга. Национална научна конференция, 25-26 ноември, Велико Търново. В. Търново, 2005, с. 277-285.
10. **Аргирова-Герасимова**, Мария. Уникална книжовна колекция в академичния библиотечен фонд. В: Трудове на Колежа по библиотекознание и информационни технологии, 2, 2003, с. 53-64.
11. **Кюлюмова-Бояджиева**, Елена. Личната библиотека на Васил Д. Стоянов притежание на Централната библиотека на БАН. В: Известия на Централната библиотека на БАН, 5, 1969, с. 164-170.
12. **Томова-Манова**, Иванка. Библиотеката на Николай Лилиев. В: Литературна мисъл, 1985, № 7, с. 127-133.
13. **Томова-Манова**, Иванка. Библиотеката на Асен Разцветников. В: Литературна мисъл, 1988, № 5, с. 132-147.
14. **Аргирова-Герасимова**, Мария, Кристина Денчева. Ценни издания и колекции от фонда на Централната библиотека на БАН в web пространството. В: Съюзът на библиотечните и информационните работници в началото на 21 век : XI Национална научна конференция на Съюза на библиотечните и информационните работници, София, 5-6 юни 2001. Пловдив, 2002, с. 40-43.
15. **Аргирова-Герасимова**, Мария. Книжната колекция на царската фамилия в библиотечните фондове на Българската академия на

науките. В: Царските колекции в българските музеи, архиви и библиотеки : Сборник. София, 2004, с. 261-276.

16. **Аргирова-Герасимова**, Мария. Лични колекции и ценни сбирки във фондовете на библиотеките на Българската академия на науките. В: По следите на българската книга. Описи. Находки. Библиология : Национален колоквиум, посветен на 100-годишнината от рождението на д-р Маньо Стоянов, Пловдив, 30 май 2003. Пловдив, 2004, с. 307-311.
17. **Аргирова-Герасимова**, Мария. Библиотечните колекции на учени и общественици в Българската академия на науките. В: Трудове на Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии, 5, 2006, с. 239-247.
18. **Аргирова-Герасимова**, Мария, Радка Пейчева. Ценни сбирки в академичния библиотечен фонд. В: Списание на БАН, 1994, № 1-2, с. 92-97.
19. **Аргирова-Герасимова**, Мария, Даниела Атанасова. Нови технологии за опазване на книжовното богатство на Българската академия на науките. [Прегледан на 27.12.2015]. Достъпно от: cl.bas.bg/about-central-library/bulletin-of-central...of.../53_4.pdf
20. **Петкова**, Лиляна. Проблеми на формиране на фонда от редки и ценни издания в университетска библиотека. В: Сто години университетска библиотека : Юбилеен сборник. София, 1989, с. 186-196.
21. **Младенова**, Мария. Идеи за изследвания в областта на библиотекознанието. В: Библиотечното сътрудничество – настояще и бъдеще : Доклади от XIII годишна конференция на СБИР, 5-6 юни 2003 г. – София, 2004. [Прегледан на 27.12.2015]. Достъпно от: http://www.lib.bg/dokladi2003/m_mladenova.htm
22. **Аргирова-Герасимова**, Мария. Документалното богатство в академичния библиотечен фонд. Изследвания и проекти. [Прегледан на 27.12.2015]. Достъпно от: <http://www.lib.bg/dokladi2003/argirova-gerasimova.htm>
23. **Георгиева**, Елена. Личната библиотека на академик Михаил Арнаудов – принос към националното книжовно наследство. В: Трудове на Великотърновския университет Св. Св. Кирил и Методий. Стопански факултет. Обществени комуникации и информационни науки, 1, 2009, с. 53-93.
24. **Георгиева**, Елена. Към творческото и духовно наследство на академик Михаил Арнаудов : За академик Михаил Арнаудов и писа-

- теля Димитър Добрев. В: Архив за поселищни проучвания, 1999, № 3-4, с. 146-150.
25. **Колева**, Радка, Татяна Янакиева. Личната библиотека на академик Петър Динеков. В: Везни, 2001, № 6-7, с. 16-33.
 26. **Вълев**, Иван. Полски автори в библиотеката на акад. Петър Динеков. В: Библиотека, 1995, № 8-9, с. 55-57.
 27. **Ангелова**, Анна. Уникален екземпляр от личната библиотека на възрожденеца Спиридон Палаузов. В: Наука, 2013, № 3, 40-42.
 28. **Ангелова**, Анна. Италиански издания в личната библиотека на проф. Михаил Драгоманов. В: Материали шестої съмої міжнародних наукових конференції ”Драгоманівські студії”. София, 27 юни 2012, 133-137.
 29. **Георгиева**, Елена. Книгите с автографи на Кирил Христов в личната библиотека на акад. М. Арнаудов. В: Библиотека, 2010, № 5, с. 40-44.
 30. **Петкова**, Лиляна. Книги с автографи в библиотеката на Боян Пенев. В: Библиотека, 1993, №1, с. 31-35.
 31. **Колева**, Галина. Книги с дарствени надписи от личната библиотека на Петър Увалиев. Добрич, 2011, 168 с.
 32. **Чернокожев**, Вихрен. Поетика на автографа (Писателските дарствени надписи в библиотеката на Радой Ралин като градиво за алтернативната ни литературна история). [Прегледан на 27.12.2015]. Достъпно от: <http://liternet.bg/publish2/vchernokozhev/poetika-na-avtografa.htm>
 33. **Георгиева**, Елена. Академик Михаил Арнаудов и Русе. В: Архив за поселищни проучвания, 1998, № 1-2, с. 138-144.
 34. **Аргирова-Герасимова**, Мария, Даниела Атанасова. Опазване на книжовното наследство от фондовете на централната библиотека на БАН чрез дигитализация. [Прегледан на 27.12.2015]. Достъпно от: <http://www.libvar.bg/conferences/conference-march2010/presentations/MGerasimova.pdf>

Табл. 1. Наличие на лични библиотеки и колекции

Вид на библиотеката	Наименование на библиотеката	Лична библиотека/колекция на:
Академични библиотеки – БАН	ЦБ на БАН	Стефан Д. Тошкович Г. Я. Кирков Иван Касабов Марко Балабанов – 903 т. Никола Милев – 832 т. Феликс Каниц – 836 т. Васил Д. Стоянов – 720 т. Никола Сакаров – 4 000 т. Никола Михов Васил Златарски – 4250 т., 20 к. Станимир Станимиров Стоян Михайловски Николай Дилевски Тома Ст. Томов Вичо Иванов Ярослав Йоцов Ангел Балевски Благвест Сендов Атанас Стойков – 363 т. Георги Джагаров – над 400 т. Царска фамилия – над 20 000 т.
	Специални библиотеки – БАН (не е установено точно къде се съхраняват)	Богдан Филов Георги Наджаков Даки Йорданов Дончо Костов Стефан Ангелов Методи Попов Любомир Кръстанов Иван Костов Тодор Павлов Добри Христов Стефан Македонски
	Институт за български език “Проф. Любомир Андрейчин”	Александър Теодоров-Балан Стефан Младенов – 2148 т. кн. и 298 т. пер. изд. Владимир Георгиев
	Институт за литература	Николай Лилиев – 2848 т. Асен Разцветников – 934 т.
	Институт за балканистика с Център по тракология	Петър Мутафчиев Петър Ников Пирин Бояджиев Николай Тодоров
	Институт за исторически изследвания	Петър Дървингов – 1 300 т.
	Национален археологически институт с музей	Гаврил Кацаров – 2265 т. Димитър Дечев Живка Въжарова Александър Бонев
	Институт по физиология на растенията и генетика	Дончо Костов Димитър Байлов Олга Дряновска
	Национален институт по метеорология и хидрология	Любен Събев Димитър Трифонов Бакалов Кирил Янков Владимир Георгиев Шаров

<p>Университетски библиотеки</p>	<p>УБ на СУ "Св. Климент Охридски"</p>	<p>Спиридон Палаузов Боян Пенев – 3 600 т. Любомир Милетич – 1 800 т. Стефан Станчев – 1 423 т. Алфред Оден – 360 т. Константин Гълъбов – 300 т. Михаил Драгоманов Георги Златарски Анастас Иширков Иван Шишманов Алипи Матеев Иван Дуйчев Иван Гълъбов Пеньо Русев Георги Димов Димитър Чизмаров Атанас Милчев Никола Николов Стефан Дичев Магда Христулова Георги Стойков Маргарита Белова Недъо Александров епископ Нестор Тодор Събев Богдан Николов Тодор Боров</p>
	<p>Библиотека на Нов български университет</p>	<p>Библиотеки: Иванка Апостолова Вера Мутафчиева Магдалина Станчева Атанас Славов Георги Михайлов Александър Фол Архиви: Васил Стоилов Петър Мутафчиев Александър Фол и др. Боян Ничев Иван Дуриданов Цеко Торбов Ричард Шнайдер Армин Холвег Питър Блек и др.</p>
	<p>Библиотека на Шуменски университет "Епископ Константин Преславски"</p>	<p>Ярослав Тагамлици Дочо Факиров Петко Иванов доц. Кулелиев</p>
	<p>Библиотека на Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“</p>	<p>Иван Гълъбов Пеньо Русев Георги Димов Димитър Чизмаров Атанас Милчев Никола Николов Стефан Дичев Магда Христулова Георги Стойков Маргарита Белова Недъо Александров епископ Нестор Тодор Събев Богдан Николов</p>

	Академия за музикално и танцово изкуство – Пловдив	Константин Илиев Иван Спасов
Регионални библиотеки	Регионална библиотека Бургас	Петко Росен – 3 037 т. Паулина и Стефан Станчеви – 734 т. Никола Ковачев – филмов архив
	Регионална библиотека Добрич	Петър Увалиев – около 2700 т. кн., 160 загл. пер. изд. Дора Габе
	Регионална библиотека Пазарджик	Иван Сестримски – 710 т.
	Регионална народна библиотека Пловдив	Петър Динеков – 14 296 т.
	Регионална библиотека Русе	Михаил Арнаудов – 6 524 т., между които ръкописи, книги, снимки, 139 заглавия пер. изд. – на 25 езика
	Регионална библиотека Сливен	Константин Константинов Петър Димитров-Рудар Надя Неделина Атанас Славов
	Столична библиотека	Константин Стоилов – 1 005 т. Петко Тихолов – 340 т. Кирил Христов – 120 т. Никола Балабанов – над 50 т. и др.
Национален литературен музей	Къща-музей „Емили-ян Станев” – Велико Търново	Емилиян Станев – 1 400 т.
	Мемориален кабинет „Иван Богданов”	Иван Богданов – 3 000 т. и част от архива му
	Мемориален кабинет „Стилиан Чилингиров”	Стилиан Чилингиров – 21 000 т. и част от архива му
	Литературен кабинет „Владимир Башев”	Владимир Башев – 2 500 т.
	Филиал „Петко и Пенчо Славейкови”	Петко Славейков – 162 т. Пенчо Славийков – 2 000 т. и 80 000 л. архиви на двамата
	Филиал П. К. Яворов	П. К. Яворов
	Филиал „Иван Вазов”	Иван Вазов
	Филиал „Димитър Димов”	Димитър Димов – над 2 500 т.
	Найден Геров Стефан Стамболов Т. Г. Влайков Емануил Попдимитров Ана Каменова Христо Радевски Николай Хрелков Ангел Тодоров Елисавета Багряна Салис Таджер Георги М. Григоров и др.	

Някои нови сведения за библиографската дейност на академик Никола Начов

Доц. д-р Александър Ковачев
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Велико Търново

Никола Енев Начов (20 септ. 1859 – 29 септ. 1940). Академик. Историк, писател, фолклорист¹. Изявен български учен и книжовник от годините непосредствено след Освобождението, работил дълго, упорито, с дух устремен към бъдещето. Остава трайни следи в много научни области, привлекли вниманието му на честен, всеотдаен и добросъвестен изследовател. Завещал повече от 150 публикации, които говорят красноречиво за неговата ерудиция, всеобхватна образованост и разностранни интереси.

Академик Н. Начов обогатява родната наука с изследвания от историята, етнографията, краезнанието, математиката, библиографията, книгознанието. Като учител, писател и общественик, посвещава времето си на изучаване на културно-исторически, просветни, литературоведски и езиковедски проблеми. Насочва усилията си към книжовни паметници от Българското средновековие и Възраждане като Тиквешкия и Аджарския ръкописи. Проучва живота и делото на български възрожденски дейци, показва задълбочени познания за личностите и техните дела, на български културни и духовни центрове през Възраждането.

Той притежава сериозни, непреходни научни приноси в изучаване историята на българската книга и на българската библиография, на които посвещава години, но постига впечатляващи резултати в областта на общата и на отрасловата библиографии. За него и за неговото дело известният наш учен и библиограф професор Веселин Трайков пише: „Няма да бъде прекалено ако се каже, че не съществува библиографски почин у нас, в който да не участва и Начов, няма по-крупно библиографско издание, което да не е било допълвано и поправяно от него”². Трудовете му и днес се ползват като надеждни и достоверни източници за епохата, в която твори.

¹ **Ковачев**, Александър. Творци на българската библиография : Био-библиогр. / Състав. Александър Ковачев. – В. Търново, 2004, с. 157-158.

² **Трайков**, Веселин. Никола Начов като библиограф и книжовник (20.09.1859 – 30.09.1940) / Веселин Трайков. // Год. Бълг. библиогр. инст. Елин Пелин, 5, 1956, с. 23.

Тук е мястото да припомним някои, макар и съвсем кратки биографични сведения за ученият на който съм посветил настоящата разработка.

Никола Енев Начов е роден в подбалканския град Калофер на 20 септември 1859 г. Произхожда от буден род на абаджии от Бруса (дн. Бурса), старата столица на Турция. На тригодишна възраст остава сирак. Отгледан е от семейството на дядо си и други близки роднини по майчина линия и затова приема фамилията Начов³. В неговия дом малкия Никола започва да срича първата новобългарска печатна книга „Неделник“ от Софроний Врачански, пазена като светиня под иконостаса. Ученето му се отдава лесно и той бързо възприема новите знания⁴. Съученикът му Иван Бракалов пише: „Надарен с природни дарби, Никола почти без помощта на мониторите (надзирателите) изучаваше спокойно определеното учебно градиво“⁵.

През 1875 / 1876 г. учи в Априловската гимназия в Габрово, където го заварва Априлското въстание. Гимназията е закрыта и той се връща в родния Калофер. Оттам заминава за Пловдив да помага в манифактурния магазин на Никола Белчински и да се учи на търговски книги. Там дочаква Априлското въстание и Освободителната война. През 1879 / 1880 г., когато вече е на дванадесет години, продължава образованието си в трети клас на Пловдивската мъжка гимназия. Завършва я успешно през 1884 г.⁶. Негови учители са Петко Каравелов, Петко Р. Славейков, Иван Мърквичка, Херменгилд Шкорпил и др. Именно те предизвикват в Никола силни впечатления към учителската професия от Възраждането, към която той се устремява в бъдеще⁷. От 1884 г. е приет за дописен член на Българското книжовно дружество (от 1911 г. преименовано

³ **Трайков**, Веселин. Никола Начов като библиограф и книжовник (20.09.1859 – 30.09.1940) / Веселин Трайков. // Год. Бълг. библиогр. инст. Елин Пелин, 5, 1956, с. 2.

⁴ **Начов**, Никола. Спомени / Никола Начов. // Сб. на Калоферската дружба в София, Кн. 1. – София, 1908, с. 212.

⁵ **Бракалов**, Иван. Биография на Никола Начов с кратък очерк на просветната и книжовната му дейност 1895 – 1929 / Иван Бракалов. – София, 1929, с. 9.

⁶ **Цветанов**, Ценко. Българска библиография : Истор. преглед и днешно състояние / Ценко Цветанов. – 2. прераб. изд. – София, 1957, с. 73.

⁷ **Младенова**, Мария. Академик Никола Начов – памет за будителя : По случай 150 години от рождението му / Мария Младенова. (Юбилей) // Библиотека, 2009, № 5-6, с. 74.

със закон на Българска академия на науките), а от 1906 г. е избран за действителен член.

През месец август същата година (1884 г.), Начов е назначен на длъжност главен учител в смесеното училище в Перушица по български език, литература и математика. За съжаление събитията около Съединението на България и Източна Румелия, впоследствие и Сръбско-българската война от 1885 г., не позволяват осъществяването на мечтата му – да следва в университет в чужбина. Пред будният младеж от Калофер е изправен единствения избор на упорито, непрекъснато, целенасочено и плодотворно самообразование.

В Сръбско-българската война участва на фронта като доброволец в състава на легиона на студентите⁸, а по-късно отново започва работа като учител по български език и математика в Държавното практическо училище в Садово. През 1885 / 1886 г. е избран за член на Областния училищен съвет в Източна Румелия. От 1891 до 1914 г. е учител в Първа софийска мъжка гимназия; от 1922 до 1928 г. – уредник в Университеска библиотека в София. Член е на Съюз на българските учени, писатели и художници от 1917 г.; от 1920 г. и на Книжовен комитет при „Славянска беседа“; участва в комисиите на Министерство на народното просвещение за съставяне на „Списък на книгите, необходими за селските библиотеки“ и за установяване на единен правопис.

Никола Начов умира в София, на 29 септември 1940 г., на 81-годишна възраст. Погребан е в родния си град Калофер, в двора на църквата „Св. Атанас“.

Заедно с академик Александър Теодоров-Балан, Никола Начов е един от първите български учени, които работи дълги години упорито и с успех, наред с другите си професионални занимания и в областта на българската библиография и на историята на българската книга в продължение на повече от 50 г. Творческото му дело е посветено най-вече на миналото на Калофер и на живота и дейността на видни калоферци. По време на учителстването си в Държавното практическо училище в Садово (1886 / 1891 г.), решава да издири и събере цялата публикувана книжовна продукция в

⁸ Рудински, Христо. Вторият патриарх... или разказ за академик Никола Начов – писател, историк, библиограф, етнограф, математик, учител, общественик / Христо Рудински. // *Факс*, № 67, 8 дек. 1992, с. 6.

страната на български език по математика. Повод за това бъдещо негово начинание е, че по онова време книжнината по въпросите на математиката, не само е твърде оскъдна, но и голяма част от учителите не са добре подготвени и не я познават.

През 1889 г., в брой № 1 на списание „Искра” (Шумен), а по-късно и в броеве № 3 и № 4 е отпечатан „Библиографическия преглед на нашата математическа литература от самото и начало до края на 1886 г.”⁹. Същата година (1889 г.) печатницата на Сп. Попов в Шумен, под редакцията на В. Йорданов публикува самостоятелен отпечатък в обем от 17 страници. С основание може да се твърди, че това е първата българска отраслова (специална) библиография и първата библиография от областта на математиката. В нея авторът осъществява исторически преглед на развитието на родната математическа книжнина, след което предоставя пълен опис на книгите по математика (предимно учебници и учебни помагала), а също на статии, критики и др.п., по тези въпроси.

Академик Начов мисли, че труд подобен на неговия не представлява особен научен интерес и със своята прекомерна скромност отбелязва в увода: „Един бегъл поглед върху нашата бедна математическа литература веднага ни уверява, че за сега за български библиограф е още много лесно и трябвало би да положи почти незначителен труд, ако би се опитал да състави една пълна библиография, както по математика, тъй и по всеки един клон на всичките книги, появени до днес от споменатата 1806 година насам, която заслужава да се нарече епоха в нашето възраждане. Още повече. Мене ми се вижда като че ли туй засега е още предивременно и непреставляюще още особен научен интерес”¹⁰.

През трудните години след Освобождението, българската библиография е в начален период на развитие. С основание може да се твърди, че първите завършени трудове са „Списъкът” на Иван В. Шопов от 1852 г., който официално е приет за начало на родна-

⁹ **Начов**, Никола. Библиографически преглед на нашата математическа литература от самото и начало до края на 1886 г. / Състав. Никола Начов ; Ред. В. Йорданов. – Шумен : печ. Сп. Попов, 1889. – 17 с.
Също и в: *Искра* (Шумен), II, 1889, № 1, с. 52-57 ; № 3, с. 184-189 ; № 4, с. 248-252.

¹⁰ **Начов**, Никола. Библиографически преглед на нашата математическа литература от самото и начало до края на 1886 г. / Състав. Никола Начов ; Ред. В. Йорданов. – Шумен : печ. Сп. Попов, 1889, с. 3-4.

та библиография и „Книгопис на новобългарската книжнина” от Константин Иречек¹¹, публикуван в 1872 г.

По време на своите издирвания, Начов успява да попълни точно броя на посочените книги със сведения и за много други, неотбелязани дотогава трудове, притежавани от него самият или открити в различни библиотеки. Така той предоставя много повече библиографски сведения, за голям брой заглавия, отколкото свидетелстват издадените до тогава общи библиографии, разписи на книжарници, книгоиздателства и др.п.

В „Библиографическия преглед на нашата математическа литература от самото и начало до края на 1886 г.”, академик Никола Начов посочва заглавията на 79 книги по математика, публикувани в 96 отделни издания; 48 аритметики с 62 издания; 9 сборника по аритметика с 10 издания; 5 алгебри с 6 издания; 13 геометрии с 18 издания и една логаритмична таблица, 2 тригонометрии и една аналитична геометрия. Освен тях и една книга по история на математиката, 5 други статии и 11 критически наши и чужди отзиви, за излезли от печат български книги по математика.

Всички тези факти говорят красноречиво, че Начов е успял да издири, събере и систематизира по-голямата част от излезлите дотогава у нас трудове по математически въпроси. Прави впечатление, че не е включил едва 11 на брой заглавия на книги в 22 издания, което всъщност означава, че младият за времето си библиограф, в непосилно тежки условия за книговедска дейност, се е справил отлично със своята работа. Погледнато от друга гледна точка, библиографските записи съдържат всички необходими елементи и предоставят реална представа за източниците. В сравнение с „Книгопис”-ът на Константин Иречек и с разписите на някои книжарници и книгоиздателства, като например тези на Христо Г. Данов и др., които Начов естествено е използвал, тук описанията са много по-пълни и по-подробни. За сравнение ще посоча, че предвид на своята пълнота, те могат да се сравняват с предоставените от друг български академик Александър Теодоров-Балан¹², в произведението му „Книгопис” отпечатан през 1885 г. в „Периоди-

¹¹ **Иречек**, Константин. Книгопис на новобългарската книжнина 1806 – 1870 / Събрал Константин Иречек. – Виена : Бълг. книж. Д-во в Браила, книгопеч. Л. Сомеров, 1872. – 48 с. ; Прил. към Период. сп., 1873, № 7-8.

¹² **Теодоров-Балан**, Александър. Книгопис / Състав. Александър Теодоров-Балан. // *Период. сп.*, 1885, № 16, с. 169-181.

ческо списание на Българско книжовно дружество”. Твърде вероятно е, Начов да се е учил именно от този труд предвид на неговата пълнота и на фактът, че първата част от него се появява само четири години по-рано.

Като се вглеждам по-детайлно и анализирам по-подробно описанията на двамата учени забелязвам, че съществуват съвсем незначителни разлики. Така например, в „Библиографический преглед...” липсва ясно открояване на т. нар. „редна дума”, но вероятно това е вследствие от възприетия хронологичен начин на систематизиране на публикациите. Всички книги, които Начов е прегледал „de visu”, е отбелязал със знак звездичка, което означава че са пълни, точни, без грешки, а и за улеснение на читателите. Онези от тях, които е издирил по библиографски източници не могат да претендират за пълнота. В „Книгопис”-ът на академик Балан нещата не са по този начин.

В заключение за този малък по обем, но много важен труд уточнявам, че първата българска отраслова библиография е замислена и съставена самостоятелно от своя автор, достатъчно професионално за времето си предвид условията на труд. За голямо наше съжаление, усилията на Начов по-късно в библиографската дейност са насочени повече към „Добавки и оправки” на произведения от други негови съвременници и колеги.

Сред творческите приноси на академик Никола Начов, важно значение заема още едно произведение, озаглавено „Към историята на българската библиография”¹³. Представява малка по обем брошура (22 страници), публикувана през 1905 г. в Санкт Петербург, а съществува и отделен отпечатък, поместен на страници 72-93, в юбилеен сборник в чест на В. А. Лемански. Това е първият опит да се изработи пълен исторически преглед на българската библиография дотогава.

Тук авторът говори за предходниците си за създаване на родна обща и специална библиография, като по-специално внимание отделя на първия български библиограф Иван В. Шопов. Не пропуска да отбележи и значението на чуждестранни автори от по-далечното минало, като например: Вук Караджич, Павел

¹³ **Начов**, Никола. Към историята на българската библиография / Никола Начов. – Санкт Петербург : Тил. Имп. акад. наук, 1905. – 22с.
Отпеч. от сб. в чест В. И. Леманского, 1905. – 22с.

Йозеф Шафарик, Вартоломей Копитар, Юрий Венелин, Николай Мурзакевич, Измаил Срезневски. От българските си колеги назовава имената на Васил Априлов, Иван Шопов, Константин Иречек, Юрдан Иванов, Александър Теодоров-Балан и др.

Впоследствие отделя внимание на законът за депозита¹⁴ на българската книга от 1897 г., ангажимента на Народна библиотека – София да издава „Библиографически бюлетин“, и т. н. Извлечение от тази студия е отпечатана през 1906 г., в броеве № 9 и 10 на списание „Книгописец“, под заглавие „Из историята на новобългарската библиография“¹⁵.

Начов посвещава още две отделни статии на живота и делото на Иван В. Шопов, публикувани в списание „Български преглед“, година пета, 1898 г., книжки с № 9 и 10 и в списание „Българска книга“, 1930, № 1¹⁶. Те са едни от най-пълните и достоверни източници за първия наш библиограф. Както вече споменах по-рано, академик Начов изработва на три пъти „Добавки и оправки към Български книгопис за 100 години“¹⁷ от академик Александър Теодоров-Балан (1911, 1914 и 1925 г.).

През 1921 г., в книга № 15 на „Сборник на Българската академия на науките“ (съществува и отделен отпечатък), е публикуван много ценния негов труд „Новобългарската книга и печатното дело у нас от 1806 до 1877“¹⁸, в твърде завиден обем от 205 страници. Това е основно произведение по история на новобългарската книга от създаването и до Освобождението. Съществено внимание е отделено на условия на възникване, създаване, печатници в чужбина и България, статистически анализи в различни разрези, където е включен огромен фактически и библиографски материал.

¹⁴ **Закон** за депозиране печатни издания в народните библиотеки // *Държ. вестник*, № 41, 22 февр. 1897, с. 2-3.

¹⁵ **Начов**, Никола. Из историята на новобългарската библиография / Никола Начов. // *Книгописец*, 1904, № 9-10, с. 195-202.

¹⁶ **Начов**, Никола. Първият български библиограф Иван Василев Шопов / Никола Начов. // *Бълг. книга*, 1930, № 1, с. 25-30.

¹⁷ **Начов**, Никола. Други добавки и оправки към „Български книгопис за сто години“ / Никола Начов. // *Сб. БАН*, 3, 1914, с. 1-50. ; **НАЧОВ**, Никола. Трети добавки към „Български книгопис за сто години“ / Никола Начов. // *Сб. БАН*, 17, 1925, с. 1-70.

¹⁸ **Начов**, Никола. Новобългарската книга и печатното дело у нас от 1806 до 1877 / Никола Начов. // *Сб. БАН*, 15, 1921, с. 1-206.

Никола Начов изработва поправки и добавки и към „Описа на старите печатни книги” от Валери Погорелов.

В кратко заключение, от всичко казано до момента, си позволявам да обобщя: въпреки, че академик Никола Начов не ни е завещал завършен, цялостен теоретичен труд по въпросите на българската библиография, неговите приноси в тази област са безспорни. Склонен съм да претендирам, че те очевидно присъстват във всяко едно изследване, както се забелязва от скромният ми библиометричен анализ. С изключително разностранни интереси, енциклопедични познания в различни научни области, многобройните приноси, той може би е един от последните Възрожденски просветители отдал се изцяло и с любов на науката.

Библиотечные кадры не для библиотек

Проф. дпн Марина Николаевна Колесникова

Санкт-Петербургский государственный институт культуры –
Санкт-Петербург, Россия

Резюме: За съдържанието на обучение на бакалаври библиотека и информационна дейност на библиотечном факултет на Санкт-Петербург държавен институт за култура и проблеми на тяхната работа в библиотеки на Санкт-Петербург

Резюме: О содержании обучения бакалавров библиотечно-информационной деятельности на библиотечном факультете Санкт-Петербургского государственного института культуры и проблемах их трудоустройства в библиотеках Санкт-Петербурга

Abstract: *About the content of the bachelor of library and information science at the library school of St. Petersburg state Institute of culture and the problems of their employment in the libraries of St. Petersburg*

Ключови думи: бакалавър библиотека и информационна дейност, обучение, Санкт-Петербургский государственный институт на култура, трудова заетост

Ключевые слова: бакалавр библиотечно-информационной деятельности, обучение, Санкт-Петербургский государственный институт культуры, трудоустройство

Keywords: *bachelor of library and information science, education, St. Petersburg state Institute of culture, employment*

Заглавие статьи несет парадоксальный смысл. Какие библиотекарши – не для библиотек? Речь пойдет о трудоустройстве выпускников учебных заведений, получивших библиотечно-информационное образование. По логике они (собственно, как выпускники и с другим профессиональным образованием) должны работать по профессии. Между тем, хорошо известно, что это далеко не так.

Собственно говоря, проблема обеспечения профессионалами в библиотеках любых стран всегда стояла достаточно остро. Например, в России на библиотечных форумах еще досоветской эпохи (в частности, на Первом Всероссийском съезде по библиотечному делу (1912 г., Санкт-Петербург) также говорили о нехватке библиотечных специалистов, о низкой зарплате библиотекарей, низком престиже профессии, отсутствии учебных заведений, го-

товящих кадры для библиотек и др. Что изменилось за более чем 100 лет?

Надо признать – что-то изменилось, а что-то, увы, нет. Изменилась подготовка библиотечных кадров. Главное – она приобрела **системный характер**. В нашей стране это произошло именно в советское время. Была создана хорошо структурированная, стабильная **система библиотечного образования**, принесшая свои результаты. Не ставя целью подробно описывать историю развития этой системы, прямо перейдем в сегодняшний день и отметим, что ныне наше библиотечно-информационное образование переживает совсем не «золотой век». Во многом утрачено взаимодействие между различными звеньями, готовящими библиотечные кадры – средними и высшими профессиональными учебными заведениями, территориальными учебно-методическими центрами, курсами повышения квалификации в библиотеках разных регионов России т.д.; для вузов культуры возникла конкуренция с университетами и педагогическими институтами, тоже начавшими готовить библиотекарей. Да и специальных библиотечных факультетов в вузах – считанные единицы. В России практически не осталось техникумов (колледжей) культуры, где готовят библиотекарей. Новый формат высшего образования в виде бакалавриата – магистратуры – аспирантуры, введенный в последние годы, не решает существующих проблем.

Кроме структурных преобразований системы библиотечно-информационного образования бесконечно продолжается реформирование **содержания подготовки** будущих библиотекарей, как этого требуют Федеральные государственные образовательные стандарты (ФГОС).

Каким же библиотекарем, согласно ФГОСу, должен стать бакалавр библиотечно-информационной деятельности (БИД) за четыре года обучения в нашем вузе?

Для работы в *любой* российской библиотеке он должен освоить следующие виды профессиональной деятельности:

1. производственно-технологическая;
2. организационно-управленческая;
3. проектная;
4. научно-исследовательская и методическая;

5. информационно-аналитическая;
6. психолого-педагогическая.

Каждому из видов деятельности соответствует ряд компетенций, которые формируются у студента в процессе обучения с помощью комплекса учебных дисциплин и практик. В итоге будущий библиотекарь должен освоить 11 общекультурных компетенций и 41 профессиональную компетенцию (!), то есть научиться выполнять те или иные производственные функции в рамках названного вида деятельности в библиотеке (анализ и оценка содержания компетенций требуют отдельного обсуждения и не являются предметом данной статьи).

Очевидно, что освоить полностью все компетенции на высоком уровне ни один студент, даже самый ответственный и мотивированный, не сможет. Поэтому реальнее дать *каждому базовые знания, умения и навыки по всем видам профессиональной деятельности*, и более глубокие, *специализированные по двум-трем видам, уже по выбору студента*. Для реализации такого подхода в учебный план введены *профили подготовки*. Так в настоящее время построена в наших вузах образовательная траектория студента.

Российские вузы, готовящие библиотечные кадры, сегодня предлагают разные специализированные профили, так как у каждого вуза свои специфические региональные условия функционирования, традиции, научные школы и др. Возьмем для примера библиотечно-информационный факультет Санкт-Петербургского государственного института культуры (БИФ СПбГИК) – старейший в стране, самый крупный и, что важнее, ныне единственный именно *библиотечный факультет в его традиционном понимании* без «инородных включений» вроде кафедр теории культуры, музеологии, экономики и управления, правоведения и т.п., как, например, в московском институте культуры и ряде других вузов культуры.

До 2015 учебного года на БИФе СПбГИК существовало 8 профилей, реализация которых в течение нескольких лет показала необходимость корректировки их количества, актуализации наименований и содержания, приведения в соответствие с интересами факультета, его абитуриентов и студентов, работодателей регионального профильного рынка труда и библиотечного сообщества

в целом. Поэтому в новом учебном году бакалаврам предложены следующие профили:

Кафедра БИФ СПБГИК	Профиль	Специализированные виды деятельности	Общий вид деятельности
Библиотекведе- ния и теории чтения	Менеджмент библио- течно-информацион- ной деятельности	<ul style="list-style-type: none"> • организационно- управленческая; • проектная; • научно-исследова- тельская и методи- ческая. 	производствен- но-технологи- ческая
	2. Коммуникационная деятельность общедо- ступных и школьных библиотек	<ul style="list-style-type: none"> • проектная; • психолого-педагогиче- ская. 	
Документовведе- ния и информаци- онной аналитики	Анализ информации в книжном деле, искус- стве и бизнесе	<ul style="list-style-type: none"> • информационно- аналитическая, • организационно- управленческая. 	
Информационно- го менеджмента	Информационное обе- спечение профессио- нальной деятельности	<ul style="list-style-type: none"> • организационно- управленческая; • проектная. 	

Таблица 1. Профили и виды профессиональной деятельности бакалавра библиотечно-информационной деятельности

Как видно, профили охватывают все шесть видов профессиональной деятельности: в каждом профиле есть *общее и особенное* в подготовке студентов, то есть бакалавр *любого* профиля получает необходимую компетентность для работы в библиотеке *любого* вида, но его профильная специализация позволяет ему выступать в роли квалифицированного специалиста и в более узких предметных областях.

Таким образом, освоив в процессе обучения комплекс социально-гуманитарных и экономических учебных дисциплин, информационно-коммуникационных дисциплин, профессиональных дисциплин (общее библиотекведение, документовведение, библиотечно-информационное обслуживание, библиотечный менеджмент, библиотечный маркетинг, библиотечный фонд, аналитико-синтетическая обработка документов, справочно-поисковый аппарат, библиографоведение, отраслевые информационные ресурсы, библиографическая деятельность библиотеки, лингвистические средства библиотечных и информационных технологий) и др., пройдя учебную и производственную практики в библиотеках, защитив выпускную квалификационную работу, бакалавр становится способен применять знания, умения и личные качества в соответствии с задачами профессиональной деятельности. Сле-

довательно, БИФ СПбГИК добросовестно выполняет свою образовательную миссию в соответствии с государственным заказом. Бакалавры библиотечно-информационной деятельности *овладевают профессией* и могут успешно работать в соответствующей сфере.

Что происходит в реальности? Возникает непростой вопрос о трудоустройстве наших выпускников. При отсутствии государственного распределения выпускников на работу в библиотеки, на мой взгляд, он должен волновать, в первую очередь, руководителей библиотек. Обосную свою точку зрения. Например, дождутся ли в петербургских библиотеках бакалавров – выпускников БИФ СПбГИК? Определенный ответ можно получить из географической статистики студентов 1-го курса БИФ, принятых в 2015 г., и студентов выпускного 4-го курса.

Студенты БИФ:	Численность на 1.09.2015	
	1 курс	4 курс
Всего, из них:	89	46
Постоянно проживающие – в Санкт-Петербурге – в Ленобласти	34 (38.2%) 5	16 (34.8%) 2
Постоянно проживающие в других регионах	50 (56.2%)	28 (60.9%)
Граждане других государств	1	0

Таблица 2. Статистика студентов 1 и 4 курсов БИФ СПбГИК – жителей разных регионов России

Иногородние студенты 1-го курса приехали для обучения в Санкт-Петербург из 35 регионов:

- республики – Алтай, Башкортостан, Карелия, Крым, Татарстан, Чувашия;
- края – **Камчатский**, Краснодарский, Красноярский, Пермский, Хабаровский;
- области – Архангельская, Брянская, Волгоградская, Вологодская, Иркутская, Калининградская, Кемеровская, Кировская, Ленинградская, Нижегородская, Новгородская, Новосибирская, Псковская, Самарская, Саратовская, **Сахалинская**, Свердловская, Тверская, Тульская, Тюменская, Челябинская, Ярославская;
- Москва;
- другие государства: Донбасс.

Иногородние студенты 4 курса являются уроженцами 20 регионов:

- республики – Башкортостан, Карелия, Удмуртия, **Якутия**,
- края – Алтайский, Красноярский;
- области – Архангельская, Астраханская, Волгоградская, Оренбургская, Иркутская, Калужская, Кировская, Ленинградская, Нижегородская, Ростовская, Рязанская, Тульская, Свердловская, Челябинская.
- Преобладающая часть выпускников – уроженцев других регионов России, особенно таких дальних, как Камчатка, Сахалин, Якутия и др., думаю, вряд ли может рассматриваться как будущие петербургские библиотекари. Они либо уезжают из Санкт-Петербурга, либо, оставаясь в нашем городе, **вынуждены** трудоустроиваться в такие сферы деятельности, которые позволяют им обеспечить возможность проживания здесь (оплату аренды жилья, регистрации в городе, питания, проезда в общественном транспорте и др.). К сожалению, занятость в библиотечной сфере **такой возможности не дает** из-за невысокой зарплаты. Что касается выпускников-петербуржцев, то какая-то часть их априори не мотивирована к работе в библиотеках города, планируя для себя другую, более привлекательную в их глазах карьеру, и уже в процессе обучения ищет подходящую сферу занятости.

В довершение сказанного приведу следующую статистическую информацию:

Студенты-выпускники кафедры библиотековедения и теории чтения	Численность на 30.06.2015	
	бакалавры	специалисты
Всего, из них:	19	18
трудоустроившиеся в библиотеки	3 (15,8%)	9 (50%)
поступившие в магистратуру БИФ	3 (15,8%)	0

Таблица 3. Статистика трудоустройства по профессии студентов-выпускников кафедры библиотековедения и теории чтения

Таким образом, из 37 выпускников на работу в библиотеки пошли всего **12 человек, то есть 32 %**. Остальные пошли «искать» себя в самых разных сферах, иногда довольно неожиданных, например, в петербургском зоопарке, в магистратуре лечебного

факультета медицинского университета, в отделе кредитов и страхования банка и т.д.

Безнадежна ли ситуация? Думаю, все-таки, не совсем безнадежна. В принципе, наши выпускники могут и не становиться «унесенными ветром». Но нужна предварительная, индивидуальная, прямо скажу, активная агитационная работа с каждым будущим выпускником, например, во время прохождения студентами практики в библиотеке, на специальных встречах директоров библиотек со студентами 4-го курса, которые легко можно организовать. Вести такую работу, в первую очередь, должен тот, кто заинтересован в работнике. Мы, преподаватели, обучили профессии, постарались заинтересовать ею, но привлечь на работу мы не можем, так как не являемся работодателями, и не имеем правовых оснований осуществлять их полномочия.

От библиофилството до дарителството. Фонд от дарителя Румен Манов в Регионална библиотека „Емануил Попдимитров“ Кюстендил

София Пейчева

РБ „Емануил Попдимитров“ – Кюстендил

Резюме: В материала е направен опит да се популяризира дейността на историка Румен Манов, който издирва, откупува, съхранява, възстановява, реставрира и дарява книжовни и културни ценности на библиотеки и музеи в страната. Акцентирано е върху най-ценните книги, станали част от фонда на библиотеката, благодарение на негови дарения. Специално място е отделено и на издателската му дейност.

Abstract: The article is an attempt to promote the activity of the historian Rumen Manov, who seeks, buys, stores, recovers, and donates literal and cultural values to libraries and museums in the country. Valuable books become a part of the library funds, thanks to his donations. Special attention is being paid to his publishing activity.

Ключови думи: библиофилство, дарителство, Румен Манов, Регионална библиотека „Ем. Попдимитров“ – Кюстендил, дарителски фонд на Румен Манов

Keywords: *bibliophilia, philanthropy, donation, Rumen Manov, Regional Library “Em. Popdimitrov” – Kustendil, Endowment Fund Rumen Manov*

Библиофилството се приема като чувство на привързаност, любов към книгата (от старогръцки: βιβλίονφίλος – βιβλίον или *bíblion* – „книга“ и *φίλος* или *philos* – „обич“). В този смисъл библиофилът е човек, който високо цени книгата, увлича се от събирателство на книги, като в техния подбор се ръководи от критерии като ценност на съдържанието, уникалност на оформлението, степен на достъпност (редки и ценни, първи издания), наличие на автографи и др. Класическият библиофил е човек, който обича да чете, възхищава се от и колекционира книги, като често събира огромни количества от разнообразна литература. (1)

С пълна сила тези думи прилягат като определения и на Румен Манов. Кой е той и дали е само това? Мрежата услужливо ще «изсипе» информация, ако заложите името му в Гугъл. Той е наш съвременник, роден е в Кюстендил, завършил е археология и право във Великотърновския университет ”Св. св. Кирил и Методий”. Той е библиофил, колекционер, букинист, галерист. Житейската

му мисия е да събира, издирва, съхранява, купува, възстановява, реставрира и да дарява книжовни и културни ценности на библиотеки и музеи в страната. Обект на събирателството освен книги са и исторически предмети, ордени, носии, етнографски уникати, неизвестни картини, снимки, безценни икони, които сам е събирал в продължение на 30 години. Автор е на публикации и предавания, свързани с българската история и култура, видни личности, исторически факти и събития. Целенасочено издирва и събира материали, свързани и с историята на Кюстендил.

Благодарение на щедрите дарителски жестове от колекционера Румен Манов, Регионална библиотека Кюстендил обогати фондовете си с над 50 книги и периодични издания, между които се открояват такива с краеведска стойност: „Северна Македония” на Йордан Иванов, „Тетевенските църкви” на Асен Василиев, първата годишнина (1890) на литературното списание ”Денница” с ред. Иван Вазов, Трудовете на Марин Дринов, „Речта на войводата Ванче Михайлов в Кюстендил: Защо дойдохме? (1924). Както и „Житие на свети Григорий...” от Аверкий Попстоянов, която освен с краеведска стойност е и старопечатна (1852), вестник „Народен съд” 1945, от който излизат само 8 броя, „Атлас на военните действия по време на Руско-турската освободителна война на Балканския полуостров”, издание на Генералния щаб на Руската армия (открит в пункт за вторични суровини).

По-специално внимание сред дарението заслужава „Кодекс на българско-то читалище въ Кюстендилъ. 1869” – ръкопис. Кодексът е извор за историята на кюстендилското читалище, основано през 1869 и избрало за свой девиз звучащите с удивителна актуалност и днес слова: „Богатството е смертно, а добродетелта безсмертна”. Кодексът се оказа липсващото архивно звено от историята на читалището. 220 –те номерирани листа и обхващат периода от юли 1869 до април 1887 г. и съдържат: Учредителен протокол; Протоколи от годишни отчетни събрания; Протоколи от заседания на настоятелствата; Протоколи от общи събрания, на които се вземат решения за възобновяване на временно преустановена читалищна дейност и за преименуване на читалището. Той хвърля светлина и върху предосвобожденската история на Кюстендил. Извор е на ценни сведения за културния и образователния живот в града през преломното двадесетилетие, което отразява. Румен

Манов е откупил ръкописа от неговия предишен притежател, а когато безвъзмездно го предостави на Регионалната библиотека заяви: «Дарявам го, защото той трябва да е притежание на всички кюстендилци, а не на домашна библиотека». Предстои документът да бъде разчетен докрай, да се дигитализира, както за да бъде физически съхранен, така и да допълни виртуално дигиталния архив на читалище „Братство”.

Румен Манов е автор и на две книги, които са обобщен резултат от систематизиране на богатите му колекции: „Модерният Кюстендил” и „Приказка за България”.

„Модерният Кюстендил или вечната история за старото, новото и бъдещото” е албум, показващ градоустройството на Кюстендил в периода 1878-1940 г. и внушаващ убеждението, че още тогава е имал обобщения облик на европейски град. Авторът в продължение на 20 години е събирал документалната база за книгата. Тя е събрана с лични средства и има огромна стойност – финансова и културна. „В основата на представения албум е една отлична и доста пълна колекция от фотографии и пощенски картички на гр. Кюстендил от времето веднага след Освобождението до Втората световна война. Събирана в продължение на повече от 20 години, колекцията проследява подробно в картини развитието на града и околностите. Макар и по-скромно са запечатани и някои събития и групи граждани, сред които и видни за града личности. Не липсват и знаменитости. Основният замисъл на книгата обаче, не са събития и личности, а самият град – промените на облика му под влиянието на новата културна среда.” „Модерният Кюстендил” е замислен като продължение на два фундаментални труда за историята на града: „Енциклопедичен речник Кюстендил” и изследването на арх. Юлий Фърков „Кюстендил през Възраждането”. Отчитайки огромната му краеведска стойност, можем да кажем, че е албумът изпълнил първоначалния замисъл и наистина е „естествена частца” от тази поредица. (2)

Книгата „Приказка за България” излезе в 2014 г. и е уникално двуезично издание (на български и английски). На 712 страници са представени 2 000 различни забравени исторически предмети – ордени, носии, етнографски уникати, неизвестни картини, снимки, безценни икони, които сам е събирал в продължение на 30 години. Тук има уникални фотографии на Раковски, на Стамболов,

на шаба на Филип Тотю, както и тефтерчето на Дойчин войвода, които се показват за първи път. Нова снимка на Васил Левски (отпреди 110 години не е откривана нова снимка!). Включени са документи за всички народи, етноси, култури и вероизповедания. Разказът тече по тематични показатели и географски райони и следва вътрешната хронология на запазените свидетелства в колекцията на Румен Манов. (3)

Обект на даренията му са не само библиотеки и не само книги. Все по-трудни за изброяване стават и институциите и предметите, които е дарил: Националният исторически музей, Музей на авиацията, РИМ – Видин и Държавен архив Видин, Фонд „13 века България“, Българска патриаршия, Центъра „Дуйчев“ и мн. др. а само РИМ „Акад. Йордан Иванов“ в Кюстендил е получил в последните няколко години над 500 артефакти.

Как са попаднали тези удивителни открития в ръцете на Румен Манов? Този въпрос съвсем естествено се налага, колкото повече навлизаме в спецификата на издателската и меценатската му дейност. Самият той отговаря така: „Наистина се учудвам как се получава, кое къде ще ми попадне. Против съм всякакви конспиративни теории и фатализми, но когато искам нещо много силно, то само ме среща по пътя ми“. И наистина го среща: по антикварни магазини, търгове, битаци, вторични суровини, безхаберни реститути, „търгуващи със семейни истории“.

„Малко или много всеки колекционер и събирач е егоист, но когато вървиш по пътя си, срещаш много хора, виждаш нерадостната съдба на много наследства и много предмети, тогава проговаря друго чувство – нещата да се запазят. Така си отиват много артефакти, много истински и оригинални документи. Всеки предмет, който съм го купувал, съм го купувал с мисълта, че той ще послужи за нещо“ – казва Румен Манов. Според него, когато даряваш откритите предмети и документи, не си обикновен събирач, а се превръщаш в пазител на историческата памет. Всеки един предмет, всеки един документ и снимка, носят послания и говорят, остава само да бъдат разчетени.

В исторически смисъл библиофилството и дарителството се схващат като част от хуманистичните идеи, които още от Възраждането са двигател на положителни процеси в културата, образованието, общественото развитие като цяло. Хуманистичните

идеи насочват библиофилите не само към колекциониране на ценни книги, но и към необходимостта да ги предоставят за масово ползване.(4) Със сигурност библиофилството и дарителството са преди всичко психологически феномени и, като всеки такъв, имат общи и частни измерения. Надмогването на личната загуба и превръщането ѝ в дълбоко осъзнат патриотичен и родолюбив жест; споделяне чрез публикуване, преотстъпване чрез даряване – това е опростеният механизъм на прерастването на страстта от притежаването към страстта да разширяваш кръга на „посветените“; осмислянето на притежанието като част от националното културно наследство. Би могло да се обобщи и по-поетично, с мотото, с което започва „Приказката...“: „Една заключена колекция далеч от очите на хората е по-безполезна от слънчев часовник след залез слънце“. Ако трябва да се очертаят съвременните измерения в условията на българската действителност, несъмнено трябва да вкараме понятия като „частните колекции в контекста на новото законодателство за опазване на културното наследство“ или „пазар за материални движими културни ценности“. Не това обаче е целта на настоящата публикация. Предпочитаме да останем на плоскостта на благодарността за благородството и родолюбието и да продължим да се надяваме, че бъдещите възрожденски дарителски пориви отново ще бъдат насочени към общественоползни дела.

Източници

1. **Гергова**, Ани. Българска книга : Енциклопедия. – София, 2004, 506 с.
2. **Манов**, Румен. Модерният Кюстендил 1878-1940 : Албум. – [София], 2009, 154 с.
3. **Манов**, Румен. Приказка за България = A Fairy-Tale about Bulgaria. – София, 2014, 712 с.
4. **Младенова**, Мария. Хуманизмът – фундамент на библиотеките, на професията ни и на библиотекознанието. // Библиотеки – четене – комуникации: Девета национална научна конференция с международно участие, Велико Търново, 17-18 ноем. 2010 г. – Велико Търново, 2011, с. 189–203.

Мултикултуралистични проявления на българското малцинство в Сърбия

Д-р Красимира Александрова

УниБИТ – София

Елизабета Георгиев

Народна библиотека „Детко Петров“, Димитровград, Сърбия

Милица Матиевич

Библиотека „Димитрие Туцович“, Лазаревац, Сърбия

В енергията и динамиката на жизнените потоци характеризиращи XXI век, едва ли на някого би му хрумнало да се опитва да доказва, че библиофилството стои далече от обществения живот. Всичко в настоящия ни живот е взаимосвързано, а все по-често обществото ни се определя като хетерогенно. Местната общност логично се трансформира от затворена мултикултурна среда в структурен компонент на мултикултурното общество.

Библиотеките като институции, чиято традиционна задача е да събират, обработват, съхраняват и предоставят на потребителите своите колекции в съвременното общество променят подходите си и все повече конфигурират дейността и услугите си в съответствие с нуждите на потребителите. Основна задача на всяка модерна библиотека е да осигури на своите потребители широк спектър от услуги, независимо от техния пол, възраст, произход, религиозни и други убеждения.

Представената проблематика е с особена актуалност предвид демографската и политико-икономическа ситуация в Европа.

И мултикултурализмът и межкултурализмът като термини се появяват през 70-те години на 20-ти век, когато в Европа и в света миграционните процеси на населението са особено характерни. Концепцията на мултикултурализма е особено популярна за англоговорящия свят и е свързана с демографските и културни многообразиия на обществото.

Мултикултурализмът се определя като съвместно съществуване на различни култури в даден географски район. Той е своеобразен критерий и показател за статичността и количественото измерение на дадено хетерогенно общество. Специфична особеност

ност в характеристиката му е, че различните културни, национални, етнически и религиозни групи, живеещи в един район, често не комуникират помежду си.

Междукултурализмът е термин, който се използва в повечето европейски страни и бележи признаването на ценностите, начина на живот на хората и обществото, признаването на многообразието и взаимодействието между различни култури. Междукултурализмът предполага дискусия и диалог между културите, които споделят едно и също местоживеене и застъпва взаимното проникване на културите.

Животът в едно мултикултурно общество, т.е. общността, в която в същия район живеят различни култури, често не означава, че има междукултурен диалог, защото това означава, интерактивна връзка между различните култури.

Важен фактор за създаване на междукултурен диалог в съвременното мултикултурно общество са библиотеките. За това направление от дейността на библиотеките значим принос има ИФЛА с приетата „Декларация за мултикултурна библиотека“, където между другото се казва, че мултикултурната библиотека е мост за диалог между културите в едно общество. Но комуникационните връзки трябва да са базирани не само на натрупан опит и знания. Те трябва да се осъществяват на фона на реално социално общуване, подчинено на съществуващите реалности и на спецификата на информационна среда. Усъвършенстването на средствата на комуникация е пряко свързано с подобряване качеството на самата комуникация.

Акцент в документите на ИФЛА са препоръките за безпристрастност и справедливост в предоставяне на библиотечни услуги. От особена важност е услугите за малцинствата да не се изолират от обичайните библиотечни дейности. По-скоро те трябва да се възприемат, като необходими и да се предоставят по същия начин, както всички останали услуги.

Мултикултурната библиотека включва изграждането на колекции и предоставянето на услуги, които да са различни в културно и езиково отношение. Дейността е обвързана със защита на материалното и нематериалното културно наследство, участие в програми, ориентирани към потребителите и създаването на междукултурен диалог и предразполагаща среда за всички потребители.

В условията на техническия прогрес и нарастващата информация в електронен вид, бъдещето на традиционните печатни книги и периодични издания сериозно е застрашено. Факт е, че периодичните издания са един от основните фондове на обществените библиотеки, които често са основни носители на актуална информация, научни и културни знания. В условията на мултикултурна среда, те често са единствена възможност за презентация на творческите постижения на творци и културни деятели. Този факт определя значението им за общностите в качеството им на информационни източници, които съхраняват културната им идентичност. Периодичните издания са и своеобразни хроники на отделните региони и са обект на научно-изследователски търсения и проучвания от специалисти.

Литературните списания са вид антологии на художествени и теоретични текстове, а научните списания са свидетелство за развитието на различните научни дисциплини на местно и национално ниво. От особено значение са тези периодични издания, които са свързани с малцинствените групи, защото те са хроникьори на всички социални събития и на културния живот на малцинствата, важен източник за изучаване на историческото и културното им наследство.

Сърбия е типичен пример за страна с богато културно и етническо многообразие. Както във всяка демократична държава в нея се полагат големи усилия за запазване на културната идентичност на лицата, принадлежащи към националните малцинства, живеещи на нейната територия¹. Нормативният документ, въз основа на който се защитават правата на малцинствата в Сърбия е *Законът за защита на правата и свободите на националните малцинства*, в който като най-важни права се изтъкват правото за зачитане на културата и традициите на малцинствата, т.е. правото за изразяване, запазване, развиване и съхраняване на национални, етнически, културни, верски и езикови особености на определено малцинство. За постигане на реални резултати в осъществяване на процеса на свобода за изразяване на малцинствените езици, важна роля имат медиите – електронни и печатни. Само добре информирани граждани са активни участници в социалния и културния

¹ Елизабета Георгиев, „Библиотеке као чувари културе и духа различитих етничких заједница“, у: Културна дипломатија и библиотеке, ур. Александра Вранеш, Љильана Марковић (Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2013), 348.

живот на общността и са основа на добре организирано и демократично общество.

Малцинствените медии, предимно периодичните издания, са доказано ефективна форма на комуникация в рамките на малцинствата, средство за комуникация между тях и мнозинството, като и канал за комуникация с родината им.

За опазването на културата и културната идентичност в мултикултурна среда, представена от мажоритарния народ и малцинствата, се постига чрез активното включване на библиотеките в тези комуникационни канали. Библиотеките в мултикултурните общества често са единствени средища на културния живот и пазители на културната идентичност на малцинствените групи.

За значението на библиотеките в тази насока красноречив пример са *Стандартите за обществените библиотеки в Република Сърбия*, където се казва „Ако в общината живеят повече от 1500 жители, които са членове на национални малцинства или етнически общности, обществената библиотека е длъжна да закупи най-малко едно заглавие от вестник или списание на езиците на националните малцинства или етническите общности.“²

Българското национално малцинство в Сърбия е локализирано предимно в общините Димитровград и Босилеград³.

Поради историческите сътресения през втората половина на 19-ти и първата половина на 20-ти век, тези краища границата се „преместваше“ ту в България, ту в Сърбия. След Втората световна война, по Конституцията и законите на Югославия, по-късно на Сърбия, всички права на българското малцинство са гарантирани, включително и правото на информиране на майчиния му български език. След създаването на вестника „Глас на българите в Югославия“, „Братство“, детското списание „Другарче“ и списанието за литература, наука и култура „Мост“ повече от петдесет години българите в Сърбия имаха периодични издания, от които не само се информираха, но и можеха да представят литературното си творчество, да публикуват научни статии, мнения и изследвания.

² Стандарти за јавне библиотеке у Републици Србији, <http://www.dans.org.rs/pdf/2011/standardi.pdf> (превзето 26.09.2015)

³ Според данните от преброяването от 2011 година в Сърбия живеят 18543 българи или 0,26 от общия брой на населението http://media.popis2011.stat.rs/2012/Prezentacija_Knjiga1.pdf

Обществената библиотека „Детко Петров“ в Димитровград съхранява всички броеве на изброените периодични издания, които са от ключово значение за социалната и културната история на българското малцинство в Сърбия. Голям брой учени, изследователи, студенти и ученици използват фонда на периодичните издания на български, предимно „Братство“⁴, в който вестник са отразявани през годините всички важни социални, политически, икономически, културни и образователни събития в Димитровград и Босилеград.

Исторически периода след Втората световна война доведе до редица промени в Димитровград (Цариброд). Държавните и политическите проблеми между Югославия и България, рефлектират и върху населението в този край, което предимно чрез образованието е съхранило езиковата и културната си идентичност. Когато става дума за медиите и появата на периодични издания, пет години след освобождението на Цариброд /1944 г./ появява се седмичникът „Гласът на българите в Югославия“ /1949 г./, който по-късно прераства в „Братство“ /1959 г./ През следващите години се появява детското списание „Другарче“ /1962 г./ и списанието за литература, изкуство и наука „Мост“ /1965 г./ Тези три периодични издания на български език в Югославия са от първостепенно значение за опазването на културата, творчеството, изкуството и културното и етническо самосъзнание на българите в Югославия, т.е. Сърбия.

И сега ще представим кратки анонси за всяко от тях.

„Глас на българите в Югославия“

Първият брой на седмичника „Глас на българите в Югославия“ излиза на 17 януари 1949 година в Белград. Вестникът е значим източник на информация за цялостната социално-политическа, образователна и културна дейности в двата града – Димитровград и Босилеград, след Втората световна война. Значението

⁴ Благодарение на промяната на законите за медиите през 2008 година отговорност и правото за установяване на Издателската къща „Братство“ минава в ръцете на Националния съвет на българите в Сърбия, който поради ненавременна реакция довежда до положението, че издателството попада в криза, а от 2012 година „Братство“ официално дори не работи. Последното издание на тази институция е номер 673 на детското списание „Другарче“, който излезе в началото на януари 2014 година, с подкрепа на Министерство на културата на Република Сърбия и ентусиазма на редакторите и сътрудниците на списанието

му се свързва, с публикуването на материали на български език, като с този акт на практика се полагат основите на информационната дейност на български език в Югославия. От особено значение е неговата роля в поощряване на литературното творчество на българското малцинство. Той има съществен принос за развитието на другите културни сфери, изкуството преди всичко. Вестникът спира да излиза през 1954 година.

Вестник „Братство“

След прекратяване на излизането на седмичника „Глас на българите в Югославия“, културните работници от димитровградско и босилеградско се опитват да намерят решение, сътрудничейки с вестник „Свобода“, който излиза в Пирот. Става дума за притурка на български език „Свобода“ към пиротския седмичник „Свобода“, която излиза от 10 септември 1955 година до 13 януари 1956 година. Отпечатани са общо 8 броя.

Обстоятелствата по това време са били такива, че е трябвало да изминат три години, за да се постави начало на нов вестник на български език в Югославия „Братство“. „Братство“ е седмичник, който се появява благодарение на ентузиазма на журналисти и културни дейци, бивши членове на редколегиата на „Глас на българите в Югославия“ и притурката „Свобода“, създаващи значението за съществуването на медии на езика на малцинството.

Първият брой на „Братство“ е издаден на 15 юни 1959 година. Основният приоритет на седмичника „Братство“, за разлика от „Глас на българите в Югославия“, който е с акцент върху външната политика и национални, партийни теми, е да информира българското малцинство за събитията които се отнасят до населените места в Югославия, в които живеят българи. В първите години, в съответствие със социално-политическата обстановка, доминират въпроси за политическия и икономическия живот, с много по-малко внимание на културата и образованието. Това не намалява ролята на „Братство“ особено в областта на развитието на литературното творчество на българското малцинство, на което се във всеки следващ брой се посвещава все по-голямо внимание. Още в първите броеве на страниците на „Братство“ е печатана притурка за деца „Братство за нашите деца“, в която, в допълнение към избрани произведения на български и югославски автори, са печата-

тани и първите детските литературни произведения на български език на автори от малцинството.

През историята си седмичникът „Братство“ има голямо влияние върху образованието, културното и научното развитие на българското малцинство. Значително е влиянието му при изграждане на езиковата култура на неговите читатели, за обогатяването на лексиката им и възможността да общуват на български език. Извънредно е значението на „Братство“ и на по-късния етап свързан с интензивното развитие на информационните дейности на българското малцинство. Примерите в това отношение са свързани със формиране на редакционната колегия на детското списание „Другарче“, списанието „Мост“ издателската дейност, радиопредаванията на български език предаването TV Журнал⁵ за българската народност.

Седмичникът „Братство“ е хроника и основният източник за всички изследователи на социалната и културната история на димитровградския и босилеградския край. Поради финансови проблеми, след петдесет години непрекъснато публикуване от 2008 г. вестник „Братство“ започва да излиза спорадично, а декември 2012 преустановява излизането си⁶.

Списание „Другарче“

Списание „Другарче“ е детско списание на български език, което за първи път се появява, като притурка на седмичника „Братство“ през 1959 година. В периода от 1959 до 1962 година излиза редовно в рамките на „Братство“ и става много популярна притурка сред децата в Димитровград и Босилеград. От 10 февруари 1962 година „Другарче“ става самостоятелно детско списание, което на страниците си представя поезия и проза на български, югославски и чуждестрани детски писатели, интересни новини от света на науката, литературни приноси на творци от българското малцинство, новини от училищата, съпроводени с публикации на литературни произведения и рисунки на димитровградски и босилеградски ученици. Списание „Другарче“ е от голямо значение за

⁵ ТВ Журнал – телевизионно предаване на български език до 1999 година предавано по националната телевизия

⁶ Последния брой на „Братство“ 2335/36 се появи пред читателите на 26.12.2012 година

изучаване на развитието на детската литературата на българското национално малцинство в Югославия.

До началото на осемдесетте години „Другарче“ излиза двуседмично, по-късно с увеличен брой страници, годишно се отпечатват по десет броя от списанието (предимно в рамките на учебната година). Това списание е наръчник за обучение по български език и литература за деца в началните училища в районите, населявани от българското малцинство. По оценките на редица изявени специалисти-педагози „Другарче“ е на високо идейно-педагогическо ниво, с богат и разнообразен материал, който напълно отговаря на образователните изисквания.

Списание „Мост“

С появата на седмичника „Братство“ и детското списание „Другарче“ се появяват все повече автори от българското малцинство пишещи не само поезия и проза, но и научни трудове и изследвания, които представят на страниците на тези периодични издания. В отговор на желанието на обществото да се представя творчеството, научните изследвания и художествения потенциал на българското малцинство в Югославия, през 1965 година започва да излиза списание за социални въпроси, наука, литература и изкуство „Мост“⁷.

На страниците на списанието, са отпечатвани предимно оригинални литературни творби от всички жанрове на автори от българското малцинство в Югославия (по-късно Сърбия) както и произведения на български и сръбски и чуждестранни автори в превод на български език, а също и аналитични текстове от посочените по-горе области на автори, учени, университетски преподаватели, експерти. От самото начало предназначението на „Мост“ е да е своеобразен мост, свързващ различни по индивидуалност и език, но подобни по култура народи. Голям интерес „Мост“ проявява по отношение на изобразителното изкуство, педагогика, етнология, културна история. Особено важно е, че в продължение на десетилетия учениците от Димитровград и Босилеград имат възможност да публикуват в „Мост“ свои литературни произведения, да получават оценка и мнения за качеството на техния творчески труд, чрез организирани състезания и литературни конкурси, да

⁷ През 2012. излиза последния труброй на „Мост“ (218-219-220)

използват приложения в списанието за допълнителни уроци и събиране на нови знания в определени области на литературата, културата и науката.

Значението на представените периодични издания, може да се отъждестви с понятия като пазители на езика, културата и духа на една общност с ясна определена национална идентичност, която е физически разположена в райони извън пределите на родната си страна. Затова библиотеките в българските покрайнини, където значителен брой от потребителите им са членове на това малцинство, имат специфични функции. Чрез подходящо подбрани и осмислени подходи, съобразени със специфичните особености на средата, те популяризират културата и езика на българското малцинство. Мисията на библиотечните специалист работещи в този тип библиотеки е да приложат в практиката своите професионални знания и творчески потенциал посредством включване в програми и услуги, с които да популяризират българската култура, да насърчават и хармонизират проявите на културното многообразие. По този начин те се явяват като посланици на демократичния мултикултурен диалог, превръщайки библиотеките в местни културно-образователни промотори. В този смисъл, имайки предвид представените периодични издания на българското малцинство в Сърбия, нашият екип се ангажира с библиографиране на изданията на „Братство”, „Мост” и на „Другарче”, защото сме дълбоко убедени, че те са ценни източници на информация, както за учениците в Сърбия и в България, така и за всички родолюбци, които имат отношение към българското малцинство в Сърбия. Ние сме отворени за партньорства и сътрудничество в професионалната сфера и вярваме, че на следващият ви форум ще имаме възможност да представим постигнатите резултати.

Книгособирательство и библиофильство (философско-культурологические размышления)

Н.с. дфн Маркова Татьяна Борисовна

Библиотека РАН, Санкт-Петербург, Россия

Резюме: В статье се описват целите, функциите и целите на събирателството и библиофилия. Авторът на статията разкри различия библиофилия от *knigosobiratelstva* и обобщава тенденциите на развитие библиофилия в историята. Библиофилия явление изследван от много известни учени и библиофили феномен на културата като цяло; като площта на творческа и практическа дейност; като социален феномен и социални и културни дейности; в контекста на частни колекции на книги.

Резюме: В статье рассмотрены задачи, функции и предназначение собирательства и библиофильства. Автором статьи выявлены отличия библиофильства от *книгособирательства* и подытожены тенденции развития библиофильства в истории. Феномен библиофильства изучался многими известными учеными и библиофилами феномен культуры в целом; как область творческой и практической деятельности человека; как общественное явление и социокультурная деятельность; в контексте частных книжных собраний.

Abstract: *The article describes the objectives, functions and purpose of collecting and Bibliophilia. The author of the article reveals differences Bibliophilia from book collecting and summarizes development trends Bibliophilia in history. Phenomenon Bibliophilia studied by famous scholars and bibliophiles phenomenon of culture in general; as the sphere of creative and practical activity; as a social phenomenon and social and cultural activities; in the context of private book collections*

Ключови думи: библиофилия, *knigosobiratelstvo*, библиофил среща рядкост библиофил

Ключевые слова: библиофильство, *книгособирательство*, библиофильское собрание, раритет, библиофил.

Keywords: *bibliophilia, rarity, bibliophil, book collecting*

Для особо трепетного отношения человека к книге, особого чувства симпатии, переходящего в страсть к собирательству, давно утвердились понятия библиофил, библиофильство. Библиофильство – это любовь к книге не только как произведению искусства, но и как к историческому документу, памятнику древности и редкости. Книгособирательство и библиофильство объединены одним предметом увлечения и в то же время различны по своему

целевому назначению, характеру книжного собрания. От вопроса что собирать мы постепенно переходим к вопросу как собирать и что представляет собой собирательство как процесс, как организация личной библиотеки. В этом случае собирательство есть не просто увлечение книгами, страсть к редким и единичным изданиям, а особая непрофессиональная деятельность, которой посвящено свободное время собирателя. Библиофильство как социальное явление свидетельствует о достижении определенного уровня культуры. Историки и теоретики библиофильства рассматривали этот феномен с разных аспектов его изучения: как феномен культуры в целом; как область творческой и практической деятельности человека; как общественное явление и социокультурную деятельность; в контексте частных книжных собраний; библиофильскую периодику как важнейший источник изучения истории библиофильства.

Значительный вклад в проблематику книгособирательства, библиофильства внес Г. Гессе. Его сборник очерков, эссе и рассказов «Магия книги» содержит не только научные и методологические рассуждения о том, как собирать книги. Основной его сюжет составляют взаимоотношения писателей, художников, поэтов с книгами, их восприятие и понимания акта чтения. В этих взаимоотношениях мы видим отношения самого Гессе с миром книг, его становление как библиофила. Гессе писал: «Не существует списка книг, которые надо обязательно прочесть и без которых нет образования и благодати. Но для каждого человека существует значительное число книг, которые могут доставить ему удовлетворение и наслаждение. Эти книги следует подбирать исподволь, вступая с ними в длительные отношения, приобретая одну за другой по мере возможности в постоянную внешнюю и внутреннюю ответственность, что для каждого человека задача исключительно личная. Иметь собственный экземпляр книги и брать его в руки, когда заблагорассудится – наслаждение несравненно большее, чем одалживать её где-то и у кого-то. Те книги, которые мы хотим приобрести, должны быть одновременно красивыми, привлекательными и практичными»¹. Таким образом, необходимо уделить внимание внешним признакам книги и читабельности печатного текста. Чи-

¹ Гессе Г. Магия книги: сб. очерков, эссе, фельетонов, рассказов и писем о книгах, чтении, писательском труде, библиофильстве, книгоиздании и книготорговле / пер. с нем. предисл. и посл. А. Науменко – М.: Книга, 1990 – С.21-22

татель в понимании Гессе – это книголюб, поскольку для хорошо читателя читать книгу значит познавать характер и образ мышления чужого человека, понять его и по возможности подружиться с ним. Вот почему Гессе настаивает на собирательстве книг – ведь одалживая и возвращая книги, читатель утрачивает контакт с книгой, не ощущает её магического влияния и притяжение к себе. Собирая книги, которые захочется вновь перечитывать и переживать прочитанное, которые волнуют душу и сердце, книголюб обогащается знаниями и не стремится покупать и читать всё подряд. Для него становится значимым избирательное отношение к книге, интерес к определенной тематике и типу издания.

И.К. Григорьев определял библиофильство как целенаправленное собирание книг с внешними отличительными признаками, в том числе редких и ценных, изучении этих изданий и передачи информации о них². В.А. Петрицкий в своих работах подчеркивал связь библиофильства с творческой и культурной деятельностью человека и говорил о библиофильстве как о творческом процессе, в котором реализуется потребность человека в творчестве. Формирование книжного собрания проходит три этапа – возникновение чувства направления, осознание и выбор предмета и цели собирательства, оформление собрания, его изучение и описание. Библиофильские собрания, с одной стороны составляли основу крупнейших библиотек, с другой активно содействовали их пополнению. Главной их функцией было обогащение культуры в целом³. П.Н. Берков считал, что предметом собирательства являются важные и ценные в общественно-политическом, художественно-культурном, типографском отношениях, издания. В книге «История советского библиофильства» он проследил историю библиофильства на примере деятельности библиофильских организаций и раскрыл его черты, такие как демократизм, коллективизм, интерес к книжным лавкам и букинистической торговле, обращение к современной книге и возрождение интереса к рукописной книге⁴. Перечисляя различные трактовки библиофильства,

² Григорьев И.К. Опыт философии библиофильства: в 3-х кн. – СПб, 2006 –Кн.1. – С.7

³ Петрицкий В.И. Социальное значение библиофильства// Книга и социальный прогресс – М.: Наука, 1986 – С.71-78 и библиофильство как творчество // Книга: исследования и материалы: Сб. 33 – М., 1976 – С.189-193

⁴ Берков П.Н. История советского библиофильства (1917-1967) –М.: Книга 1983 – С.31

Н.А. Шавыркина относит к его функциям – сохранение и передачу от поколения к поколению редких и редчайших изданий, препятствие их рассеиванию и физическому уничтожению при неблагоприятных условиях, интеллектуальное и нравственное обогащение библиофила⁵. К этому перечню следовало бы добавить еще культурно-экологическую и социальную функцию, поскольку библиофильство благотворно влияет на развитие книгоиздания и книготорговли; способствует сохранению и изучению редких и ценных книг, созданию личных библиотек. Библиофильству присущи такие качества как дух соперничества и в то же время солидарность, готовность уступить раритет другому. Наличие экслибрисов и других книжных знаков как формы запечатления памяти об этой книге и её владельце в книжном собрании библиофила свидетельствует о его стремлении или надежде сохранить книгу для потомков. Это стремление выражается им в популяризации на страницах библиофильских изданий своих коллекций и книжных находок. Периодические издания библиофильской тематики являются ценным источником информации о становлении и эволюции библиофильства. Благодаря им можно проследить роль собирательства и сохранения книг в процессе развития и распространения культуры, чтения, сохранения и пропаганды книжных богатств. Таким образом, библиофильство можно определить как особое отношение к книге, сопряженное с особой системой знаний о книге, стремление к собирательству редких и ценных книжных изданий, их всестороннее исследование, изучение теоретических основ книгособирательства, особенностей книг, степени редкости, их внешнего вида, качества художественного оформления.

В книгособирательстве акцент ставится на страсти к книге, а в библиофильстве внимание уделено книге как вещи, как объекту изучения. Чем вызвано собирательство или увлечение книгами? Первые собиратели стремились собрать как можно больше того, что осталось от древней письменности и литературы. Они мало обращали внимание на внешние признаки книги. Книга была одновременно источником информации и способом сохранения практических знаний. Известны хозяйственные книги (В Египте они назывались «гроссбухами», и в них фиксировались доходы храма (жертвоприношения в натуре)); школьные практические

⁵ Шавыркина Н.А. Личная библиотека: культурно-исторический анализ – М.: Союз, 2000 – С.114

пособия; тексты деловой документации. Появление и распространение новых материалов для письма, производство и переписка книг, поиск различных более удобных способов сохранения текстов способствовали общедоступности книги в обществе и появлению новой категории людей, которые коллекционируют книги. Вначале это были филобиблы и библиоманы, позднее они стали называться библиофилами. Первое время почти все ценные и редкие книги и рукописи, собираемые ими, считались библиофильскими. Позднее, после изобретения книгопечатания предметом библиофильского собирательства могли стать только те издания, которые отвечали их критериям, а именно историческое значение, степень редкости книги, её художественно-эстетические признаки, индивидуальные признаки (единственный экземпляр, наличие автографов и экслибрисов), научные, технические или художественные новации (книги об открытиях и достижениях в мире техники, науки, литературы, искусства)⁶. Книгопечатание стало тем переломным моментом, когда массовое производство и распространение разных по тематике, художественному стилю, читательскому предназначению изданий обусловили возможность отбора книг для личного собрания. Приобретая книги, библиофил проводит качественный и количественный отбор, систематизирует редкие и ценные издания, в зависимости от профессиональных интересов, собственного вкуса и художественного оформления. Он выступает исследователем и пропагандистом своих коллекций. Второе отличие книгособирательства от библиофильства видится в различии цели, которую они преследуют. Собиратель, коллекционер в первую очередь ориентирован на сохранение и пополнение своей личной библиотеки. Библиофильское книжное собрание отличает творческий подход к книге, стремление к обладанию к нужной книге.

М.Н. Куфаев подчеркивал значимость культурного вклада библиофильства в жизнь общества, дал ему определенную характеристику и научное объяснение. Собрание книг, по его мнению, может привести к двум разным явлениям – библиофилии и библиомании. В своей работе «Библиофилия и библиомания: психофизиология библиофильства» он выделил и обосновал основные

⁶ Дунин-Горкавиц Я. К типологии библиофильской книги // Актуальные проблемы теории и истории библиофильства : тез. сообщ. 3-ей Всесоюз. науч.-практ. конф. / сост. и науч. ред. В.А. Петрицкий – Л., 1989 – С. 20–23

черты библиомана, библиофила и библиостафа. Надо сказать, что эти термины не новы; они описаны еще в пятитомном труде В.С. Сопикова «Опыт российской библиографии». Мы остановимся на чертах библиофила. 1. Библиофил – это тот, для кого книга является средством, а не целью. 2. Он охотно обменивается личным опытом и участвует в общественных делах. 3. Целью его влечения к книгам является книжная коллекция, а не конкретная книга. 4. Влечение к книге у библиофила не столько рациональное, сколько трепетное, возвышенное. 5. Он проявляет больший интерес к содержанию книги, чем к её форме. 6. Заботиться о поддержании, сохранении и спасении исчезающей редкой книги. 7. Библиофил – это тот, кто, переживая ... облагораживающую и укрепляющую роль книги, прогрессирует в точности и определенности своей коллекции, имеющее специальное общекультурное значение. Он персонально способствует богатству интеллектуальной жизни, творит действительных друзей не только среди живых, но и среди давно ушедших, поднимает уважение к книге и её культуре⁷. В раскрытии образа библиофила как психофизиологического явления Куфаев применил теорию рефлексов И.П. Павлова и вывел тезис о том, что в основе библиофильства лежит хватательный рефлекс, выраженный в сильном желании собрать из книг то, что нужно и необходимо. Второй момент, который им подчеркивается, это потребность библиофила в обновлении впечатлений, которая сменяется сначала любопытством-развлечением, а затем любопытством-любопытностью. Иначе говоря, простой поход в книжную лавку, в магазин, в библиотеку, рассматривание литературы оборачивается пытливостью, интеллектуальным интересом к содержанию книги. Изменяется система понятий или шкала ценностей, и мы уже по-другому смотрим на эту книгу. В основе куфаевского определения библиофильства лежит диалектика индивидуального и коллективного, т.е. стремление к обладанию собственностью и к общению с коллегами, к обмену информацией о своих раритетах, так и самими книжными коллекциями.

Обращаясь к феномену библиофильства, исследователь пытается понять каковы взаимоотношения между книгой и её собирателем, как они взаимодополняют друг друга. Библиофильство не просто любовь к книге, тяга к её обладанию; это еще культур-

⁷ Куфаев М.Н. Библиофилия и библиомания: психофизиология библиофильства – Л., 1927 – С. 82-84, 108-109

ная деятельность, строго целенаправленная и постоянно вносимая вклад в развитие культуры общества. Библиофил не просто собирает книги; он ставит перед собой определенную задачу и руководствуется различными и иногда непредсказуемыми мотивами. Библиофильское собрание можно определить как проект, причем творческий. Впервые мысль о проектности библиофильства была высказана Л.Г. Климановым и М.Т. Петровым в статье «Феномен библиофильства», где они высказывают мысль о том, что собрание библиофила – это проект, рожденный из определенной идеи-замысла, которая сама по себе уже оригинальна, общезначима, проект, замысел которого можно осуществить. Идея проектности имеет продолжение в работах М.В. Раца, который рассматривает собирательство как не только приобретение новых предметов (знаний, умений), но и освоение их, встраивание в наличную систему собрания, сопровождающееся перестройкой системы в целом⁸. Здесь мы видим третье отличие книгособирательства от библиофильства – наличие определенного замысла, превращающегося в проект, а затем в программу и осуществляющего в виде систематизированного библиофильского собрания.

М.В. Рац различает два вида собирательства. Под первым он имеет в виду естественную культурно-нормированную деятельность, характеризующуюся следованием общих задач. Второй вид собирательства – это искусственная мыслительная деятельность, постоянно ищущая новые ориентиры и требующая от собирателя душевной привязанности. Отсюда две ипостаси библиофильства – индивидуальная и общественная⁹. В раскрытии сущности и стимулов собирательства Рац приходит к интересным выводам. Во-первых, задаваясь вопросом как можно мыслить собрание, он выделяет три типа собраний – крупноблочное (по готовым спискам издательских серий и собраний сочинений), проектное собирательство, предполагающее собственную творческую работу библиофила над коллекцией и наконец, третье программное, в ходе которого меняются вкусы и интересы собирателя, возрастает

⁸ См. Климанов Л.Г., Петров М.Т. Феномен библиофильства //Книга: исследования и материалы – М., 1983 –С. 46. – С. 55-169; Книга в системе общения. Вокруг «заметок библиофила»: сб. / авт.-сост. М.В. Рац – М.: Наследие ММК, 2006 – 496 с; Рац М.В. Диалоги книжников (впережку с монологами составителя) – М.: Инскрипт, 2012 – 432 с.

⁹ Рац М.В. О собирательстве: заметки библиофила – М.: новое литературное обозрение, 2002 – С. 60

потребность в общении с другими библиофилами. В этой иерархии ступеней роста мы видим, как происходит взаимоотношение между книгами и библиофилом. Собирая книги, библиофил постепенно обогащается и саморазвивается. И уже собранные им книги влияют на его вкусы, интересы и формируют его склад ума, привычки и образ жизни в целом. Отсюда второй вывод, сделанный Рацом, о том, что собирательство есть специфический вид культурной деятельности человека, включающий основные системообразующие процессы – собственно собирательство и связанную с ним коммуникацию, а также функциональные структуры – клубы, издательства, библиофильские организации¹⁰. Деятельность собирателя осуществляется, по его мнению, в двух пространствах – «дома» и «в городе». Дома стабильно сохраняется и пребывает его личная коллекция, определяющая круг его интересов и регламентирующая его общественную деятельность – встречи библиофилов в клубе, обмен раритетами, проведение научных и культурных мероприятий. Последнее относится к пространству города, ситуации в котором постоянно меняются, однако устойчивость интересов библиофила, поддерживаемая личной библиотекой, обуславливает воспроизводство его деятельности на протяжении большого отрезка времени.

Это воспроизводство или продолжение дела своих предков имеет место, когда мы говорим о традиции в семье и связи времен. Библиофильство обретает характерные черты, нормы, образцы, выделяющие его как культурное явление.

Каким должно быть библиофильское собрание: содержать библиотеку всемирной литературы, собирать только редкие и старые издания, миниатюрные книги или профессиональную литературу? Г. Гессе в очерке «Библиотека всемирной литературы» рассматривает критерии отбора книг для личного собрания. «Идеальная библиотека», по его мнению, безличная и слишком правильная, поскольку в ней содержится вс. что необходимо знать образованному и культурному человеку. Такой библиотекой может пользоваться любой библиофил. Так как библиофильское собрание – это книжная коллекция, отражающая вкусы и интересы владельца, его профессиональную и культурную деятельность, то

¹⁰ Рац М.В. О собирательстве: заметки библиофила – М.: новое литературное обозрение, 2002 – С. 204-205; он же Диалоги книжников (вперемежку с монологами составителя) – М.: Инскрипт, 2012 – С. 76, 116.

помимо классических произведений всемирной литературы, она должна включать и книги, к которым у собирателя есть определенный интерес, профессиональная потребность. В библиофильском собрании, согласно идее Гессе, должны быть самые древнейшие издания, так как они наименее устаревшие и имеющие непреходящую ценность; книги, от которых мы получаем удовольствие и пользу; книги, необходимые нам для образования и познания мира; дорогие и хорошей печати издания; книги, собранные под влиянием предпочтений и пристрастий владельца¹¹. Таким образом, в основе библиофильского собрания лежит реализация мечты, исполнение желаний собирателя.

В начале XX века сложились современные формы существования библиофильства: библиофильские клубы, выставочная деятельность, библиофильские издательства. Характерной чертой возникших в 1920-е годы в ряде городов РСФСР библиофильских сообществ была их интенсивная научно-исследовательская деятельность. Русское общество друзей книги (РОДК), основанное в 1920 году, видело свою задачу «в развитии внешности книги в художественном отношении; в устройстве музея книги, публичных чтений, книжных аукционов», которая перекликалась и тесно связана с целями, поставленными предшественниками московской организации. Петроградское общество «Друзья книги» (1918) и Кружок любителей русских изящных изданий считали основополагающим изучение художественного облика книги, разработку приемов для развития художественного стороны печатных и графических изданий. Интересно то, что современная книга не являлась объектом рассмотрения этих обществ. Ленинградское общество библиофилов (1923) акцентировало свое внимание на объединении лиц, работающих в области популяризации книжного искусства и разработке программы, согласно которой книга должна стать предметом научного анализа. Такой программой стала декларация, в которой четко просматривается эволюция научной деятельности общества библиофилов от широкого книговедческого исследования к изучению и сохранению художественной и редкой книги; заботе о внешнем и внутреннем росте современной книги, а затем к популяризации вопросов кни-

¹¹ Гессе Г. Магия книги: сб. очерков, эссе, фельетонов, рассказов и писем о книгах, чтении, писательском труде, библиофильстве, книгоиздании и книготорговле / пер. с нем. предисл. и посл. А. Науменко – М.: Книга, 1990 – С.96-115.

говедения и искусствознания в новой среде¹². Э.Ф. Голлербах, О.Э. Вольценбург, М.Н. Куфаев сыграли огромную роль в руководстве Ленинградского общества библиофилов (ЛЮБ). Они представляли разные направления в библиофильстве. Голлербах сосредоточился на интересе к книжной графике и её мастерам. Заседания общества проходили в дружеской, немного фамильярной обстановке. Вольценбург, наоборот, стремился вывести библиофильство из замкнутого круга чистого эстетства и придать ему строго научный характер, расширить проблематику и связать библиофильство с нуждами культуры. Он разрабатывал научный подход к изучению библиофильских собраний, так как частное книжное собрание представляет собой источник изучения личности владельца; источник познания определенного отрезка культуры. По его мнению, важен критический анализ документа, включающий сопоставление владельческих надписей и сведений из адресных книг и социальную характеристику владельцев библиотеки. М.Н. Куфаев также считал, что изучение (библиофилии) немислимо без исследования процессов собирательства библиофильских коллекций; немислимо без изучения судьбы собирателей этих коллекций, без изучения миграции отдельных книг и целых библиотек¹³. Таким образом, книга становится предметом научного анализа, а библиофилия серьезным выражением подлинно культурных исканий. В этом мне видится четвертое отличие книгособирательства от библиофильства. Активная деятельность библиофильства направлена на создание обществ, проведение научных конференций и семинаров, создание периодических изданий, в которых отражена деятельность обществ и история библиофильства как культурного явления, выпуск сборников конференций, обобщающих результаты научных и культурных достижений библиофилов.

Эволюция книгособирательства, потом библиофильства на протяжении всей истории выявила некоторые ярко выраженные тенденции. Во-первых, изменяется тип собирателя, библиофила (от знатных и богатых людей, придворных вельмож через дворян-помещиков, разночинцев, купцов, лиц свободных профессий

¹² Берков П.Н. История советского библиофильства (1917-1967) – М.: Книга, 1983 – С.142

¹³ Цит. Острой О.С. Вольценбург О.Э. и ленинградские библиофильские организации 20-30-х годов. //Невский библиофил: вып. 17 – СПб.: «Северная звезда», 2012 – С.49-70

к советской интеллигенции, к так называемым «новым русским»). Во-вторых, происходит смена предмета библиофильской коллекции: от рукописной и старопечатной книги к раритетам и книгам с автографами; от книг, интересных своим содержанием, к книгам, интересным особенностями издания. В-третьих, наметился переход от универсальных энциклопедических собраний к специализированным, например, букинистические книги или все издания одного писателя. В-четвертых, библиофилы все больше реализуют свои возможности и культурный потенциал через организацию обществ, клубов, выставочную работу; создание периодических изданий. В-пятых, пользуясь терминологией М.В. Раца, происходит формирование библиофильской рефлексии (о том, как сами библиофилы представляют себе свои занятия, в каких формах и как представляют свой опыт). На первой стадии собирания личной библиотеки они размышляют о книгах и изучают её как вещь. Затем переходят к рассуждениям о том, кто были их владельцы и каков путь книги. В конце задумываются о мотивах и стимулов собирательства, системе собраний и отвлеченных понятиях книга, библиофил, библиофильство.

**Библиотеки и библиофилство: За някои акценти
при съхраняване на специалните колекции.
Архивът на Стилиян Чилингиров в
РБ „Ст. Чилингиров“ град Шумен**

Д-р Росица Добрева

РБ „Ст. Чилингиров“ – Шумен

Д-р Красимира Александрова

УниБИТ – София

Резюме: В доклада е представена колекцията, включваща архивът на Стилиян Чилингиров, дарен от наследниците му на РБ „Ст. Чилингиров“ Шумен, както и осъществените дейности по съхраняването и популяризирането му. Дарението съдържа над 730 страници документи предимно от литературната дейност на твореца, негови лични вещи, а също и документи свързани със сина му Добромир Чилингиров.

Специалната колекция „Ст. Чилингиров“, притежание на РБ „Ст. Чилингиров“ включва 179 архивни единици и на практика това са 179 предизвикателства и нови възможности за научно-изследователска работа. Сканирани са и всички творби на Чилингиров и голяма част от материалите за него. Така обособената сбирка „Стилиян Чилингиров“ е достъпна за потребителите в традиционен и в електронен формат.

Abstract: *The present paper introduces a collection, including Stiliyan Chilingirov's archive materials (which has been donated to Shumen's regional library of the same name by the author's heirs), as well as all activities concerning the archive's preservation and popularization. The donation is comprised of over than 730 pages of documents, concerning the Stiliyan Chilingirov's literary activities mostly. It also holds some personal belongings of the author, as well as papers related to his son, Dobromir Chilingirov.*

The special collection named after Siliyan Chilingirov, which is part of the regional library's assets, contains 179 archive items – meaning 179 challenges and new opportunities for research. All Chilingirov's literary work has been scanned, as well as the basic part of papers written about the author. The newly formed collection named after Stiliyan Chilingirov is available for our users in both traditional and electronic format.

Ключови думи: специална колекция, дигитализиран архив, Стилиян Чилингиров

Keywords: *special collection, digitalized archive, Stiliyan Chilingirov*

Според традиционните схващания библиофилията (*от гр. – biblion – книга, philia – любов*) е израз на стремежа към събиране и съхраняване на редки и ценни книжни издания, към изучаване на теоретичните основи на книгосъбирателството, и изследване степента на рядкост, особеностите на книгата, днешния ѝ вид, качествата на художественото оформление, хартията, на която е отпечатана и пр.

Само по себе понятието библиофилска колекция често се възприема твърде общо, като в параметрите му се включват широк набор от предметни и нематериални ценности – обект на колекционерска дейност.

Желанието за организиране на библиофилска колекция от произведения на Стилиян Чилингиров не е случайно. Общозвестен факт е, че началото на библиотеката в Шумен се поставя през 1922 г. Именно по инициатива на Стилиян Чилингиров, тя е създадена като четвърта депозитна библиотека в България.

Видният писател, учен, педагог, политик Стилиян Чилингиров оставя богато в жанрово и тематично отношение творческо наследство. Няма област в българската словесност, в която той да е без собствен, макар и скромнен влог. Над двадесет са трудовете му в областта на историята, етнографията и фолклора. Пише стихове, разкази, драми, пътеписи, романи. Автор е на близо 100 заглавия, публикувани като самостоятелни издания, над 1500 статии в сборници и периодичния печат, изнася над 800 сказки, прави енциклопедична картотека с над 200 000 фиша.

Той е сред основателите на Съюза на българските писатели и негов председател в периода от 1941 до 1944 г. Между многото му обществени отговорности са и тези на директор на Етнографския музей и Народната библиотека в София. По време на работата си в Народната библиотека (1916 г. – 1922 г.) Ст. Чилингиров изработва нов правилник на библиотеката и има значим принос за регламентиране на дейностите, свързани с националната ни библиография. Той е инициатор за съставяне и издаване на редица библиографски указатели, въвежда термините „библиографска справка“ и „библиографска студия“. По негова инициатива се създава и публикува каталог на библиотеката на проф. д-р М. Дринов.

Стилиян Чилингиров е запомняща се фигура, свързана не само с историята на Народната библиотека – сегашната Национал-

на библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, но и с отношението и приносите му за развитие на библиотечното и читалищното дело в страната. С основание той може да бъде определен като писател – универсалист, при който социалното и художественото, личното и институционалното, са неразривно свързани, взаимно преливащи се и подпомагащи конкретната му обществена дейност.

В мемориалния кабинет на Стилиян Чилингиоров към Националния литературен музей (НЛМ) в София се съхранява изключително богатата и разнообразна по съдържание библиотека с негови трудове. Тя съдържа около 21 000 тома книги и периодика на различни езици. Сред тези документи е и неговата колекция от старопечатни издания от периода от края на 18 век до Освобождението на България през 1878 г. Това са издания на български, руски, сръбски, гръцки, немски и френски език. Някои от тях са изключително редки и ценни, а други отдавна са станали библиографска рядкост. В същия мемориален кабинет в НЛМ в София се съхранява личната библиотеката и голяма част от архива му. Важно е да се отбележи, че и понастоящем те са във вида, в който писателят ги е ползвал.

Стилиян Чилингиоров е не само даровит и амбициозен творец, той е общественик и хуманист, истински следовник на народните будители. Не е случаен факта, че в културните среди той е познат и популярен с прозвището „последният възрожденец“. Цялата му творческа, културно-просветна и обществена дейност е пропита с възрожденски дух, който идва от неговия роден Шумен.

Публикация във в. „Шуменски вестн“ бр. 26 от 1.04.1933 г., по повод честването на 35-годишната литературна и обществена дейност на нашия бележит съгражданин гласи: „Заслужената почит, която културният свят в София ще отдаде на трудолюбивия и неуморим писател, общественик и културен деец Стилиян Чилингиоров – син на Шумен и предан служител на своя народ, изпълва с радост и гордост душата на всеки негов съгражданин. Ценейки високо разностранното творческо дело на Чилингиоров, шуменци се прекланят пред заслугите му, приветстват го с най-горещи благопожелания и го очакват с нетърпение тук, в родния град на 30 т.м., за да му засвидетелстват лично своята почит“.

Тези думи са красноречив израз на чувствата, с които съгражданите му заявяват почитта и уважението си към него. Те звучат искрено и съвсем на място и днес – 82 години по-късно.

Умишлено пренебрегван, по обективни и субективни причини, в продължение на десетилетия, днес Стилиян Чилингиров е добре познат и разпознаваем в общественото пространство, благодарение на неуморната работа по популяризиране на творческата и обществена му дейност от библиотечните специалисти в шуменската регионална библиотека.

Издирени и обособени в самостоятелна колекция са всички материали за и от Стилиян Чилингиров, с които библиотеката разполага. През 2006 г. бе осъществена връзка с роднините на писателя – неговите внуци, братята Ангел и Стилиян Папаличеви. Те бяха специални гости на тържествата по повод 125 годишнината от рождението на Ст. Чилингиров, организирани по това време от Регионалната библиотека. Водени от добри чувства към родния град на дядо си, към хората работещи в библиотеката, носеща неговото име, наследниците на Стилиян Чилингиров направиха дарение от снимки, ръкописи, лични вещи и други материали на Чилингиров, съхранявани дотогава в семейството им.

Дарението съдържа над 730 страници документи предимно от литературната дейност на твореца, негови лични вещи, а също и документи свързани със сина му Добромир Чилингиров. Около 500 страници са машинопис, над 200 страници са ръкописи, а останалите – изрезки от периодичния печат, цели страници или цели вестници и списания.

От направения преглед на дарените архивни документи може да се направи *извода*, че благодарение на разнопосочната си професионална и творческа дейност, както и на вроденото си чувство за прецизност Ст. Чилингиров е имал склонност да събира и съхранява различни документи, да си води бележки и да внася уточнения към тях, да си записва интересни мисли и цели пасажки, да прави по няколко редакции на работите си, включително и на тези, които вече са били отпечатани.

Макар и малка, на фона на неговия огромен архив, извадката (или по-точно специалната колекция „Стилиян Чилингиров“), която е притежание на шуменската библиотека, е показателна за неговото усърдие, трудолюбие и професионална отдаденост.

Характерно за документите включени в колекцията е, че по-голяма част от тях са написани върху чистата страна на вече употребявани листи, различни по форма и формат – листи от учебни тетрадки, части от листи, нарязани плакати, стенни календари и др.

Архивът се отличава с богат в жанрово отношение обхват. Преобладават разказите и приказките, които понякога трудно се разграничават, защото са своеобразна компилация между разказ, приказка и притча. И позовавайки се на респекта и уважението си към автора им ние сме длъжни да уточним, че Ст.Чилингиров сам определя 38 от тях като приказки, при това на няколко места ги детайлизира като турски приказки. При изследването им наистина, прави впечатление, че те са обединени от сюжети, близки до източните народи, като често действието се развива в Цариград или Багдат. В сюжетно отношение се засягат злободневни човешки проблеми и почти винаги те завършват с някаква ясно формулирана поука. Всички са печатани на машина, но прави впечатление, че са изпъстрени с множество поправки, уточнения и допълнения, направени собственооръчно от писателя.

Наличието на подобни бележки е характерно за всичките му работи. По-голяма част от документите са датирани, а под много от тях стои и подписът му. Върху няколко е посочено и мястото на написването им – „Шумен”, „Владая”, „София”, „Реселец”.

Други 32-а документа (разкази и приказки), обособихме в отделна група по съдържателен признак. Тяна отличителна особеност е, че са свързани с проблемите на българската действителност в различни етапи от обществения живот по време, когато живее и твори Стилиян Чилингиров. Някои от документите имат публицистичен характер. В тях той критикува недъзите на обществото, порицава управляващите, осмива техните пороци или съчувства на обикновените хора и изтъква техните добродетели. В тематичния обхват от тези 32 документа се включват и три ръкописни разказа: „Белята в торбата” (30.12.1947), „От Митхад паша” (19.10.1948) и „Послушник” (23.12.1947). Любопитна подробност е, че третият разказ – „Послушник” фигурира и в машинопис, но носи друго заглавие – „Посветен на Бога”.

За пет от тези разкази, писателят твърди, че не са публикувани. Така например върху ръкописа на „Необходимо преду-

преждение” (12.06.1923) той е отбелязал „отказано от в. „Ден” и „Народ”, а върху текста „За клетвата” (13.09.1946) има отметка „непечатано”.

Важен детайл при анализа на архива е факта, че представените примери не са единствените непубликувани работи на Чилингиров от колекцията на библиотеката.

Останалите 15 разказа, от втората група изследвани документи, са отпечатани във вестник „Знаме”, а само един от тях е представен във вестник „Зора”. Писателят прилежно ги е изрязвал и събирал, като при това в полето е отбелязвал заглавието, броя и годината на изданието. Някои изрезки са подлепени и укрепени с листи хартия. Запазено е сп. „Славянска беседа” – год. II, № 2, 1938 г., на което Ст. Чилингиров е бил постоянен сътрудник, и в което на стр. 95-97, в раздел „Книгопис” е поместена рецензия от Ст. Коледаров за романа му „Рибена кост”.

В архивната колекция са включени и *две поеми*. Първата е озаглавена „Две пропасти” (13.03.1950) с обем от 54 машинописни страници. Втората, носи заглавието „Летец”, като авторът я определя като лирическа поема. Тя е налична в два варианта – ръкописен и машинен. Машинният вариант е датиран към 13.11.1947 г., а ръкописът носи заглавие „Посвещение” и е датиран няколко дни по-рано на 06.11.1947 г., като на стр. 20 е фиксирана и една междинна дата – 4.10.1947 г., към която е добавено и мястото на написването – Реселец.

Не липсват и драматургични произведения. Това са *две пиеси и едно първо действие от трета неозаглавена пиеса*, която е в ръкопис. Това са – комедията „Автомобил” (31.01.1937) и пиесата в пет действия „Хаджи Минчо”, която е получила награда от Министерство на народното просвещение, при провеждането на конкурс за пиеса, с която да бъде открит Народният театър в София.

Всъщност, има още една пиеса, но тя е свързана с преводаческата дейност на писателя. Това е комедията „Богатите невести (годеници) от А.Островски. Преводът е в ръкопис, а под него стои дата 14.09.1902 г. и като място на написването е посочен гр. Шумен. След първо действие е посочена още една дата – 8.09.1902 г., Шумен. Това е най-ранната дата, поставена от Чилингиров върху документ от този архив.

Стихотворенията включени в архива са десет на брой. Те са писани на машина. Само едно от тях, *без заглавие*, е ръкопис. Едно от стихотворенията е напечатано на гърба на първата страница на труда му „За клетвата”, от непубликуваните материали. Друго, озаглавено „Надпис за гроба на Суворов”, е вложено в прегънати като папка листи, на които е написано съответно: „На чужди струни” и „На славянски струни”. Допускаме, че писателят е планирал създаване на поредица от стихотворения с тази тематика.

Като потвърждение на жанровото разнообразие, сред документите намират място *една басня* – „Магарешки нрав”, *една епиграма в ръкопис*, която гласи : „Такава му била съдбата – морето да се влей в реката”, *един малък тълковник на турски, арабски и диалектни думи* – в машинописен вид и *две народни песни* – „Димановата майчица” и „Синко, Димитре, Димитре...” също машинопис. Върху втората песен има собственоръчен надпис от автора, който гласи: „Авторът, Петър Върбанов Данов, ослепял на 11-годишна възраст. След година ослепява и брат му близък – Дано”.

Сред изследваните документи има и такива, които се отнасят до личния живот и семейството на Ст. Чилингиров: 4 пощенски картички, 40 снимки и над 30 броя писма, пълномощни свидетелства, позиви на Ученическия независим въздържателен съюз (УНВС) и др., принадлежали на сина му – Добромир Чилингиров.

Две от пощенските картички са адресирани до съпругата му Стаматка Чилингирова. Те носят пощенски клейма от Петрич, (8.06.1942 г.) и Шумен (11.06.1942 г.). В едната от тях Ст. Чилингиров пише по време на тържествен обяд след освещаване на училището в с. Шербаново, което носи неговото име. Писмото е подписано от още двадесетина души, негови сътрапезници, между които – околийският управител, енорийският и още двама свещеници, учители. Някои от подписите не се четат.

Другите две картички са адресирани до г-ца Денница Чилингирова – бул. „Карл Шведски”, София. Едната е с лика на Св. Климент Охридски. Текстът в нея е написан от Ст. Чилингиров, а в послепис се е включила и съпругата му Стаматка. Картичката носи пощенско клеймо от Охрид (2.06.1941). Другата е с изглед от парка в Свети Врач. Текстът е написан от Стаматка Чилингирова, но под него стои и подписът на Ст. Чилингиров, заедно с подписите на още седем души, навярно техни спътници.

Една част от предоставените *снимки* са семейни, други – отразяват интериора в старата къща на семейството, а трета част са свързани с погребението на писателя.

Особена ценност представляват личните вещи на Стилиян Чилингиров – *очила* (пенсне), с липсващи стъкла и *калъфче за тях, джобен часовник* с монограм „СЧ“, с липсваща стрелка на секундарника и *писалка*, марка „Пеликан“, с позлатено перо и *калъф към нея*.

Сред дарените на библиотеката предмети е и гипсов бюст на Ст. Чилингиров, чийто автор е украинският скулптор Михайло Парашчук, основоположник на архитектурната скулптура в България.

Както вече беше споменато специалната колекция „Ст.Чилингиров“, притежание на РБ“Ст. Чилингиров“ включва 179 архивни единици и *на практика това са 179 предизвикателства и нови възможности за научно-изследователска работа*.

Дигитализирането като най-удачен съвременен начин за опазване и съхранение на ценната колекция е осъществено в Дигиталното студио на РБ „Ст. Чилингиров“, което работи от 2005 г. По този начин оригиналните документи не само се предпазват, но с техните дигитални копия е осигурен пълен достъп до притежаните документи включени в колекцията „Ст. Чилингиров“.

Сканирани са и всички творби на Чилингиров и голяма част от материалите за него. В цифров формат са 392 файла, включващи: 179-те документа от личния архив на автора, 152 книги на Чилингиров от фонда на библиотеката и 61 файла с автографи на Ст. Чилингиров.

Така обособената сбирка „Стилиян Чилингиров“ включваща „Архив на Стилиян Чилингиров“, както и публикации от и за Ст. Чилингиров от фонда на РБ “Ст. Чилингиров“ е достъпна за потребителите в традиционен и в електронен формат.

Въпроси на просветното дело и учебната книжнина в сп. “Български книжици” (1858-1862)

Проф. д-р *Таня Тодорова*
УниБИТ – София

Резюме: Докладът представя проучване на въпроси на просветното дело на страниците на сп. “Български книжици” (1858-1862). В началото на 60-те години на XIX век то е възрожденското издание, в което широко се дискутират и представят актуалните проблеми на българското светско образование – учебни програми, учебна практика, учебна оригинална и преводна книжнина, както и постиженията на българските учители и водещ европейски педагогически опит.

Abstract: The report presents a study of the issues of education in the journal „Bulgarski Knizici“ (1858-1862). In the early 60-ty years of XIX century, it is the edition, which is widely discuss and present the current problems of the Bulgarian secular education – curriculum, teaching practices, original and translated textbooks and learning materials and achievements of Bulgarian teachers and leading European teaching experience.

Ключови думи: сп. “Български книжици” (1858-1862), просветно дело, възрожденски учител

Keywords: *Journal „Bulgarski Knizici“ (1858-1862), secular education, Revival teacher*

Въведение

Българското светско образование до Освобождението има по-малко от половин век история. Повече от четири века преди това българският народ е далеч от научното познание, което се развива в гимназиите и университетите на Западна и Средна Европа и Русия. Само за няколко десетилетия възрожденската българска интелигенция осъществява духовен подвиг, създавайки светско образование, което подготвя българското общество за общ културен подем във всички сфери на живота [7:189].

Културната мисия на училището се подпомага, разгръща и ускорява чрез възможностите на периодичния печат. Дори и след поемането на ръководството на училищата от Българската екзархия, възрожденската преса продължава да е основната комуникативна връзка за синхронизация на общественото служене. На нейните страници проблемите надскочат регионалния си об-

лик, проектират се на национално ниво и създават съпричастност и възможности за по-мощни и перспективни решения. Ако се приеме изследователската теза на А. Димитров, че най-важните културни и социално-политически функции на българското училище в периода на Възраждането са: определянето на самоличността (от конкретно личностното през народностното, племенното и религиозното до националното и държавното); училището като средство за обществена организация, за формиране на национална интелигенция и за осъществяване на вътрешнонационална и международна комуникация – то във всяка една от тях може да се проследява надстройката на националната ни журналистика [2,4].

Сп. “Български книжици” предоставя богат материал за наблюдения по тази проблематика и има принос в историята и теорията на новобългарското образование. В началото на 60-те години на XIX век то е списанието, в което широко се представят и дискутират **актуалните проблеми на българското просветно дело**. Тематиката е разнообразна: обсъжда се миналото и настоящето състояние на образованието сред българския народ и се споделят възгледи за бъдещо развитие; публикуват се материали за практиката на български училища, за прояви и постижения на български учители; присъства информация за водещ европейски педагогически опит, препоръчват се чужди специализирани педагогически издания; дискутират се въпроси, свързани с учебната оригинална и преводна книжнина; излагат се полезни методически съвети, както и конструктивни предложения за устройването на българското учебно дело [6].

Отделът „Учебний дневник“

Развитието на българското образование и усъвършенстването на българската училищна система са целта на създадения от редактора на втората годишнина на списанието Г. Кръстевич “Учебний дневник”. Отделът не само следи просветния живот, но и умело го ръководи и методически го направлява. Към интересните материали, поместени в него, са: статистическа справка за училищата в Турско; “Разговорите” на Д. П. Войников, посветени на българската народност, които неговите ученици драматизират на изпитите в Шуменското училище – “Връх учението на българчета в народно училище...”, за ползата от образованието и на други теми.

И. Богоров публикува в сп. “Български книжици” студията си “Просветение и книжнина на българити”¹. В нея той представя ретроспективен поглед към началото и развитието на образованието и книжнината сред българите. Предмет на изложението е възникването на първите български училища, учебници и печатници. Богоров разсъждава върху предимствата и недостатъците на взаимоспомагателната метода. Той поставя актуалния за времето въпрос: “...*что треба да учат децата като свършат определено-то учение в едnodружното училище?*”. Книжовникът се противопоставя на тенденцията децата да се обучават на славянска граматика и църковен език и заявява: “...*българети трябва да ся учат на свой Българский язык*”.

С реформаторски характер е приносят на И. Богоров за развитието на българската просвета и учебно дело. Той е един от първите възрожденци, който се противопоставя на влиянието на гръцкия модел в българското образование и на изучаването на гръцки език в българските училища. По отношение на образователните програми изисква да бъдат съобразени с европейските стандарти, да имат светски и приложен характер.

В сп. “Български книжици” задълбочено се разисква **проблемът с недостига на учебници и учебни пособия за развиващата се мрежа на българските училища и за необходимостта от определяне на ясни критерии, свързани с качествата на предлаганата преводна или авторска учебна книжнина.**

Още през първата година, Общината на българската книжнина публикува покана към “...*всекиго, който има приготвено какво да е ръководство за училищата, ако желае да го напечата, да го испрати до настоятелите на книжицити заедно с условието си и ако го наидат съгласно с уложението на книжнината, то ще залегат да ся издаде*“ (I, 1, 5: 134)². Този сериозен ангажимент на Българската община се подема от редакторите на списанието и те неведнъж призовават: “...*да ся надеем скоро да придобием на языкът си плън курс на потребните за нашии училища книги*” (I, 2, 14: 64). На страниците на изданието се помещава информация за новоиздадените граматики и пособия, публикуват се отзивни и

¹ Статията се публикува с продължение, както следва: Год. I, Ч. 2, кн. 16, с. 304-307; Ч. 3, кн. 17, с. 1-3; кн. 18, с. 47-49; кн. 20, с. 151-153; кн. 22, с. 245-247; кн. 23, с. 291-294; кн. 24, с. 317-318.

² Числата в скоби означават годишнината, частта, броя на книжката и страницата.

рецензии, подлагат се на обсъждане качествата на учебните помагала, особено на преводните заглавия.

И. Богоров в своя отзив за “Кратка всеобща история” от Смарагдов, превод от Й. Груев, прави конкретно предложение: **учебната литература да преминава през проверката на практиката преди масовото ѝ разпространяване за българските училища:** *“Българските учители кога желаят да издадат некоя книга за училища...треба като я преведат и предават поне две години на своити ученици, после...да ся допитат и до друг некой учител, тогас и да я напечатат”*. Това виждане на изтъкнатия ни книжовник респектира с далновидността и актуалността си, съзвучно е със съвременните практики на предварително тестване и експериментално въвеждане на нови учебници и програми.

Г. Кръстевич е книжовник с ясно изразени позиции и ангажираност към просветното дело. През 1845 г. в сп. “Любословие” той публикува програмната по характера си статия “Просвещение или невежество. Що от двете?”, в която в стила на дидактическата публицистика разглежда както теоретическите, така и практическите аспекти на проблема и убедително разяснява обществените функции на учителя и училището. Като редактор на сп. “Български книжици” той отделя голямо внимание на проблемите на новобългарското образование и училищна мрежа: *“Секи познава колко е полезно да ся пише ... за състоянието на днешните български училища”* (II, 1, 6: 110). Съзнанието за важността от познаването на добрите постижения, възможността те да се прилагат в учебните програми и в практиката на българските училища – е основният стимул за поддържането на учебните известия в съдържанието на изданието и за обособяването на специализирания “Учебен дневник”.

Г. Кръстевич отделя голямо внимание на издаваните граматика и учебни пособия. Той пише обширни рецензии за: “Грамматика или Буквеница Славенска от Хр. К. Сичан-Николов”, за “Първа българско-френска граматика” и “Първа българско-немска граматика” от В. Берон, за “Кратка българска граматика” от Т. Хрулев и други, в които разглежда както правилните научни постановки – според неговата концепция за изграждане на езика, така и грешките и недостатъците, допуснати от техните автори. Обективен критик, той доказва умението си за водене на научна дискусия.

За критерии към преводната учебна книжнина

В сп. “Български книжици” се подчертава важността от **правилния подбор на превежданите чужди учебници и от умелото им адаптиране към нивото и спецификата на българските учебни програми.**

В отзива си за “Наръчна числителница”, преведена от Н. Богданов, редакторът Г. Кръстевич дава висока оценка на учебното пособие, защото “...по-ясна и по-методическа такава числителница...мы редко сме видели” и призовава българските книжовници: “Такива първоначални книги добре сочинени нужно е да се преводат и да се издават на български за нашите училища” (II, 2, 10: 198). Употребата на прилагателното “методическа” показва, че тази заемка от интернационалната лексика, пренесена у нас чрез руския език, вече е позната и се използва точно и вярно осмислена при разглеждане на педагогическа проблематика.

В отзива си за “Кратка всеобща история”, превод от Й. Груев, И. Богоров изтъква: “Г. Груев като учител твърде добре е познал нуждите на учениците и залага, колкото може, да посрещне тия нужди. Той е избрал едно от най-добрите ръководства исторически и още повече го е приспособил за училищата, като го е съкратил в някои места, а в други допълнил” (I, 2, 14: 64).

Учителският опит насочва Т. Бурмов към задълбочено обмисляне на проблемите на българското образование. Нееднородната книжовноезикова практика и многообразието на предлаганите модели за изграждане на националния книжовен език поражда многобройни въпроси. В епохата на Българското възраждане върху учителя пада отговорният избор на образователна програма, учебници, граматика и помагала. Оттук произтича тревогата и критичността на Бурмов срещу предлагането на несъвършени граматични опити като учебници. Затова и той поставя като заглавие на критическата си статия риторичния въпрос: “Струва ли за употреба в училищата като учебна книга “Буквеницата” Сичан-Николова?”.

Задълбочени и филологически издържани рецензии книжовникът публикува и за: “Сборник от разни съчинения исчерпени из Французката литература с прибавление на няколко български съчинения за пример на младите що ся занимават в писменност” от Д. Войников (III, 4: 81-85), “Началните алгебрически уроци,

преводени от Х. Д. Ваклидов и печатани с иждивението на П. Кисимов в Търново” (III, 5: 94-97), “Кратка и методическа българска граматика от Д. Г. В. Мирковича” (III, 15: 224-228; III, 17: 33-37; III, 20: 162-169; III, 21: 209-216); за учебника на Ф. Велиев “Граматика гръцко-българска” (III, 22: 290-291) и други [3 : 70-71].

В средата на XIX век в сп. “Български книжици” се разгръща задълбочена дискуссия върху един от основните въпроси за напредъка на българското образование, свързан с **критериите и качествата на преводната учебна книжнина**. Достига се до конкретни изисквания към преводачите на чужди учебни пособия – внимателен подбор на заглавията, които да са методически издържани, изложението да е ясно и достъпно, преводът да е на добър и правилен български език и други. Редакторите на сп. “Български книжици” изискват прецизност на преводите, да не се търси формална съотнесеност на текстовете, а тяхното смислово съдържание и идейно внушение.

Учебна методика и практика, възпитателна проблематика, чужд опит

Сп. “Български книжици” има и своя принос в запознаването на българското учителство с **постиженията на педагогиката в някои по-напреднали страни и със системите на работа на изтъкнати чужди специалисти**. В отдела “Съвременна летопис” подробно се представя методът на германския професор Стой и се публикува информация за дейността на “градините за деца” по методиката на Фребел. Изданието способства идеите за предучилищно възпитание на децата и за организирането на детски градини в Западна Европа да проникнат и сред българските просветители.

В “Книжевний дневник” Д. Мутев насочва вниманието на българските учители към специализирани издания. Той препоръчва руските педагогически списания “Журналъ для воспитания”, “Педагогический вестник” и информира за предстоящото издаване в Санкт-Петербург на новото сп. “Слово”. Книжовникът съветва да се ползват материалите от “Морской сборник”, от който могат да се “...почерпнат много добри неща” (I, 2, 11: 27; I, 2, 12: 37-38).

Възпитателната и културно-просветната тематика също е широко застъпена от редакторите на “Български книжици”. Възрожденските идеали за беззаветна преданост и обич към род и ро-

дина са основното съдържание на статиите на Д. П. Войников: “За любовта кам отчеството и кам народът си”, “Писмо за отчествена длъжност” и “Разговор между двама ученика Слави и Димитрий връх българската народност”.

Разнообразни авторски и преводни материали разглеждат основни въпроси на педагогиката и психологията на обучението: “Върху изучението на наукити, съвети на младити момци”, “Требува ли да ся бият детцата...” превел Й. Груев, “За съгласованието възпитания с развитието на душевнити способности...” – съч. на И. Давидов, превел Д. Янакиев Дупничанин; “Нравствени разсъждения с невинния юноши”, превел В. Друмев и други. Редица материали с възпитателна тематика публикува П. Р. Славейков: “Разговор между един философ и едно момченце”, “Вопроси и ответи” и други. Статията “Некои забележвания за длъжностите” на И. Д. Жечкович запознава възрожденския читател с въпросите на гражданската отговорност пред отчеството и с взаимните задължения между родители и деца. В изданието се критикува ранното прекъсване на образованието на юношите, за да ги “...поставят или на дюканът си или ги дават на некое художество да ся учат” (III, 1, 4: 114).

На страниците на “Български книжици” се публикуват **отзиви и материали за работата на едни от най-добре организирани новобългарски училища** в София, Търново, Шумен, Свищов, Габрово, Казанлък, Ст. Загора, Сливен и други. Печатат се отделни наредби и правилници като “Програма и наредна на Търновското училище”, изпратил П. Р. Славейков и “Българско средоточно училище в Болград”. Д. Мутев публикува програмата и правилника на създаденото от бесарабската българска колония в Болград училище, а от 1859 г. в продължение на шест години до своята ранна смърт, той става негов директор и го превръща в първата българска гимназия с уреден пансион за ученици от България, със собствена печатница и библиотека.

К. Фотинов в сп. “Любословие” е един от първите застъпници на модерните идеи за равноправието между мъжа и жената и за необходимостта жените да получават подобаващо образование. Редакторите на сп. “Български книжици” също са съпричастни към тази тема, **в списанието се отразява и приветства откриването на девически училища** – в София, основано от Д. Трайко-

вич; в Шумен с преподаватели М. Бацарова и Н. Бацаров и други. В “Общий дневник” редакторът Д. Мутев съобщава за новооткритото училище за момичета в Стара Загора и подчертава: *“...който знае какво големо влияние има женската страна в обществото и в семейството, не може да ся не порадова на това, не може да не предвижда какви големи последствия може да има такво едно училище”* (I, 1, 1: 12).

На страниците на “Учебний дневник” Г. Кръстевич публикува официална статистика на училищата на територията на Османската империя, според която през 1859 г. са съществували 10 897 мюсюлмански и 2 219 български училища. Радетел за народно-стно самоосъзнаване, книжовникът анализира данните и обръща внимание на факта, че броят на християнските момичета, които посещават училище, е много по-малък от този на мюсюлманските. Г. Кръстевич представя идея за съставяне на учебна статистика *“на сичкити по България училища”* и призовава всеки учител да изпрати броя на своите ученици, разделени по полов признак. Редакторът предлага сп. “Български книжици” да събере, обобщи информацията и да я публикува (II, 2, 14: 283-284).

Със своята зрялост и перспективност това проникнато от сериозна ангажираност към развитието на българското учебно дело предложение се родее с конструктивните възгледи, представени в анонимната статия “Мисли връх нашето състояние” (III, 3, 20: 149-161; III, 3, 22: 257-264). Нейният автор подчертава важната роля на българските общини за бързия напредък и за самостоятелното развитие на българската просвета: *“Училищата в България, като ся съдържат и зависят от народа, ще отговарят винаги на нуждите и стремленията, които той има. Благоразумието на учителите и на по-отличните от народът, ще улавя тези потребности и стремления и ще докарва и училищата в съотговорност с тях”* – но смята, че тази форма трябва да се осъвремени и развие (III, 3, 22: 259). Той предлага конкретни идеи за усъвършенстване и развитие на българското учебно дело: да се създадат по европейски образец *“събрания от членове”* (с председател, с тригодишен период на дейност и с ежегодни писмени отчети, които да се публикуват); да се осъществи *“взаимна связь”* между училищата и да се изгради по едно главно училище в големите епархии, в което да се преподават *“по високи науки”*. Книжовникът обосновава ползата от своите

предложения като привежда ясни аргументи: постигане на финансова стабилност; повишаване на качеството на образованието и в обикновените, и в главните училища; конкуренция и стремеж към развитие на преподавателския състав; привличане на изявени учители; стимулиране на образователната активност на учениците и създаване на нови възможности; по-голяма ангажираност от страна на общината и на гражданството; възможност за оборудване с учебни пособия и техника на българските училища, за създаване на библиотеки и други.

Представената на страниците на сп. "Български книжици" **визия за организирането на българското образование** в стройна училищна мрежа, с училищни настоятелства, с приемственост между отделните образователни степени и с предпоставки за конкуренция и методическа взаимопомощ впечатлява със своята прозорливост и новаторство. Към средата на 60-те години на XIX век подобни виждания намират практическата си реализация – оформя се институцията на главните общини, които поемат управлението на учебното дело в прилежащата към съответното селище каза, а в някои случаи – и в по-широки региони [1 : 172].

Възрожденският учител

В сп. "Български книжици" се популяризират **делата на изявени български учители** – Сава Филаретов в София, Добри Войников в Шумен, Георги Икономов и Неделя Петкова в Самоков, Тодор Хрулев в Свищов, Т. Ст. Бурмов и Иван Манафов в Габрово и други. Г. Кръстевич с гордост информира своите читатели, че френският вестник "La presse d'Orient" разказва за Софийското училище и дава висока оценка за работата на неговия „добрий, способний и ревностний учител г-н Филаретов“ (II, 1, 6: 110-112). Преподавателската дейност и организаторският талант на С. Филаретов получават одобрението и на софийския управител Хасан Тасим, който определя нивото на училището като "гимназия паче нежели училище" (II, 2, 10: 18.96-197). Заслугите на С. Филаретов за образователния подем на българското население в София са широко отразени в сп. "Български книжици", където се представя и неговото намерение да открие девическо училище.

В края на статията си "Мисли" Н. Касапски с оптимизъм отбелязва напредъка на образователното дело по българските земи.

Книжовникът дава пример с Търново – *”...бележно ся управи и стъпва в преобразованието учебно...”* и с Габрово, където се е подобрила учебната програма и е назначен нов, образован учител. Подробно е представено и постигнатото в Свищов. Под влияние на изискванията на гражданството, учителите провеждат свое събрание, на което се съставят учебните програми и се приема училищен ред, които се спазват за *”...общий успех на питомците Свищова града”*. Касапски изтъква труда на Т. Хрулев, който адаптира на достъпен език книги и учебници за начинаещите ученици³. Накрая той изказва задоволство, че чрез страниците на “Книжиците” има възможност да изрази своята благодарност към всички дарители за развитието на народното просвещение, за да служат *“за пример ... за другите градове и места”* (I, 3, 18: 84).

В изданието присъстват материали и дописки, свързани с описания на провежданите годишни изпити и с успехите, постигнати от българските учители и техните ученици – за шуменските училища и работата на А. П. Гранитски, Д. Войников и И. Р. Блъсков (IV, 12: 216-218); за училищата в Сливен, Търново, Габрово и т.н.

В сп. “Български книжици” се публикува и разнообразна информация, свързана с проблеми на регионално ниво като: неизплащането на заплатата на учител от Карлово; спирането на строежа на българското училище във Варна от митрополит Порфирий; разпускането на училището в Тулча и други. Обсъжда се въпросът за нуждата от български пансион в Цариград, отбелязва се приемането на българчета в медицинското училище и редица други актуални въпроси. В изданието Т. Бурмов се противопоставя на опитите на чуждите пропаганди в Османската империя да използват българските училища за разширяване на своето влияние. Книжовникът информира своите читатели за обнародвания във в. “България” “Устав на обществото на българските училища”, инициатива на обществото на униатите, и категорично разобличава целите на това начинание като опит да се покатоличават българчетата (IV, 17: 294-295).

³ Книга за книгите. Състав. Василева, Лидия и др. С., Акад. изд. М. Дринов, 2004, с. 221 се уточнява: “Вероятно се отнася за “Образец на българското чистописане”. Съставено от Т. Хрулев, Букурещ, 1858... за второто издание на “Неделник”-а на С. Врачански от 1856 г...за “Кратък молитвеник...Съставил Теодор Т. Хрулев” (Букурещ, 1858).

Разнообразните материали, свързани с просветното дело в сп. “Български книжици”, позволяват да се открие богат материал за изследване на **ролята и значението на възрожденските учители**, най-многобройната част от новобългарската интелигенция, в културно-образователната, църковно-националната и революционната борба на българския народ. От неговите страници се налага обобщеният образ на авторитетния, начетен, с важно място във формиращото се българско общество учител, който със знанията, с преподавателската си и възпитателската си дейност и с книжовния си труд носи прогрес и престиж за своите съграждани. Напускането на училището от обичан и уважаван преподавател или неговата кончина са преживявани като загуба за цялото българско население.

Й. Груев публикува в сп. “Български книжици” “Помянник” за Райно Попович, в който се прекланя пред паметта на “...един от най-плодовитите учители, които разсяха семя от просвещение из отечеството ни”. Пресъздаденият в статията труден път към образование и наука, извървян от Р. Попович, изучил елинска филология в Кидония и Букурещ с големи лишения и мъки – отразява тежкия кръст на професионалното израстване на възрожденския учител във времена, когато “из отечеството ни где имаше училища и учители!”. Нелека е съдбата на родоначалниците на новобългарското образование – през XIX в. единствената възможност за придобиване на повече знания са светските училища в съседните балкански страни, а по-късно и в Европа. Завършили обучението си с цената на много лични жертви, те се завръщат в родината, за да започнат преустройството на българското училище. Авторът на възпоменателната статия специално подчертава избора на бележития учител, “презрял” изгодно предложение за работа в Букурещ, за да се посвети на “...изучение на младити Българчета по майчиния им язык и по еллинский”. С дълбок респект пред родолюбивото дело на изтъкнатия книжовник и просветен деец, Й. Груев припомня неговия дългогодишен учителски път, допринесъл за развитието на българските училища в Котел, Жеравна, Сливен, Калофер, Сопот, Пловдив и двадесетгодишната му преподавателска дейност в Карлово. Възпоменателната си статия той завършва с изброяване на книжовните трудове на Р. Попович, като подчертава “...ако и свършен Елинист, погрижи ся и за народната ни Книжнина” (I, 3, 24: 341-343).

В статията си “Мисли” Н. Касапски изказва благодарност и се прекланя пред паметта на учителите Д. Михайловски (“*въспеваемого жалко от града*”) и Хр. Павлович (“*просветителю народний*”), станали жертва на епидемия от холера в Свищов (I, 3, 18: 85).

В сп. “Български книжици” е отразена и кончината на княз Стефан Богориди, радетел за народно просвещение, издържал финансово редица български младежи, за да следват различни науки в чужбина. През 1859 г. по повод на неговата смърт в изданието се съобщава, че “...*ся испратиха на вред писма известителни*” (II, 2, 15: 288). Р. Радкова изтъква, че това е едно от първите свидетелства за създаване и разпространяване сред българското общество на отпечатани или писани на ръка съобщения за скръбна вест [5 : 9]. В следващия брой е поместено словото, което изнася Иларион Макариополски на службата за девет дни от смъртта на княз Стефан Богориди, в което се очертават неговите многобройни заслуги като родолюбец и благодетел на българския народ (II, 2, 16: 515-519).

Публикуваните в сп. “Български книжици” материали в памет на видни съотечественици открояват не само приноса на отделната личност, но прерастват и в повод за осмисляне на многобройните заслуги на интелегента към обществото. Скръбните известия се разгласяват широко и се използват за обществени, политически и нравствени внушения. Те са още едно доказателство за протичащите процеси на модернизация през Българското възраждане, свързани с насочването на българина от XIX век към проблемите на епохата, доминирана от идеите за утвърждаване на националната идентичност, за духовна и политическа еманципация [5 : 6].

Заключение

Постижение на редакторите и сътрудниците на сп. “Български книжици” е, че задълбочено представят развитието на българското учебно дело, като същевременно излагат водещи европейски практики и препоръчват важни методически материали в ролята на специализирани периодични списания. Аналогични функции изпълняват по-късно двете специализирани педагогически издания, излизали до 1878 г. – сп. “Училище” (1870), редактирано от Р. Ил. Блъсков (сътрудник на сп. “Български книжици”) и приложе-

нието на сп. “Читалище” със заглавие “Ръководител на основното учение” (1874), списвано от Др. Цанков.

Със задълбочеността на тематиката, свързана с въпросите на педагогиката и учебното дело, и с достигнатите перспективни предложения за устройството и развитието на българската училищна мрежа, учебни програми и учебна книжнина сп. “Български книжици” може да се разглежда като **предвестник на специализираните педагогически списания в България**. В началото на 60-те години на XIX век то е изданието, което дава **тласък на процесите по изграждане на национална доктрина за българско класно училище**.

В края на 60-70-те години на XIX век се постига забележителна унификация на учебното съдържание в класните училища. Съществена роля за това изиграва възрожденският периодичен печат – издания като сп. “Български книжици”, а по-късно в. “Македония”, сп. “Читалище”, сп. “Училище” и други, стимулират широкия обмен на образователни концепции и възгледи.

Цитирана литература:

1. **Бонева**, В. Възраждане. България и българите в преход към новото време. Шумен, УИ “Еп. Константин Преславски”, 2005, 504 с.
2. **Димитров**, А. Българският периодичен печат в Цариград в условията на османската политическа действителност. // *Исторически преглед*, 1991, № 9, с. 17-35, № 10, с. 21-37.
3. **Иванова**, Д. По следите на анонимното авторство в печата през Възраждането. Пловдив, Макрос 2001, 2000, 204 с.
4. **Константинова**, З. Държавност преди държавата. Свръхфункции на българската възрожденска журналистика. 2. изд. София, УИ “Св. Климент Охридски”, 2002, 263 с.
5. **Радкова**, Р. Посмъртни материали за българските възрожденски дейци. Т. 1. София, АИ “Марин Дринов”, 2003, 454 с.
6. **Тодорова**, Т. Й. Списание “Български книжици” (1858-1862) на прага на Новото време. София, За буквите – О писменехъ, 2010. 308 с. Прил. [CD-ROM]. (136 MB).
7. **Янкова**, И. Българското възраждане като културен процес. // *Библиотечни дискурси*. Юбилеен сборник, посветен на 60 годишнината на Ал. Дипчикова. София, НБКМ, 2006, с. 185-192

Особенности академического издания историко-библиографических трудов

Д-р Мария Бокан,
Доц. д-р Нина Пономарева
Вед. библиограф Людмила Самара,
Библиотека РАН, Санкт-Петербург, Россия

Резюме: Академични публикации допринасят най-пълно отразяване на дейността на писатели и учени и принос в научно обръщение или неиздавани досега произведения са станали рядкост. На пример аотиран издание на „История на руските библиографии от античния период до началото на XX век“ Н. В. Здобнов възможностите за научна публикация на исторически и библиографски трудове, особеностите на подготовката на тези публикации и техните изисквания.

Резюме: Академические издания способствуют наиболее полноценному отражению деятельности писателей и ученых и вводу в научный оборот ранее неиздававшихся или ставших библиографической редкостью трудов. На примере комментированного издания «Истории русской библиографии от древнего периода до начала XX века» Н. В. Здобнова рассмотрены возможности академического издания историко-библиографических трудов, выявлены особенности подготовки таких изданий и требования к ним.

Abstract: *Academic publications contribute the most full reflection of the activities of writers and scientists and input into scientific circulation or previously unreleased works became a rarity. For example, annotated edition of “History of Russian bibliographies from the ancient period to the beginning of the twentieth century” N.V. Zdobnova the possibilities of academic publication of historical and bibliographical works, the peculiarities of the preparation of such publications and their requirements.*

Ключови думи: Исторически и библиографски издания, академични публикации, историята на руската библиография, Н. В. Здобнов

Ключевые слова: Историко-библиографические издания, академические издания, история русской библиографии, Н. В. Здобнов

Keywords: *Historical and bibliographical publications, academic publications, the history of Russian bibliography, N.V. Zdobnov*

Подготовка академических изданий в российской практике имеет определенную специфику. Под «академическими изданиями» понимаются научные издания произведения (произведений) любого вида литературы с тщательно текстологически подго-

товленным текстом, включающие варианты, редакции, документальные источники, снабженные аппаратом, подводящим итоги изучения издаваемого произведения и творчества автора. Они подготавливаются, как правило, специальными институтами Академии наук – Институтом мировой литературы им. М. Горького в Москве, Институтом русской литературы (Пушкинским домом) в Санкт-Петербурге – и отличаются полнотой состава, выверкой текста по всем доступным источникам (рукописям, авторским корректурам, авторизованным печатным изданиям), обстоятельным научным комментированием текста с обоснованием принятых решений. Вслед за основным текстом произведений приводится по возможности полный свод других редакций и вариантов. Академическое издание может содержать все творческое наследие писателя или какую-либо его часть (стихотворения, письма). Возможно академическое издание и одного произведения (например, академической серии «Литературные памятники»). В академическом издании представлены полные собрания сочинений А. С. Пушкина, М. Ю. Лермонтова, Н. В. Гоголя, И. С. Тургенева, Ф. М. Достоевского, А. П. Чехова и других русских писателей. (1)

Исходя из этой характеристики, академическим изданием может считаться издание из любой области деятельности, если оно является тщательно подготовленным, текстологически выверенным изданием, снабженным справочным аппаратом (прежде всего, комментариями), отражающим современное представление о раскрываемых в данном издании проблемах. В актуализации содержания таких документов заложено главное отличие академических изданий от факсимильных, максимально сохраняющих особенности прежних изданий, трудов. В такой работе над изданием нуждаются, прежде всего, классические работы прежних лет по всем областям деятельности, особенно если они выходили много лет назад и несут на себе отпечаток прежних идеологических, политических, экономических и других установок. Примером такого издания в области истории библиографии может служить монография известного российского библиографоведа Николая Васильевича Здобнова «История русской библиографии от древнейших времен до начала XX века». (2)

Монография была подготовлена Н. В. Здобновым как база для защиты кандидатской диссертации и принята в 1940 г. к изда-

нию во Всесоюзной книжной палате. Однако начало Великой Отечественной войны и арест Н. В. Здобнова остановили публикацию монографии, которая при жизни автора не увидела свет, но зато трижды была издана после его смерти (3) (1-е изд. – 1944, 1947; 2-е изд. – 1951; 3-е изд. – 1955). Первое издание вышло после многочисленных обращений жены автора Нины Ивановны Здобновой в различные инстанции. Н. В. Здобнов еще не был реабилитирован и выход его работы оказался возможен, по всей видимости, на волне патриотического подъема. Возможно, сыграло роль и то, что в 1942 г. автора уже не было в живых.

Все три издания были выпущены со значительными изменениями текста рукописи, что становится совершенно очевидно при ознакомлении с рукописью монографии, хранящейся в личном архиве Н. В. Здобнова (4), приобретенном Библиотекой РАН по решению ее Ученого совета и при поддержке Санкт-Петербургского научного центра РАН в 1992 г. (5)

Хотя при издании монографии имя автора было сохранено, содержательно все три издания отличаются друг от друга, так как издавались разными издательствами и редактировались разными людьми. В процессе редактирования, зачастую с самыми добрыми намерениями, редакторы всех трех изданий в соответствии с собственной концепцией изменяли структуру работы, вносили материалы из черновиков и других работ Н. В. Здобнова, сокращали или переносили авторский текст. В итоге вышедшая в трех изданиях монография не соответствует авторской воле ее создателя. (6)

В ходе работы по научному описанию полученного Библиотекой личного архива Н. В. Здобнова было выявлено наличие полного текста рукописи «Истории русской библиографии до начала XX века» и машинописной копии первой половины этого труда. Кроме того, в собранных Н. В. Здобновым материалах к «Истории русской библиографии до начала XX века» содержалось большое количество выписок, вариантов текста, изъятых из текста фрагментов и вариантов вставок. Богатство выявленного материала и его значение для исследователей творчества Н. В. Здобнова определило подход к подготовке первого оригинального научного издания «Истории русской библиографии до начала XX века», вышедшего в 2012 г. Научное комментированное издание должно

было сохранить с достоверной полнотой рукописный текст автора и содержать комментарии – текстологический и фактографический. Достоверность планируемой публикации обеспечивалась наличием авторского рукописного текста. Научность издания обусловливалась отражением работы автора над текстом (варианты, фрагменты текста, подчеркивания и т.д.), представленной в текстологическом комментарии (7) и фактографическом комментарии к изданию.

Выходу в свет комментированного издания предшествовал длительный подготовительный период. В 1996 г. начался перевод в электронную форму рукописного текста монографии Н. В. Здобнова, а вскоре было принято решение о подготовке комментированного издания по рукописи Н. В. Здобнова «Истории русской библиографии до начала XX века». Для реализации этого решения был создан творческий коллектив, в который вошли научные сотрудники ведущих библиотечных учреждений Санкт-Петербурга: Библиотеки Российской академии наук (9 сотрудников), Российской национальной библиотеки (7 сотрудников) и Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств (3 сотрудника).

В задачи созданного коллектива входило: подготовить к публикации подлинный текст монографии Н. В. Здобнова; отразить в текстологическом комментарии процесс работы автора над текстом, соблюдая принцип разделения авторского текста и текста комментариев; в фактографическом комментарии не только устранить неточности в тексте оригинала, раскрыть имена и события, выпавшие из современного научного библиографического контекста, но и сообщить появившиеся за прошедшие десятилетия новые сведения по рассмотренным Н. В. Здобновым сюжетам.

Решение поставленных задач потребовало длительной и тщательной работы по научной подготовке как самого текста монографии, так и текстологического и фактографического комментариев. В ходе исследования были выявлены и прокомментированы неточности при цитировании и в некоторых библиографических ссылках, а также фактические ошибки. Монография Н. В. Здобнова создавалась в 1930-е годы, что объясняет в ряде случаев невозможность наведения точных справок и опору на неверные с точки зрения современной науки концептуальные положения. Ра-

бота по подготовке авторского комментированного издания «Истории русской библиографии до начала XX века» к 2010 г. была практически завершена, и по ее результатам были подведены некоторые итоги.

Комментированное издание «Истории русской библиографии» впервые представляет текст монографии в авторской интерпретации – в том виде, как его написал сам Н. В. Здобнов, без редакторского вмешательства, но с подробным комментарием.

Выход в свет такого серьезного, в полном смысле академического, издания является особенно актуальным в наше время, когда широко обсуждается вопрос существования печатной книги. Значимость этого издания определяется бережным отношением к тексту монографии, впервые представленном в соответствии с авторской волей, глубиной опубликованного материала, в котором впервые объем комментариев (643 с.) превысил объем авторского текста (538 с.).

Книгу открывают очерк о жизни и творческом пути Н. В. Здобнова, включающий ряд уточнений биографического характера, и статья, рассказывающая об этапах создания и о подготовке комментированного издания.

Текст монографии Н. В. Здобнова сопровождается текстологическим комментарием, помещенным после каждого параграфа и раскрывающим процесс работы автора над текстом: вычеркнутые им фрагменты и вставки, подчеркивание и отчеркивание текста. В ходе подготовки монографии к публикации была проведена сверка цитат и уточнение приведенных автором дат.

Обстоятельный фактографический комментарий призван соотнести точку зрения автора с современными представлениями о библиографических явлениях, представленных в монографии, не нанося ущерба ни ее целостности, ни фактографической стороне отечественной библиографии в настоящее время. Следовало отразить новые данные, появившиеся за прошедшее с момента создания монографии время. Фактографический комментарий создан с максимально корректным отношением к позиции автора, высказанной в монографии. Большинство комментариев сопровождаются ссылками на источники, что является важным элементом для специалистов и студентов, изучающих историю библиографии.

Комментированное издание «Истории русской библиографии» снабжено именованным указателем, списком сокращений, списком участников с перечислением вклада каждого в создание этого труда.

Отличающееся в целом бережным отношением к авторскому тексту комментированное издание имеет некоторые отступления от рукописного и авторского машинописного текста, хранящегося в архиве Н. В. Здобнова: в «Содержании» отсутствуют подразделы в параграфе 5. Библиографическая классификация (Часть третья. Раздел. 1. Первая четверть XIX века); в параграфе 7. «Краевский и Белинский» (Часть третья. Раздел. 2. Вторая четверть XIX века) отсутствуют инициалы перед фамилиями. Выявленные отступления не имеют принципиального характера и свидетельствуют о сложности подготовки такого труда.

В целом, подготовка и издание комментированного труда Н. В. Здобнова «История русской библиографии» является существенным вкладом в «здобноведение как своеобразную отрасль историко-библиографической науки». (8)

Кроме того, являясь первым опытом подготовки академического издания историко-библиографического труда, комментированное издание монографии Н. В. Здобнова позволяет выявить некоторые закономерности этой работы. Необходимыми элементами работы над академическим изданием являются:

- выбор для подготовки академического издания значимого в данной области деятельности труда, подготовленного в прошлые годы, не дошедшего до издания или имеющего сложную издательскую историю;
- наличие рукописи или утвержденной автором машинописи издаваемого труда;
- тщательный текстологический анализ материала, отражение процесса работы автора над текстом (включая вычеркивания, вставки, подчеркивания и т.п.);
- подготовка реального комментария, отражающего современные представления о раскрываемых в работе проблемах со ссылками на источники использованной информации;
- тщательная проверка цитат, фактов и приведенных автором дат;

- создание справочного аппарата издания, обеспечивающего многоаспектный поиск информации по изданию (именного, предметного и т. п. вспомогательных указателей);
- желательное представление информации о коллективе сотрудников, участвовавших в подготовке издания; наличие сведений о научном статусе сотрудников способствует повышению оценки значимости академического издания подготовленного труда.

Подготовка академических изданий историко-библиографических трудов позволит актуализировать ранее изданные и ставшие редкостью труды по истории библиографии, вернуть им подлинно авторское звучание, ввести в научный оборот ранее неизданные и не утратившие своей актуальности работы, несущие на себе печать ушедшей эпохи.

Литература

1. **Гришунин** Л. А. Академическое издание // Книга : энциклопедия / гл. ред. В. М. Жарков ; редкол.: И. Е. Баренбаум [и др.]. – М., 1999. – С. 28.
2. **Здобнов** Н. В. История русской библиографии от древнего периода до начала XX века : коммент. изд. / Б-ка Рос. акад. наук, Рос. нац. б-ка ; под ред. Н. К. Леликовой, М. П. Лепехина ; [науч. рук. В. П. Леонов ; отв. ред. Н. К. Леликова ; редкол.: Н. М. Баженова и др.]. – М. : Рус. слово, 2012. – 1243 с. – (История русской науки : исслед. и материалы / ред. серии П. Г. Гайдуков, М. П. Лепехин).
3. Н. В. Здобнов умер на пути в ссылку в 1942 г.
4. **Об** особенностях редакторской подготовки трех опубликованных изданий см.: Обаяние подлинности / В.П. Леонов, Н.М. Баженова, Н.К. Леликова, М.П. Лепехин // Вестник Российской академии наук. – 2005. – Т. 75, № 1. – С. 51–55 ; Право на историческую объективность: комментированное издание «Истории русской библиографии» / В. П. Леонов, Н. М. Баженова, М. П. Лепехин, Н. К. Леликова / Библиотечное дѣло. – 2004. – № 11. – С. 24–26.
5. **Бокан** М. Г., Леликова Н. К. Архив Н. В. Здобнова в фондах Библиотеки Российской академии наук // Библиография. – 1994. – № 1. – С. 111–113.
6. **Пономарева** Н.В. Особенности публикации “Истории русской библиографии” Н.В. Здобнова в 1940—1950-е гг. // Библиотечное

дело—2005: деятельность библиотек и развитие информационной культуры общества : материалы 10 Междунар. науч. конф. (Москва, 20–22 апр. 2005 г.).— М., 2005.— С. 139–140 ; Пономарева Н. В. «История русской библиографии» Н. В. Здобнова в контексте времени (публикации 40–50-х годов XX в.). // Информационные ресурсы региона. – Барнаул, 2005. – С. 28–34 ; Пономарева Н. В. «История русской библиографии» Н. В. Здобнова в публикациях 40–50-х годов. // XX век. Две России – одна культура : 14-е Смирдин. чтения : сб. науч. трудов. – СПб., 2006. – С. 253–257 ; Пономарева Н.В. Публикации «Истории русской библиографии» Н. В. Здобнова в 1940–1950 гг. // Книга в России. – Сб. 1. – М., 2006. – С. 216–222.

7. **Баженова** Н. М., **Леликова** Н. К. Текстологический комментарий к «Истории русской библиографии до начала XX века» Н. В. Здобнова: к вопросу об авторской концепции книги // Библиотечное дело – 2005: деятельность библиотек и развитие информационной культуры общества : материалы X междунар. науч. конф. (Москва, апрель 2005 г.). – М., 2005. – С. 126–128 ; Баженова Н. М., Леликова Н. К. Текстологический комментарий к «Истории русской библиографии» Н. В. Здобнова как способ изучения деятельности ученого // Книга в России. Сб. 1. – М., 2006. – С. 211–216.
8. **Здобнов** Н. В. История русской библиографии ... С. VII.

**Собрание изданий из библиотеки
П. А. Сырку в Славянском фонде
Библиотеки Российской Академии наук**

*Колмакова Мария Владимировна
Чернышенко Дарья Юрьевна
Библиотека РАН, Санкт-Петербург, Россия*

Резюме: Славянский фонд Библиотеки Российской Академии наук является одним из наиболее крупных собраний изданий, опубликованных на славянских языках. Сформированный в конце XIX – начале XX вв. Славянский фонд содержит в себе большое количество различных коллекций ученых славистов. Одним из ценнейших собраний является часть библиотеки П.А. Сырку, переданная для хранения в Славянский фонд в начале XX в. В настоящий момент сотрудниками фонда ведется реконструкция той части этого собрания, которая поступила в 1906 – 1907 гг.

Ключевые слова: Сырку П.А., частные коллекции ученых, Славянский фонд БАН, издания на болгарском языке, славяноведение

Abstract: Slavic Fund of the Russian Academy of Sciences Library is one of the largest collections of books published in Slavic languages. It was formed in the late XIX – early XX centuries. and it contains a large number of different collections of scientific Slavists. One of the most valuable collections is part of the library, P.A. Syrku, which was transferred for storage in Slavic Fund at the beginning of the twentieth century. Today, members of the Slavic Fund makes reconstruction of this collection, which arrived in 1906–1907 years.

Keywords: *Syrku P.A., private collections of scientists, the fund industries Slavic literature, publications in Bulgarian, Slavic*

Славянский фонд Библиотеки Российской Академии наук (далее в тексте «БАН») был образован в 1883 г. по инициативе А.А. Куника. Со времени образования отдела для работы в нем привлекались молодые специалисты, многие из которых, в последствии, стали известными учеными и собирателями бесценных книжных коллекций по славяноведению и истории. Источниками комплектования для Славянского фонда БАН в период с 1883 г. [1] по 1930г. [2] являлись: обязательный экземпляр (издания на украинском, белорусском, польском языках), межбиблиотечный и международный обмен, покупка и получение в дар частных коллекций и отдельных изданий. Богатейшая часть фонда сформировалась в

период расцвета петербургской школы славистики (конец XIX – начало XX вв.). В течение нескольких десятилетий Славянский фонд БАН являлся отечественным и международным центром информационного обеспечения славистических исследований.

Многие коллекции известных славистов после их смерти были переданы в Славянский фонд БАН. За сравнительно небольшой период времени (конец XIX – начало XX вв.), работникам фонда удалось разместить значительное количество подаренных и приобретенных коллекционных изданий выдающихся исследователей. После реформы 1930 г., когда в БАН полностью были изменены структура и порядок работы отделов, Славянский фонд на долгие годы был выведен из поля зрения научного сообщества [3]. Возобновить работу фонда стало возможно только в 1994 г., к этому времени произошли существенные перемены, которые позволили организовать работу Славянского фонда в качестве одного из секторов Отдела фондов и обслуживания. В таком статусе фонд продолжает работу и в настоящее время.

Столь долгий период «забвения» позволил Савинскому фонду сохранить в большинстве своем те бесценные коллекции, которые в настоящее время изучаются современными исследователями. Особенный интерес представляют издания из коллекций: И.И. Срезневского, В.Н. Кораблева, П.А. Кулаковского, М.П. и Н.М. Петровских, В. Ганки, В.С. Караждича и др. Одной из наиболее интересных коллекций является собрание Полихрония Агапиевича Сырку, которое поступило в Славянский фонд БАН в начале XX в.

В апреле 2015 г. в Славянском зале БАН была открыта выставка, посвящённая 160-летию со дня рождения Полихрония Агапиевича Сырку. Экспозиция отражала основные научные достижения исследователя, а также позволяла ознакомиться с основными этапами становления П.А. Сырку как ученого-славяноведа. Так более подробно в корпусе выставки были представлены работы, относящиеся к ученическому периоду деятельности П.А. Сырку, а также работы, повествующие о времени его работы БАН и последующем преподавании в Санкт-Петербургском университете. Особенное внимание уделялось рецензиям, которые были написаны и опубликованы П.А. Сырку на печатные труды коллег. Отдельным блоком была представлена литература о жизни, исследованиях и печатных работах П.А. Сырку на русском и болгарском языках.

Важным разделом экспозиции стали исследования, посвященные рукописям, входившим в коллекцию личной библиотеки П.А. Сырку. После смерти исследователя собрание рукописей было передано на хранение Рукописному отделению БАН. В настоящее время это собрание доступно читателям и имеет отдельный шифр: «Собр. № 55».

В ходе подготовки выставки было выявлено порядка 100 единиц изданий, принадлежащих ранее собранию Полихрония Агапиевича Сырку.

После смерти ученого его коллекция была разделена на две крупных части и в разное время поступала в библиотеку Санкт-Петербургского университета и в БАН. Некоторые издания были обреты частными коллекционерами и учеными, но каких-либо более подробным свидетельств о именах владельцев и наименованиях изданий мы не имеем. Одним из упоминаний о том, что коллекция изданий из библиотеки П.А. Сырку не была сохранена в целостном виде возможно видеть в одном из материалов, размещенном в «Историческом вестнике»:

«Редки случаи, когда русские библиотеки ученых и просветительных учреждений обогащались бы сразу такими собраниями книг по славяноведению, как, например, петербургский университет в 1905 году. Сюда поступила большая часть книг, оставшихся после смерти приват-доцента П.А. Сырку, причем администрация университетской библиотеки получила право выбрать все, что раньше в библиотеке не имелось, и только после этого, уже из остатков книг, стали выбирать другие учреждения, а также частные лица». [4]

Это выдающее собрание редких болгарских, венгерских, кашубских, верхне- и нижне-лужицких, румынских и других изданий[5] формировалось на протяжении всей жизни исследователя, пополняясь редкими экземплярами привезенными из зарубежных командировок в славянских странах.

Большая часть книг из личной библиотеки П.А. Сырку, как уже отмечалось, поступила в библиотеку Петербургского университета в 1905 г. При этом особенное внимание уделялось книгам, брошюрам и журналам на разных славянских языках. Отобранные

экземпляры восполнили лакуны в фонде университетской библиотеки. [4]

БАН получила значительную часть коллекции в 1906 – 1907 гг. Поступление собрания в фонды БАН осуществлялось в несколько этапов. В первую очередь, в 1906 г. у вдовы покойного слависта Агнии Ивановны Сырку, была приобретена коллекция пергаменных и бумажных рукописей. [6] Второй этап передачи коллекции состоялся в 1907 г., когда Славянское отделение пополнилось путем приобретения оставшихся изданий у наследников П.А. Сырку. По общим подсчетам из коллекции П.А. Сырку в Славянский фонд БАН было передано «450 единиц книг и брошюр на славянских языках» [7]. Помимо Славянского фонда экземплярами из собрания П.А. Сырку были пополнены и другие фонды БАН. Так Фонд II-го Иностранного отделения пополнился за счет румынских и греческих книг. [8]

Приобретенные Славянским фондом издания из собрания П.А. Сырку были размещены в хранении и были влиты в сформированные ранее разделы фонда.

В настоящее время сотрудниками БАН предпринимается попытка реконструкции той части коллекции изданий из библиотеки П.А. Сырку, которая была передана на хранение в 1906 – 1907 гг. в Славянский фонд. Особенную помощь в проведении реконструкции оказывают специфические регистрационные «книги», именуемые: «Книги поступления Славянского Отделения» (рис. 1). В этих «книгах» содержится следующая информация: об авторе и наименовании издания, годе его поступления в БАН, а также количество регистрируемых экземпляров и шифр хранения, за которым закреплялось издание. Помимо прочего в «книгах» отмечалась информация об источнике поступления издания, в случае если его возможно было установить. Применительно к собранию П.А. Сырку стоит отметить, что в «книгах» проставлялась помета: «куплены от Сырку» (рис. 2). Часть изданий из коллекции П.А. Сырку имеют характерные пометы о месте и годе их приобретения/ получении в дар владельцем (рис. 3). На некоторых экземплярах имеются дарственные надписи и автографы (рис. 4), что позволяет исследователю коллекции более подробно изучить профессиональный круг общения собирателя, а также составить более четкое представление о его исследовательских предпочтениях.

В свою очередь такие пометы являются неопровержимым свидетельством принадлежности того или иного издания к библиотеке П.А. Сырку, что позволяет производить реконструкцию имеющегося собрания с определенной точностью.

Реконструкция такого бесценного собрания, которым является библиотека П.А. Сырку, позволила бы значительно обогатить имеющиеся знания как о самом талантливом исследователе, так и о том, как развивалась славистика как наука в конце XIX – начале XX вв. Славянский фонд БАН является хранителем одной из наиболее крупных частей этой коллекции, потому выявление принадлежаний к ней экземпляров является одной из важнейших задач, которые в настоящее время стоят перед хранителями.

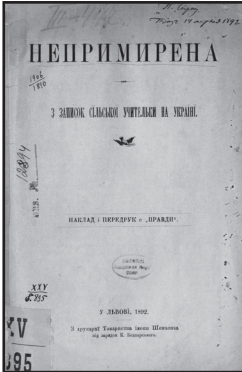
Литература:

1. В 1883 г. Славянский фонд БАН был выделен в качестве отдельного собрания
2. В 1930 г. ставшее самостоятельным III Славянское отделение было расформировано.
3. В 30-е гг. XX в., славистика была объявлена «реакционной наукой», распространенной в фашистской Германии и наносящей большой вред советской идеологии. Более подробно см.: Аксенова Е.П. Из истории советской славистики в 1930-е годы // Советское славяноведение. 1991. № 5. С. 83 — 93; Аксенова Е.П., «Изгнанное из стен Академии» (Н.С. Державин и академическое славяноведение в 30-е годы) // Советское славяноведение. 1990. № 5. С. 69 — 81; Бернштейн С.Б. Трагическая страница из истории славянской филологии (30-е годы XX века) // Советское славяноведение. 1989. № 1. С. 77 — 82 и др.
4. И.А. Список книг, приобретенных библиотекой императорского Санкт-Петербургского университета с 1 июля 1904 года по 31 декабря 1906 года. СПб., 1907. Стр. 113+41 // Исторический вестник. Год 30. Январь, 1909. С. 354-355.
5. Иваск У.Г. Частные библиотеки в России. Приложение к «Русскому библиофилу» 1911 г. СПб., 1912. С. 52.
6. Ильинский Г.А. Пергаментные рукописи П.А. Сырку // Русский филологический вестник. Т. 59. Варшава, 1908. С. 350-361.
7. Иодко О.В. П.А. Сырку: пятнадцать лет служения византистике // Мир русской византистики: материалы архивов Санкт-Петербурга. СПб., 2004. С. 346-383.

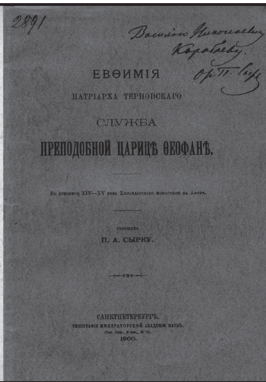
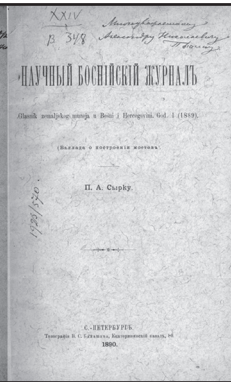
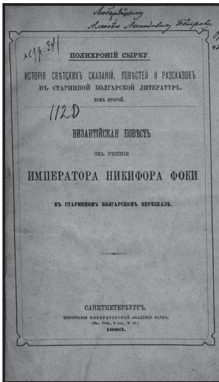
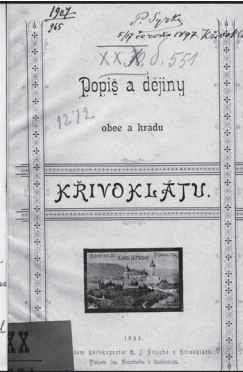
8. Протокол общего собрания № 5. Заседание 10 марта 1907 г., § 93 //
 Летопись библиотеки Российской академии наук (по протоколам
 РАН: 1900-1928). Т. II, ч. I. СПб., 2014. С. 373.

№	Имя автора	Название	Состояние				Примечания
			Полнота	Содержание	Состояние	Состояние	
1100	Корсаков	...	/	/	/	/	
1101	/	/	/	/	
1102	/	/	/	/	
1103	/	/	/	/	
1104	/	/	/	/	
1105	/	/	/	/	
1106	/	/	/	/	
1107	/	/	/	/	
1108	/	/	/	/	
1109	/	/	/	/	
1110	/	/	/	/	
1111	/	/	/	/	
1112	/	/	/	/	
1113	/	/	/	/	
1114	/	/	/	/	
1115	/	/	/	/	
1116	/	/	/	/	
1117	/	/	/	/	
1118	/	/	/	/	
1119	/	/	/	/	
1120	/	/	/	/	
1121	/	/	/	/	
1122	/	/	/	/	
1123	/	/	/	/	
1124	/	/	/	/	
1125	/	/	/	/	
1126	/	/	/	/	
1127	/	/	/	/	
1128	/	/	/	/	
1129	/	/	/	/	
1130	/	/	/	/	
1131	/	/	/	/	
1132	/	/	/	/	
1133	/	/	/	/	
1134	/	/	/	/	
1135	/	/	/	/	
1136	/	/	/	/	
1137	/	/	/	/	
1138	/	/	/	/	
1139	/	/	/	/	
1140	/	/	/	/	
1141	/	/	/	/	
1142	/	/	/	/	
1143	/	/	/	/	
1144	/	/	/	/	
1145	/	/	/	/	
1146	/	/	/	/	
1147	/	/	/	/	
1148	/	/	/	/	
1149	/	/	/	/	
1150	/	/	/	/	

Восхищенным подарком
 от проф. Беркели и Педельера
 подаривших на кафедру в
 8. Казань 1899г.
 П. А. Сурков

Вестник „Известия на Габровската народна библиотека „Априлов – Палаузов“ (1924–1945)

Савина Цонева

РБ „Априлов – Палаузов“ – Габрово

Резюме: Представяне на местно културно – просветно издание на габровската библиотека, излизало под името „Известия на Габровската народна библиотека „Априлов – Палаузов“ в периода 16 август 1926 –20 ноември 1944 г. Безплатен седмичен вестник, отразяващ дейността на библиотеката и културния живот в Габрово.

Abstract: *The paper is presentation of the local cultural and educational edition of Regional library Gabrovo, published under the name „Updates of Gabrovo’s national library Aprilov-Palauzov” in the period 16th of August 1926 [Sixteenth of August Ninety twenty six] – 20th of November 1944 [Twentieth of November Ninety forty four]. This edition was a free weekly newspaper which made review of the activities of the library during the period and represented the cultural life in Gabrovo at that time.*

Регионална библиотека “Априлов – Палаузов” – Габрово е най-голямата общодостъпна и богата като фонд библиотека в Габровска област, една от първите през Възраждането.

Тя е духовен правоприемник на първата българска обществена библиотека, създадена при Априловото училище през 1840 година, като част от нейния фонд и от личната библиотека на Васил Априлов полагат основите на градската читалищна библиотека през 1861 година. Под различни имена – читалищна библиотека, Библиотека на странните ученици, Габровски клон на приятелската дружина, Народна библиотека „Априлов – Палаузов”, днес Регионална библиотека „Априлов – Палаузов” осъществява основната си цел, записана в първия устав: „*Да доставя на читалищната публика средства за прочитане, да подпомага българската книжнина и да улеснява сиромашките ученици и въобще да разпространява образование между народа в областта....*”.

През 1924 г. библиотеката започва да издава собствен вестник – „Известия на Габровската Народна библиотека „Априлов – Палаузов“.

Това е един от най-обичаните и популярни местни вестници в града, смятан за българския Манчестер. Вестникът отразява

дейността на библиотеката и културния живот в Габрово. Излиза седмично, разпространява се безплатно и се печата в тираж 1000 – 1200 броя в габровската печатница „Модерно изкуство“.

Първият брой излиза на 16 август 1924 година. В уводната статия „Нашата задача“ (№ 1, 16 авг. 1924) е формулирана основната задача на „Известията“ – *„да държи гражданството в течение за живота на библиотеката. Като се има предвид, че библиотечното дело е на всички, че и последният бедняк в града е вложил лептата си за изграждането на този културен храм, за да бъде възможно на всички да следят за живота на библиотеката известията ѝ ще бъдат безплатни. Нека всички дружно подемем библиотечното дело – в него е залога за неговите светли бъднини“*.

„Редакцията на „Известия“ отваря с удоволствие страниците на своя вестник за сведенията из живота на всички културно – просветни дружества и начинания в града, а така също ще печата статии от научен стопански и културен характер.“

Още във втория и третия брой са публикувани статиите на Л. Даскалов „Библиотечното дело в древността“ и „Библиотечното дело днес“.

Кольо Станчев започва да публикува поредицата „Страници из миналото на библиотеката „Априлов – Палаузов“ – Габрово (от № 14, 15 ноем. 1924 до № 23, 17 ян. 1925)

Една от първите статии за габровския хумор е публикувана във в. „Известия“ – поредицата на Ботьо Шанов „Габровецът в анекдотите за него“ (от № 7, 27 септ. 1924 г. до № 11, 25 окт. 1925).

Една от първите публикации за габровския хумор е също във в. „Известия“ – поредица статии на Ботьо Шанов „Габровецът в анекдотите за него“ (от № 7, 27 септ. 1924 г. до № 11, 25 окт. 1925).

След 1925 г. вестникът става неофициален орган на Околийския читалищен съюз със задача *„Да следи развитието на читалищното дело в града, окръга и държавата, както и да служи за културния и стопански напредък в града“*.

Според изследване на проф. Мария Младенова „Известия“ е първият читалищен вестник в България. Печатат се сведения за читалищата в Габровска околия, информация за Габровски околийски читалищен съюз и конгресите на Висшия читалищен съюз.

Редовно се публикуват годишните отчети на библиотеката с данни за бюджета, фонда, броя на закупените и дарени книги, броя на читателите, списъци с действителните, спомагателните и почетните ѝ членове.

През 1926 г. редакцията съобщава, че започва събирането на краеведски материали: „С този брой на в. „Известия“ открихме отдел, който ще носи име „Архив на Габрово“ – да се събере и запази за бъдещето една съкровищница, от която поколенията, които идат след нас ще има да се възхищават от нашето минало и настояще, ще има да черпят поука и импулс за полезна творческа работа за себе си и ония, които идат след тях.“ (№ 1, 24 апр. 1926, с.3)

Сред постоянните сътрудници на вестника са известни общественици, библиотечни и читалищни дейци, учители, лекари, юристи и др. представители на местната интелигенция – Александър Мартинов, Еким Андрейчин, д-р Петър Цончев, Неделчо Бенев, Петър Чаракчиев и др.

Известни личности от столицата също сътрудничат на изданието – Стилиян Чилингиров, Ячо Хлебаров, Михаил Арнаудов, Асен Златаров, Станимир Станимиров и др.

Дългогодишният кмет на Габрово Илия Кожухаров редовно пише статии, свързани с благоустрояването на града, откриването на общинска аптека, статистически данни от преброяване на населението, бележки за видни габровци (Райчо Каролев, 17 март 1928) и др. Опълченецът Недко Стойков публикува поредица „Предания по заселването на Габрово“, „Старите махали в Габрово“, „Из намерените стари книжа“ и др. Станимир Станимиров събира и представя „Легенди и вярвания от Габрово и Габровско“ (№ 24, 17 юни 1939, с.5), Еким Андрейчин „Един важен за историята на Габрово документ: позволително за ремонт на църквата „Света Петка“ (№ 56, 23 март 1929 г.), д-р Петър Цончев „Две народни песни за Габрово и габровци“, Станимир Станимиров „Легенди и вярвания от Габрово и Габровско“ (№ 24, 17 юни 1939) Детски спомени от Габрово(№ 4, 28 ян. 1939), Александър Мартинов „Габровската живопис през 19 в.“(№ 11, 18 март 1939) и много други.

„Известията“ отделят специално внимание и на дарителите на библиотеката, подкрепяли усилията ѝ за утвърждаването ѝ като духовно средище. С подходящи статии по повод годишни-

ни от тяхното раждане или смърт са припомнени достойните дела на Тотю Антипов (№ 25, 31 ян. 1925), Захари Иванов (№ 20, 26 септ.1925), Христо Марокинджиев, Иван Хаджиберов, (№ 10, 10 март 1934), Велика Пецова, Миню Ив. Попов (№ 32, 21 март 1925) и др. Във всеки брой с благодарност се публикуват и имената на хората, дарили книги за фонда на библиотеката.

По-късно в „Цели и задачи на „Известията“ (№ 1–2, 14 апр. 1928), по повод 5 години от издаването им, Стефан Станчев разширява тематиката на вестника – *„да следи развоя на читалищното дело в града, околията, окръга и България, да дава статии из обществено – стопанския живот на страната; да запознава своите читатели с последните научно – педагогични въпроси; да дава отзвук на компетентните мнения по хигиената, благоустройството, финансовата политика на Габрово и страната; да държи в течение своите читатели за прогреса на съвременното киноизкуство и др.)*

Вестникът има важна възпитателна мисия, което личи от отношението към историческата памет. Публикувани са поредица статии за миналото на Габрово, данни за археологически проучвания, исторически паметници, предания, местни названия и за светлите личности Паисий Хилендарски, Свети Климент Охридски, Васил Левски, Тотю Иванов, йеросхимонах Спиридон, Любен Каравелов, Райчо Каролев и др.

Значителна част от статиите са подготвени от редакторите – изявени културни дейци на Габрово. Редактори на вестника са: Стефан Станчев (16 август 1924 – 29 декември 1934), Стефан Бонев (1934 – 1935), Кольо Станчев (1935 – 21 октомври 1944), Илия Габровски (2 ноември 1944 – 7 януари 1945).

„С каква нерешителност преди 6 години библиотечното настоятелство започна издаването му и колко грижи и труд са положени за неговото стабилизиране! Когато човек прелисти всичките му годишнини не може да не бъде доволен от успеха, който има вестника. От чисто рекламен вестник с единствена цел на времето си да следи културно – просветната дейност на библиотеката „Априлов – Палаузов“ тоя любим на габровци просветен фар, с нейната читалня, кино, народни четения и театър, днас вестникът се задълбочи по мисъл и разшири по съдържание“ – пише Кольо Станчев в бр. 1 от 5 април 1930 г.

Вестникът привлича вниманието на гражданите с разнообразните си рубрики: „Библиотечна хроника“, „Книжнина“, „Читалищни“, „Архив на Габрово“, „Нашето кино“ и др. В изданието намират отражение прояви и събития в града, информация за стопанското, икономическото и индустриалното издигане на Габрово, но приоритетни са проблемите на библиотеката и животът на читалищата, на книгите и четенето, на образователното дело, които превръщат Габрово във важен просветен и културен център на България.

„Смелост и упорита работа трябваше, за да получи „Известията“ това име и тоя авторитет, който има днес не само сред габровското гражданство, но и сред една висока обществена среда във от Габрово. “Известия“ се яви трибуна, от която всеки може да изкаже всяка мисъл, която иде да направи човека по-добър; която може да издигне човека на оная висота, от която може да гледа философски на нещата, която го заобикалят до онова, което крепи ценностите на едно хубаво минало, на едно освободено от недъзи общество.“ – Стефан Станчев (бр. № 1, 2 апр. 1932)

Издадени са и юбилейни броеве, посветени на годишния празник на библиотеката Димитровден (№ 32, 1928), на 75-годишнината от основаването на читалището (№ 45, 1936), на Васил Априлов, както и специални броеве – например брой, посветен на Седмицата на гората, отпечатан със зелен цвят (№, 14, 7 апр. 1940).

„От цели 15 г. Габрово се радва на свой библиотечен вестник „Известия“, който макар и малък, преживя толкова дълъг период, защото беше сложен още с основаването му на здрави основи и ясни посоки. Много години изтекоха, но генералната линия, която основателите му сложиха до ден днешен не е променена – да служи искрено, безплатно на културния и стопански напредък на Габрово и околията му...“ споделя К.Станчев (№ 37,11 септ. 1937).

Представят се нови книги, печатат се значителен брой статии с краеведска насоченост. Статиите дават полезна информация не само за благоустрояването на града, но и за целите, задачите и дейността на всички дружества, както и за богатия музикален, театрален и културен живот в Габрово, който има стари традиции. Старал се да отрази всички духовни прояви в града, вестникът е ценен исторически документ и за наситения живот в града до сре-

дата на ХХ век. За 20 години от „Известията“ излизат над 1000 броя, в които са публикувани над 3200 статии. През всички години на издаването си в. „Известия“ се стреми да информира читателите си за всички по-важни събития, за дейността на различни дружества и съюзи: Дружество „Български червен кръст, благотворително дружество „Майчина грижа“, родителското настоятелство на Априловската гимназия и много други.

От този вестник и до днес историци, краеведи, студенти и всички, които се интересуват от миналото на Габрово и местната история продължават да черпят ценни сведения за икономическия и духовен живот на града.

През 2014 година Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ успешно реализира проект „Разработване и внедряване на информационен онлайн портал „Дигитална библиотека „Габровски периодичен печат“ и отпечатване на справочно – библиографско издание „Габровски периодичен печат 1872–2014“, финансиран по програма «Култура» на Община Габрово, чрез който дава възможност на всички да се докоснат до страниците на това уникално издание. Доказателство за продължаващия интерес са посещенията в дигиталната библиотека <http://e-lib.libgabrovo.com> , които към днешна дата наброяват над 55 000.

Литература

1. **Нашата** задача. // *Изв. Габр. нар. библиотека Априлов – Палаузов* (Габрово), I, N 1, 16 авг. 1924, с. 1.
2. **Евтения**. // *Възход* (Габрово), I, N 12, 10 окт. 1936
3. **Жандов**, К. Недоволното настоятелство / К. Жандов. // *Възход* (Габрово), I, N 18, 30 ноем. 1936
4. **Хесапчиев**, Ив. Дългът ни към библиотеката / Ив. Хесапчиев. // *Изв. Габр. нар. библиотека Априлов – Палаузов* (Габрово), XV, N 33, 14 авг. 1937, с. 1-2, 3.
5. **За** в. „Известия“. // *Възход* (Габрово), II, N 2, 22 авг. 1937.
6. **Габровски**, Ил. Нашият вестник / Ил. Габровски. // *Изв. Габр. нар. библиотека Априлов – Палаузов* (Габрово), XXI, N 21, 2 ноем. 1944, с. 2.
7. **Известия** на Габровската народна библиотека „Априлов-Палаузов“. // *Иванчев*, Димитър. Български периодичен печат. 1844–1944 : Анотиран библиографски указател : Т. 1. А-М, 1962, с. 354–355.

8. **Ботева**, Донка. Габровски вестник „Известия“. // *Подем* (Габрово), N 11, 18 юли 1990.
9. **Известия** на Габровската народна библиотека „Априлов-Палаузов“ : (1924–1944). // *Гергова*, Ани. Българска книга : Енциклопедия София : Pensoft, 2004, с. 182–183 .
10. **Младенова**, Мария. Вестник „Известия на Габровската народна библиотека „Априлов – Палаузов“ и мястото му в читалищния печат. // *Тр. Спец. Висше у-ще по библиотекозн. и информ. технолгии*, Т. 3, 2004, с. 113–123.
11. **Известия** на Габровската народна библиотека „Априлов – Палаузов“: Седмични известия из живота на библиотеката и из културния живот на града. // *Габровски периодичен печат. 1872–2014* : Справочно-библиографско издание / Състав. Нина Иванова, Соня Стоянова; Ред. Савина Цонева. – Габрово, 2014, с.30
12. **Църов**, Тихомир. Една от най-старите медии в Габрово – Вестник „Известия [на Габровската народна библиотека „Априлов – Палаузов“]“ / Тихомир Църов. // *100 вести* (Габрово), XXIV, N 139, 20 юни 2015, с. 1, 4. : със сн.

ИЗВЕСТИЯ

на Габровската Народна Библиотека
„АПРИЛОВ-ПАЛАУЗОВ“

Год. I, Габрово, 16 август 1924 г. Бр. 1

Големият живот из живота на библиотеката и във културния живот на града

Библиотечно издание на Габровската Народна Библиотека „Априлов-Палаузов“

АДРСОН: Авангардното течение на Византия, донесено от културното „Априлов-Палаузов“.

Издаването от редакционните работници не ще се връщат.

НАШАТА ЗАДАЧА.

Наследият след войните, тежки политически и ступански кризи отслабиха вниманието на гражданството изключително из разгрома във войните, за катамвни нужди, като машина имаха възможност да мислят за утрешния ден. Във такъв момент на ступанска и морална криза габровската народна библиотека „Априлов-Палаузов“ довърши постройката на дружеството си замяне и като културен център, то издига мощна глава над града и каза на младеж и стар, богат и беден, „аз съм изключен на съвременния мейм светът поляр се колкото саблони на Габрово на България“. Нима човекът, който да не съзнава значението на библиотеката за културния развой на града, но отвлечено вниманието на други поколения, които на почти зорбата библиотека. Това дала курия на неаборителски хора да се опитват да спекулират с името на библиотеката. Библиотечното същество, като констатира съприкосновение това, бе приложено да каже с думи: „моята библиотека. Съ твър, то си слава замяне да върши гражданството из течешие за живота на библиотеката. Във твър аския гражданския ще прочете, както в Пържавна библиотека през из-

тектата седмича. Като се има предвид че изключително беден въ глава е възможна полета си за изграждането на този културен храм, да за бъде възможно на всички да следват за живота на библиотеката, — известията и ще бъдат безполезни.

Библиотечното същество, во съзнава тежката задача, която му е възложена да биде за правилния изразък на библиотечното дело, ала нима да поподкретата на гражданството, тази негова задача ще надвие силите му? Ето защо чрез своите известия, настоятелството ни да даде възможност на всички граждани, да следат от близо живота на библиотеката и по този начин да не се замяне библиотечното ни дело, и напредък, съ още по-голяма ангажираност да си правене от гражданството и да се върши на подобяващата му висота.

Нима не се забравя, че ала шата библиотека е несорозно нуждала от неспоразни грижи и опазване, за да може въ бивако бже да стажи зараю на краката си и всички предвочичимети и съвни задачи. Настоятелството върва, че културното Габрово, което създаде тази величествен храм на

просията, ще продължава и за напредък да се интересува от саблониет му и чеба да позволи копуго и да бъде и за каквото цял и да било, дах върже колкото екоу тази наша съществува.

Нима всички дружно поддържаме библиотечното дело? Въ него е заложено за неговите саблони бждини.

Редакцията на „Известия“ отива с удоволствие странничет на своите известия за саблониет на живота на всички културно-просветни дружества и начинания въ града, а така също ще печатват стати от научен, стопански и културен характер.

НАШЕТО КИНО.

Ще то наречете така зашото известия и наше. Когато посещавате библиотечния кинематограф, посещавате своето, зашото въже лева далече да не го, граждания дана на себе си, да бъдат удовлетворени неговите културни нужди, да бъде укресно събствения му храм да просият.

Макар съ голки материални мерки, библиотеката да запазва свободата си на въбор на картини, а не както другите кинематографи да играе на прощент и програмата да

СЕДМИЧНО КИНО

Сабота 16 г и вечерно — неделя денев и вечерно

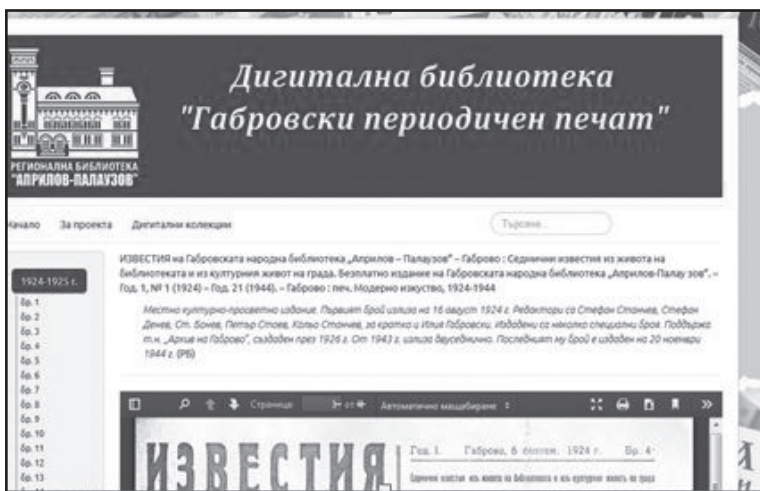
Цена на щедливият часова.

Вторник, срѣда и четвъртък — вечерно:

ДЕВИЦАТА ФРОСА.

Петък и сабота вечерно — неделя денев 4 ч., вечерно 9 ч.

Червеното Знаме.

Библиотерапия. Библиотерапевтични проекти по света

Благовеста Н. Костадинова

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Велико Търново

Резюме: Целта на този доклад е да обясни какво е библиотерапия и какъв е нейният произход. Също така докладът описва някои от методите за използване на библиотерапия и показва използването ѝ в проекти от различни страни по света.

Abstract: *The purpose of this report is to explain what is bibliotherapy and where does the bibliotherapy comes from. The report also describes some methods of using the bibliotherapy and shows how it is used in projects from different countries around the world.*

Ключови думи: библиотерапия, проекти, методи на използване

Keywords: *bibliotherapy, projects, methods of usage*

Терминът „библиотерапия“ произлиза от гръцките думи „biblion” (βιβλίον) – книга и „therapeía” (θεραπεία) – „лечние”, „лек”. Семантичното значение на двете думи заедно означава буквално „лекуване чрез книги” – библиотерапия. Древните гърци са първите, осъзнали ползотворното действие на четенето върху съзнанието и духа. Неслучайно надписът на библиотеката в гръцкия град Тива гласял „Място за лекуване на душата”.

Въпреки, че този подход на себелечение с книги е известен още от Античността, едва през септември 1916 г. терминът е използван от Самюъл Маккорд в списанието „The Atlantic monthly”. Там американецът описва книгите като полезно средство за ефективна промяна в мисленето или поведението на човек, „техника на предписване на книги на пациенти, които се нуждаят от помощ, за да разберат проблемите си.” [1].

Четенето е изключително полезно след Първата световна война, когато войници с травми, паралелно с физическото си лечение получавали и консултации с психолози в болниците. Те често „изписвали” книги на пациентите си или водели часове по четене. Тези методи оказвали положително влияние върху физическото възстановяване на войниците, но и огромен ефект върху психологическата им адаптация след сраженията. Това е една от основните причини, поради която в началото на ХХ век, Американската библиотечна асоциация да поиска да легитимира библиотерапията

като услуга в медицинските библиотеки. През 1939 г. е създадена комисия по Библиотерапия и така методът легитимира своя официален статут в библиотекознанието.

През 1941 г. излиза и определение на думата в Илюстриран медицински речник на Дорланд – „Прилагането на книги и четенето им за лечение на психично-нервни заболявания“. С времето понятието библиотерапия несъмнено е станало по-комплексно. Няколко професионални направления започват да се занимават с библиотерапия (психиатрия, социология, психология, образование, библиотечни науки) и всяко от тях я интерпретира и практикува по различен начин. През 1961 г., в Третия Нов Интернационален речник на Уебстър е предложено определение на метода, което е прието като официална дефиниция и от Американската библиотечна асоциация през 1966 г.: *„Използването на подбрани материали за четене като терапевтични средства в областта на медицината и психиатрията; също и даване на насока при разрешаването на различни лични проблеми чрез четене.“*

В наши дни основните потребители на библиотерапия са:

- възрастни хора
- хора със социални проблеми
- деца
- инвалиди
- хора, желаещи да се саморазвиват
- хора, които не могат да приемат, че имат някакво заболяване

Не е задължително потребителите да са „добри в четенето“, тъй като съществуват най-различни материали за „четене“ (аудио книги, филмови адаптации по книги, пиеси и т.н.).

Както вече споменяхме, освен като терапевтично средство четенето е и доказано средство за изостряне на аналитичното мислене. Това ни дава възможност за по-ясен поглед от различни гледни точки – подходящо умение, когато се опитваме да анализираме често странното и объркващо поведението на други хора, но и на самите нас.

Художествената проза (fiction) може да ви направи по-социални и съпричастни. През 2014 г. проучване, направено от Списание за Приложна Психология (Journal of Applied Social Psychology) показва, че четенето на книгите от поредицата „Хари Потър“ пра-

ви младите хора в Обединеното кралство и Италия по-позитивно настроени към малцинствата и бежанците в тези страни. [2] Преди две години психолози от Новото училище за социални изследвания са установили, че литературната фантастика засилва способността на хората да се регистрират и да четат емоциите на другите. [3] Проучване на Университета в град Съсекс от 2009 г. доказва, че четенето е по-ефективно средство за намаляване на стреса, отколкото разходките, слушането на музика или пиенето на чай. Само шест минути четене на каквато и да е книга могат да намалят стреса с до 68 на сто, а ако това е „правилната“ книга, ефектът би бил още по-голям. [4]

Може да се каже, че библиотерапията с терапевт има три основни етапа. Те са следните:

1. *Идентификация* – читателят се идентифицира с герой, сюжетна линия или друга част от книгата, която привлича вниманието му. Тази идентификация може да стане спонтанно или да се провокира от терапевта.
2. *Катарзис* – читателят е в състояние да освободи емоциите, когато усети емоционална обвързаност с историята в книгата. Офиса на терапевта трябва да осигурява безопасно място за това (като не трябва да се забравя поверителността на терапията). Освобождането на емоцията може да се случи чрез дискусия, пускане на песен, рисуване или друго средство за изразяване.
3. *Прозрение* – С помощта на терапевта и избраната книга, читателят може да види възможните решения на проблема си. Понякога не става въпрос за конкретно решение, но все пак за стратегия за справяне с проблема.

Практикувана в целия свят от психолози, социални работници, съветници и обучени библиотекарите, библиотерапията се превърща в модерна тема през последните няколко години. Методът се споменава из редица блогове и социални мрежи в онлайн пространството и провокира редица научни изследвания и литературни статии. Големият интерес е доказателство за ефективното действие на терапията с книги.

През 1974 г. във Вашингтон, окръг Колумбия, САЩ, по време на годишната конференция на Международната федерация на библиотечните асоциации и учредения (IFLA) са представени

5 различни проучвания за видовете библиотерапия, използваното, целите и тенденциите им. Заедно с тях е представени и един проект на Джудит Ломбард за бързо възстановяване с помощта на книги. Името на проекта е „Използване на библиотерапията във възстановителната програма на болница Св. Елизабет”. [5]

Отново в САЩ, в търсене на начини за подобряване на услугите за своите потребители, както и за насърчаване на четенето, библиотеки, предлагат редица примери за библиотерапия. Такъв пример е инициативата на американските училища за обсъждане и справяне с последствията от 11 септември, в сътрудничество с обществените библиотеки и клубовете на любители на животните. В този проект са използвани четенето на книги и играта с кучета, като средство за подпомагане на децата в преодоляването на психологически проблеми в следствие атентата.

Във Великобритания пример е „*The Oxford Bibliotherapy Project*“, от 2012 г. Проектът е създаден от факултета по английски и съвременни езици в оксфордският университет Брукс и има за цел да проучи, от различни гледни точки, начините, по които художествената проза има силно трансформиращ ефект върху четящите. [6]

Друг библиотерапевтичен проект в Обединеното кралство „*Приказки за чай*“ („*Tales for Tea*“). Той има за цел да подобри психическото състояние на хората със специални нужди като за целта се използват поетични текстове. Съзателят на проекта е Шарон Дънскомб, която води и радиопредаване. [7]

Същата цел има и проект от 2011 г., наречен „*Книги по предписание*“ („*Books on Prescription*“) на Централна Западна библиотека, регионална библиотека намираща се в Нов Южен Уелс.

„*Училището на живота*“ (*The School of Life*), основано от философа и писателя Ален де Бутон в Блумсбъри, Лондон е културно предприятие, чиято цел е да помогне на хората да изпълнят живота си с повече смисъл. Училището предлага и библиотерапия, в която изявени автори и мислители предписват курс, който включва четене на внимателно подбрани за случая книги, помагачи със справянето с негативните емоции от ежедневието. [8]

През 2012 г. Дайва Янавициение, ръководител на отдел Коммуникации в университет Клайпеда, Литва, създава концепция за използване на библиотерапията в литовските обществени библиотеки. Концепцията е публикувана в полското научно списание „*Torunskie Studia bibliologiczne*“, издание 2, брой 9.

В Испания и Германия библиотерапията се използва най-често в болниците и от психотерапевти, но също така и в училища и други институции, с цел създаване на по-добра учебна и работна среда.

През март 2007 г., Северно вътрешноградско сътрудничество за първа помощ – Дъблин, заедно с обществените дъблински библиотеки, издава първият за Ирландия проект относно библиотерапия. Той е ръководен от Илейн Martin, HSE главен психолог. Целта на проекта е да се даде на личните лекари, психолозите и психиатрите, както и на пациентите избор в подхода на лечение с някои леки и умерени проблеми с психичното здраве. Проектът осигурява на специалистите списък с висококачествени книги за самопомощ, а те от своя страна ги представят на вниманието на своите пациенти. Книгите се взимат от местните библиотеки и това наистина улеснява достъпа до тях. Желанието за самопомощ чрез книги изглежда е голямо, като през първата година от шест вътрешноградски библиотеки са заети над 2500 книги по схемата. От този момент подобни местни инициативи са се появили в цялата страна.

През февруари 2009 г. Съветът библиотека на Ирландия, HSE и Ирландския колеж на общопрактикуващите лекари, представя схемата „Силата на думите” (*The Power of Words scheme*) – национален списък с 30 книги за подкрепа и помощ на лица, които искат да придобият представа за лечението чрез книги или да излекуват емоционалните и психологическите си проблеми. [9]

В България библиотерапията все още пробива своя път като медицинско и терапевтично средство за библиотеки, училища или други институции. За сега методът се използва предимно в специализирани болници като приложение към психотерапевтично лечение на пациентите с психични проблеми. Но използването на книгите като средство за себеусъвършенстване кара все повече хора в страната да се интересуват от библиотерапия.

През 2014 г. в Регионална библиотека «Захарий Княжески», Стара Загора изнася специална лекция по повод Нощта на изкуствата (месец септември). В тях библиотеката дава повече информация за библиотерапията, методите и тенденциите на използването ѝ. Свободният вход позволява на повече хора да присъстват, но освен да научат повече за този метод на чете, присъстващите имат възможност и да експериментират с различни техники и да усетят как литературата влияе върху съзнанието ни.

В началото на 2010 г. градският съвет на Пазарджик дава зелена светлина за библиотерапевтичния проект на Центъра за деца със специални нужди, разположен на територията на общината. Проектът включва закупуване на подходящи книги за центъра и работа със специалисти в детската психология. Центърът е в сътрудничество с неправителствената организация „Магия“, с цел предоставяне по-добри услуги за децата. И двете организации са съгласни, че изкуството и библиотерапията са изключително полезни, защото нищо не помага на децата повече от забавленията и това да се чувстват щастливи. Заедно с библиотерапевтичната програма центърът предоставя информация и помощни услуги за родители и възрастни хора.

Всяка година в България се организират все повече културни събития, включващи книги и четене за хора на различна възраст. Повечето от събитията през лятото са в близост до морето, което позволява участието не само на граждани на съответната област, но и много български и чуждестранни туристи. Проекти, полезни за насърчаване на четенето сред младите хора, могат да бъдат открити през цялата година. Пример за летни проекти са „Четящият човек“ и „Алея на книгата“, а за целогодишни – „Голямото четене“, „Малкото голямо четене“ и „Панаир на книгата“.

Имайки предвид, че библиотерапията може да се използва от хора, които искат да се самоусъвършенстват и развиват интелектуално, в Турция библиотерапията е метод, използван предимно в училищата и основната му целева група са учениците и студентите.

Kitap Okuma Sevdası – Love of Reading – Reading is live [10] е един от най-добрите турски библиотерапевтични проект. Изработен и реализиран в училищата, а продължителността му е три години.

Целите на проекта са:

- изграждане на читателски навици у учениците;
- подобряване на комуникацията между учениците и на социалните им умения в и извън учебната среда;
- подобряване на възможността на учениците за себеизразяване;
- вдъхване на увереност в живота;
- учениците да са по-непредубедени;
- учениците да са по-запознати с четенето и книгите като цяло.

Чрез този проект учениците:

- развиват аналитичното си мислене;
- развиват възприемчивостта си;
- научават се да се изразяват свободно;
- се учат да провеждат дискусии;
- се учат как да разглеждат живота от различни гледни точки.

Методологията на билиотерапевтичния проект е да осигури книги за учениците и всеки един да има поне по една собствена книга, която може да чете в класната стая. В края на деня учителите събират и съхраняват книгите, а след прочитането им учениците могат да ги помежду си. В създаден специално за проекта уебсайт учениците могат да видят текуща информация за това кои и колко книги е прочел.

Друг турски проект свързан с библиотерапия е *„Време за четене у дома”*. Целта отново е себеразвитие, но и подобряване на психичните и емоционални проблеми при децата, както и и адаптация към живота. Идеята е всеки ученик да чете книга поне за един час на ден, докато е у дома, като паралелно всеки ученик информира класния си ръководител относно напредъка на четенето и времето, което му отделя. След известен период (месец-два), класният ръководител посещава дома на ученика и му дава награда според това колко книги е прочел за периода.

Преди пет години библиотекарят и писателят Зара Гагатига [11] стартира проект за библиотерапевтични сесии във филипинските библиотеки. По план сесиите включват:

- Книжна почивка (Book Break) – четене в група за възрастни, с цел разтоварване от ежедневието;
- „Ударна” библиотерапия (Bibliotherapy Book Slam) – сесия за деца, млади хора и техните семейства
- Библиотерапия за малтретирани деца, в Алигада и Окампо, 2009 г.;
- Разговори за книги;
- Гледане на различни филми и т.н.
- В област Джафна, Шри Ланка съществува проект от януари 2013 г., наречен „Въвеждане на библиотерапията в обществените библиотеки за развитие на здравеопазването и социалните услуги в следвоенна Джафра”.

Основна причина за неговото изготвяне е, че ограничените ресурси и влошаването на сигурността и социалното положение в района правят психотерапевтичните интервенции и психиатричните лечения трудна задача. Различни доброволческите организации встъпват в споразумение за поткрепа на този библиотерапевтичен проект.

По целия свят съществуват още много проекти свързани с библиотерапията и четенето като цяло. Те са наистина полезни, но истината е, че всяко добро четиво може да ни промени положително. Затова четенето е важно средство за себелечение и самоусъвършенстване, но несъмнено и средство за разтоварване и не бива да забравяме четенето за забавление.

Използвани източници

1. **Crothers**, Samuel McChord, “A Literary Clinic”, The Atlantic Monthly, издание 118, бр. 3, Септември, 1916, стр. 291–301
2. **Vezzali**, Lorriss, “The greatest magic of Harry Potter: Reducing prejudice”, Journal of Applied Social Psychology, издание 45, бр. 2, февруари, 2015, стр. 105-121
3. **Kidd**, David Comer, Castano, Emanuele, “Reading Literary Fiction Improves Theory of Mind”, Science, издание 342, бр. 6156, 3 октомври, 2013, стр. 377-380
4. ‘**Galaxy** Commissioned Stress Research’, Mindlab International, Sussex University (2009)
5. **Lombardo**, Judith, Use of Bibliotherapy in the Recreational Therapy Program of St. Elizabeths Hospital, Libri, брой 25/2, януари, 1975, редактор Albright, Kendra, стр. 149-155
6. <http://www.english-languages.brookes.ac.uk/research/centres/bibliotherapy/about/> The Oxford Bibliotherapy Project, 2011, Dr. Katharine Craik
7. <http://www.talesfor tea.co.uk/> – Tales for tea, Sharon Dunscombe
8. <http://www.theschoolof life.com/london/> – The School of Life
9. http://www.nobbergp.ie/wp-content/uploads/Bibliotherapy_booklet-icgp.pdf – The Power of Words scheme, Ireland, 2009
10. http://www.umatbasaran.org/KitapOkumaSevdasi/Paylas_KitapKurtlari_Anasayfa.asp – Kitap Okuma Sevdasi, 2012-2013
11. <http://lovealibrarian.blogspot.com/> – Zarah C. Gagatiga official blog

Новите дигитални медии и влиянието им на потребителите и комуникациите

*Мирена Тодорова, докторант
СУ „Св. Климент Охридски“ – София*

*Доц. Галина Богданова
ИМИ – БАН*

1. Нови дигитални медии – дефиниция и значение

Определенията и разбиранията за нови медии варират много в различните източници на информация и в различни периоди от време, тъй като те постоянно се променят. Нови медии е термин с широко съдържание, който се появява в началото на 90-те години на XX в., за да отрази промените в медийната среда, настъпващи под влияние на компютърните технологии. В обхвата му попадат множество различни явления и практики, възникващи в резултат на динамичното развитие на тези технологии: CD и DVD, компютърни игри, интернет, уеб сайтове, блогове, социални мрежи, чат, електронна поща и т.н.; според някои мнения тук се включват и мобилните телефони. С течение на времето значението на този термин се променя и варира, както и самите технологии.

Ключови характеристики на новите медии, за които повечето източници и експерти се съгласяват, са **нови или иновативни, дигитални и разпръскващи информация**. Иновацията е създаване и въвеждане на нов или усъвършенстван продукт, услуга, технология, система, процес или метод. Дигитализацията предизвиква вълна от иновации като блогове, социални мрежи, приложения за телефони и др. Инструментите или проявленията на новите медии непрестанно се развиват и променят. Съвременният маркетингов специалист трябва да следи всички новости, защото те променят и потребителското поведение и очаквания. Преди години бум в новите медии бяха програмите за размяна на съобщения в реално време и имейл съобщенията. В днешно време най-новата и популярна иновация са социалните мрежи, мобилните приложения и системите за персонализация на съдържание онлайн. След няколко години новите медии ще имат други нови и непознати до мо-

мента инструменти и характеристики, които също ще променят начина за комуникация и потребление на съдържание.

Като актуално определение за съвременните нови медии или така наречените Уеб 2.0 нови дигитални канали, технологии или инструменти може да се даде следното: иновативни, интерактивни, мултимедийни социални платформи в Интернет, които разпространяват потребителски генерирано съдържание (User-generated content – UGC). Това са сайтове, портали, мобилни приложения, блогове, онлайн новинарски сайтове, социални мрежи, подкастове, онлайн енциклопедии, търсачки и др. В новите медии има нови правила за комуникация, генериране и разпространение на съдържанието.

При съвременните анализи и дефиниции на новите медии, често се среща терминът Уеб 2.0. (Web 2.0). Той се появява след една конференция на O'Reilly Media през 2004 г., в която с него се обозначава така нареченото второ поколение уеб-базирани услуги като сайтове – мрежи за социални контакти (социални мрежи), wiki онлайн платформи, инструменти за комуникация и фолксонномни сайтове (folksonomy sites), за които онлайн сътрудничеството, съвместната работа и обменът между потребителите са от голямо значение. O'Reilly Media използвали фразата като заглавие за серия от конференции и оттогава тя е широко възприета. Въпреки че терминът подсказва за една нова версия на World Wide Web, явлението не се отнася до обновление на Интернет или на техническите стандарти на web мрежа, а до промени в начините, по които тези стандарти се използват. Сайтовете от този тип се разработват като комуникационни магистрали и се пригаждат за генериране на съдържание от потребителя. Според Тим О'Рейли, Уеб 2.0 е „бизнес революция в компютърната индустрия, породена от преминаването към Интернет като платформа и от опита да се разберат правилата за успех в тази нова платформа”¹.

С появата на понятието Уеб 2.0 възниква и терминът Уеб 1.0, който се използва за разграничаване на новия от стария модел за изграждане на сайтове. Уеб 1.0 е характеристика на първите възникнали сайтове в Интернет, които не са статични и еднопосочни. Докато при Уеб 1.0 създаваните web страници предимно се четат

¹ O'Reilly, Tim (09.30.2005): <http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html>

потребителите и съдържанието им не може да се променя от тях, то при Уеб 2.0 сайтовете са платформи, при които не само авторите на сайта могат да коригират и променят съдържанието, а всеки потребител или ограничен кръг от потребители с определени права могат да правят това. Сайтовете са отворени системи, които провокират потребителя да участва в комуникацията и да създава съдържание.

Пример за Уеб 1.0 сайтове са DoubleClick, mp3.com, Britannica Online и др., а модерните им нови версии с интерактивно съдържание, генерирано от потребителите са: Google AdSense, YouTube, Flickr, Wikipedia.

Традиционните сайтове на различни брандове и компании вече се опитват да разчупят Уеб 1.0 модела, като добавят на страниците си връзки към социални медии, прозорчета, визуализиращи съдържанието и коментарите в такива, както и специални секции или блогове на сайтовете им, където потребителите да могат да комуникират и генерират съдържание (под формата на конкурси, игри, полезни съвети, преживявания с бранда и т.н.).

Докато преди сайтовете на брандовете се популяризираха с реклама, то сега все по-голямо значение придобиват ключовите думи и оптимизацията на сайтове за търсачки, защото потребителите все по-малко се влияят от реклами и все повече търсят сами нужното им съдържание. SEO (Search Engine Optimization) и SEM (Search Engine Management) са методи за по-добро позициониране и визуализиране на сайтовете в търсачките чрез ключови думи, споделяне на линкове, оптимизиране на съдържанието на сайтовете и т.н.

Съвременните дигитални медии дават огромни възможности на потребителите за бързо, лесно и безплатно проучване и споделяне на информация, както и за пазаруване онлайн и то често с отстъпки. Уеб 2.0 доведе до създаването и развитието на уеб базирани общества и платформи като сайтове за социални мрежи, видео споделяне, сайтове, позволяващи на много потребители да създават и коригират съвместно съдържание от множество, безплатни инструменти за търсене и проучване на съдържание и мнения, блогове и т.н. Уеб 2.0 сайтовете са с иновативен интерактивен и функционален дизайн и в тях текстът е представен много по-удобно, кратко, структурирано и чрез различни типове данни,

съдържанието е фокусирано към създаване на ползи за определени аудитории.

Традиционните медии като вестници, телевизия и радио постепенно се адаптират към новата среда като предоставят свои онлайн версии с възможност за коментари, избор на съдържание за преглеждане, по-добро представяне и структуриране за онлайн среда и т.н. Променената медийна среда предоставя възможност за оценки на онлайн потребителите, които са не само читатели, а и автори, съавтори на новия продукт, който в повечето случаи е мултимедиен (комбинация от текст, снимка, видео, музика, линкове и хиперлинкове). Авторите на съдържанието в новите медии са самите потребители.

Новите медии предоставят възможност за подбор и персонализиране на съдържанието, както и за „разговор“ между много потребители едновременно, в реално време и чрез лесно и бързо разпространение на съобщения.

При новите медии има възможност за двупосочна комуникация и обратна връзка между потребителите и създателите на сайта или компанията източник на съдържанието. По този начин се променят съществуващи бизнес модели и практики, защото потребителите вече «имат думата» за съдържанието и продуктите и услугите, които им се предоставят. Те вече очакват от компаниите наистина да удовлетворяват техните потребности и да изграждат връзки отношения и бранд култура, а не просто да разпространяват рекламни послания.

И докато преди ефективността на рекламите в медиите се оценяваше на база броя виждания и визуализирания, то при съвременния маркетинг в новите медии превес заемат много **по-точни метрики и методи за анализ на реакцията на потребителя** на видяното съдържание и ползите за бранда.

Вече дори се говори за навлизане в ерата на **Уеб 3.0** – нова ера в развитието на Интернет, която се характеризира с **персонализация на информацията и превръщане на технологиите в помощници на потребителите** – лични асистенти, които запомнят, анализират и интелигентно възпроизвеждат релевантна за дадения потребител информация. С тази все още развиваща се технология, информацията, която всеки потребител ще вижда на екрана си, ще е доста различна, спрямо неговите индивидуални

предпочитания. Според статията на Джонатан Стикланд „Как ще работи Web 3.0?“² тази нова Интернет среда ще позволява на потребителя просто да напише в браузъра „Искам да гледам смешен филм и после да хапна в добър мексикански ресторант“ и браузърът ще свърши всички проучвания вместо потребителя и ще му предостави готови организирани цялостни решения, като сравни и анализира данни от различни сайтове и бази данни – актуална програма на кината, списъци с ресторанти и менюта, карта с местоположение на обектите, сравняване на време, маршрут, транспорт и т.н. Търсачките и софтуерите за персонализация на съдържанието вече могат да отчитат не само въведените ключови думи, а и да показват резултати на търсенето спрямо характеристики на потребителя и предишни негови предпочитания и търсения. Така е например в YouTube и Google.

Google вече дори улесняват потребителите и маркетинговите специалисти с предоставяне на **безплатно търсене и анализ на информация от огромната им база данни** и мнения на потребители – **Google Barometer**. Индивидуалният, професионален или корпоративен успех вече все повече започва да зависи от техническата грамотност и използването на възможностите и инструментите на новите медии. Тези бизнеси, които не ги използват, изостават спрямо приспособяващите се такива.

Новата дигитална ера се характеризира и с **постоянна свързаност на потребителя онлайн** и използване на приложения, които улесняват всекидневния му живот. Виртуалната реалност вече е тясно свързана с действителността.

Информационната революция обхваща цялата икономика и всички сфери на обществения живот. Новата дигитална среда представя презвикателства пред медиите, потребителите и икономическите субекти. Променят се структури, технологии, поведения, очаквания и дейности, работни процеси, промени в обществото и бизнеса.

Влиянието на новите дигитални медии и съвременната дигитална среда може да се обобщи в следните точки:

1. Нов източник на информация – по-достоверен и близък до хората, избирателност и персоналност.

² Strickland, How Stuff Works, 2011, <http://computer.howstuffworks.com/web-30.htm>

2. Нов начин на потребление на традиционните медии, трансформиране на съдържанието и потребление на всички медии онлайн.
3. Нов начин за комуникация между потребителите, между бизнеса и клиентите.
4. Катализатор за формиране на социални групи, общества, движения.
5. Платформа за иновации, която благоприятства лесно стартиране и разрастване на нови бизнеси и дори промяна на съществуващи отрасли и процеси.

Развитието на новите медии поставя бизнеса пред необходимостта непрестанно да следи иновациите и да се приспособява към тях, ако иска да остане конкурентоспособен. Редица маркетингови и научни изследвания показват, че компаниите, които успяват успешно да се приспособят към новостите на пазара и първи да се възползват от тях, имат конкурентно преимущество пред останалите. От друга страна, тези компании, които упорито отказват да се развиват и променят по отношение на продукти и услуги, комуникация, управленски процеси, стратегия на пазара и отношение към потребителите, рано или късно губят своите позиции на пазара или напълно изчезват.

2. Дигиталната реалност и трансформацията на медиите, каналите за комуникация и потребителското поведение

В съвременните условия на глобализация тенденциите, които вече се открояват в други страни с по-силна проникване на Интернет и по-засилено използване на мобилни устройства онлайн, рано или късно ще дойдат при нас и е въпрос на време и усилия на потребителите и специалистите в различни сфери на дейност да се приспособят към тях.

Дигитална среда в света, Европа и България

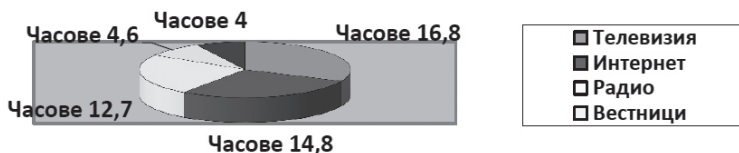
През 2015 г. населението на земята е близо 7 милиарда души, а Интернет потребителите са близо 3,2 милиарда, което е около 45%³. Проникването и използването на Интернет са най-силни в Западна Европа (81%) и Северна Америка (88%). В Източна Ев-

³ *Statistica.com, 2015, <http://www.statista.com/statistics/273018/number-of-internet-users-worldwide>*

ропа средното проникване на Интернет сред населението е 58%. Според проучването We Are Social⁴ близо 29% от населението в света използва социални медии, а активните потребители в социални мрежи са близо 2 милиарда, с ръст от 12% за 2014 г. Средното прекарано време в социални медии и блогове на потребител е 2 часа и 24 минути на ден. (според друго цитирано проучване на GlobalWebIndex). Facebook продължава да бъде водеща социална мрежа с около 1.44 милиарда потребители към март 2015 г. Близо 80% от тях имат достъп до услугата и през мобилен телефон.

Според редица медийни анализатори **Интернет и телевизия ще се слоят в едно в бъдеще – една супермагистрала от мултимедиинно съдържание, в което потребителите могат да намират каквото поискат и когато поискат, съобразено с техните предпочитания.**

Според данни от проучване на „Mediascope Европа” и IAB България⁵ 65% от европейците са активни в онлайн пространството. А близо 55% от европейците **потребяват едновременно телевизия и Интернет.** На Фиг. 3 са отбелязани средните в Европа часове на потребление на различните видове медии. Средното време на престой в Интернет в Европа на седмица е **14,8 часа**, като все още най-много време Европейците отделят за телевизия – 16,8 часа (Фиг.5).

Фиг. 3. Часове потребление на медиите за седмица, изследване на Mediascope Europe за IAB Europe 14

Интернет е най-лесният начин за достъп до актуална информация с всички възможности за интерактивност и подбор от потребителя само на желаното от него съдържание чрез лесни способности за търсене. Около 1/3 от онлайн потребителите в Европа „браузват“ в Интернет от повече от едно устройство. Все по-често използват таблети и мобилни устройства.

⁴ Digital, Social & Mobile Worldwide in 2015 (<http://wearesocial.net/blog/2015/01/digital-social-mobile-worldwide-2015/by Simon Kemp, 21 January 2015>)

⁵ IAB България, http://iabulgaria.bg/wp-content/uploads/2012/11/iab_europe_media_multi-tasking_means_more_active_consumers_bulletin.pdf

В България 85% от Интернет потребителите гледат телевизия онлайн (поне 22% гледат дневно, а на седмична база са 32%), 69% слушат радио онлайн, 95% четат вестници онлайн. За сравнение – 75% от Интернет потребителите в Европа гледат телевизия през Интернет, 67% слушат радио онлайн, 91% четат вестници онлайн. **Средното седмично потребление на Интернет е 16 часа (повече от средното за Европа – 14,8)**, а за списания – 3,7 – часа, вестници – 4,1 часа, радио – 11,7 часа и телевизия – 23,2 часа. Над 75% от градското трудоспособно население на възраст между 18 г. и 65 г. използва редовно Интернет.

През 2014 г. онлайн потребителите в България са 4,350 милиона (от 15 до 69 г.) или 60% от населението в страната. 94% от тях имат достъп до Интернет през компютър, 51% от тях през смартфон и 23% от тях през таблет по данни на Пиеро 97⁶, Медийна карта, 2014 г., и Google Consumer Barometer⁷ от 2014 г. Едва 37% от потребителите посочват, че използват фирмени сайтове за намиране на информация за продукт, а останалата част от онлайн проучването им е от други източници.

Все по-мобилни медии и потребители

73% ръстът на употребата на смартфони в България през 2013 г. според проучване на DigiTribе Report, 2013 г.⁸ Мобилните устройства ще бъдат все по-използвани ежедневно за забавление, онлайн търсене и достъп до социални мрежи. Хората в днешно време са изключително мобилни и в същото време имат нужда да имат постоянна връзка с Интернет, който им помага да останат свързани с хората и света. Именно това предполага, че в бъдеще мобилният маркетинг ще е изключително важен. Мобилните устройства се превръщат и в ключов фактор при продажба, тъй като те могат да засичат, къде се намира потребителя и да му предлагат адекватни търговски предложения и промоции на място.

Социалното дигитално пространство

Българите, както и европейците, прекарват най-много време онлайн в социалните мрежи. Над 87% от Интернет потребителите в България използват социални медии, а 70% смятат, че комента-

⁶ Пиеро 97, Медийна карта, 2014 г., <http://www.piero97.com/>

⁷ Google Consumer Barometer, 2014, <https://www.consumerbarometer.com/>

⁸ DigiTribе Report, 2013 г., <http://digitribe.bg/>

рите на компаниите в социалните медии създават доверие.⁶ Близко 83% от българските интернет потребители използват Facebook всеки ден, Google+ използват всеки ден 24.1% от потребителите, а следващи по посещения в страната са LinkedIn и Twitter. Според изследването 4% от българските онлайн потребители използват най-голямата професионална социална медия в света LinkedIn всеки ден. Над половината потребители на социални медии в България твърдят, че са се замисляли за покупка на продукт или услуга, след като са я видели във Facebook. 78.8% от потребителите на социални медии казват, че от всички социални медии има най-голяма вероятност да се доверят на препоръка за покупка на продукт или услуга във Facebook. На второ място са форумите (39.4%), а на трето Google+ (25.8%).

Близко 28% от потребителите използват интернет над 5 часа на ден, а средната дневна продължителност на престой в мрежата е 4 часа и 30 минути.

Социалните мрежи са важна част от новите дигитални медии и платформа за споделяне на информация от «приятели». Съдържанието в социалните мрежи се възприема за по-достоверно, достъпно, разбираемо, неманипулирано и плуралистично, особено в съвременните условия, в които повечето традиционни медии са притежание на големи медийни бизнес групи и често обслужват дадени интереси. Обикновените хора стават както източник, така и проводник и коментатор на информация, без посредник. И понеже това, както и мълниеносното бързо и лесно разпространение на коментари, са риск и заплаха за някои правителства, като тези в Китай и Турция. Това само по себе си доказва голямото влияние на новите медии като «четвърта власт», икономически, политически и обществен регулатор и двигател.

Блогърите – гражданските нови медии

Според DigiTribe Report около 70.3% от активните потребители посещават блогове. 9,3% от хората го правят по веднъж на ден, 15% – 3-4 пъти седмично, 17,5% – 1-2 пъти седмично, а 21,6% – по-рядко от веднъж месечно. Читателите на блогове се доверяват предимно на български блогове (48,4%). 40,7% от аудиторията на блоговете чете както български, така и чужди блогове. Почти 10%

от активните потребители поддържат собствен блог, като около 41% от авторите публикуват информация всяка седмица.

Тези нови площадки, където всеки може да изрази своето мнение стават все по-популярни и все по-значими за оформянето на общественото мнение. В България вече има блогове, които се посещават от стотици онлайн потребители дневно, индексират се в търсачки и сайтове за класифициране на съдържание, получават широка публичност и отзвук и дори се отразяват от традиционните медии – телевизия, печат, радио. Вече дори често ставаме свидетели на кампании на големи брандове, които са насочени специално към този тип аудитория и дори ангажират блогърите да споделят своето мнение за продукти и услуги и допринасят за развитието им.

Онлайн търсене и покупки

Проучване на Gemius за онлайн пазаруването в България от 2012 г. показва, че 60 процента от българските потребители (над 18 г.) са пазарували онлайн, а главната причина да го правят е изборът им да спестят време и пари.⁹ Все повече се увеличава броят на електронните магазини и ръстът на електронната търговия в България. Над 70% от покупките потребителите са търсили информация онлайн според Google Consumer Barometer. Затова оптимизацията на сайтове на брандове, продукти, организации и институции за търсачки (SEO и SEM) и добре планираното електронното съдържание добиват все по-голяма важност.

Оптимизиране, креативност и атрактивност на съдържанието. Нови формати на комуникация, функционалност, гъвкавост и мултимедийност

Все повече маркетингови специалисти обръщат внимание на стратегия за създаване на съдържание (текст, снимки, видео, информация и послания) за компанията и бранда. „Контент маркетингът“ се превръща във все по-важна ценност за компаниите, тъй като потребителите вече игнорират стандартни агресивни информационни послания за брандове и търсят по-стойностно, полезно, интересно, интригуващо и ангажиращо ги послание свързано с марката. Качественото съдържание се ползва както за привличане на вниманието към поръчка, така и за задържане на вниманието

⁹ Николов, Димитър, 2012 г., Проучване: Състоянието на онлайн търговията у нас <http://www.kreativen.com/gemius-prodavalnik-ecommerce/>

след покупка – служи за поддържане на лоялността на клиентите, привличане на нови клиенти, познаваемост на бранда, трафик и продажби.¹⁰ В маркетинга на съдържанието се намира и друго предимство за малките фирми, големите компании са толкова фокусирани върху качеството, че не биха направили нещо смело, малките компании биха могли да реагират по-бързо и да се съсредоточат върху това, което наистина работи от съдържателна гледна точка.

В днешно време съществуват дори програми, които блокират визуализирането на рекламни банери на екрана на потребителите. Те сами искат да избират какво съдържание им се показва и поради тази причина единственият начин за брандовете да достигнат до тях е да им представят адекватно съдържание и то да е съобразено със спецификите на самата медийна площадка. Това може да се разглежда като ново предизвикателство за маркетинговите специалисти в компаниите, които трябва да търсят начин да покажат посланието си по нов начин, като естествено изглеждащо за съответната медия (сайт) съдържание. Целта е някой, който разглежда сайта да види рекламата като нещо неразделно от него, а не като външна намеса. Във Facebook например честотата на кликания върху „спонсорирани истории”- през втората половина на 2012 е била с 53 % по-голяма от кликанията просто върху банери. Вече се появиха редица примери за различни интересни видео материали в YouTube, например флашмоб прояви в големи молове, които изглеждат като любителски заснети и качени материали, а в същото време са внимателно планирани и съдържат даден продукт или услуга и предават посланието на бранда към потребителите.

Видео съдържание

Все по-честото става използването на видео съдържание онлайн в различни форми и начини на поднасяне. Видео материалите съдържат както текстова, така и визуална и музикална информация и е много по-въздействащо за тях. С развитието на Интернет платформите излъчването на такива формати става все по-лесно и популярно, те се зареждат вече достатъчно бързо за потребителите, така че те дамогат ефективно и често да ги ползват.

Вече има и „умни“, адаптивни видео материали или реклами, които дават на потребителя възможност за интерактивност и

¹⁰ Васи ли, 2013, <http://vasvalch.com/marketing/5-digital-marketing-prognozi-2013/>

определяне на съдържанието. Например видеото показва дама, която влиза в магазин на улицата и потребителят има възможност чрез кликане на нещата, които вижда в магазина да избере сценарий и да получи информация за стоки в магазина.

Геймификация

Важна тенденция е и така наречената геймификация или превръщането на всичко в игра. Както поднасянето на съдържанието на даден сайт или за даден продукт, така и интеракцията с потребителя вече често е поднесена под формата на игра с цел повече привличане и задържане на интереса на потребителя. Той не иска да бъде поучаван, обучаван и наставляван или да чете „суха“ и скучна информация. Той е готов да възприема, ако информацията му бъде поднесена по интересен и интерактивен начин и именно затова геймификацията става все по популярна в онлайн пространството. Тя се превръща и в много популярна тенденция при изготвянето и осъществяването на онлайн кампании с интерактивни сайтове и приложение с игри, свързани с бранда.

Предоставяне на все повече приложения, платформи и онлайн услуги с безплатно съдържание

Безплатното съдържание вече е очаквано от потребителите дори и на сайтовете за платени услуги. То е начин за привличане и промоция, тъй като потребителите подбират все по-внимателно съдържанието, което гледат и поупките, които правят и биха искали да получават безплатни възможности за потребление.

Внедряване на нови технологии (тъч скрийн, геолокация)

В недалечно бъдеще се очаква повечето уреди да се управляват с тъч скрийн и да са мобилни и интегрирани във всяка част от живота, дори и в готвенето.¹¹ Много услуги могат да се улеснят чрез геолокация и асистенти на базата на изкуствен интелект. Трансферът на данни ще е още по-бърз по-бърз и лесен и ще се използват по-често гласови команди за управление.

„Умни“ интерактивни асистенти и приложения

Все по-често става и използването на „умни“ интерактивни асистенти на сайтовете на брандовете, които поднасят точната не-

¹¹ Фраунхофър Институт в Германия, <https://www.youtube.com/watch?v=rU2iTUeCfkl>

обходима на потребителя информация и му помагат да се ориентира на сайта чрез гласови, визуални и текстови съобщения и насоки.

Услуги като TiVO и Pandora са пример за услуги в посока от типа Уеб 3.0 или „умни“ софтуерни услуги, които осигуряват индивидуализирано съдържание, базирано на входяща информация за потребителя.

Вече има телефони, които имат „умни“ персонални асистенти като „Siri“ на iPhone 4S, която може да разговаря с потребителя с гласови команди, да прави логически връзки, разбирайки и вземайки предвид контекст, тя може да прави всичко от напомняне за среща, до бърза автоматична проверка на близките ресторанти за мексиканска храна и маршрути до тях, при коментара „хапва ми се такос“.

Появяват се на пазара все повече „умни“ интерактивни приложения за мобилни телефони, които помагат на потребителите и персонализират тяхното преживяване и предоставяното им от сайтовете и брандовете съдържание. Тези приложения могат да помагат на потребителите да отслабнат, да ги напътстват в спортната им програма, да им помагат да творят или да четат, да управляват личните си финанси, да споделят информация и преживявания с приятели и др. Съвременните възможности на потребителите зависят само от тяхната креативност, инициативност и финанси. В бъдеще тези приложения ще се превърнат в неизменна част от живота на хората, помагайки им да извършват по-лесно определени процеси и действия.

Бъдещият маркетинг в такава среда се очаква да предоставя персонализирана информация и продукти на потребителя. Чрез сътрудничество с него, наблюдение, изследване и анализ продуктите и марките, могат да улеснят и подобрят живота на потребителя. Предлагат се по-интелигентни приложения и подходи, при които се отчитат индивидуалните предпочитания, навици, ценности и действия на хората и им се предлагат релевантни продукти и услуги.

Персонализация на съдържанието

Интернет е едно голямо море от данни и за да се ориентира в него, търси начини да достигне до необходимото му съдържание и да вижда именно него. Информацията, която му се показва он-

лайн (напр. в Google, Facebook, моб. приложения и др. сайтове и системи) вече зависи от неговите конкретни характеристики (пол, възраст, начин на живот), предпочитания (какво е харесвал и разглеждал в онлайн средата), локациите и т.н. Хората все по-рядко включват телевизора, а използват стрийминг платформи като hulu и Netflix (у нас пък опитва да се наложи VOYO), за да гледат само това което искат и когато си поискат. Автоматизираните маркетинг платформи ще стават все по-сложни заради възможностите за персонализация извън традиционните подходи. Данните, събирани от социалните мрежи, покупките и маркетинговата комуникация с клиентите, умножени по каналите и устройствата с достъп до онлайн съдържание, превръщат общуването с потребителите в една безкрайна променлива. Дори сама по себе си тази тенденция отваря много нови предизвикателства и възможности пред маркетинг специалистите.

Новите медии и мобилни технологични устройства се стремят към персонализация на информацията и превръщане на технологиите в помощници на потребителите – лични асистенти, които запомнят, анализират и интелигентно възпроизвеждат релевантна за дадения потребител информация. С тази все още развиваща се технология, информацията, която всеки потребител ще вижда на екрана си, ще е доста различна, спрямо неговите индивидуални предпочитания. Според статията на Джонатан Стикланд „Как ще работи Web 3.0?“² тази нова Интернет среда ще позволява на потребителя просто да напише в брауъра „Искам да гледам смешен филм и после да хапна в добър мексикански ресторант“ и брауърът ще свърши всички проучвания вместо потребителя и ще му предостави готови организирани цялостни решения, като сравни и анализира данни от различни сайтове и бази данни – актуална програма на кината, списъци с ресторанти и менюта, карта с местоположение на обектите, сравняване на време, маршрут, транспорт и т.н. Брауърът може би дори ще може да отговаря на въпроса: Каква храна да хапна? Вземайки предвид текущото местоположение на потребителя и предишната му история на избор на ресторанти и храна, той би могъл да предложи адекватен списък от резултати.

Новите медии и устройства ще имат огромна база от данни и ще могат не само да свързват хората, а и да свързват и разбират информация, чрез семантични връзки, анализ и може би дори

изкуствен интелект. „Търсачките в тази нова среда вероятно ще могат да отчитат не само въведените ключови думи, а и да анализират контекста им – например, ако потребителя напише „дестинации за тропическа ваканция за под \$3000“ като изречение за търсене, браузърът ще му покаже не само съответните релевантни дестинации, а и списък с добри ресторанти на съответното място.“² Потребителският софтуер на мобилно устройство ще може да се приспособява към тях и ще им показва персонализирана информация, следейки и анализирайки техните действия. Опит за такъв тип персонализиране чрез „умно“ приложение е личният асистент „Siri“ на iPhone 4S, която може да разговаря с потребителя с гласови команди, прави логически връзки, разбирайки и вземайки предвид контекст, тя може да прави всичко от напомняне за среща, до бърза автоматична проверка на близките ресторанти за мексиканска храна и маршрути до тях, при коментара „хапва ми се такос“.

Етични дебати за използването на лична информация в Интернет

Забелязват се две противоположни тенденции – от една страна публичното споделяне и говорене нараства, както и интеракцията на потребители с брандове и използването на лични данни с маркетингови цели, а от друга страна все повече хора се притесняват за своите лични данни, които някои сайтове автоматично събират за тях и използват (например Google и Facebook). В бъдеще е възможно ЕС и самите онлайн потребители да наложат някои нови правила за събиране и използване на личните данни в Интернет.

От виртуална реалност към реални офлайн действия и продажби

В бъдеще потребителите ще са постоянно онлайн през мобилните си устройства и границата между техния онлайн и офлайн живот ще стан още по-тънка.

Забелязва се все по-голямо обвързване и интегриране на онлайн и офлайн активностите на брандовете. Те вече правят специални събития офлайн за своите онлайн феновете. Предлагат им специални отстъпки в магазините и други интересни бонуси в реално време докато пазаруват. Геолокацията в различни прило-

жения също предстои да се развива заедно с развитието и използването на мобилни устройства.

Потребителите не само ще пазаруват повече онлайн, но и самия процес на покупка ще минава свързано през онлайн, за да се стигне до реланото придобиване офлайн и обратно – офлайн действията на потребител, могат да доведат до отражение в дигиталната реалност (например да получи безплатно дадено полезно приложение или псен или друго полезно и интересно съдържание). В САЩ вече се използват механизми за промоции на принципа на геолокация (засичане на местоположение) – тоест, когато минете покрай даден магазин мобилното устройство засича това и ви съобщава за намаления в този магазин към момента и в близките дни (Например онлайн приложението Forsquare). Също така различни приложения могат да запомнят маршрутите, по които даден човек минава или действията, които извършва ежедневно в определено време и да му напомнят за различни задачи, места през които да мине, покупки, които да направи и така нататаък.

Важен елемент, който също благоприятства комуникацията онлайн и офлайн между организациите и потребителите са и QR кодовете (съкращение от Quick Response). QR кодът е специфичен матричен баркод (още наречен двумерен баркод), разпознаваем от специални QR четци за баркодове или камери на мобилни смартфони. Баркодът се състои от черни модули, подредени в квадратен шаблон върху бял фон. Информацията в него може да бъде текстова, URL или друга. Тази технология получава широко разпространение в Япония, Южна Корея, САЩ, Европа и Америка и става все по използвана и важна за всякакви организации, а също така и за потребителите, които с една снимка и клик на телефона си могат да получат желаната от тях информация за даден продукт или услуга.

Автоматизиране на комуникационни и проучвателни процеси чрез софтуери, програми, приложения

Софтуери за проучване на данни:

Google Barometer предоставя възможност за бързо, лесно и безплатно намиране на информация за потребителите в различни региони. Той е изключително полезен инструмент за маркетинго-

во проучване, който на се базира на основния източник на трафик за голяма част от сайтовете, а именно – Google. Google прави проучвания като следи потребителите и задава важни въпроси на част от тях (обикновено поне 1000 респондента). Основната част от базата на проучването е направена чрез извадка от допитване до потребители онлайн, като след това тя е сравнена при повечето страни с извадка от допитване до местни хора офлайн, за да бъде по-достоверна.

Google Barometer може да предостави много важни данни за търсенето и начина на пазруване в различните страни и при това безплатно, спестявайки много средства за проучване. Все пак при анализа на данни от Google Barometer трябва да се има предвид извадката на изследването и до каква степен тя отговаря на целите на необходимото проучване за даден продукт или услуга.

Софтуери за следене на присъствието и имиджа онлайн:

Съществуват редица полезни и удебни инструменти за следене на съдържанието и имиджа и статистики в Интернет – на сайтове (Google Analytics), фен страници (Facebook Insights, Social Bro, Socialbakers), блоговете и бюлетини (FeedBurner), дори някои системи като Klout, HootSuite и Wildfire Social Media Monitor следят цялостното присъствие онлайн и предлагат анализ за неговото развитие и сравнения с конкуренцията.

Предвид претоварването на маркетинговите мениджъри с информация, задачи и отговорности и скоростта, с която всичко се случва и променя в новата дигитална среда, то използването на софтуери за следене, статистики и анализ ще са от изключителна важност за успешните брандове и бизнеси.

Изводи:

Предвид направеното изследване на базата на редица проучвания, анализи и статистики можем да обобщим, че новите онлайн медии и дигиталната реалност, придобиваща все голямо значение за потребителите, са от стратегическо значение за комуникацията на институции, организации и брандове с тях. Направени са и изводи за новите медии, тенденциите свързани с тях и тяхното потребление. Редица проучвания предвиждат повишаване на глобал-

ните разходи за онлайн комуникация в нови медии и електронно съдържание. Новата онлайн реалност вече е променила потребителското поведение и предпочитания и налага промени и в комуникацията на организации и институции.

Дигиталната среда дава нови възможности за изграждане на лоялни потребители и силни връзки с клиентите, резултиращи в редовно потребление и продажби, но и поставя нови проблеми и предизвикателства.

Задачата на специалистите по комуникация и дигитално присъствие да наложат дадена марка или да предложат дадено съдържание вече става все по-трудна, защото потребителите имат лесен и бърз достъп до информация, информират се повече за продуктите, сравняват оферти на конкурентите, следят отношението на бранда и препоръките от уста на уста. Все по-силната глобализация на пазарите е предпоставка и за по-голяма конкуренция, като същевременно има тенденция и към персонализиране на информация стоки и услуги. С развитието на Интернет хората стават все информирани и по-социално ориентирани. Те вече сравняват и коментират в социалните мрежи, често изборът им за продукт, услуга или съдържание се определя от други потребителски мнения или от изградени емоционални връзки с марката.

С промяната и трансформацията на новите медии и начини за комуникация между потребителите се променя и тяхното поведение, а това неминуемо води до промени и за компании, институции и организации, които вече се учат да усвояват спецификите на новите медии, за да могат да комуникират по-ефективно с потребителите и „да говорят на техния език“. Комуникационното присъствие в Интернет се развива изключително бързо и отваря нови хоризонти както за организациите, така и за потребителите.

Източници:

1. Васи ли?, 2013, <http://vasvalch.com/marketing/5-digital-marketing-prognozi-2013/>
2. Николов, Димитър, 2012 г., Проучване: Състоянието на онлайн търговията у нас (<http://www.kreativen.com/gemius-prodavalnik-ecommerce/>)
3. Пиеро 97, Медийна карта, 2014 г., <http://www.piero97.com/>

4. Фраунхофър Институт в Германия, <https://www.youtube.com/watch?v=rU2iTUeCfkI>
5. DigiTribe Report, 2013 г., <http://digitribe.bg/>
6. Google Consumer Barometer, 2014, <https://www.consumerbarometer.com/>
7. IAB България, 2012, http://iabulgaria.bg/wp-content/uploads/2012/11/iab_europe_media_multi-tasking_means_more_active_consumers_bulletin.pdf
8. O'Reilly, Tim, What is Web 2.0, 09.30.2005, <http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html>
9. Strickland, How stuff works, 2011, <http://computer.howstuffworks.com/web-30.htm>
10. Statistica.com, Number of Internet users worldwide, 2015, <http://www.statista.com/statistics/273018/number-of-internet-users-worldwide>
11. WeAreSocial.net, Digital, Social & Mobile Worldwide in 2015, 21 January 2015, [http://wearesocial.net/blog/2015/01/digital-social-mobile-worldwide-2015/by Simon Kemp,](http://wearesocial.net/blog/2015/01/digital-social-mobile-worldwide-2015/by%20Simon%20Kemp)

Сравнителен анализ на похватите, използвани в индустрията за медиен мониторинг в България и в Австрия

Мария Жарова, докторант
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Велико Търново

I. Увод

1.1. Обекти и задачи на изследването

Обект на настоящия доклад са практиките на медиен мониторинг на пресата в България и Австрия. При работата върху темата прави впечатление липсата на научна литература, посветена на наблюдението на печата. В книгите, в които се споменава понятието „медиен мониторинг“, по-скоро се има предвид изучаване на самите средства на масова комуникация и историческото описание на тяхното отношение (обективно или субективно) към малцинствата. Например книгата „Интернационален медиен мониторинг“ на Каарли Нордшренг¹.

Тези трудове почиват на базата на социологическата техника анализ на съдържанието, но не обхващат органичната връзка на наблюдаването на средствата за масова информация и работата на ПР и рекламните специалисти. Изследването на публикациите значително се различава от моралното оценяване на отделни журналисти и медии.

Същностната идея на настоящия доклад е да разкрие практиките на работа на специализираните агенции и отдели, да покаже процеса на търсене на данни и тяхното обработване. Застъпени са дилемата дали да се използва процеса на човешки, или машинен труд за извършване на дейността (със съответните предимства и недостатъци), както и анализ на процеса на взимане на решение за оценка на публикациите. Представена е информация за пазара на индустрията на наблюдаване на медиите в България и Австрия.

Конкретните задачи на изследването могат да бъдат формулирани по следния начин:

¹ Нордшренг, Каарли. Интернационален медиен мониторинг, Ню Хемптън, 2005.

- да бъде изяснена същността на дейността медиен мониторинг, нейните разновидности, функции и историческо минало,
- да бъдат установени разликите в практиките в България и Австрия в сферата на различните пазари, клиенти, конкуренти, преса и традиции в професията,
- да се сравнят похватите за наблюдение на медиите на родния пазар,
- да се даде отговор за предимствата и недостатъците в процеса на анализ и оценяване на новини от човек и машина,
- да се инициира търсенето на оптималния вариант за извличане и обработване на информация.

1.2. Актуалност на темата на изследването

Необходимостта от провеждането на подобен тип анализ на сектора за медиен мониторинг се обуславя от факта, че всяка действаща легална организация функционира в публичното пространство. В България и Австрия клиенти на услугата са не само предприятия, но и държавни и обществени институции, неправителствени организации, както и самите медии. Качествената информация за общественото мнение отдавна вече не е лукс, а потребност.

Компания, която не се ползва от услугата за наблюдение на медиите попада в изключително уязвимо положение на несигурност. От друга страна ръководството, употребяващо тези данни, има ефективен инструмент за взимане на решение за бъдещето на базата на знание за новите закони, последните вести от сектора, инициативите на конкуренцията, както и как се възприемат собствените продукти и услуги от публиката.

Медийният мониторинг способства поставянето на информацията в перспектива, открива тенденции за развитие и е ефективно мерило за успеха на маркетинговите усилия (включително и за качеството на работата на ПР и рекламните специалисти).

Въпреки обективните данни, доказващи необходимостта от ползването на услугата наблюдение на средствата за масова комуникация от всяка организация в публичното пространство, съществува изненадващо нисък брой научни изследвания по те-

мата. Повечето практики в тази професия разчитат на по-скоро на собствените си интуиция и нюх, отколкото на изградена методика. Неправилното търсене и обработване на информацията води дисфункционалност и прави труда на работещите безцелен. От липсата знание страдат и поръчителите на услугата, и извършващите я.

1.3. Период и географски обхват на изследването

Изследването обхваща периода от 2012 г. до 2013 г. и може условно да бъде разделено на две части: от емпиричен материал, събиран по време на програмите за академичен обмен, в които се е включил автора, с университетите в Германия и в Австрия по програми за студентска мобилност и обмен, както и практически наблюдения от България.

Немскоезичните публикации за медиен мониторинг идват от Австрийската национална библиотека, от книгохранилището на Института за Публицистика и Комуникационни Науки, както и от специализирани платени сайтове. Достъпът до изворите беше любезно предоставен от проф. Роланд Буркарт, световно признат учен в сферата на комуникационните науки, и проф. Томас Бауер, координатор на програмата за обмен с Виенския университет.

II. Методика

2.1. Описание на изследователските процедури

За целите на изследването са използвани както количествени, така и качествени методи. Източник на емпиричния материал са архивите на фирмите за медиен мониторинг „Хедлайн“ и „Обзървър“, конкретни материали в българската и австрийската преса, интернет сайтове на организации за наблюдение на медиите, дълбочинни интервюта с представители на специализирани агенции и отдели. Сравнение на практиките при обработване на информацията в двете страни.

2.2. Сравнителен анализ на практики

Методите включват анализ на практиките на медиен мониторинг в България и Австрия. В изследването са разгледани и сравнени традициите и техниките в две професионални агенции с национално покритие – „Хедлайн“ в София и „Обзървър“ във

Виена. Разликите са регистрирани в следствие на сравнение на принципите на работа, крайните продукти, както и на базата на интервюта с ръководители на организациите.

Чрез анализа в двата типа практики са декодирани основни съобщения, които не стават ясни само при възприемане на крайния продукт от услугата, но са наситени със смисъл и носят решаващо значение при определянето на тона (положителен, неутрален или отрицателен) на материалите в пресата.

2.4. Понятието „медийен мониторинг“ в контекста на настоящия анализ

Терминът „медийен мониторинг“ се използва в настоящото изследване в смисъла на услугата, която „осигурява на клиентите документи, анализи или копия на медийно съдържание според техния интерес. Наблюдението е специфично и може да обхваща различни сектори като спонсорство, реклами, продуктово позициониране в текст или клип, платени съобщения и дори билбордове“ /Бентеле, 2003:78/² Според автора на горната дефиниция, професор в Лайпцигския университет, наблюдението може да бъде проведено от отделен човек, отдел на организация или специализирана агенция.

Понятието „медийен мониторинг“ има органична връзка с контент анализа като метод за изследване, но включва и целенасоченото търсене по ключови думи за определен субект (компания/личност, продукт/услуга, събитие или кампания).

2.5. Връзка със социологическата техника анализ на съдържанието (content analysis)

Според проф. Клаус Мертен, експерт в областта на емпиричните социологически изследвания в Институт за Комуникационни Науки към Университет Мюнстер, съществуват три възможности за наблюдение на реалността. „Първата е да се направи директно наблюдение на симултантно протичащо събитие чрез едновременното наблюдение (директна действителност). Втората е да се направи запитване на лица, присъствали на събитието (индиректна действителност). Третата възможност е да се направи наблюдение на наблюдението, кристализирало в медийно съдър-

² Бентеле, Гюнтер. Стойност на марката. Определяне на нейната стойност, Вийзбаден, 2003.

жание (действителност от втора ръка) чрез анализ на текстове.“/Мертен, 2008:3³

Когато средствата за масова информация активно се опитват да дадат обективна представа за случващото се, те конструират именно „действителност от втора ръка“. Тази реалност може да бъде изследвана чрез метода, анализ на съдържанието (content analysis), който е равнопоставен на вторичните методи за наблюдение на реалността (запитване или наблюдение).

Според Харолд Ласуел, един от бащите на съвременната наука за масова комуникация, контент анализът е „методика в социологията за изследване на съдържанието на комуникацията. Чрез нея се създава социална действителност, която идва от манифестираните и скритите особености на текста и контекста“. Ученият задава и ключовия въпрос на похвата, който днес се възприема като основна формула за систематизирането на комуникационната наука: „Кой казва какво, на кого, с каква цел, по какъв начин и с какъв ефект?“/Цит. по Авербек, 2007/⁴

Чрез горните питання се получават данни за ядрото на процеса. Изясняват се отделните елементи: източник, декодиране (при изпращането), причина, послание, получател и разкодиране (при получаването). Значението на въпросите от формулата на Ласуел се тълкува по следния начин:

- **Кой** – обозначаване на авторството, на изпращача на посланието,
- **Какво** – описание на тенденциите в комуникациите; отнасяне към вече известни характеристики и сравняване със стандартите,
- **На кого** – задава адресата и включва неговите основни характеристики,
- **С каква цел** – разкриване на причината (икономическа, интелектуална, обществена, политическа, социална, техническа, юридическа и т.н. нужда),
- **По какъв начин** – анализиране на способите и стила на убеждаване,

³ Мертен, Клаус. Анализ на медийния резонанс, Виена, 2008.

⁴ Ласуел, Харолд. Цитеран по лекции – Авербек, Стефани. Лекции, Лайпцигски университет, 2007.

- **С какъв ефект** – установяване на читаемостта, прочитането на комуникацията и оценяването на ответната реакция.

В своята същност контент анализът е част от методологията на социалните науки за изследване на съдържанието на комуникацията. Най-често той се използва при наличието на писмен текст – книги, публикации в пресата, интернет страници, закони... Основните фактори, които оказват влияние при търсенето, откриването и оценяването на информацията са авторство, автентичност, емоционална обогрненост, централно послание и не на последно място по важност – значение.

При изследването на произволен текст от пресата търсещият може да открие многобройни съзнателни и несъзнателни внушения дори на синтактично равнище (сравнение, предпочитание към определени думи или структури и дължина на изреченията). Значение притежават и идентичността на автора и на редактора (пол, години, социално положение, образователен ценз, политически убеждения). Според думите на немския учен Фукс тези характеристики създават специфичен и неповторим „*синтактичен пръс-тов отпечатък*“/Фукс,1968:89⁵.

Контент анализът е въоръжен с цял арсенал от синтактични, семантични и прагматични инструменти за разчитане на съдържанието на публицистичен текст. И въпреки това, той е едва първата стъпка в създаването на цялостния завършен мониторингов продукт.

Изследването на пресата задава мястото, от което започва връзката между действителността и вестниците. Резонансът от изследването медийно съдържание често е достатъчно силен, за да влияе активно на реалността, затваряйки кръга на обменната информация.

Експертите в областта на връзките с обществеността ежедневно свързват тези два свята. За ПР специалистите средствата за масова информация са безспорно най-важното целева група на комуникация, а контролът на тяхната работа се извършва чрез събиране на резултатите от резонанса им. Това се случва чрез адекватно прилагане на емпирични методи като контент анализ.

⁵ Фукс, Вилхелм. Според всички правила на изкуството, Щутгард, 1968.

Медийният мониторинг дава оценка за успеха на комуникацията, информация за отношението към субекта в публичното пространство, сведения за конкуренцията, очертава тенденциите за развитие. Също така осигурява така необходимия седмичен или месечен анализ на появилите се публикации. Въпреки това, остава неизследвана територия и липсват научни разработки по темата. Повечето ПР специалисти четат вестници всеки ден, но го правят без определена система и по-скоро интуитивно.

III. Представяне на резултатите

3.1. Развитие индустрията за медиен мониторинг в България и Австрия

През последните 20 години индустрията за медиен мониторинг в Европа се променя динамично с развитието на модерните технологии. През 1852 г., когато Ромейке създава първата специализирана агенция и с това професионализира дейността, занаятнието отнема твърде много време и финанси. То става луксозна услуга за заможните артисти, благородници и знаменитости. Но в днешно време наблюдението на пресата е интензивна работа, използваща най-новите постижения на науката. Нещо повече – тя е задължителна за просперитета на всяка организация в публичното пространство.

Каквито и стратегии и тактики да имат различните организации, съществува една обща черта. Тя е необходимостта от навременно информиране за промените в общественото мнение, браншовата среда и състоянието на конкурентите. За тях медийният мониторинг се превръща в система за ранно осведомяване и предупреждение при наличието на задаваща се криза.

Компания, която не се ползва от услугите за наблюдение на пресата не може да изгради адекватна медийна стратегия, което я поставя в уязвимо за атаки положение. Базисна цел на съвременния мониторинг е да помогне на мениджмънта при взимане на значими решения за бъдещето и да намали нивото на несигурност. Друго основно преимущество на услугата е, намаляването на разхода на време (следователно и на финансови средства) за търсене на данни във вестниците всеки ден. Информацията достига до клиентите бързо и точно – в готов вид с предварително подготвени оценка и анализ.

Това са едва няколко от причините, поради които медийният мониторинг се е превърнал в задължителен атрибут на съвременния бизнес. Поради специфичните нужди на всяка организация съществуват различни начини за получаване на услугата. Има два основни метода на работа – наемане на външна компания или обособяване на вътрешен отдел за наблюдение на медиите.

3.2. Технология на медиен мониторинг – две основни тенденции

Съществуват две основни тенденции в съвременния медиен мониторинг. Първата е информацията от изданията да се търси мануално, което предполага наемането на няколко служители за подробно четене на печатните издания всяка сутрин и обработването на откритата информация през остатъка от работния ден. Вторият тренд се очертава в използването на технология за сканиране на страниците на пресата и отбелязването на ключови понятия автоматично. Двете технологии са разпрострени в различна степен в България и Австрия и всяка от тях носи своите предимства и недостатъци.

Всеки метод на работа има специфични особености в търсенето и обработката на информация. Мануалният способ се характеризира с използването на човешки труд, който е несъвършен в своята същност. Качеството на получения продукт зависи от моментното настроение и физическо състояние на сътрудника и варира спрямо личностните особености на индивидите в колектива. Образно казано, пресклипинг създаден в понеделник сутрин или петък вечер би могъл да се различава твърде много от нормалните стандарти на компанията за медиен мониторинг.

3.3. Начини за оценяване на получената информация

Добрата комуникация на продукта или услугата на всяко предприятие става все по-скъпа с времето. Разходите за криейтив, рекламно планиране и пространство, лобиране, създаване на кампании, инициативи или събития от ПР специалистите се увеличават. Поради тази причина повечето предприятия редовно контролират успеха на вложените от тях средства за изграждане и поддържане на положително мнение чрез медиен мониторинг.

Важен елемент от процеса на наблюдение на пресата е оценяването на посланието, внушенията и емоционалната наситеност на публикациите. При мануалната технология критериите се плаващи и всеки служител класифицира информацията с оглед на своите личностни характеристики, морални ценности, както и под натиска на фактори като време и желания на клиентите. Оценката винаги е субективна, но тя идва от човешко същество и следователно отразява миروгледа на нашия вид и е действителна и реалистична.

По същество класификацията на информацията като позитивна или негативна включва оценката на многобройни фактори, сред които са авторството, брой на изпратените послания, политики на изданието, както и силните и слаби страни на самата компания. Оценяването се дефинира като „*систематично събиране и анализиране на данни с цел взимане на решения*“⁶.

От горното определение следва, че оценката помага за взимането на решения и оптимизацията на планирането. По този начин резултатите от маркетинговите комуникации не остават сами по себе си, а допринасят за правенето на рационални избори за програми и действия. Съществуват шест най-важни цели на дейността:

1. **Генерално запознаване с пазарната среда** – в смисъла на изпитване на общите стратегии и тактики на предприятието.
2. **Способ за взимане на решения** – преценката дава възможност за взимане на адекватни решения и алтернативно планиране. Ползата от този фактор се чувства преди всичко на мениджърско ниво.
3. **Оптимизиране на действията** – грешните или правилните подходи се очертават в най-кратки срокове.
4. **Контрол на ефективността** – кристализира възможността за сравнение на първоначалните очаквания и достигнатите нива. Дискусията за успешността на ПР мерките често се концентрира именно в този аспект на контрола на достигането на целите. Въпреки честата употреба на тази функция, трябва да бъдат отчетени и другите фактори, които биха

⁶ Интернет адрес на „Уикипедия“ – http://www.evaluationwiki.org/index.php/Evaluation_Definition

могли да повлияят на резултатите (например грешки в цялостното планиране на кампанията на мениджърско ниво).

5. **Средство за делегиране на отговорност** – мненията на експертите служат като подкрепа на аргументацията, оправдават избора на път.
6. **Метод за прокарване на идеи** – при взимане на решения везните се наклоняват в полза на едната страна. За разлика от предишната цел (делегиране на отговорност) курсът на действие все още не е сигурен. В този случай оценката не се използва за оптимизация на решението, а като лост за въздействие чрез тенденциозно представени факти и данни. По този начин обективността на преценката се изгубва във вътрешнокорпоративните борби за надмощие

Последната шеста цел (метод за прокарване на идеи) показва, как при използването на оценката за промотиране на личностни цели, тя се обезценява и става дисфункционална. В такива случаи нейната полза като ориентир на мениджърските действия става минимална. Въпреки това, подходът е често срещан в обществения живот. При всички значими политически дебати в България и чужбина се изваждат внушителни наглед данни, които макар и верни, са откъснати от контекста и не отразяват действителността.

Клаус Мертен дава лесен и обективен начин за мануално оценяване на медийния резонанс, според които може да се оцени ефективността на положеното маркетингово усилие⁷. Всеки от деветте въпроса за оценяване носи определен брой точки. Ако твърдението се отнася с пълна степен за дадената публикация, се присъжда максималното число пунктове. В случаите, когато материалът частично отговаря на въпроса – половината, а при пълно несъвпадение – нула. Общият брой на точките е 15, толкова е и максимумът на ефективността на печатния материал. Определящите въпроси са:

1. **Обоснован ли е подборът на печатната медия?** (1 точка) Например при съобщаването на икономическа новина най-логично би било да се обърнем към специализирани вестници като „Капитал“.

⁷ Мертен, Клаус. Нищо не е, както беше по-рано, Виена, 2005.

2. **Обоснован ли е периодът на публикуване на информация?** (1 точка) Периодът трябва да се характеризира с повишено обществено внимание към темата или готовност за неговото стимулиране.
3. **Публикацията отнася ли се до дадената на медията информация?** (2 точки) При контент анализа трябва да се установи каква част от материала се отнася към темата – целият, абзац, изречение или само бегло споменаване?
4. **Използвана ли е цялата предоставена информация?** (2 точки) Присъстват ли в публикацията всички данни, факти, източници и т.н.?
5. **Публикацията ясно ли представя целевите послания?** (2 точки)
6. **Дадени ли са допълнителни разсъждения в подкрепа на изложената теза?** (2 точки)
7. **Дефинирано ли е мнението на автора на материала?** (2 точки)
8. **Насочена ли е публикацията към определената целева група?** (2 точки)
9. **Посочени ли са допълнителни източници на информация?** (1 точка)

Опитът за критично вглеждане и усилието за същински обективно оценяване определят характеристиките на несвършения, но реалистичен метод на мануално оценяване на данните от медийния мониторинг.

При дигиталния метод на преценка съществуват други особености. Класификацията на печатните материали се извършва по зададените критерии, които не се променят независимо от часовете свършена работа и моментното състояние на машината. Проблемът идва от липсата а истински интелект зад стандартите, четящ между редовете и способен да види отвъд възможните прарописни грешки.

Другата специфика идва от факта, че предварителната настройка за определяне на положително и негативно също идва от човек, който действа според собствената си етика, настроения и нужди.

IV. Дискусия (Обсъждане на резултатите)

4.1. Специализирани агенции за медиен мониторинг в България и Австрия

Анализът на практиките в двете специализирани агенции за медиен мониторинг в България и Австрия дава плодотворна почва за обсъждане на получените резултати. Изследването беше извършено благодарение на любезното съдействие на мениджърите на двете организации – Наталия Владимирова от „Хедлайн“ в София и Силвия Файхтингер от „Обзървър“ във Виена. Двете компании са подбрани, тъй като имат лидерски позиции на собствения си пазар.

С цел да се получи максимално вникване в характерните особености на двете компании първият от въпросите към дамите беше да дадат кратко описание на фирмата, за която работят. В сходните презентации на двете агенции за медиен мониторинг личат основни разлики:

1. Разлика №1 – Опит на пазара на медийния мониторинг:

Наталия Владимирова: „Хедлайн“ е компания с лидерски позиции на в областта на професионалния пресклипинг на българския пазар от повече от 10 години. Тя осигурява интелигентни услуги, съобразени с нуждите на клиента, с неговите интереси, изисквания и стандарти. Предлага различни варианти на медиен мониторинг – ежедневен печатен, събитиен рекламен клипинг, както и услуги за интернет пространството“.

“С цел да подпомогне успеха на ПР инициативите “Хедлайн” предлага проследяване и обработка на информационни материали от печатни издания и онлайн агенции. Ние правим мониторинг на медийни кампании и на тенденциите в сферата ви на дейност, за да можем заедно да оценим правдиво вашето позициониране в публичното пространство. Компанията предлага мониторинг в реално време и имейл алърти за онези клиенти, които имат нужда от точни и навременни новини за своята компания, клиенти, конкуренти и бизнес сфера.“⁸

Силвия Файхтингер представя своята компания по следния начин: „Обзървър“ е компания, която осигурява качествен медиен мониторинг от почти всички австрийски вестници и списания на

⁸ Интернет адрес на „Хедлайн“ – <http://www.headline.bg/index.php?&lang=bg>

своите клиенти от повече от 113 години. Въпреки дългите традиции на агенцията, основана през 1896 г., ние инвестираме в иновативни технологии с цел постигането на максимално качество на услугата. Нашите клиенти са уважавани интернационални корпорации, организации с нестопанска цел, както и държавни служби⁹.

Горните изказвания акцентират върху датата на остноваване на предприятията. Докато към настоящия момент „Хедлайн“ има около 10 години опит, зад „Обзървър“ стоят повече от десет пъти повече. В същия период, в който в Следосвобожденска България се изграждат жизненоважни държавни учреждения и институции, в Австрия вече се разгръща модерна пазарна среда, където отделните компании се борят за увеличаване на броя на своите клиенти, акумулират полезни практики и технологии.

2. Разлика №2 – Брой на вестниците и списанията, включени в мониторинг услугата:

На въпроса колко са средствата за масова информация съдържа стандартният договорен пакет за клиентите, мениджърите отговарят по следния начин:

Наталия Владимирова: „Договорният пакет е съобразен с нуждите на конкретния клиент и поради тази причина винаги е уникален. Броят на печатните медии, които включва варира според необходимостта. В момента следим 15 ежедневници с национален обхват („24 часа“, „Труд“, „Стандарт“, „Пари“, „Сега“, „Дневник“, „Класа“, „Новинар“, „Телеграф“, „Монитор“, „Експрес“, „Дума“, „Земя“, „Атака“, „Ноцен труд“), 9 седмичници („168 часа“, „Банкер“, „Капитал“, „Кеш“, „Политика“, „Тема“, „Мениджър“, „Sofia Echo“, „Business Week“), 8 специализирани издания за интернет технологии („IT Forum“, „Info Week“, „Computer World“, „Computer“, „PC Magazine“, „PC World“, „Personal Computer World“, „PC Weekly“), както и 10 списания за автомобилната индустрия и 50 новинарски агенции. Допълнително работим с подизпълнители, четящи регионалните медии.“

Силвия Файхтингер: „Обзървър“ анализира близо 2,000 печатни медии, 1,000 интернет сайта, както и 2,000 блога. Клиентите са свободни да изберат необходимите средства за масова информация по специален каталог“.

⁹ Интернет адрес на „Обзървър“ – <http://www.observer.at/index.htm>

Фрапиращата разлика в броя на изданията, включени в мониторинг услугата идва преди всичко от несъответствието в мащаба на „Хедлайн“ и „Обзървър“. Допълнителен фактор, който оказва влияние, е огромната наситеност на пресата в Австрия. Причина за афинитета към писменото слово е липсата на диверсификация в електронните медии до преди няколко години. До началото на 20 век в страната доминират държавните средства за масово осведомяване – в сферата на радиото съществува една единствена радиостанция, която има законово осигурен монопол върху честотите. Това дава обяснение навика на гражданите на Австрия да се научават новостите чрез печата и обуславя наличието на множество регионални издания, които се ползват с впечатляваща лоялност от страна на своите купувачи и читатели.

3. Разлика №3 – Клиентска база:

По принцип имената на клиентите на „Хедлайн“ и „Обзървър“ са конфиденциални и сътрудниците са обвързани от моралното задължение и своите договори да не ги коментират. Въпреки това, от изказвания „off the record“ става ясно, че българската агенция има около 40 клиенти. От тях приблизително половината са чуждестранни корпорации, които обмислят или вече са направили инвестиция в страната.

Фактът, че готовата продукция се изпраща зад граница обуславя някои специфики на работата на специалистите от „Хедлайн“. При анализите те трябва да умеят да създават цялостна картина за икономическата и обществената среда в България. Да представят значимите фигури от управлението и бизнеса и да обясняват контекста на публикациите. Задължително качество е да владеят отлично английски език.

Някои от основните теми, които се следят са в областта на: телекомуникациите, информационните технологии, недвижимото имущество, хранително-вкусовата промишленост, цигарения пазар, фармацевтията, отбраната и сигурността, транспорта, логистиката, маркетинга, борсовото и банковото дело, политиката, администрацията, законодателството и законова уредба. Всеки от горните сектори използва характерна терминология и поради тази причина при превод са необходими наистина пространни познания в областта на чуждите езици.

Българската агенция има и едно предимство пред западните си конкуренти в работата с чуждестранни агенти. Поради географското разположение на страната съществува часова разлика, която позволява допълнително време за обработка на материалите (съответно и за повишаването на качеството на услугата).

За разлика от „Хедлайн“ по-големият капацитет на „Обзървър“ позволява поемането на повече клиенти – около 500. Агенцията дори поема държавни поръчки и привлича същински бизнес гиганти от различни сфери. Основните предимства на австрийската фирма за медиен мониторинг са, че благодарение на дългогодишното си присъствие на пазара е позната в своите среди и е първият избор, което я прави центърът на конкуренцията от монополистичен тип.

Сериозно преимущество на „Обзървър“ са и многобройните клиенти, някои от които работят в един и същи сектор. Например при наличието на две фирми от да кажем строителния бизнес информацията се търси и обработва веднъж, а се изпраща два пъти. Това позволява сериозно увеличаване на печалбата и снижавани на разходите и цените. По такъв начин се привличат нови желаещи за услугата и кръгът се затваря.

4. Разлика №4 – Практики на работа

Най-значителната разлика между двете агенции за медиен мониторинг се забелязва именно в практиките на труд. Работният ден в „Хедлайн“ започва с четене на доставените национални ежедневници в търсене на ключови думи и словосъчетания (фирмени наименования, названия на продукти и услуги, специфични термини), както и новини от определени сектори. След като завърши първият процес, започва сканирането на отритите публикации.

Съществуват специфични техники на четене, които подпомагат сътрудниците в откриването на важните публикации. При разтварянето на вестника винаги се започва от дясната страна от централните заглавия и снимки към по-маргиналните. Не всички журналистически материали се четат напълно и подробно с цел спестяване на време и енергия. Предпочита се използването на метода „скиминг“.

Скимингът е техника за скоростно четене, която включва визуално търсене на главните термини в изреченията и параграфите за

добиване на обща представа за смисъла. Това е естествено умение, което не може да бъде развито с практиката, и се среща при възрастни хора над 16 години. Специалистите достигат до скорост до 700 думи в минута, за сравнение – нормалното всекидневно четене за дълбоко разбиране се извършва с около 200 – 230 думи в мин.

Следва процеса на събиране на информацията започва анализирането ѝ в контекста на минали събития и очаквания за бъдещето. На този етап доброто познаване на бранша и самите клиенти оказва силно влияние. Идва ред на превеждането, редактирането и подреждането на материалите, като финалът се достига с тяхното качване на уеб сайта и/или изпращането им до електронните пощи на получателите. Целият процес се повтаря в следобедните часове за седмичните, месечните и специализираните издания и така до края на деня.

Обичайният работен ден в „Обзървър“ протича доста по-различно. Призори наетити сътрудници на агенцията (в преобладаващата част – студенти от близките университети) пристигат в офиса с току-що издадените вестници, чиито ръб режат на специализирани машини. След това поставят разделените страници в гигантски скенер, в които предварително са зададени ключовите думи и понятия. Няколко часа по-късно се появяват анализаторите на постоянна работа. Те преглеждат събраната информация, обработват я и я предоставят на мениджърите за редакция и изпращане.

Очевидни са разликите в методите на работа – всеки от двата способа се отличава със специфични позитиви и негативи. Модерните технологии в „Обзървър“ увеличават скоростта на работа и намаляват разходите. Капацитетът за поемане на повече клиенти нараства. Използването на компютър механизира процеса и елиминира рискът от човешка грешка. Стандартите за работа винаги се поддържат и крайните продукти не зависят от емоционалното и физическо състояние на сътрудниците.

От друга страна скенерите пропускат грешно или нестандартно изписани думи. В случаите, когато пропускът е на челна страница или в заглавието на някоя от публикациите, ситуацията се превръща в неприятно изживяване както за поръчителите, така и за изпълнителите.

Друг аргумент срещу механичната селекция на информацията е липсата на човешки разум в състояние да степенува новини-

те по значимост. Към момента хората са единствените същества на планетата, които са способни да четат между редовете, да долавят хумор или сарказъм, да забелязват лога в снимка. За машината се оказва проблематично и оценяването на публикацията като положителна или отрицателна.

Цялостните резултати от изследването на българската и австрийската мониторинг агенция показват, че за продуцирането на сходен материал могат да бъдат използвани два корено различни практики. „Хедлайн“ се фокусира върху привличането на чуждестранни клиенти, на които предлага услуга, създадена от човешка ръка (с всички преимущества и недостатъци), както и върху чисто човешките ценности. В същото време „Обзървър“ завладява монополни позиции чрез използването на модерни технологии и бързо производство на готов продукт.

Всяка от компаниите е подбрала пазарен подход в зависимост от средата на търгуване. Австрийската компания избира високоскоростен метод с недотам изпиан резултат поради силната концентрация на пресата и широката медийна консумация в страната. В България този ход би бил неуспешен и поради тази причина се използва алтернативния вариант на мануално подготвен качествен продукт, предназначен предимно за чуждестранни компании.

V. Заключение

Настоящото изследване е опит за представяне на данните за историческото възникване на услугата медиен мониторинг, съвременните практики и технологии, както и тенденциите за нейното бъдещо развитие. Основната цел е сравнението на начините за извършване на дейността в България и Австрия, за да се изведат разликите в технологиите – техните специфичните предимства и недостатъци. За постигането на този стремеж са използвани знанията, натрупани във Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет, научните материали събрани по време на престоя на автора по академични програми в Германия и Австрия, и наблюдения върху практиките в две специализирани организации.

В процеса на писане са коментирани начините, по които отразяването на събития в печата създава нова опосредствана реалност и влияе на действителността. Изследванията на медийния

резонанс водят до изводите, че той притежава най-значителна сила при обективно и достоверно представяне на новините. В противен случай той става дисфункционален.

Процесът на оценка на публицистичен материал е представен в същността си на комплексен процес, който може да бъде извършен от човек или компютър. Класифицирането на новините на позитивни и негативни от индивид става според неговите ценности и нагласи, както и според моментното му психическо и физическо състояние. Въпреки своята необективност, мнението на представител на Homo Sapiens е ценно, тъй като отразява човешкия мироглед. От своя страна оценката на машината е по-евтина и не зависи от моментни обстоятелства, но на този етап единствено човешкия разум е способен да разбира хумористични или саркастични изказвания и да чете посланията между редовете.

Акцентът е поставен върху изследването на развиващите се практики за медиен мониторинг в България и Австрия. Сравнителният анализ на наблюдението на средствата за масова информация се извършва на базата на кратки интервюта със специалисти от две професионални агенции („Хедлайн“ и „Обзървър“).

Българското предприятие – „Хедлайн“, се различава значително по методика на работа от австрийското – „Обзървър“. В родната компания за откриването и обработването на информацията се използва човешки труд, което способства осигуряването на информация. Основни клиенти на фирмата са чуждестранни инвеститори, държащи на висококачествения превод на английски език. Допълнителен фактор е, че България има преимущество поради часовата разлика със западните страни от Европейския съюз, и това позволява повишаването на качеството на крайния продукт. Тези факти задават рамките на трудовия процес и водят до специализиране на предприятието в създаване на лингвистично издържани отчети.

От своя страна виенската агенция „Обзървър“ има почти монополно положение на местния пазар и многобройни клиенти, които трябва да обслужи скоростно. Поради тази причина тамошните специалисти използват машинен способ на сканиране и селектиране на ключови думи. За съжаление този метод е несъвършен и води до пропускане на нестандартно изписани наименования и пропуски на маркови лога, както и снимки на личности. Характеристиките на работата изключват предлагането на рекламен

мониторинг, но позволяват задоволяването на необходимостта от данни за общественото мнение на голям брой организации.

Изводите от изследването могат да се обобщят в твърдението, че съществуват изключително разнообразни видове и форми на медиен мониторинг в интернационален план. Всяка организация селектира наблюдението на пресата и интернет пространството според собствените си потребности, породени от различия в законовите уредби, сектора на работа, размер на предприятието и т.н. Функциите на следенето и обработването на публикациите достигат впечатляващ брой. Най-значителните от тях са:

- да създава обща представа за общественото мнение относно организацията,
- да следи промените в индустрията и сектора,
- да помага при разработването на стратегически концепции и взимането на адекватни решения за бъдещето,
- да служи като коректив на дейността на специалистите по маркетингови комуникации (лобизъм, ПР и реклама),
- да бъде ранна система за предупреждение за възникването на кризисна ситуация,
- да осигурава публикации за увеличаване на престижа,
- да привлича нови рекламодатели.

Целта на настоящото изследване беше да се направи сравнителен анализ на практиките в България и Австрия. Тя е постигната чрез изпълняването на задачите (с изключение на последната), формулирани още в увода:

- да бъде изяснена същността на дейността медиен мониторинг, нейните разновидности, функции и историческо минало,
- да бъдат установени разликите в практиките в България и Австрия в сферата на различните пазари, клиенти, конкуренти, преса и традиции в професията,
- да се сравнят похватите за наблюдение на медиите на родния пазар на три нива – специализираните агенции, отдели в държавните институции и частните предприятия,

- да се даде отговор за предимствата и недостатъците в процеса на анализ и оценяване на новини от човек и машина,
- да се инициира търсенето на оптималния вариант за извличане и обработване на информация.

Последната задача се оказва непосилна, тъй като характеристиките на всяка отделна организация определят най-подходящите решения за нея. Въпреки богатството от практики и употреби, целта на медийния мониторинг е една – да ориентира и помага.

Изследването е реализирано на базата на значителен обем информация – в теоретичен и практически план, събиран от източници в България, Германия и Австрия. Създаването му беше предизвикателство и удоволствие и резултатите систематизират познания от няколко страни от Европейския съюз. Следващата стъпка ще бъде инициативата за изследване на медийния мониторинг да прескочи границите на общността и ще се развие в интернационален мащаб.

VI. Благодарности

На това място ще си позволя да изкажа кратка благодарност към всички, които помогнаха в процеса на съставяне на изследването. Преди всичко на преподавателите и колегите от Факултета по журналистика и масова комуникация към СУ, изиграли решаваща роля за формирането ми като комуникатор, професионалист и човек.

Специални благодарности и към чуждестранните лектори, осигурили ми безпрепятствения достъп до библиотеките и научната литература за анализа – проф. Гюнтер Бентеле (Лайпгигски университет), проф. Томас Бауер и проф. Роланд Буркарт (Виенски университет). Българските и австрийските специалисти по медиен мониторинг, които допринесоха с интервюта и know-how също заслужават споменаване: Наталия Владимирова от „Хедлайн“, Силвия Файхтингер от „Обзървър“.

На края, но със сигурност не на последно място, благодаря на научния колектив на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, на Народна библиотека „Петко Р. Славейков“ и на Асоциацията на университетските библиотеки за шанса да споделя резултатите от своето изследване с други учени в моята сфера.

Използвана литература

1. Цитирана литература:

1. **Авербек**, Стефани. Лекции, Лайпцигски университет, 2007.
2. **Бентеле**, Гюнтер. Стойност на марката. Определяне на нейната ценност, Вийзбаден, 2003. 78 с.
3. **Войт**, Сузана. Лекции, Лайпцигски университет, 2007.
4. **Държавен вестник**. Закон за авторското право и сродните му права, София, бр. 59, 2007.
5. **Мертен**, Клаус. Анализ на медийния резонанс, Виена, 2008.
6. **Нортщренг**, Каарли. Интернационален медиен мониторинг, Ню Хептън, 2005. 15 с.
7. **Спасов**, Орлин. Лекции, ФЖМК на СУ, София, 2008.
8. **Фукс**, Вилхелм. Според всички правила на изкуството, Щутгарт, 1968. 89 с.

2. Други източници:

1. **Бондигов**, Венцеслав. Лекции, ФЖМК на СУ, София, 2008.
2. **Вацлавик**, Паул. Човешката комуникация. Форми, шумове и парадокси, Берн/Щутгарт/, Виена, 1971.
3. **Златева**, Минка. Лекции, ФЖМК на СУ, София, 2007.
4. **Кафганджиев**, Христо. Хармония в рекламната комуникация. По-презаредена, София, 2006.
5. **Мавродиева**, Иванка. Академично писане. Изграждане на успешни писмени и устни умения в процеса на академичната комуникация, София, 2004.
6. **Мендрас**, Анри. Елементи на социологията, София, 2002.
7. **Мертен**, Клаус. Контент анализ. Въведение в теорията, методите и практиката, Източногерманско издателство, 2000.
8. **Мертен**, Клаус. Нищо не е, както беше по-рано, Виена, 2005.
9. **Луман**, Никлас. Социологическото просвещение, Берн, 1970.
10. **Петев**, Тодор. Теории за масовата комуникация, София, 2004.
11. **Райков**, Здравко. ПР, Технологията на успеха, София, 2003.
12. **Райков**, Здравко. Корпоративен гражданин. Печелившият бизнес, София, 2004.

Габровското литературно списание „Луна” – кратко явление, но значим културен факт в българската периодика

Нина Иванова

РБ „Априлов – Палаузов” – Габрово

Резюме: Кратък преглед на съдържанието на литературното списание „Луна” и очертаване на мястото му в българската периодика. Представяне на оригинални и преводни творби под знака на символистичната естетика, публикувани в списанието.

Abstract: *The paper makes review of the content of the literary magazine “Luna” and marks its place in the Bulgarian periodical history. It represents original and translated symbolic poetical and prosaic works, published in the magazine.*

След Освобождението в град Габрово започва бурно икономическо и културно развитие. Априловото школо вече има своите първи випускници завършили образованието си на българска земя. Естествено е да се развие и издателската дейност, макар и плаха и с ограничени размери. Заслужава да се споменат заглавията на някои от първите вестници, излизали в Габрово – „Росица”, „Борба”, изданието на библиотеката – вестник „Известия...”, „Родолюбец”, „Възход” и др. Интересно е да се знае, че първият вестник на нова, свободна България – „Марица” е създаден по идея на първия министър-председател на България Тодор Бурмов, който е родом от Габрово.

Въпреки че икономиката в Габрово е в разцвет и превръща града в „Българския Манчестър”, едно от първите списания – „Луна”, което се появява през 1919 г., не е с индустриална тематика, а с поетична. Първият брой излиза през месец март, а вторият е с датировка април-май и двойно превишава като обем своя предшественик. Негов основател и редактор е Николай Марангозов, който по това време е само на 19 години. Той е родом от Плачковци и е завършил Априловската гимназия. Вероятно връзката му с мястото го е провокирала и вдъхновила за издаването на списанието. Сътрудници са млади литературни творци, търсещи утвърждаването си като поети и писатели. Първи брой на списанието се съхранява в Регионалната библиотека „Априлов-Палаузов”

в Габрово и е представен в Дигиталната библиотека „Габровски периодичен печат“.

Подобно на много свои събратя от този период „Луна“ не успява да се наложи. Съдбата на списанието сякаш е предначертана от редакционната бележка в края на първи брой: „Облачни двери разтварят възхода на „Луна“ и бледна е нашата надежда за лазурни простори, стара съдба на всяко светило...“

Изборът на заглавието не е случаен и подсказва за идейно-тематичната насоченост на списанието – то е пропито с духа на символизма. Това литературно направление си служи с един набор от символи, сред които са вечната женственост, луната, свещените води, поетът – пророк и др.

Символизмът е модерно литературно направление, при което поетите разказват за душата като за сложна вселена. Субективният мир, който рисуват чрез словото, покорява с изтънчената си сложност. До появата на символизма художественото внимание е насочено навън – към реалния свят и неговата социална конфликтност. Символизмът се съсредоточава изцяло върху азовия живот, стреми се да извае посланията на безплътната душа чрез нов тип образност.

Усамотението, духовните терзания, поривът към красота и съвършенство, дълбоката мирова скръб, любовта, пораждаща непосилни страдания; природата, навяваща чувства на преклонение и безсилие със своето могъщество – това са характерните тематични кръгове на публикуваните в изданието произведения. По неговите страници няма да срещнем отразени остри социални проблеми, не рефлектират обществено-политически събития. Любовта и природата са основен обект на изображението.

Иначе намерението на младите автори в списанието, което личи добре от редакционната бележка в края на първия брой, е да се печатат оригинални и преводни лирически стихове, художествена проза, драматически етюди, статии върху изкуството, театрални и други критики, бележки и хроники. Естетическото им кредо е за чисто изкуство и индивидуализъм. Те „витаят“ в облаците на безбрежни небеса, където е „царството на бледни царкини и лунни лъчи“. Но липсата на материални средства, допринася за бързото прекратяване на това издание – след втория брой то преустановява съществуването си.

По страниците на „Луна“ са си дали среща млади автори с млади художници, чиито рисунки са издържани напълно в тоналността на изданието. Поместени са винетки от М. Никифоров, Ст. Ковачев, Г. Рубев, Цв. Василев, А. Михайлов. Оформлението на заглавната страница и портретите на Зинаида Гипсиус и Валери Брюсов са от Карасимеонов.

Предпочитаният жанр в списанието е поезията. Публикувани са 25 стихотворения от наши автори, четири стихотворения в проза, три са в превод от руски поети. Всички те са издържани в стила на символизма, модернизма, декадентството, с което определят и цялостния облик на изданието.

С най-голямо участие в „Луна“ е редакторът – Николай Марангозов. Освен с оригиналните си творби „Елегия“, „Последната нощ на Клеопатра“, „Песни“ и „Есенно интермецо“ (последните две, подписани с псевдоним Валерий Есен), той се представя и с рубриката „Художествена хроника“. Стихът му е образен, плавен, със стегната композиция в схемата на символистичната поетика.

Поетът Иван Мирчев сътрудничи и в двата броя на списанието. Поместени са стихотворенията му „Отрицател“, „Меч“ и есето „Сребърен дъжд“. Те са подчертано символистични – с характерната абстрактност, образност и меланхолия.

Активен сътрудник на списанието е Петър Кишмеров. „Странникът“ е негово стихотворение, подписано с псевдоним Петър Русян. Фини творби на символизма са стихотворенията: „Прелюдия на скръбта“, „Сказка“, „Когато вишните цъфтяха“, „Интермецо“ и „Утро“.

Свои стихове публикува и поетът, лирик и драматург Димо Димитров. Стихотворението му „Брези“ е поместено с псевдонима Ванимил Димитров, а „Черна песен“ е подписано с истинското му име.

В „Луна“ помества свои стихове и младият поет Борис Марзоханов. Той присъства със стихотворенията си „Морски князе“, „Нощта пристъпва“, „Над моя дом, дете, веч слънцето залязва“.

В „Луна“ не липсват и модерните по това време стихове в проза. Те са представени от Христо Миндов: „Жълти хризантеми“, „Писма до Мариана“.

Изборът на преводната поезия е в унисон с естетическите предпочитания на редакторите. В „Луна” са публикувани стихотворенията на Валери Брюсов „*Армагедон*” в превод на Иван Христов и на Зинаида Гипиус „*Ти*”, преведено от Николай Марангозов. Поместена е и елегията на по-малко известния руски символист Иван Грустничкий „*В градината на Фениксите*” в превод на Иван Мирчев.

Във втория брой на списание „Луна”, в рубриката „Художествена хроника” Николай Марангозов представя с кратки рецензии две музикални събития в Габрово: гостуването на оперната певица Елена Орукин от Берлинската Кралска консерватория и на виолониста Георги Актарджиев. Той високо оценява тяхното изпълнителско майсторство и остро порицава безразличието и апатията на културната общественост в града.

В същата рубрика с положителен отзив Марангозов представя новото списание за театър, музика и литература „Сцена”, редактирано от Ст. Узунов и Л. Вълчанов.

Интересна е и статията етюд „*Шопен*”, която също може да се причисли към жанра „Художествена критика”. Неин автор е Ст. Пшибишевски и е преведена от Р. Радославов.

Списание „Луна” не може да остави трайна дияра в българската периодика със своите два броя, но то е интересно свидетелство за началото на творческия път на поети и писатели като Николай Марангозов, Христо Миндов, Иван Мирчев и др. Със своето съдържание то обогатява жанровата стилистика на българския литературен печат и показва художествените вкусове и естетически метаморфози на литературата в първите години на ХХ век. То се вписва в модерната тенденция, характерна за националната литература през този период. Затова въпреки че е кратко явление в българската периодика, сп. „Луна” се очертава като значим културен факт.

Литература

1. **Михова**, Венета. Луна : [Месечно списание за художествена литература и критика. Ред. Николай Марангозов. – Габрово] / Венета Михова. // *Периодика и литература* : Литературни списания и вестници. Смесени списания. Хумористични издания (1918–1920). – Т. V. – София, 1999, с. 181–184.

2. **Танев**, Ганчо. Календар Габрово / Ганчо Танев. // *100 вести* (Габрово), XVIII, N 70,28 март 2009, с. 7.
3. **Луна**. // *Иванчев, Димитър. Български периодичен печат. 1844–1944* : Анотиран библиографски указател : Т. I. А-М, 1962, с. 451
4. **Иванова**, Нина и др. Списание „Луна” – светило в габровската периодика / Нина Иванова, Тотка Полякова. // *Черно и бяло*, 2014, N 86, с. 16
5. **Луна** : Месечно списание за художествена литература и критика. // *Габровски периодичен печат. 1872–2014* : Справочно-библиографско издание / Състав. Нина Иванова, Соня Стоянова; Ред. Савина Цонева. – Габрово, 2014, с. 37

Първи брой на списание „Луна”

Народно военно-политическо училище „Йосиф В. Сталин“ – един интересен момент в развитието на военното образование във В. Търново

Николай Колев, докторант
РБ „П. Р. Славейков“ – Велико Търново

Резюме: Изследването проследява създаването и развитието на Народното военно-политическо училище „Йосиф В. Сталин“, съществувало в периода 1949-1953 г., в контекста на историята на България през епохата на т.нар. „Социализъм“ (1944–1989 г.). Във военното училище, което е обект на настоящата публикация, се обучават военни кадри за нуждите на политическия апарат в българската армия. Възпитаниците на разглежданата военно-политическа школа са били подготвяни за помощник-командири по политическата част, което представлява длъжност в армията на Народна република България, която е възпитавала войниците според марксистко-ленинската идеология, и която е прокарвала основната партийна линия в тоталитарната държава.

Abstract: *The study traces the foundation and development of the National military-political school “Joseph Stalin” that existed in the period between 1949-1953 in the historical context of Bulgaria in the era of the so-called “Socialism” (1944-1989). The military school, which is the subject of the present publication, provided educational training of military staff for the needs of the political apparatus in the Bulgarian army. The graduates of the researched military-political school were prepared for deputy-commanders for political affairs, which was a position in the army of the Republic of Bulgaria, which educated soldiers in accordance with the Marxist-Leninist ideology and which was responsible for the establishment of the main party line in the totalitarian state.*

Ключови думи: политически апарат, армия, военно-политическо училище, архиви, военно-политическа академия, народно военно-политическо училище, школа за запасни офицери, БКП, ТКЗС, социализъм, идеология.

Keywords: *political apparatus, army, military-political school, archives, military-political academy, national military-political school, a school for reserve officers, BCP, agricultural collective cooperatives, socialism, ideology.*

Съвременните условия, в които живеем, ни предлагат богата гама от проблеми и предизвикателства, които трябва да решим. Това важи в пълна степен и за нашата сензитивност, която често се сблъсква, както с нови, така и с някои позабравени емоции, сред които, толкова разискваната напоследък “носталгия” по т.нар. „социализъм”.

В този смисъл темата, която е обект на Вашето внимание, се занимава с материя, която днес е малко позабравена, или е в сферата на интересите на по-старите генерации от българските мъже.

Става въпрос за политическия апарат в Българската армия, чийто служещи през годините са придобили популярност като политически офицери, наричани за кратко ЗКПЧ (заместник командири по политическата част).

Обобщено казано, в структурен план, настоящото изследване накратко ще обърне внимание на възникването и функциите на посочения апарат (през периода 1944–1956 г.), като във втората си част ще се спре по-подробно на дейността на учебните заведения, в които са се подготвяли нужните на Държавата политически кадри.

На 9 септември 1944 г. в 6 часа и 25 минути по Радио София е съобщено от звенаря Кимон Георгиев, че в Държавата има вече Нова власт. Новосформираното правителство на Отечествения фронт (ОФ) е оглавно от него, като в състава му влизат представители на Българската работническа партия – БРП(к), БЗНС „Пладне“, Политическия кръг „Звено“, БРСДП, както и двама „независими интелектуалци“.

Новата управа се захваща „здрово“ да реформира „прогннатата“ система на Царството. Приоритетно, голяма част от тези усилия се насочват към силовите структури в Държавата – новосформираната народна милиция и реформирана армия.

Сценарият за елиминация на нелоялните „царски“ офицери, е малко „позабавен и смекчен“, поради „въпиющата“ нужда от нови обучени кадри за Българската армия, която трябва в съюз с Червената и Югославската армии, да бие довчерашия си жилив съюзник Хитлеристка Германия.

В този момент, предхождащ бързо настъпващите дни на върховни усилия, разбира се идва на помощ изпитания модел от Съветската армия – създаването на апарата на помощник-командирите, който не е непознат за част от новите властващи, които са възпитаници на съветски военни училища и академии, както и на участниците в партизанското движение.

Със заповед № 352/22.09.1944 г., издадена от военния министър Дамян Велчев се назначават първите помощник-командири в Българската армия.

Новите командири, първоначално са поставени в „помощ” на първостепенните звена в армията – министъра на войната, главнокомандващия, командващите армии, войски и корпуси. Заповедта регламентира и редът за назначаването на помощник-командирите в съединенията, частите и подразделенията.

Сред новоназначените основно фигурират имената на видни партийни деятели, българи, които до 9 септември са били на съветска военна служба, командири и политкомисари на партизански отряди, политически затворници и концлагеристи.

В разглежданата МЗ № 352 са заложили следните основни задачи за изпълнение от помощник-командирите: „При новите условия да съдействат на командирите на части по провеждане на моралната подготовка с цел: 1. Укрепване и затвърдяване вярата на военнослужещите в командния състав чрез създаване на сърдечни и искрени отношения между началници и подчинени. 2. Създаване на желязна, но съзнателна дисциплина. 3. Строго и точно спазване на установения във войската ред на чинопочитание. 4. Повдигане на моралните качества и бойния дух на чиновете от частта до такава степен, че да може последната да изпълни и най-тежките бойни задачи, които биха ѝ се възложили. 5. Политическо и културно-просветно превъзпитание на военнослужещите от частта в дух на идеите на ОФ”. (1)

Съвременната българска историография, в противовес с наложените хвалебствия на своята марксистическа „посестрима”, дава следната оценка на дейността на помощник-командирите през онези първи военни години: „Една от най-важните им функции е изучаване настроеността на личния състав... Създаването на тези длъжности предизвиква първите искри в отношенията между комунистите и членовете на Военния съюз в ОФ”. (2)

За разлика от широко пропагандираното мъжество и отлични тактико-стратегически качества на помощник-командирите, застъпено в тогавашната преса, както и в по-късно заснети филми и издадени литературни произведения, днес някои, от все още живите ветерани, дават една доста негативна оценка за политически-те офицери. Дори открито ги обвиняват за дадените напразни и непрежалими загуби в жива сила и техника.

Обобщено може да се каже, че възпитаните в единоначалие кадрови офицери не могат лесно да „прегълтнат” наложеното им

ново разделяне на властта в армията. Компромисът, който те правят, е свързан с облекчението, което настъпва след „ликвидирането” на трудно управляемите революционни войнишки комитети, което става именно заради създаването на помощник-командирския институт.

През целия период на участието на България във заключителните две фази на Втората световна война помощник-командирите преминават през сравнително дълъг път на организационно и институционно укрепване на своите функции и дейност. След продължителна игра „на котка и мишка” между ПБ на ЦК на БРП(к) и военният министър Дамян Велчев, помощник-командирите получават най-сетне, през февруари 1945 г., „дългожданите” офицерски униформи с пагони и отличителни знаци „ПК”, както и съответните военни звания.

Към този момент тяхната работа, включва следните 4 основни задачи:

- Партийно-политическо обезпечаване на боевете;
- Борба срещу „вражеската агитация и контрареволуционни действия”;
- Културно-масова работа;
- Физкултурно-спорни занимания.

Обобщаващо може да се каже, че тези направления на работата се запазват и развиват през целия период на съществуването на институцията на политическия офицер, който след края на Войната започва да се нарича Заместник-командир по политическата част (ЗКПЧ).

През Следвоенният период (1945–1948 г.) в командния състав на Българската армия настъпват „колосални” промени. Според доклада на Георги Димитров, изнесен пред V конгрес на БРП(к) от края на 1948 г., за разглеждания период в армията са изпратени 3533 комунисти, които в по-голямата си част те стават ЗКПЧ-та. Характерно за тях е, че са ниско образовани. Този факт кара военното командване да се заеме с тяхното образование. За целта са организирани многобройни вечерни курсове и са организирани съответните педагози. В резултат на тези действия към началото на 50-те години на XX век се взема решение за преминаване към по-специализирано обучение на кадрите, за пълно усвояване на идеите на Маркс, Енгелс, Ленин, Сталин и Димитров.

На тези нови моменти, обаче, ще бъде обърнато внимание по-нататък в настоящата публикация, а в следващите редове ще се разгледат събитията, в които ЗКПЧ се включват активно през разглеждания следвоенен период:

- активно участие в организирането и провеждането на съдебните състави на т.нар. Народен съд;
- усилена пропаганда сред военослужещите и населението, насочена в масирана агитация в полза на представителите на ОФ, по време на провежданите избори, както и в Референдума („За” Монархия или Република);
- борба срещу представителите на българската опозиция и по-специално политическите процеси срещу редица партийни лидери като Г. М. Димитров, Никола Петков и Кръстьо Пастухов;
- участие в големите съдебни процеси срещу военните организации „Неутрален офицер” и „Цар Крум”;
- доброволно участие в бригадирското движение, както и в сезонни акции по подпомагане на селското стопанство.

През разглеждания период настъпват редица институционални промени в Българската армия. В края на 1947 г. „Министерството на войната се преименува в Министерство на народната отбрана (МНО), през 1952 г. българската войска – в Българска народна армия (БНА), учредява се Главно политическо управление на Народната армия (Гл. ПУНА)”. (3)

Всички тези „преустройства” и дейности са част от засиления курс на НРБ към Сталинизъм, един „мразовит” период към разрастване на „култа към личността”, който продължава почти до края на 50-те години на ХХ век.

БКП все повече засилва своя контрол над всички сфери на живота в България, а армията, заедно с милицията и съдебната система, са приоритетни направления, с чиято помощ се налага съветския модел. За целта е нужно да бъдат „изковани” нови и обучени кадри, които ще трасират пътя за налагане на тоталитарната власт. Естествено в армията това са ЗКПЧ-та, за които се планират нови възможности за бързо, срочно и качествено специализирано образование.

До началото на 50-те години на XX век политически командни кадри са се обучавали в Народната школа за запасни офицери (НШЗО – действаща от 1950 г. в гр. Търново), 10 военни училища, както и Военната Академия „Г. С. Раковски”.

Партийното ръководство на държавата многократно посочва и отчита слабостите в марксистко-ленинското обучение на бъдещите ЗКПЧ. Сред фондовете на Държавния военно-исторически архив – В. Търново се съхраняват огромни масиви от документи, сред които фигурира и подробна информация за тези негативни тенденции:

„Подготовката на политическия състав на нашата войска, обаче, е незадоволителна. Не малка част от партийно-политическите работници влязоха във войската след 9 септември 1944 година, без да са преминали каквито и да било курсове, а някои дори, без да са служили и като обикновени войници; други влязоха чрез кратки курсове, които им дадоха съвършено малка подготовка. За първи път тази година (1949 г. – б.а.) ще бъдат пуснати от нашето политическо училище около 240 души млади политически работници, които са добили сравнително по-добра подготовка в течение на една година обучение.

В особено лошо състояние в качествено отношение са заместник командирите по политическата част на полковете. Това са в болшинството си млади другари, без нужната марксистко-ленинска и военна подготовка, а и без голям опит като партийни работници. А тяхната работа е много важна: те са самостоятелни партийни и политически работници, от чиято работа зависи в решаваща степен, какво ще бъде състоянието на бойната и политическата подготовка на полковете, а от там – и на цялата войска.

Заместник командирите по политическата част на полковете работят по указанията на заместник командирите по политическата част на дивизиите, но не се намират под тяхното непрекъснато наблюдение; обратното – те трябва да ръководят ежедневно и ежемесечно заместник командирите по политическата част на ротите, партийните и ДСНМ организации.” (4)

Подобни заключения, но под формата мотиви за проект-постановление на ЦК на БКП, продължават на следващите 25 листа от посочената архивна единица.

Резултат от направените сериозни критики е откриването през есента на 1949 г. в София (до Централния затвор) на специализирано Народно военно-политическо училище „Йосиф В. Сталин“ (НВПУ), което обучава курсанти до есента на 1952 г., когато е преместено в Търново. НВПУ функционира до края на 1953 г., когато е разформировано.

Идеята за специализирано военно-политическо обучение е доразвита и надградена като на 1 февруари 1951 г., благодарение на генерал-лейтенант Боян Българанов (бивш началник на Гл. ПУНА), е открита „Военно-политическа академия с двегодишен срок на обучение, на базата на НВПУ „Йосиф Сталин“, което остава да съществува в подчинение на академията, след като е преместено в Търново“. (5)

ВПА развива своята дейност до есента на 1955 г., когато е разформирована, заради съкращенията в БНА, според Женевските споразумения, от лятото на с.г., след което нейните функции са поети от Военна Академия „Г. С. Раковски“.

В резултат на Женевските споразумения в БНА са съкратени 18 000 военнослужещи (6), като в това число влизат и множество ЗКПЧ. Поради характера на тяхната компетенция, те не са оставени на „произвола на съдбата“, а са назначени на ръководни постове в цивилния живот, като председатели на ТКЗС и директори на различни научни звена и учебни заведения.

В следствие на посочените мерки на проведените през лятото на 1954 г. партийни конференции в БНА, от най-висока командна трибуна се подчертава със задоволство, че нуждата от строеви командири е изпълнена на 90 %, а от ЗКПЧ на почти 100 %.

Изследването на Народното военно-политическо училище „Йосиф В. Сталин“ и Военно-политическата академия е свързано предимно с проучването на огромния документален фонд, съхраняван в българските архиви.

От Държавния военно-исторически архив – В. Търново са използвани основно фондовете: № 1517 (ВА „Г. С. Раковски“); № 1 (Кабинет на Министъра на народната отбрана), № 3 (Гл. ПУНА), № 1520 (НШЗО) и № 29 (ВУЗ).

Както и Централния държавен архив – София, където се съхранява „Централният партиен архив“ – Фонд 1Б. Сред съхранява-

ните тук архивни единици са използвани Описите: № 6, 8, 22, 23, 24 и 64.

Друг аспект от работата по темата засяга използването на наличната историография, като особен интерес представляват спомените на Рангел Златков (завършил първия випуск на НВПУ през 1950 г.), които са публикувани в няколко книги (7), както и интервюто, проведено по етноложкия метод „на терен” с подполковник Цветко Кръстев (възпитаник на последния випуск на училището от 1953 г.).

Професорът по нова и съвременна българска история Любомир Огнянов ни дава следната информация по темата „За разширяване на партийно-политическата дейност в армията от средата на 1948 г. се възприема линия на рязко увеличаване на броя на политическите офицери в нея. В началото на 1949 г. те са 891 души, а през 1950 г. над 2 000 души, половината от които са бивши работници в областните, околийските, градските и районните комитети на БКП или секретари на първични партийни организации. За тяхната подготовка през 1950 г. е открито Народното военно-политическо училище „Йосиф В. Сталин”, а през 1951 г. – и Военно-политическа академия.” (8)

Връщайки се към документалната база на изследването, трябва да се отбележи, че НВПУ „Йосиф В. Сталин” е открито със „Заповед № 1 (по формирането на Народното военно политическо училище)”, издадена от неговия началник – полковник Иван Ненов през юли 1949 г.

Съдържанието на документа е следното: „ОБЯВЯВАМ: Съгласно поверителни заповеди № 34 и 35 от 28. VI 1949 год. на Президиума на НРБ и лично-поверителна заповед № 459 от 13. юли т. г. на Министъра на Народната отбрана, в казармите на бившата Артилерийска школа гр. София се открива от 1 юни 1949 година „НАРОДНО ВОЕННО ПОЛИТИЧЕСКО УЧИЛИЩЕ”, според таблица-щат под. № 559, с личен състав както следва:

Началник на училището – Полковник Иван Борисов Ненов (командир на дивизия)

Зам. началник по полит. част – Подполковник Асен Василев Станоев (командир на полк)”. (9)

Заповедта е отпечатана в 5 екземпляра и е разпратена до началниците на: Полит. управление на войската; снабдителното отделение; учебно отделение; строево-организационното отделение.

Както бе посочено по-горе, НВПУ „Йосиф В. Сталин” е преместено през 1952 г. в гр. Търново (дн. Велико Търново), защото сградата му в София се предоставя за нуждите на новооткритата Военно-политическа академия.

В унисон с епохата този акт е обявен съвсем лаконично със Заповед №1 на Началника на ВПА, издадена на 30.04.1952 г., според която „Народно военно политическо училище „Й. Сталин” се отдели от Академията и се присъедини към ШЗО Търново...” (10). Това решение е фиксирано и в следния документ: „Донасям, че от 1.04.1952 г. НВПУ „Й. В. Сталин” се отдели от ВПА, от която дата за него има утвърден отделен щат.” (11)

Продължителността на курса на обучение е определен на 1 година със заповед на Министъра на народната отбрана ген. полковник Петър Панчевски със Заповед № Гл. ПУНА-356, от 15.11.1952 г. (12)

Според Приписката за промените в личния състав на военното училище е определен следния състав на неговото ръководство:

„СПИСЪК

на членовете на НВПУ „Й. СТАЛИН” – Търново

Полк. Колев Стефан Марков – Началник на училището (длъжност по щат К-р дивиз.)

Майор Сариев Никола Георгиев – Зам. Н-к по стр. част (длъжност по щат К-р бриг.)

Капитан Мерджанов Тодор Иванов ЗКПЧ (длъжност по щат К-р бриг.)”. (13)

Останалите членове на Ръководство на Народното военно-политическо училище „Йосиф В. Сталин” са:

Началник щаб – капитан Петров

ЗКПЧ на училището – полковник Игнев (изпълняващ подобна длъжност в НШЗО „Христо Ботев”)

Командир на батальона – майор Станимиров

Командир на рота курсанти – старши лейтенант Цонко Христов

НВПУ се помещавало в корпус „К-4” на Народната школа за запасни офицери (днес – 4 сграда на „Старото военно училище”).

Бъдещите заместник командири формират 4 роти според Заповед № 1 на Началника на НВПУ, от 22.11.1952 г.:

„Съгласно МЗ № 315/1952 год. Към Народно военно-политическо училище се свиква едногодишен курс за политически офицери излъчени от състава на офицерите, старшините, сержантите – свръхсрочнослужещи и срочнослужещи и редници от частите на Народната армия с включването списъците на училището, както следва (включва: чин, име, презиме фамилия; от кое поделение идва; на коя дата е пристигнал – бел.м.):

- КУРСОВ БАТАЛЪОН – 24 души;
- КУРСОВ ВЗВОД – 23 души;
- КУРСОВ ВЗВОД – 24 души;
- КУРСОВ ВЗВОД – 25 души;
- II. КУРСИСТКА РОТА – 24 души;
- II. курсов взвод – 24 души;
- III. КУРСОВ ВЗВОД – 23 души;
- IV. КУРСОВ ВЗВОД – 25 души.” (14)

Заповедта за организацията на тези 192 души (като 10 от тях са от гръцки произход) е подписана от И.Д. (изпълняващ длъжността към този момент) Началник на НВПУ „Й. СТАЛИН” майор Сариев и от адютанта на училището лейтенант Кацаров.

Учебен процес в училището е своеобразен продължител на учебната програма, разработена и заложена още в края на 1949 г. и развита през годините. Върху неговата основа се провежда обучението и във ВПА и политическия профил на Народно военно пехотно училище „Васил Левски” – гр. София. (15)

Обобщено те са:

- Тактика;
- Строева подготовка;
- Военно обучение, въоръжение;
- Военна история;
- История на БКП/ КПСС;
- Изнасяне на полит. информация;
- Култ. масова работа.

След едногодишна работа Народно военно-политическо училище „Йосиф В. Сталин” е разформирано. За разлика от закриването на Военно-политическата академия, за което са намерени документи, датирани от края на 1955 г. (16), в които се говори за

това, че закриването му е в унисон с Женевските споразумения за военни съкращения, за затварянето на НВПУ към днешна дата все още не са открити съответните архивни единици. Тази слабост ще бъде изправена след по-подробния анализ на документите от Фонд № 1520 (НШЗО).

В заключение ще се проследят накратко промените, които настъпват в България, и в частност в политическия апарат на Българската армия, през знаковата „априлска” година.

1956 година донася сериозни сътресения в социалистическия лагер. Те са свързани с критиката и отричането на „култа към личността”, което става по време на проведения през февруари XX конгрес на КПСС и неговото естествено продължение в България – Априлския пленум.

През периода от април до септември 1956 г. в частите на армиите, както и във военните училища се провеждат многобройни партийни конференции, на които се обсъжда доклада на Тодор Живков, посветен на решенията на XX конгрес на КПСС, и се поставят множество въпроси относно същността, значението и тълкуването на „култа към личността”.

Първоначалното напрежение, обаче, постепенно спада. Тодор Живков се затвърждава като нов партийен лидер (на 4 март 1954 г. е избран за първи секретар на ЦК на БКП). Той успява да се справи с един отявлен свой критик – генерал-лейтенант Йонко Панов (началник на Гл. ПУНА), за когото „нов политически курс на БКП не може да се реализира със старите кадри, довчерашни крепители на култа.” (История на българите. Военна история 2007, 620). Генералът, за когото фигурата на Тодор Живков е най-неподходяща за партийен лидер, е строго разкритикуван на Юлското съвещание от с.г. и освободен от армията, заедно със своите „сподвижници” – генералите Янчо Костов и Борис Копчев, както и полк. Генчо Панчев.

„Революционният” септември 1956 г. носи успокоение на страстите и „масите”, а сред военните все повече започва да се акцентира върху малко-позабравеното единоначалие в Българската армия, понятие, чийто „прах започва да се изгупва” през 1954 г.

Новата ситуация натоварва изключително много работата на ЗКПЧ, които много внимателно трябва да водят българските

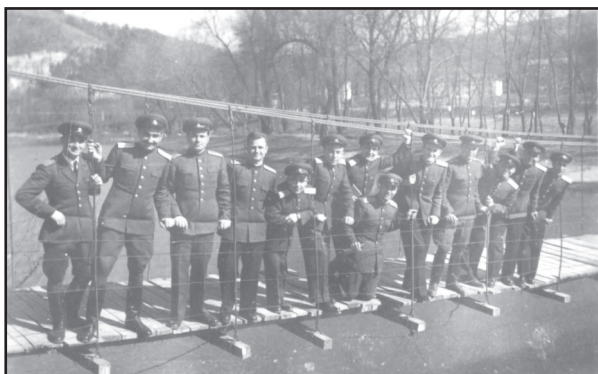
войници из „минното поле” на „култа към личността”. Те също трябва да разясняват многобройните въпроси, засягащи тежката международна обстановка около събитията в Полша, Унгария и Суецката криза.

Тук е времето да се открие една скоба, и да се подчертае, че колкото и „бутафорно” да изглежда отзвукът на XX конгрес на КПСС в НРБ (удачно определян от някои изследователи, като „буря в чаша вода”), все пак в края на 50-те започва да се наблюдават редица нови моменти в посока към „размразяване”, макар и плахо, на системата.

Литература:

1. ДВИА-ВТ, ф. 1, оп. 5, а.е. 693, л. 73-75.
2. **История** на българите. Военна история 2007: История на българите в 8 тома : Том V. Военна история от древността до наши дни. София, 2007, с. 556.
3. Пак там, с. 603.
4. ДВИА-ВТ, ф. 1517, оп. 1, а.е. 258, л. 1.
5. **История** на българите. Военна история 2007: История на българите в 8 тома : Том V. Военна история от древността до наши дни. София, 2007, с. 611.
6. Пак там, с. 615.
7. **Златков**, Рангел. Животът: колорит от мигове. София, 2006, 270 с.; Хора, пагони, лампази. София, 1993, 224 с.
8. **Огнянов**, Л. Политическата система в България (1949-1956). София, 2008, 135 с.
9. ДВИА-ВТ, ф. 1517, оп. 1, а.е. 257, л. 1.
10. ДВИА-ВТ, ф. 1517, оп. 1, а.е. 303, л. 1.
11. ДВИА-ВТ, ф. 1517, оп. 1, а.е. 313, л. 6.
12. ДВИА-ВТ, ф. 1517, оп. 1, а.е. 317, л. 148-159.
13. ДВИА-ВТ, ф. 1517, оп. 1, а.е. 334, л. 9.
14. ДВИА-ВТ, ф. 1517, оп. 1, а.е. 318, л. 20-22.
15. ДВИА-ВТ, ф. 1517, оп. 1, а.е. 280, л. 197-208; ДВИА-ВТ, ф. 1517, оп. 1, а.е. 280, л. 276-281; ДВИА-ВТ, ф. 1517, оп. 1, а.е. 308, л. 1-139.
16. ДВИА-ВТ, ф. 1517, оп. 1, а.е. 397, л. 1-340.

*Снимки на курсантите
от Народното военно-политическо училище
„Йосиф В. Сталин” – гр. В. Търново
(випуск 1952-1953 г.)*

Структури на библиотеките в Полша. Публични библиотеки

Марта Гайенцка

Университет „Адам Мицкиевич“, Познан, Полша

Резюме: Целта на моя доклад е да се покаже главната мрежа на библиотеки в Полша, тяхно състояние и активността. Ще представя брой и разположение на местни, публични, педагогически, училищни, професионални, професионално-фантастични, техническо-икономични, военни, затворни и църковни библиотеки. Повече думи ще разкажа за публични библиотеки защото са достъпни за всички, имат голямо разнообразие на книги и са почти навсякъде. Ще представя също история на най-голямата библиотека в родния ми град Познан.

Abstract: *The purpose of my report is to show the main network of libraries in Poland, their condition and activity. I will present the number and locations of local, public, school, professional, vocational fantastic, technical-economical, military, prisons and church libraries. I will focus on public libraries because they are accessible to all, have a great variety of books and are almost everywhere. I also present the history of the largest library in my hometown – Poznan.*

Ключови думи: библиотека, полска култура, статистика, книги, Полша, Познан, Рачински

Keywords: *library, polish culture, statistics, books, Poland, Poznan, Raczynski,*

Организацията на библиотеки в Полша

Според закона библиотеки могат да бъдат създадени и управлявани от министри и ръководители на централни офиси, единици от място управление, физически лица, юридически лица като и субекти без правосубектност. Библиотеки могат да бъдат организирани под форма на независими, организационни единици (публични библиотеки) или като част на други организационни единици (училищни библиотеки и колежи)

Организатори на библиотеки имат задължение да им осигурят подходящи условия за работа, развитието, включително помещения и финансови средства за библиотечни дейности с особен акцент върху покупката на библиотечни материали и на професионално развитие на персонала.

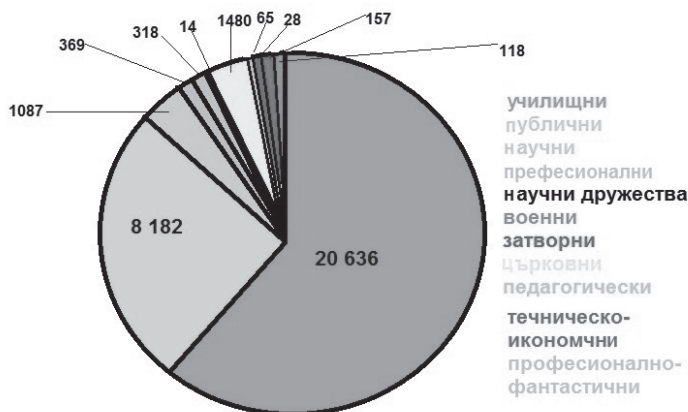
За финансиране на библиотеките най-често отговаря самоуправление, съответните министерства и други. Държава може да подкрепи дейността на библиотеките чрез признаване безвъзмездни средства.

Видове на библиотеки в Полша

Използвайки различни критерии, библиотеките могат да бъдат комбинирани в различни групи на.п: характер и нуждите на околната среда в които работят, спектър от тематични и формални колекции, териториалният обхват на действие, формално и правно основание за съществуването на библиотека, източници на финансиране и начин на споделяне на колекции.

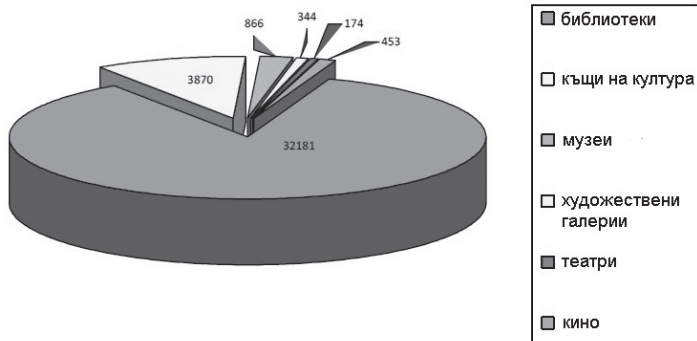
Ако приемем настояща комбинирана критерия, можем да извлечем видове библиотеки:

- публични 8 182
- училищни 20 636
- научни 1087
- педагогически 318
- професионални 369
- префесионално-фантастични 65
- техническо-икономични 28
- научни дружества 14
- военни 118
- затворни 157
- църковни 1 480¹

¹ Biblioteki w Polsce, Warszawa 2012 r, с. 4.

Библиотеки и културни институции в Полша

В Полша действат 32 181 библиотеки, което дава 84,9 % на всички културни институции.

Библиотеките трябва да предоставят на читателите текущата литература а в случай на специални библиотеки, целеносочени, специализирани колекции. Тези задачи трябва да определят експлоатационни диапазони.

Мрежа на библиотеки в Полша е съобразена с административно деление на страната.

Библиотеки в Полша в различни войводства:²

Войводство	Библиотеки								
	публични	научни	педагогически	професионални	професионално-фантастични	техническо-икономически	научни дружества	лични	сърбовни
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Полша	8 182	1 087	318	369	65	28	14	20 363	1480
dolnośląskie	616	74	26	28	5	-	1	1203	86
kujawsko-pomorskie	438	41	13	16	1	-	-	1103	68
lubelskie	590	64	19	22	3	1	1	1433	95
lubuskie	254	8	7	11	1	-	-	474	19
łódzkie	549	127	21	25	3	2	1	1306	83
małopolskie	744	156	22	43	4	5	2	2107	190
mazowieckie	969	191	37	46	10	7	5	2667	165
opolskie	317	21	12	13	1	1	-	576	44
podkarpackie	681	13	21	22	8	1	2	1514	163
podlaskie	240	29	13	14	-	1	1	650	35
pomorskie	323	22	20	25	7	1	-	1061	74
śląskie	804	170	31	37	7	4	-	2071	235
świętokrzyskie	275	14	13	13	2	-	-	797	36
warmińsko-mazurskie	305	38	22	14	7	-	-	826	38
wielkopolskie	704	104	34	23	5	4	1	1809	112
zachodniopomorskie	373	15	7	17	1	1	-	766	37

² Ibidem, c. 5.

Публични библиотеки

Публични библиотеки се характеризират с характеристики които ги отличават от другите видове библиотеки:

- универсалност на действие – са достъпни за всички, независимо от тяхна възраст, образование, богатство и местоживеене,
- отвореност – в преносен смисъл (мироглед) – на новите медии, но също и в буквалния смисъл – като удобство на работното време,
- универсалност на колекции на книгите – като по отношение на съдържането, и формално, библиотеките създават колекции не само по традиционни книги но също и по електронни издания, интернетови ресурси.
- действат безплатно – основни услуги предлагани от публичните библиотеки са безплатни, плаща се само в случай ако има някви такси, които са предназначени на покриване на допълнителни услуги,
- широко и блиско сътрудничество с местната и регионалната среда.

Мрежа

През 2012 г. мрежата на публични библиотеки включва 8182 публични библиотечни сгради (включително 2610 основни библиотеки и 5572 библиотечни клонове).

През 2012 г. колекция на публичните библиотеки беше над 131 534 240 обем на книги и списания и 5 100 000 инв на специални колекции (т.е. останалите групи от не-електронни и електронни колекции на физически носители)³.

Въпреки увеличението на финансиране на закупуване на книги, доста намалява богатство на библиотечните колекции, по-вечето в селските библиотеки, като се има предвид увеличаването на ресурсите в библиотеките в града, това не допринася за ликвидация на несъвременноста между достъп на знание и информация на читателите от двете околни среди. От друга страна, формиране на селските библиотеки, е необходимо за тяхна модернизация, премахване на стари позиции или на остаряли книги.

³ M. Piekut, Wydatki na zagospodarowanie czasu wolnego w gospodarstwach domowych, 2013 г.

Структурата на финансирането на публичните библиотеки

В основата на финансирането на библиотеките са субсидията на организатор а участие на други предмети е доста малко. Безвъзмездни средства на министерството на културата и други публични субекти са целенасочени и са в допълнение (подкрепа) към субсидията на организатора.

Структура на финансирането на публични библиотеки през 2012 г.

Структура на финансиране	в %
Субсидии на организатор	91,64
Субсидии от други източници	4,45
Спечелените пари	2,34
Други	1,57

Покупка

Средния размер на колекции на една библиотека или клон през 2012 г. беше 16 086 об., (в града – 28 245 об, в селските райони – 9791 об.)

Броят на закупени книги през 2012г. е 2 996 206 об. (през 2011 г. – 2 780 333 об, което представлява увеличение от 215 873 об, т.е. 7,8%)

Броят на други закупени колекции през 2012 г. – 127 642 инв. (през 2011 г. – 128 230 дънки инв.)⁴.

Разходи

Разходите за книги през 2012 г. – 73 253 893 злоти (през 2011 г. – 64 622 016 зл., което представлява увеличение от 8 631 877 зл., т.е. 13,4%).

Разходи за закупуване на книги за един читател през 2012 г. – 11 зл. 32 гр (през 2011 г. – 9 зл. 99 гр)

Разходи за библиотечни материали през 2012 г. Общо (за покупка на материали + абонамент + лицензи) – 87 666 909 злоти (ок. 43 833 454 лева) (през 2011 г. – 79 912 385 злоти, което представлява увеличение от 7 754 524 злоти т.е. 9,7%).

⁴ Biblioteki w Polsce, Warszawa 2012, с. 12

Разходи за библиотечни материали за един читател през 2012 г. – 13 злоти 55 гроши (ок. 6,5 лева). (През 2011 г. – 12 зл. 35 гр)⁵.

Читателите

Брой на читатели регистрирани през 2012 г. – 6 469 653 (през 2011 г. – 6 468 123, което представлява увеличение от 1530 души)

Читателите на 100 жители през 2012 г. – 16.8 (без промяна в сравнение с 2011 г.).

През 2012г. от услуги на публични библиотечни употребява всеки шести статистичен Поляк (16,8%).

В публични библиотеки се променя структурата на читатели. През 2012 г намалява се брой на младите читатели (група до 24-годишна възраст е 50,9% от общия брой, който през 2000 г. беше над 70%).

Сред най-малките читатели на публичните библиотеки (до 15 години) доминират деца от 6 до 12 години (13,5%), група от 13 до 15 години е 8,9%, най-малката група – до 5 години представлява се 2,4%⁶.

Компютризация на публични библиотеки

Процентът на библиотеките които използват компютри през 2012 г. – 90,2% (през 2011 г. – 88.1%)⁷.

Процентът на библиотеки които предлагат компютри с интернет достъп за читателите през 2012 г. – 82,1% (през 2011 г. – 79,4%).

Броят на компютрите в една институция през 2012 г. – 5.0 (през 2011 г. – 4.7).

Достъпност (или наличност?) на библиотеките и тяхните услуги

Всяка година ок 1% от библиотеките се затварят, което ограничава достъпност на библиотечните услуги. Причините на тяхно окачване са различни на пример ремонти, проблеми със сгради и други. Повечето от преодоляване на трудностите се връща към

⁵ Ibidem, с. 13.

⁶ Ibidem. с. 15.

⁷ Ibidem. с. 16.

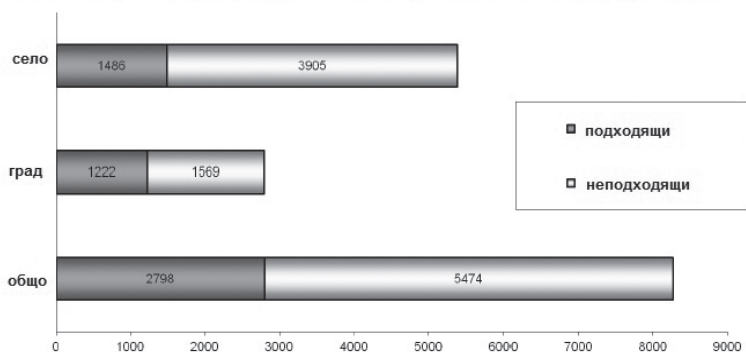
мрежа на библиотеките, но понякога случват се ликвидации или тяхно действие е преустановено за няколко години.

Повече от половината от публичните библиотеки и техните клонове в 2012 г. бяха отворени 5 дни в седмицата (55%), почти 15% – шест дни, всяка пета институция (18 %) работи само 3 дни седмично. Почти 1/4 от библиотеки работи в събота (24 %) а 0,6% работи в неделя.

Значително се подобрява достъпността на библиотеки за хора в неравностойно положение с ограничението на движение. През 2012 г. повече от 1/3 на помещенията на библиотеките (33.1% в града – 43.8%, село – 27.6%) беше предназначена за обслужване на групи на този тип читателите.

31,6% на библиотеките има инвалидни колички (в градовете – 41.9%, село – 26,3%). 17,2% на институции разполагат със съоръжения вътре в сградата (в града почти 1/4 (24,5%), в село – 13,4%)⁸.

Обекти / библиотечните помещения които са подходящи за хора с увреждания

Съоръжения за незрящи и слабовиждащи имали 2,3% от библиотеки работещи през 2012 година.

Персонал

През 2012 г публичните библиотеки наели 23 348 служители, сред които близо 18 хиляди на основни дейности и над 5 хиляди в административен персонал и техническа подкрепа.

⁸ Bibliotekarstwo, red. A. Tokarska, Warszawa 2013 г.

Библиотека на Рачинските (Raczyńskich) в град Познан

Тъй като, че бях родена в град Познан искам да разкажа няколко думи за най-голямата библиотека във великополските войводство. Библиотека беше създадена от фондация на граф Едвард Рачински (1786–1845), великополски магнат, социален активист, покровител на изкуствата и науките, автор и издател.

Откриването на библиотека беше на 5 май 1829 г. в специално построена за това сграда на площад Свобода 19. Рачински искаше да тази първа обществена библиотека стана регионален център на полска култура под пруско игото.

Според различни източници колекцията на библиотека в момента на откриването беше към 13 или 17 хиляди обем, тъй като в тях бяха семейни сбирки на Рачински. Колекция после се разширява чрез закупуване от Едуард Рачински и негов

библиотекар – Юсеф Лукашевич, ценни ръкописи, стари отпечатъци и картографски обекти. Голямо значение имат също подаръци, сред които без съмнение, най-ценният беше този подарен от супруга на Рачински, Констанция. Тя подари закупена от Юлиан Урсън Ниемсевич част на негова лична библиотека, която имаше изключителни, исторически, изходни материали, ценни ръкописи, антикварни книги и атласи.

Ръководният орган на библиотека беше Съвет на настоятелите. След смъртта на син на Едвард Рачински – Роджер през 1864 г., Германците премахнаха от Съвета наследници и смениха устава така за да могат да сложат немски правила.

Възстановяване на независимост от Полша промени ситуация на библиотека.

През 1924 г. град Познан поддържа библиотеката. Първият директор на свободна Полша беше Антони Беднарски а от 1928 г. до избухването на втората световна война – Анджей Войтковски.

Развитието на библиотека спря избухването на втората световна война. По време на немска окупация, библиотека и други културни институции бяха достъпни само за Германците.

За съжаление през януари по време на битката на Познан библиотеката беше унищожена. Сграда легне в руини и изгорило около 180 000 тома книги (които бяха над 90% на библиотечна колекция). Оцелели

само 17 000 единици на специални колекции, които бяха изнесени през 1943 г от Юсеф Рачински до град Обжъцко – благодарение на това се запази част от колекция.

До 1956 г. библиотеката беше преместена в други сгради а от 1956 когат беше завършена реставрация на истрическа сграда на площад Свобода, съдържа се там специални колекции на библиотека.

Колекции на библиотека в следствие на разобразен характер, целта, начин на библиотечно изработване бяха разделни на 3 групи: основна колекция, специални колекции и филиални колекции. Също библиотечен ресурс създават подчинените музеи.

Основна колекция

Научни колекции (книги и списания XIX–XXI век), създадени след войната почти от началото, създават колекцията на библиотеката и включват:

- научни и научнопопулярни изследвания от науки като: история, литература, философия, социология, педагогика, психология, културология, политология, право и икономика
- полска и чуждостранна литература (обикновено в превод на полски), художествена проза,
- общи и специализирани информационни издателства (енциклопедии, речници, наръчници и ръководства, библиографии и други)

- регионални и национални списания и вестници (популярни, социално-културни и научни).

Специални колекции

От 1968 г. Библиотека на Рачинските има статут на научна библиотека. Най-ценната част (по научно и историческо отношение) на нейните колекции това са специални колекции като ръкописи, стари отпечатъци, картография, графики, снимки, видеоклипове и микрофилми които са достъпни в сградата на площад Свобода. За специалните колекции включват се също документи на социалния живот – те вече са на разположение в сградата на ул. Wroneńska 14.

Филиални колекции

Библиотека разполага с 46 филиали. Това са различни видове на институции разположени във всички квартали на Познан. Заедно създават много приятна и подходяща за читателите мрежа.

Библиотеката разполага със сгради на колекция от книги за възрастни (16), деца (12) и комбинирани (18) за възрастни и деца. Има и няколко специализирани филиали като техническа, за изкуство, музика, и такива които са предназначени за слепи и слабо-виждащи.

Общият брой на библиотечните колекции е около 950 000 обеми. Всички институции предлагат на читателите достъп до научно-популярна, научна литература, както и позволят да използват вестници и списания. Библиотечна колекция това не са само хартиени книги но и електронни книги записани на CD, филмотеки, касети и книги написани с брайл.

Филиали за деца канят най-малки читатели на занятия “Лято и зима с книга”.

Библиография:

1. B. Budyńska, M. Jezierska, G. Lewandowicz-Nosal, G. Walczewska-Klimczak, Biblioteki w Polsce, Warszawa 2012
2. M. Piekut, Wydatki na zagospodarowanie czasu wolnego w gospodarstwach domowych, w: Ekonomia i zarządzanie 2013, nr 3(5).
3. Kultura 2012. Warszawa 2013
4. red. A. Tokarska, Bibliotekarstwo, Warszawa 2013 r.

За терминологията в графичната композиция на книгата

Проф. д-р Лъчезар Георгиев

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Велико Търново

Abstract: *The article “On the terminology in the graphical composition of the book” by Bulgarian scholar and writer Professor Luchezar Georgiev PhD presents problems associated with the use of modern scientific terminology related to the composition and graphic communication of contemporary book. This text is experience to outline current trends and methods of layout, composition and graphics communication of contemporary book through the eyes and terminology of theorists in the field of book layout and visual communication of the book. In this research are used and fragments the fourth edition of the monograph of Prof. Luchezar Georgiev „Composition book“ issued by the publishing house Star Way (Sofia) through 2015.*

Keywords: *book publishing; book illustration, book composition, graphics communication of the book and the media*

Настоящият текст е опит да се очертаят съвременните тенденции и методите в оформителските подходи и графичната комуникация на съвременната книга през погледа и терминологията на теоретици в областта на книжното оформление.

Графичната комуникация, оформлението и композиционната специфика на книгата са обект на съвременни научни разработки както у нас, така и в чуждестранни научни изследвания. Налице е използването на терминология, която внася известни противоречия в сферата на проучванията, свързани с формообразуването, визуалните елементи, типографията и като цяло графиката на съвременната книга. Различията са породени от спецификата на внесените от руските изследователи термини, с които до неотдавна бяха свързани и родните издателски традиции, и европейската ориентация на по-новото поколение български учени и специалисти. Традиционните рускоезични термини в книгознанието се отнасят до работата по проектния модел на книгата (художествено проектиране; композиция и архитектура на книги), както и до техническото и полиграфическото изпълнение на графичния проект (художествено-техническо оформление; художествено-техническо и полиграфическо оформление). В началото на 60-те

години в контекста на изследванията върху изкуството на книгата, Лазар Лисицкий прави анализ върху книжната специфика, предлагайки наблюдения с оглед на зрителното възприятие и разсъждавайки за новите възможности на визуалната книга (Лисицкий, Л., 1962, с. 163–168.)

Като добър пример може да се приведе солидното изследване на руския изследовател С. Ф. Добкин „Оформление книги“ (Добкин, 1985). Същият автор използва и терминът „верстка“ във връзка с оформлението на различни видове текстове при композирането на вътрешните елементи на книгата (Добкин, 1985: 117; 104). При разглеждане на оформителските стилове на книгата в хронологичен исторически план се прилага още терминът „изкуство на книжното оформление“ (Большаков, М. В., 1980). В средата на 80-те години се появяват проучвания, очертаващи съвременната връзка на книгопечатането като вид изкуство (Лисицкий, Ель. 1987: 229–238).

В началото на ХХІ век в Русия излизат и изследвания, прилагащи и англоезична терминология (Водчиц, 2005; Устин, В., 2005; Лесняк, Вл. 2011; Келейников, 2012). Важни приноси в теорията на шрифтовата композиция при графичното оформление на книжното тяло и корицата на книгата имат автори като Михаил В. Большаков, Георгий В. Гречихо и Абрам Гр. Шицгал. Тримата автори задълбочено изследват текста и организацията на ритъма в шрифтовата композиция, както в общите теоретични закономерности при композицията на различните елементи на книжното оформление (Большаков, Гречихо, Шицгал, 1964: 210–224). Те категорично използват термина оформител на книга, оформление, илюстрация, ритъм. Предлагат композиционни решения, подплатени със схеми и графични примери от руското книгоиздаване; предлагат решения за асиметрично композиране на титулните страници на книгата. В същото изследване се подлагат на анализ пространствени и цветови решения в шрифтовата композиция, съпроводени с множество илюстрационни примери и схеми (Пак там: 222–240). Нещо повече, отивайки напред във времето, в своето задълбочено изследване тримата автори дават примери с двуизмерни и триизмерни изображения на шрифтовете при композирането на книгата, търсят съразмерностите и пространствените съотношения между изображения и фонове (Пак там: 243–245); търсят смисловите и изразителните

функции на шрифта при оформлението на книгата, при това и в неделима връзка с орнамента и графичната рисунка, дават примери с оригинални идеи от руската оформителска практика в организационната система, в хармония с творческия замисъл на художника на книгата, търсят симетрия и асиметрия, цветови композиционни решения (Пак там: 264–279). Не бива да се съмняваме, че теоретичите в сферата на шрифта и книжното оформление са познавали тази и последващи теоретични издания от руски автори, които са били най-достъпни и в българските библиотеки и закономерно са дали и своето отражение върху творческите и научните възгледи както на наши изследователи, така и на български оформители и книгоиздатели.

У нас още през 1949 г. излиза „Учебник по печатарска техника“ от Илия М. Рашков, в който се съдържат важни указания за страниране на книгата, за подреждането на страниците в хода на метранпажната дейност при технологията на високия печат; дават се различни схеми на подредба, а добре описаният процес е в помощ и на техническата редакция на книгата и останалите видове издания (Рашков, 1949: 116–138). В същото изследване подразделът „Определяне на формата и затваряне на формата“ несъмнено е бил полезен за практиката на тогавашният оформител (Рашков, 1949: 138–144). В началото на 60-те години у нас се въвежда терминът оформяване на книгата (Върбанов, Г., П. Григоров, 1962), зад който очевидно стои и авторитетното за времето си научно техническо издателство „Техника“ (Върбанов, Атанасов, 1967). Като изключим въстпигителните идеологически текстове, все пак книгата е едно от добрите и първи български изследвания от по-ново време с учебно и практическо приложение в обучението на бъдещите издатели и полиграфисти. Още тук се разглеждат видовете илюстрации и декоративните елементи в книгата, нейната рубрикация и композиционните подходи на видовете заглавията, маргиналите, входните отстъпи, свързването на илюстративният материал; подходи при илюстрации в белите полета и тези с обрез „на живо“. Важни са композиционните подходи, които се дават във връзка със свързването на стихотворни тестове; в помощ на полиграфиста и издателя са указанията за определяне мястото на илюстрацията в наборната страница, както и при композиране на титулните елементи на книгата, заглавните страници с флагова композиция (ляво

равнение). Разглеждат се външните елементи на книгата, видовете корици (изобразителна; декоративно-орнаментна; шрифтова), техническите изисквания при построяването на кориците, елементите на подвързията (Върбанов, Атанасов, 1967: 206–223).

Полската графична терминология утвърди през 80-те години на XX век понятието техническа редакция и техническо редактиране на книгата, възприета успешно в продължение на доста години и работеща в родната издателска практика и до наши дни (Малиновска, Сита, 1986), като се използват още формообразуване на книгата, типография, основни оформителски средства, издателски оригинал.

В по-ново време у нас Лъчезар Георгиев въвежда термина композиция на книгата (Георгиев, 2007; 2010; 2014; 2015), защитен със самостоятелно и приносно авторско изследване, отбелязано с пространна рецензия. „С екзактност и вещина авторът ни представя идеалните пропорции, които трябва да следва всеки един оформител на книга... Факт е, че жанрът на произведението налага и спецификата в художествената стилистика. Но също така е вярно, че естетиката на оформлението на книги се е променяла с времето, затова е и изключително образователна и интересна ретроспекцията, която прави доц. Лъчезар Георгиев [сега професор д-р; бел. ред.] по отношение на развитието на стиловете в изкуството на книгата. Тръгвайки от люлчения период на книгите (инкунабули), той ни демонстрира различните елементи за декорация на изданията, за да стигне до нашата съвременност...“ (Парижкова, 2010: 104–105). В „Композиция на книгата“ е изложена е концепцията за информационните и естетическите изисквания към титулните страници; същевременно „авторът не пропуска да ни запознае с композиционните новости при въвеждащите текстове“, а „особено ценни с практическата си приложимост са страниците, посветени на справочните и спомагателните текстове на книгата“ (Парижкова, 2010:105). „Във втора глава „Обем, формат, кегел и шрифтове при композирането на книгата“ са изяснени принципите при композиране на книгата. Композицията отразява техническото и художественото оформяне на изданието, което включва формат на изданията, големина на буквите, шрифтове, оформяне на заглавия, различните софтуерни продукти...“ (Парижкова, 2010: 105).

Същият автор въвежда в свои изследвания, свързани с новобългарската печатна книга до Освобождението и термина емблематика на книгата (Георгиев, 2000: 7–18; Георгиев, 2013: 238–251; Георгиев, 2014: 72–96); както и графична визия, анализирайки съвременните тенденции в графиката на италианските печатни медии (Георгиев, Л., 2013: 11–42). Важни отправни ориентири към графиката на печатните издания и свързаните с тях печатни комуникации се съдържат и в англоезичната монография на Л. Георгиев „Management and strategy in book publishing and printed communications“ (Георгиев, 2014).

През 2014 г. излезе и ново изследване, в което оформителската терминология е подменена с англоезичния и вече доста разпространен термин „дизайн на книгата“, като същевременно се въвеждат и малко познати у нас научни термини като визуален проект (Вълканова, 2014:16), микротипография и макротипография на книгата (Пак там: 132; 153), а също и типографски дизайн на корицата (Пак там: 47). Книгата предлага и речник на терминологията, използвана в класическото и съвременното книгоиздаване у нас и по света. Същевременно авторката говори както за традиционни, така и за модерни оформителски стилове в дизайна на книгата, като привежда множество примери от чуждестранната издателска и печатарска практика. Личи познаването на новите изследвания в сферата на графичния дизайн (предимно немски, англоезични, испански).

В изследванията си авторката отбелязва значението на книгата като медия. В излязла година по-рано монография, посветена на медийния дизайн, същата авторка изследва дизайна на корицата на съвременното списание, неговото лого, типограми, фотокорици, илюстрирани и типографски корици на американски и европейски издания (Вълканова, 2013: 21–43), проучва тяхната креативност и консистентност (Пак там: 15–20). Познавайки се на чуждоезични автори, авторката внася термини като: медиен дизайн, едиториъл дизайн, визуална журналистика, а по отношение на редакционния дизайн изтъква, че е свързан със съдържанието и оформителската концепция на медията (Вълканова, 2013: 11). В по-ранно изследване същата авторка пояснява, че в англоезичната практика с термина design (дизайн) се означава проектният метод, но и готовият продукт, дори самия процес на оформянето на печатната продук-

ция, за който обаче се ползва и друг термин: layout (оформяне), внасяйки същевременно и уточнението, че layout се разбира още и като проектен метод, творчески замисъл и макетиране, преходящо готовия проект (Вълканова, 2001: 15).

Базирайки се върху наблюдения, свързани с графиката на съвременния информационен всекидневник, тук авторката предлага тристепенна скала (Вълканова, 2001:19): дизайн (в който се създава типологичният модел и неговата графична концепция, включваща стратегия за общото звучене на типографията; развиване на типологичните идеи до външна структура, степени на цветност, типографска идея, краен дизайн с вариативно предписание на използваните шрифтове); оформяне (конкретизиране на дизайнерския модел в етап на предварителни оформителски проекти; типографска селекция, детайлизиране на елементите на типографското оформление със срокове и начин на производство и предлагане на варианти за вътрешно сработване на ансамблите) и производство (в което се включва разработка на типови страници, модули, мрежи и производство конкретния брой). Изследвайки дизайна на книгата и с натрупан опит от възгледите на наши и чужди изследователи, авторката преосмисля терминологично проблема за графичния дизайн, съотнесен към сложния и многоканален проблем за графиката на книгата, обвързвайки я с термини като: композиция, визуални елементи, инфографики, текстури, навигация и организация на частите в книгата, заглавна типография, глифове, маргинали, импресум; опитва да даде отговор (в приложения речник) на понятия като техническо редактиране и пр. (Вълканова: 2014).

В руското изкуствознание (Ляхов, 1971: 67–71) е разработена с успех научна дисциплина история, теория и методика на книжното изкуство, чийто отглас може да открием и днес в сродни дисциплини, въведени от наши академични институции, свързани с обучението по видовете изкуства. Книжното издание се разглежда като обект на книжното изкуство, в чийто контекст се вписват художествено-конструкторски и художествено-технически дейности, неделима част от цялостния издателски процес. В по-ново време, в преведената и у нас учебна монография „Книгознание“ Алиса Беловицкая отчита приносните изследвания на В. Н. Ляхов върху теорията, историята и методиката в изкуството на книгата

като специфична изкуствоведска дисциплина, но свързана тясно с книговедските дисциплини и по-специално с науката за книгата (Беловицкая, 2009: 309).

Световният изследовател в сферата на книжното оформление Ян Чихолд, издаван на много езици, включително немски, английски и руски (Чихолд, Я.: 1980, употребява техмини като немскоезичния *Typografische Gestaltung* (в едноименната си книга, издадена в далечната 1935 г.) и англоезичния термин *The form of the Book* в книга със същото заглавие, издадено в САЩ през 1991 г. (Tschichold, J.: 1991). Тук очевидно терминът е приложен в двузначен смисъл: не само като “форма на книгата” но и като “оформяне” и “създаване”.

Представител на гилдията художници графици-графици у нас също въвеждат понятието „художествено оформяне“ (Цацинов, 1996: 32–36).

Художникът-теоретик в сферата на графично-изобразителните дейности Николай Гюлчев наред с цялостното изследване на апликацията, в монография представя различните направления в модернизма и съвременното изкуство, давайки примери с оформление на книги и рекламни продукти, фотомонтажи, илюстрации в книжни тела и разнообразни модернистични изяви в сферата на печатните комуникации (Гюлчев, 2001: 50–77). Като дефинира колажа като живописна техника, формирана от кубизма, авторът разглежда творчеството на Жорж Брак и Пабло Пикасо; анализира творчески подходи и естетика на футуризма, абстрактното изкуство (В. Кандински; Пит Мондриан, Казимир Малевич); конструктивизма (В. Е. Татлин; А. М. Родченко); дадаизма (Марсел Дюшан; Макс Ернст); сюрреализма (Макс Ернст; Курт Швитерс); нео-авангарда и новата художествена реалност (представители на поп-арта; минимализма, концептуалното изкуство, оп-арта, хепънинга, като отделя място за кратки анализи и върху творческата палитра и колажните творби на Робърт Раушенбърг, Джеспър Джонс, Анди Уърхол; проследява метода на декупажа и мястото на основателя на фовизма Анри Матис, давайки пример с ефектната композиция на книгата „Джаз“ (1947).

Друг съвременен наш художник – Д. Дамянов, работещ в областта на плаката, илюстрацията и калиграфията, в своя статия търси формалните и смислови връзки между текст и образ в изку-

ството на книгата, говори за типографски метаморфози в оформлението на съвременни европейски книги (Дамянов: 2015).

През 2008 г. бе издаден изследване на А. Тотоманова, която представя идентификационните данни в изданията и дава примери за тяхното оформление (Тотоманова, А., 2008). Тук следва да се припомнят ценните и полезни справочни издания по полиграфия, както и други участия в книговедски издания на дългогодишния изследовател-изкуствовед и практик в сферата на полиграфията Живко Станкулов; появата и на енциклопедически издателско-полиграфически речник, осъществен от великотърновското издателство „Сириус 4“ (Михайлов: 2004). Във връзка с приложението на издателските програми в предпечата при съвременната композиция на книга се прилагат още и практическо приложими термини от англоезичната практика, навлезли и у нас. Да вземем например компютърните шрифтове – те позволяват вертикално или хоризонтално разширяване или стесняване, но когато се налага такава промяна, тя трябва се извършва предпазливо, защото може да доведе до неестетически резултати. При компютърното оформяване на заглавията ръчно или автоматично могат да се доближават две букви или други знаци (т. нар. “кърнинг” – англ. kerning), за да се избегне излишното пространство между контурите им. В англоезичната терминология на оформителския софтуер за уравнивяване и регулиране на междубуквеното разстояние се използва и: tracking (тракинг). Аналогично за този термин се употребява и опцията range kerning. За доближаването на букви (две или повече) в практиката се използва и терминът “лигатура”.

От по-новите преводни изследвания, свързани със съвременната терминология на книгата и нейната графична комуникация, както и останалите видове печатни издания с приложение в съвременната издателска дейност, впечатляват: “Дизайнът на 20. век” (Фийл и др.), „Графичен дизайн на 21 век“ (Фийл и др., 2005); четвъртият том „История на изкуството“ (Джансън и др.: 2006), книгата на Лорър Брайън „Дизайн, предпечат и печат“ (Брайън: 2006) и „Графичната комуникация днес“ (Райън; Коновар: 2008).

* * *

В горния текст, без претенции за изчерпване на проблематика, са представени водещи публикации, схващания, възгледи и оценки, свързани с използването на термини при изясняването на

проблемите, свързани с графичната комуникация и оформителските подходи в книгата у нас. От казаното до тук се налагат няколко основни извода:

В съвременната издателска практика у нас навлиза издателско-полиграфическа, книговедска и изкуствоведска терминология, свързана с оформлението, композирането и проектирането на традиционната и на модерната книга.

- Класически звучащи и разчитащи на дълголетните издателско-полиграфически традиции са: оформление на книгата; илюстрация на книгата; техническо редактиране; графичен проект; макет на корицата, макет на книжното тяло, типография на книгата.
- Съвременно звучащи термини, по отношение графика на книгата, са: композиция на книгата, графичен дизайн и по-рядко приложимите: едиториъл дизайн и визуална журналистика (за периодичните издания).
- Приложими с оглед на оформителската практика са още: графична комуникация; графична визия; типологичен модел, проектиране и конструиране на книгата.
- Напоследък специалисти, издатели, изследователи и у нас прилагат англоезичния термин: графичен дизайн и дизайн на книгата. Съотнесени към книгоиздателския процес, тези термини по-скоро се отнасят до: изработване на типологичен художествен проект за оформление и илюстриране на корица и на книжно тяло (на дадена книга или поредица), при това за издания с оригинално подготвени от художник-илюстратор издания (напр. корици и илюстрации в детски издания; в специализирани книги с висока и оригинална художествена стойност на оформлението, експериментални и иновативни издания, проектиране и илюстриране на издателски поредици с определени художествени внушения в съзвучие с авторските идеи, и пр.).
- Термините техническа редакция и техническо редактиране означават самите процеси при изпълнение на съответния дизайнерски проект. Употребата им в издателската практика е за отбелязване на издателските процеси при графичната подготовка на книги и други

сродни на тях издания, където не се изискват специални художествени умения и усилия, а професионална работа на техническите редактори (или наричани още: оператор-редактори на издателски програми). Използването на термините микротипография и макротипография на книгата поне засега са приложими по-скоро за научно означаване на определени етапи от подготовката на книгата за печат.

- В развитието на науката за книгата се очаква някои нови термини да улегнат и да намерят подобаващото си място, други постепенно да излизат от употреба, като принос за това ще има и самият издателски процес, и издателската практика както у нас, така и по света.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Беловицкая**, Ал. Книгознание: Общо книгознание. – София: 2009.
2. **Брайън**, Л. Дизайн, предпечат и печат. – София: 2006.
3. **Бургуджиев**, Ат. Симфония на цветовете. – Варна, 2002.
4. **Большаков**, М. В., Гречихо, Г. В., Шицгал, А. Г. Книжный шрифт. – Москва, 1964.
5. **Большаков**, М. В. Декор и орнамент в книге. – Москва, 1980.
6. **Василев**, Васил. Светът на печатната комуникация. // *Полиграфия* [в приложението], 1996, № 2; № 3; № 4, № 6.
7. **Вълканова**, В. Графичен дизайн: Нови оформителски концепции на всекидневника. – София: 2001.
8. **Вълканова**, В. Медиен дизайн. – София, 2013.
9. **Вълканова**, В. Дизайн на книгата. – София, 2014.
10. **Върбанов**, Георги, П. Григоров. Оформяване на книгата. – София: Техника, 1962.
11. **Върбанов**, Георги, Петър Атанасов. Оформяване на книгата. – София: Техника, 1967.
12. **Върбанов**, Георги, Петър Атанасов. Оформяване на книгата. – София: Техника, 1978.
13. **Водчиц**, Ст. Эстетика пропорций в дизайне. – Москва, 2005.
14. **Георгиев**, Лъчезар. Литература и книгоиздателска традиция. В. Търново, 2000.

15. **Георгиев**, Лъчезар. Книгоиздаване и печатни комуникации: Изследвания за книгата и медиите. В. Търново, 2013.
16. **Георгиев**, Лъчезар. Композиция на книгата. 2. прераб. и доп. изд. – В. Търново, 2010.
17. **Георгиев**, Лъчезар. Композиция на книгата. 3. прераб. и доп. изд. – София, 2014.
18. **Георгиев**, Лъчезар. Композиция на книгата. 4. прераб. и доп. изд. – София, 2015. [*Изданието е изцяло преработено и допълнено с две нови глави; с резюме на английски език*].
19. **Георгиев**, Лъчезар. Стратегически подходи в книгоиздаването и печатните комуникации. – София, 2015.
20. **Georgiev**, Lachezar. Management and Strategy in Book Publishing and Printed Communications. – Faber BG, 2014.
21. **Гончарова**, Н. А. Композиция и архитектура на книгата. – Москва, 1977.
22. **Гюлчев**, Н. Апликацията в художествено-изобразителната дейност. – В. Търново, 2001.
23. **Джансън**, Х. У. Антъни Джансън. История на изкуството. Т. 4. Прев. М. Милева и др. – София, 2006.
24. **Дамянов**, Дамян. Формални и смислови връзки между текст и образ в изкуството на книгата: Типографски метаморфози. // *Полиграфия*, 2015, № 4, с. 32–34.
25. **Добкин**, С. Ф. Оформление книги: Редактору и автору. 2. изд. перераб. и доп. – Москва, 1985.
26. **Изкуство** на книжното оформление: Западноевропейската печатна книга. // *Библиотека*, 1994, № 2, с. 62–68.
27. **Йончев**, Васил. Шрифтът през вековете. – София, 1964.
28. **Йончев**, Васил и др. Древен и съвременен български шрифт. – София, 1982.
29. **Келейников**, Инокентий. Дизайн книги: от слов к делу. – Москва, 2012.
30. **Лесняк**, Владимир. Графический дизайн. – Москва, 2011.
31. **Лисицкий**, Эль. Наша книга. // Книгопечатание как искусство: Типографы и издатели XVIII-XX веков о секретах своего ремесла. – Москва: Книга, 1987, с. 229–238.
32. **Лисицкий**, Лазар. Книга с точки зрения зрительного восприятия – визуальная книга. // *Искусство* книги 1958–1960. Вып. 3. – Москва: Искусство, 1962, с. 163–168.

33. **Ляхов**, В. Н. Очерки теории искусства книги. – Москва, 1971.
34. **Малиновска**, Текла, Л. Сита. Техническо редактиране на книгата. – София, 1986.
35. **Михайлов**, И. Енциклопедичен издателско-полиграфически речник. В. Търново, 2004.
36. **Парижкова**, Л. Настолна библия за издатели професионалисти. // *Издател*, 2010, № 1-2-3, с. 104–105 [Рецензия за „Композиция на книгата“ от Лъчезар Георгиев].
37. **Райън**, Уилям, Т. Коновар. Графичната комуникация днес. Ч. 1 – 2. С., 2008.
38. **Станкулов**, Живко. Справочник по полиграфия. София, 1984.
39. **Тотоманова**, Антоанета. Книгата и нейното лице. С., НБКМ, 2008.
40. **Райън**, Уилям, Тиъдър Коновар. Графичната комуникация днес. Ч. 1.; ч. 2. С., 2008.
41. **Рашков**, Ил. М. Учебник по печатарска техника. С., 1949.
42. **Устин**, В. Композиция в дизайне. 2. изд. Москва, 2005.
43. **Фийл**, Шарлот, Питър Фийл. Дизайнът на 20. век. – София, 2002.
44. **Фийл**, Шарлот, Питър Фийл. Графичен дизайн на 21 век. – София, 2005.
45. **Цацинов**, Хр. Художествено оформяне на книгата. // В: *Композиция* и картина. – В. Търново, 1996, с. 32–36.
46. **Чихолд**, Ян. Облик книги: Избранные статьи о книжном оформлении. Москва, 1980.
47. **Tschichold**, Jan. The form of the Book. Washington, Harley&Marks, 1991.

Тенденции в детското книгоиздаване и четене в Аржентина

Гл. ас. д-р Стела В. Георгиева

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Велико Търново

Резюме: Текстът проследява спецификата и съвременните тенденции в детското книгоиздаване и четене в Аржентина. Открити са проблемите в книгоиздаването за деца в Латинска Америка. Стела В. Георгиева се спира на положителните страни в дейността на аржентинските детски книгоиздателства: Kapelusz Norma, Carvajal Educacion, V&R Editoras, Eloisa Cartonera, ColibroscoPIO Ediciones. Очертават се положителните инициативи на правителството в Аржентина за популяризиране на детското четене и на книгите за деца в страната. Посочени са примери с изявени илюстратори на детски издания в Аржентина. Представени са популярни детски серии в страната. Изтъкват се приносите на издателствата за развитието на международното детско книгоиздаване. Авторката се позовава и на авторитетни изследвания за детското книгоиздаване в Аржентина.

Abstract: *The text follows the specifics and current trends in children's book publishing and reading in Argentina. Highlighted are the problems in book publishing for children in Latin America. Stella V. Georgieva PhD examines the positive aspects in the activity of the publishers for children in Argentina: Kapelusz Norma, Carvajal Educacion, V&R Editoras, Eloisa Cartonera, ColibroscoPIO Ediciones.. To outlining the positive initiatives of the Government in Argentina to promote children's reading and of books for children in the country. Listed are examples of prominent illustrators of children's publications in Argentina. Popular children's series are presented in the country. Highlighting the contributions of publishers for the development of international children's book publishing. The author refers studies and authoritative for the children's book publishing in Argentina.*

Ключови думи: детско книгоиздаване; книги за деца, четене, издателства, илюстратори, дизайн на детската книга.

Keywords: *children's book publishing; books, reading, publishers, illustrators, children's book design.*

1. Насърчителни тенденции и проблеми в латиноамериканското детско книгоиздаване

Независимо от обнадеждаващите тенденции и постъпателно бързото развитие на детското книгоиздаване в Латинска Америка, както и много приноси, национални и международни награди,

които то печели, все още в тази част на света стотици хиляди деца нямат достъп до книгата. Очите им никога не са виждали, ръцете им не са се докосвали до нея, защото бедността и лишенията и ниското образователно ниво са завладяли живота им. Ако говорим за значителни успехи при издаването на детска литература, то водещи позиции има португалоговоряща Бразилия. Тук стандартът на живот е по-добър и това позволява децата да имат повече достъп до книги. В Аржентина и Мексико книгоиздаването за деца бележи известен спад, но благодарение на опитните мениджъри изданията за малчугани и тинейджъри остава на приемливо ниво. По време на кризата, обхванала света след 2009 г., Сдружението на книгоиздателите в Мексико дава информация, че е намаляло издаването и печалбите предимно художествени книги с 12%. Запазили са се позициите при учебните издания. И ако мениджъри в костюми представят пред широка аудитория в цифрово изражение тиражите и печалбите на тези или онези издатели, всъщност много от изданията не достигат до децата.

Федералните власти в по-големите латиноамерикански държави обръщат внимание на истинският проблем – книгоиздаване-дете-четене. Това е една от причините много фондации, институции и организации да насочат социалната си политика към четенето в този регион, да подпомагат децата да излезнат от забравата чрез разработването на разнообразни програми, с цел да ги приобщят към книгата. Така например с цел да се направят изданията за деца по-достъпни, в Мексико 7000 обществени библиотеки и читални получават значителни количества от новите заглавия на издателските компании като дарения. Създадени са дори мини-библиотеки по автобусните спирките и гарите за широко популяризиране на книгата. Правителството на страната стартира проект „Книга на велосипед”. Той спомага редица издания да достигнат до трудно проходими места. Колумбия също има подобни мрежи и програми за четене на книги. Проблемите на детското книгоиздаване в Латинска Америка вървят с насърчителни опити за преодоляване на стагнацията и за приобщаване на подрастващите към добрата детска книга, към насърчаване на четенето и разширяване на духовния светоглед за детето, независимо от съсловните условия, стагнацията, ограниченията и недоимъка.

2. Специфика и постъпателно развитие на детската книга в Аржентина

Детското книгоиздаване в Аржентина бележи постъпателно и ускорено развитие въпреки социално-икономическите проблеми. Една от позитивните посоки е наличието на творчески потенциал от детски писатели и илюстратори. Според Laura Leibiker „Аржентина има уникален капитал на детски автори в [Латинска Америка]”. (<http://publishingperspectives.com/2013/08/argentina>).

Laura Leibiker е един от най-добрите редактори на детска литература в Аржентина и Чили; тя оглавява редакторският отдел на една от най-престижните издателски къщи – Kapelusz Norma. Издателската структура е основана още през 1905 г. от Adolf Kapelusz, който създава скромно издателство в Буенос Айрес и започва да издава първите заглавия, които да бъдат в помощ на местните учители. Умира през 1947 г., но делото му е продължено от неговите наследници и в момента в компанията работят заедно три поколения. Следвайки поставените си задачи, издателската група днес излиза на търговския пазар с богат репертоар. Благодарение на добрата мениджърска и маркетингова политика, тя обединява под своята шапка редица по-малки издателски формации. Компанията е с утвърдени традиции в областта на образователните издания и предлага богат книжовен репертоар в областта на всички дисциплини, които се изучават в аржентинските училища. От 1994 г. насам с новите си проекти предоставя на децата, тяхните родители и учители богата гама от дълбоко познаванията в областта на науката. Предлага на клиентите си многобройни заглавия на речници и енциклопедии. Всички образователни поредици са подредени според нивото на образование. Предлагат се също художествени издания, разпределени във възрастови категории. (<http://norma.kapelusznorma.com.ar/novedades/novedades-norma/>).

Като едно добре организирано издателство тук не липсват заглавия на електронните книги и каталози. С цел информацията, която компанията отразява, да достига до всичките си потребители, са създадени два специализирани сайта: www.librerianorma.com. и www.elEducador.com.

Един от основните полиграфически партньори на издателската къща е международната компания Carvajal Educacion. Тя е

специализирана в отпечатването на изданията и предлага едни от най-качествените полиграфически услуги. Водеща е в процеса за обучение и развитие на детето. Смята се за най-големият производител на книги в Латинска Америка. Има представителства освен в Аржентина, също в Колумбия и Мексико. Предлага различни консумативи за нуждите на децата при образованието им, като дневници, тетрадки и други гама. През годините разработва свои специални търговски марки – „Jean Book”, „Kiut”, „My farm” и „Street Racer”

Тук ще проследим някои водещи тенденции при детското четене в Аржентина. Латиноамериканските изследователи смятат, че детската литература тук набира скорост и все по-често печели симпатиите на книгоиздателите в света. През последните години страната е желан и почетен гост на панаира на детската книга в Болоня. Все по-често в списъците на аржентинските издателства фигурират чуждестранни автори. Не остават на заден план имената на илюстраторите, които все по-често започват да излизат със свои уникални художествени проекти и да превърнат аржентинската детска книга в истински шедевър. Сред най-добрите художник-илюстратори е Dolores Avendano. През 2012 г. за първи път в историята на денската книга в Аржентина е присъдена престижната награда „Ханс Кристиан Андерсен”. Тя се смята за Нобелова награда при книгите за деца. Неин носител е писателката Maria Teresa Andruetto, която е родената през 1954 г. писателка и авторка на редица заглавия като : „Огънят” – 2008 г.; „Отпечатъци в пясък” – 1 изд. 1997 и 5 изд. 2006 г. и др.

Принос за развитието на детската илюстрация имат редица художник-илюстратори и графични дизайнери. Със своите внимателно изготвени проекти, превръщат рисунката в интригуващ и развиващ детското внимание фрагмент. Сред най-добрите имена, които заслужава внимание е Marisol Misenta, известна под псевдонима „Isol”. Родена през 1972 г. в Буенос Айрес и прави своя професионален дебют през 1997 г. с книгата „Vida de Perros”. Става един от 5-те финалисти за най-добър илюстратор през 2006 и 2007 г.

На 27 май 2013 г. е призната единодушно от 12-членно международно жури, за най-добър илюстратор на детски издания в света. Печели престижната награда на шведското правителство “Астрид Линдрен”. Историите, които тя рисува са хумористич-

ни, поднесени с много изненадващи обрати, с философски зами-съл. Според изследователите Исол проследява истинският детски свят, в които този на възрастните е напълно абсурден. Стилът на Исол е изразителен, понякога много експлозивен. Преобладава цветовата палитра с двойни контури, в които цветният печат кара мотивите и цветовата гама да не винаги съразмерни. (<http://publishingperspectives.com/2013/04/argentine-isol-takes-home-worlds-largest-childrens-lit-prize/>).

Погледнато от икономическа гледна точка, 22% от издателския сегмент в страната се пада на детската литература. В нейното производство са ангажирани над 30 национални издателски марки, 60% от общия дял на издателската дейност се пада на изданията за деца. Продажбите са силно зависими от покупателната възможност на населението, като често различни правителствени и неправителствени институции спомагат те да достигнат до населението, чиито финансови възможности са ограничени. За да могат повече деца от бедни семейства да се докоснат до най-новите издания на водещите аржентински марки се създават най-различни проекти. Едни от тях е закупуването на големи количества книжна продукция и даряването ѝ по програми, свързани с четенето или за училищата и обществените библиотеки. Продажбите се обявяват в специален Becklist и представляват 85% от общия пазар за детски издания.

Интерес представляват организираните през последните години специален форум „Младежки и детски панаир на книгата” в Буенос Айрес. Той се провежда ежегодно в аржентинската столица, предимно в дните около 15–16 юли. (Виж и в: <http://www.publishingperspectives.com/2013/08/argentina-exhibits-growing-professionalization-in-childrens-publishing/>).

Според други изследвания младата читателска аудитория между 12–18 години в последната година засилва интереса си все повече към фентъзи заглавията, научно-популярните и документални поредици. Това кара издателите да създават все по-богати и разнообразни онлайн каталози. То съответно е позитивен знак, че тинейджърите все по-често посягат към книгата, била тя в електронен формат. Друг интересен факт е че, между децата има конкуренция кой повече заглавия ще прочете. Това не е наблюдение на консултантска фирма, а на Leonel Teti, най-младият главен редактор

в Латинска Америка, работещ за престижното издателство „V&R Editoras”. (Виж повече и в: <http://publishingperspectives.com/2015/06/argentine-publishers-chase-va-book-sales-boom/>).

Впечатлява инициативата на аржентинското правителство, което през 2015 г. закупува 90 милиона книги, сред които огромно количество детски издания. Това става ясно от речта на министъра на образованието на Аржентина Alberto Sileoni, при откриването на 41-вия панаир на книгата в Буенос Айрес. В случая е налице позитивен пример в полза на издателската индустрия и в подкрепа на новосъздадените 1800 училища в страната.

Според консултантската фирма Promage, която следи и дава данни за дейността на аржентинския книжен пазар и издателската дейност, правителството е спомогнало за закупуването на 25% от книжната продукция в страната. Това е с 3 % повече от 2013 г. Приходите за бранша са 5.4 милиарда аржентински песос или 666 милиона долара, което е 35% повече от предходната 2014 г. За съжаление, резултатът от продажбите на книгите, включително за деца, се влияе от инфлацията, завладяла страната. (По този въпрос повече в: <http://publishingperspectives.com/2015/06/argentinas-publishers-face-political-economic-uncertainty/>).

Едно от интересните и необичайни издания, създавани в историята на детската книга и книгоиздаване, е книгата от семена „Mi papa estuvo en la selva” („Баща ми беше в джунглата”). Това е уникален и иновативен проект на аржентинската издателска компания “Pequeno Editor”. Създаването му цели да покаже на малките читатели как една книга може да бъде полезна и едновременно как лесно и забавно да помагат за опазването на околната среда. Семената са поставени във всяка една страница на книгата и след като бъде прочетена, те могат да се засадят в природата. (Повече детайли в: <http://publishingperspectives.com/2015/05/a-book-you-can-read-plant-and-it-turns-into-a-tree/>).

За да бъде създадено подобно книжно тяло, е необходимо илюстраторът да познава основните проблемите на околната среда. Неслучайно издателската формация избира илюстратора Gusti, които работи в тази област. Книгата, която предизвика това огромно медино внимание е разработена от рециклирана хартия и биоразградими мастила. Интересът към този проект е огромен и е отражен и в една от най-големите медии в света: www.pequenoeditor.com/

gestion-cultural/171-un-libro-que-se-plantita.html. Към книгата проявяват интерес редица световни медии, като „The Nation” – Аржентина, „Le Monde” – Франция, „Newsweek” – САЩ и пр.

„Mi papa estuvo en la selva” („Моят баща е бил в джунглата”) е разработена от рециклирана хартия и биоразградими мастила. Първоначално не е произведена с търговска цел, но след засилени интерес към нея и многократни запитвания, издателите предлагат да ѝ дадат търговска стойност. Предлага се и в оригиналната версия, със страниците от семена, със стандартно книжно издание и с чанта за многократна употреба. Книгата разказва за пътешествието на главния герой и неговия баща в джунглата на Еквадор. Читателите се запознават с интересни случки в джунглата и с непредвидени изненади, придружени с много хумор. Илюстратори на тази красива книга са Anne Decis и Gusti. (Повече виж в: www.pequenoeditor.com/gestion-cultural/196-taller-para-ilustradores-con-gusti.html).

Този и други иновативни проекти с развлекателен и образователен характер спомагат през месец април 2015 г. издателство “Pequeno Editor” да бъде избрано сред най-добрите детски книгоиздатели на панаира на детската книга в Болоня. Изданията на компанията са включени в програмите за четене в Аржентина, Мексико и Чили.

Издателство „Eloisa Cartonera” е сред другите атрактивни имена в детското книгоиздаване в Аржентина. Създадена е 2001 г. в район La Boca, в столицата на страната. Тук подвързиите на изданията се правят изцяло ръчно, от картон, който е предварително преработен от хартиен отпадък, събиран от улиците на Буенос Айрес. Тази дейност се оказва печеливша за издателството, тъй като през този период в страната има икономическа криза и недостиг на производствени суровини. В наши дни издателството предлага около 200 нови заглавия годишно, които се отличават с оригинален графичен дизайн. В книжния репертоар са включени предимно разкази, повести, театрални пиеси и други жанрове за деца. Сред авторитетните автори за деца са Alemin Manuelito; Gabriela Bejerma и др.

Сред известните латиноамерикански писатели, които издателство „Eloisa Cartonera” издава, е чилийският писател Enrique Lihn (1929-1988). „Poeta e Extranjero” (“Поетът е чужденец”) е за-

главието, с което творецът става известен на аржентинската аудитория. Неговите книги успешно се разпространяват в Перу, Куба, Чили и Аржентина.

Сред атрактивните издателски формации в Аржентина е „Colibroscopio Ediciones”, работещо в изцяло в областта на детското книгоиздаване и през годините на своето съществуване от 1997 г., създава три собствени книгоиздателски линии – „Coleccion pinta tu aldea”, „Coleccion lineas de arena” и „Bebes”.

„Coleccion pinta tu aldea” въвежда децата в света на животните. Изданията предлагат атрактивни занимателни четива, предружени с много цветни илюстрации и оригинално поднесен рисуван шрифт. Те носят на малките читатели свои оригинални и неповторими идеи Сред най-новите заглавия е „Mago Xul” – „Матъосникът Ксул” – автор Solar Didi Gray и илюстратор Irene Singer. Формат 21x26 см, 32 стр. ISBN-978-987-24914-7, с твърда подвързия.

Друго заглавия е „El mundo de Molina Campos” („В света на Молина Кампос”), илюстратор Молина Кампос, автор на текста Solar Didi Gray. Форматът на изданието 21x26, в 32 с. (ISBN-978-987-1801-02-1). Книгата разказва весели и забавни за детското въображение истории, съпроводени от увлекателни илюстрации, дело на талантливия аржентински художник.

„Coleccion lineas de arena”: тази издателска линия се отличава с изключително жанрово разнообразие, предназначена е за всички възрастови категории, вкл. за възрастни. Най-богата е колекцията за деца, включваща европейските класици, латиноамерикански и аржентински автори.

„Bebes” – третата издателска линия, е предназначена за деца между 1–2 години. Тук всички книжки поднасят на най-малките и тяхните родители богата колекция от заглавия, специален подбор от поредици върху чиито страници откриваме цветни, забавни и поучителни илюстрации. Страниците на изданията са подложени на допълнителна полиграфична обработка, като лакиране и гланциране, за да се запазят по-дълго. Текстовете са оригинални рисуващи шрифтове, с големи инициали на буквата, поднесени в рими, да запознае малчуганите с интересни предмети, растения и животни. Издателската линия има образователна цел, като поднесения текст е лесно достъпен, забавен и думите бързо се запомнят. Тъй като серията е предназначена за най-малките в самите книги има вгра-

дени музикални елементи. Такова атрактивно за детската аудитория заглавие е и „Uma casa con compresas” („Къща на изненадите”). Автор на иначе малката, но графично издържаната книга е Analia Kevorkian, с участието на известния детски илюстратор Horasio Daniel Gatto . Форматът на книгата е 18x18 см, 14 с. (ISBN-978-987-22204-6-4). (Виж повече в: www.colibroscopio.com.ar; допълнителна информация и в: www.colibroscopio.com.ar/distribucion_alla/colibroscopio/pezvolador/col_pezvolador.html).

Принос за развитието на детското книгоиздаване и четене в Аржентина дават и университетски преподаватели. Така например Analia Kevorkian е професор в един от най-престижните университети в Буенос Айрес и работи дейно за каузата на детската книга. Horasio Daniel Gatto (роден 1959 г.) се занимава дълги години с илюстриране и графичен дизайн на детски книги и списания. С неговото име са излезнали и редица други издания в Латинска Америка.

Независимо от икономическите проблеми, детската книга в Аржентина е сред приоритетните области за културно и социално развитие на подрастващите. Държавата насърчава издателите, а проектите в сферата на детската книга и книгоиздаване са в подкрепа на издателските стратегии, подпомагащи популяризиращи детската книга и стимулиращи детското четене.

Източници и литература

1. **Георгиев**, Лъчезар, Стела Георгиева. Пътища на детската книга. – София: 2015. – 200 с. : с ил. : рез. на англ., португл и исп. език.
2. **Две корици** – много „Пътища на детската на книга“ (Арт културните събития накратко). // *Монитор*, № 5716, 23 декември 2015, с. 23.
3. **Децата** и четенето – между традиционната и електронната книга : Сборник с доклади. / Състав. Р. Петрова-Василева. – Сливен: Жажда, 2014. – 240 с. [*Сборникът е двуезичен: на бълг. и англ. език*].
4. **Попова**, Кремена. Излезе от печат „Пътища на детската книга“. // *Издател*, 2015, № 1–2.
5. **Пътища** на детската книга. Автор: Лъчезар Георгиев, Стела В. Георгиева. Раздел: Медии и комуникации. Изд. АН-ДИ, 2015. ISBN 9786197221053 // <http://knigabg.com/index.php> [*За книгата: резюмета и отзиви на бълг., англ., португ. и исп. език*].

6. **Съвременната фентъзи литература за деца – между традицията и новите тенденции** : Сб. доклади от кръгла маса / Състав. Р. Петрова. – Сливен: ИК Жажда, 2015. – 238 с. [*Сборникът е двуезичен: на бълг. и англ. език*].
7. <http://publishingperspectives.com/2013/08/argentina>
8. www.carvajaleducacione.com.
9. www.deily.co.uk/travel-news/article-3129682/that-s-call-going-roots-publishing-launches-children-s-book-grows-tree-s-read.html
10. <http://norma.kapelusznorma.com.ar/novedades/novedades-norma/>
11. www.uba.academia.edu/AnaliaKevorkian/
12. www.horasiogatto.com.ar.
13. <https://www.pinterest.com/princessstory/horasio-d-gatto/>
14. www.colibroscopio.com.ar
15. www.colibroscopio.com.ar/distribucion_alla/colibroscopio/pezvolador/col_pezvolador.html
16. <http://publishingperspectives.com/2013/04/argentine-isol-takes-home-works-largest-childrens-lit-prize/>
17. http://es.wikipedia.org/wiki/Maria_Teresa_Andruetto/
18. www.memoriachileina.cl/602/w3-article-3408.html
19. <http://www.eloisacartera.com.ar/home.html>
20. www.pequenoeditor.com/nosotros.html
21. www.deily.co.uk/travel-news/article-3129682/that-s-call-going-roots-publishing-launches-children-s-book-grows-tree-s-read.html

Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ и първите стъпки в краезнанието. Първата краеведска картотека в България

Ас. Силвия Славчева

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Велико Търново

През годините, Регионалната библиотека във Велико Търново непрекъснато развива, обогатява и разширява своите дейности, поставя пред себе си нови цели и задачи, които са в логична връзка със съвременната ситуация в българското библиотечно дело. Работата по редица проекти, дигитализирането, осъществяването на програми за учене през целия живот, сътрудничеството с културни институции у нас и в чужбина, са само малка част от текущата работа с перспектива за по-нататъшно развитие.

По-активно за утвърждаването ѝ започва да се работи след 15 август 1922¹, когато библиотеката вече е с променен статут. Институцията се налага като третата Народна библиотека в България, след тези в София и Пловдив и се трансформира в богат културно-информационен център. Въпреки трудностите, които ръководството изпитва в началото – непълни каталози, ограничен бюджет и пространство, където да бъде разположен фонда², неквалифициран персонал и управленчески пропуски – библиотеката постепенно изгражда своя позитивен имидж пред обществеността. Основни заслуги за това има Пенчо Крушев, който ръководи институцията от 1933 до 1944 година. В този период, благодарение на него, са извършени редица промени, които са от важно значение за комплектуването и обработката на книжния фонд. В тази хронологична рамка, дарителството е основният източник за обогатяване на библиотечните колекции. Фондът постепенно нараства и от дарения до 1942 година в библиотеката постъпват 12 523 книги и периодични издания.³

Всичко това е резултат от работата на един енергичен, идеен, активен и въпреки, че не успява да се дипломира по специал-

¹ Крушев, П. Библиотеки във Велико Търново. // *Великотърновска трибуна*, № 33, 30 септ. 1934, с. 3.

² Пак там

³ Радева, Ж. Изграждането на библиотека „П. Р. Славейков“ във Велико Търново. // *Библиотекар*, 1991, № 7-8, с. 74-77.

ността Филология и литература⁴ – високообразован и буден човек. Като такъв той не спира да анализира, изследва и популяризира историята на библиотеката и на Велико Търново. Автор е на няколко изследвания с краеведски характер, между които „История на Великотърновския терзийски еснаф, според кондиките му 1856-1919 г.“⁵ както и „Първи годишник на Народна библиотека – Велико Търново“, разделен на две части: Отчет за 1941 година и История на библиотеката 1922-1942 г. Именно там, директорът споменава за своя принос в изграждането на систематично подредена краеведска картотека⁶. Като предпоставки за създаването ѝ, можем да отбележим нарастващата нужда от краеведски справочен апарат, който е в основата на качествено и пълно задоволяване на читателските търсения за края. Освен това идеята от 1927 г.⁷, около която се обединява търновската интелигенция, а именно написване историята на средновековната българска столица, не би могла да се осъществи без предварителна издирвателска работа. Това обуславя нуждата от краеведска картотека.

За нейното създаване, освен Търновската народна библиотека, заслуги имат и Дружествата „Стара столица“ и „Трапезица“, както и читалище „Надежда“⁸. Основните дейности, застъпени в уставите им са неразривно свързани с културата и историята на града, активното участие в обществения и социалния живот, както и реставраторска и изследователска дейност. В отчетната статия на дружество „Стара столица“, председателят Александър Пенчев⁹ обобщава постигнатото, като споменава и изготвянето на „картонажна-фишова библиография за Велико Търново“, за да се подпомогне родолюбивата идея за написване историята на града. Това е сред приоритетите и на дружество „Трапезица“. В една от точките в устава им е заложено съдействие за издаване на историята¹⁰, както

⁴ **Карамихова**, Х. Пенчо Крушев и Народната библиотека във Велико Търново. // *Библиотекар*, 1989, № 11, с. 22-26.

⁵ **Иванова**, К. История и съвременност на Великотърновската библиотека „П. Р. Славейков“, 2014, с. 104-105.

⁶ **Крушев**, П. Първи годишник на Народна библиотека – Велико Търново, 1942, с. 65-66.

⁷ **Панайотова**, Кинка, Бъчварова, Невяна. Изготвяне на картотека за „История на Велико Търново“. // Панайотова, Кинка, Бъчварова, Невяна. История на читалище „Надежда 1869“ – Велико Търново. В. Търново, 2009, с. 104-105.

⁸ Пак там, с. 65.

⁹ Пак там.

¹⁰ **В.-Търновската** дружба „Трапезица“ – София. // *Великотърновска трибуна*, II,

и събирателска и проучвателска работа. Още през 1930 година, дружеството избира проф. Илия Янкулов и Стоян Коледаров за „редакционен комитет“¹¹. С помощта и на други видни търновци: П. Попов, д-р М. Русев, проф. Н. Златарски, полк. Н. Недев, Н. Станев, Б. Денев, Д. Бабев, Хр. Хинков, д-р Т. Янев, е изработен подробен план за написването на историята, публикуван в 28-ми брой на вестник „Велико Търново“ от 7 февруари 1930 година. Няколко години след това в брой 33 на вестник „Великотърновска трибуна“¹², е поместена статията на Ст. Коледаров за историята, основните цели и задачи на дружество „Трапезица“. Отпечатана е и примерната структура на идейния проект в пет части, която търпи промени през годините.

Независимо от факта, че работата и организацията по създаването на „Историята“ тече мудро, краеведската картотека е едно от постиженията в областта на библиотечното дело в града. Проф. Марин Ковачев, който има заслуги в утвърждаването и развиването на краеведската наука в България и немалък стаж като методист и завеждащ „Справочно-библиографски отдел“ в Регионална библиотека „П. Р. Славейков“, квалифицира картотеката като „първа стъпка в краеведската работа“¹³, не само в търновската библиотека, но и в цялата страна. Този факт отбелязва и самият Пенчо Крусев в „Първи годишник“.

В своята същност картотеката представлява съвкупност от около 20 000¹⁴ грижливо и четливо написани каталожни картички, подредени в специално изработена от Крусев класификационна схема. Самите материали са обработени аналитично като е логично описанията да са олекотени в своето съдържание, поради факта, че във времето, в което е изработвана картотеката (1935 година), библиотечните специалисти, все още не са разполагали с унифицирана методология за библиографски и каталожни описания¹⁵. За създаването на картичките, *de visu* са прегледани всички периодични издания и книги, които са притежание на библиотеката до

№ 33, 30 септ. 1934.

¹¹ Пак там.

¹² Пак там.

¹³ **Ковачев**, Марин. Из историята на краеведската работа във Великотърновско. // *Библиотекар*, 1967, № 1, с. 35-36.

¹⁴ **Крусев**, П. Александър Пенчев и Народната библиотека във В. Търново. // *Общински вестник „В. Търново“*, № 4-5, 20 юли 1941, с. 27-28.

¹⁵ **Зотова**, Кремена. Библиографско описание на книги в България и въвеждането на новия стандарт. // *Библиотекар*, 1982, № 1, с. 22.

1935 година включително. Разкрити са статии от списанията „Родина“, „Читалище“, „Българска клиника“, вестниците „Най-ново време“, „Славянски глас“, „Църковен вестник“, „Общински вестник“, „Великотърновска трибуна“ и др. Сред обработените документи е и първият пътеводител за Велико Търново, издаден през 1907 година от Туристическо дружество „Трапезица“.

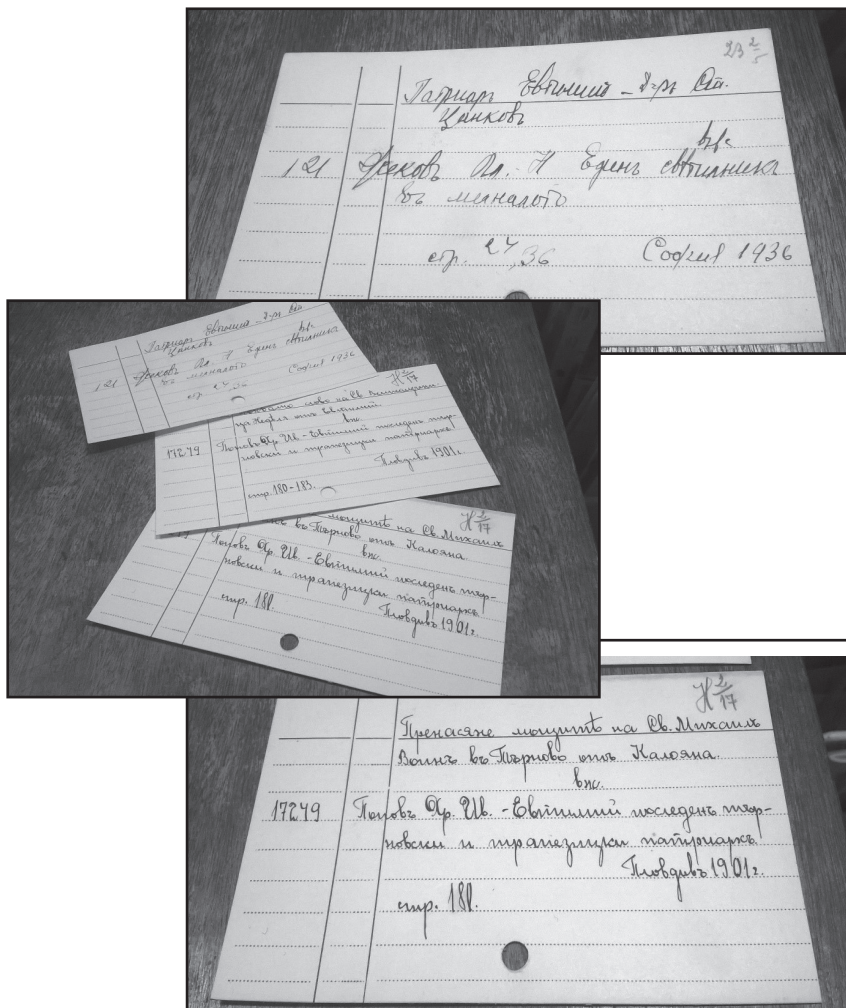
Материалите са класирани в общо двадесет и пет отдела¹⁶, с което се цели възможно най-пълно и подробно отразяване на всички аспекти от историята, културата, изкуството и общественно-политическия живот във Велико Търново. Ценни са каталожните картички с информация за етимологията на името на града, археологията, географията, демографията и движението на населението през точно фиксирани исторически периоди, етнография и фолклор, диалектология, климатични промени, бедствия, дори криминална хроника, систематизирана в подотдел „Грабежи и обири“. Застъпени са и проблемите в инфраструктурата на града, изграждането на жп линия, радиосъобщения. Един от най-обемните дялове е „Учебно дело“, който е добър изворов материал за изследователите на развитието на града, културата и образованието. Любопитни са описанията на публикации за процентното съотношение на говорещите чужд език в Търново, културните институции – библиотеки, читалища, ученическите и учителските дружества, музеите и други.

Всички описания и преписите им са плод на колективната работа на Народната библиотека в сътрудничество с библиотека при читалище „Надежда“. След като Пенчо Крусев, който ръководи работния процес, се разболява, задачата е довършена от Ганчо Марковски и Петър Димитров. По преписа на картичките работят предимно ученици от Мъжката гимназия „Св. Кирил“ – Ангел Станчев, Стефан Симеонов, Радослав Радославов, Ангел Дянков, Дончо Кънчев и други¹⁷.

¹⁶ Отделите са озаглавени, както следва: 1. Написване историята на Велико Търново; 2. Инициатори; 3. Население; 4. Бедствия; 5. Благоустройство; 6. Съобщения; 7. Администрация; 8. Занаяти; 9. Търговия и индустрия; 10. Стопанство; 11. Правосъдие; 12. Медицина; 13. Благотворителност; 14. Женско движение; 15. Изкуство; 16. Воени; 17. Учебно дело в Търново; 18. Религия; 19. Книжнина в Търново; 20. История на Второто българско царство 1186-1393; 21. Падане на Търново под турско робство 17.07.1393; 22. Въстания; 23. Освобождение на Търново 25.06.1877; 24. Трето Българско царство; 25. Царе от Третото Българско царство.

¹⁷ **Панайотова**, Кинка, Бъчварова, Невяна. История на читалище „Надежда“, с.

Те успяват да създадат незаменим източник на информация за всеки, който изучава търновската история. Днес всички сътрудници на библиотеката имат привилегията не само да я пазят и съхраняват, но и да работят с нея, да подпомагат историци и изследователи, да проучват не само историческото минало на града, но и методиката на библиотечната работа през 30-те години на ХХ век. Дубликат от картотеката се съхранява днес в Историческия музей¹⁸.

104-105

¹⁸ Пак там.

(Не) Актуалните библиотеки

Мартина Янкова

РБ „П. Р. Славейков“ – Велико Търново

В началото на ХХІ век човечеството навлезе в нов стадий на цивилизационната история – слединдустриалния. Това е т.нар. „трета вълна“ в развитието на човешката цивилизация – информационната революция. Нейните предизвикателства слагат отпечатък не само върху националните политически и икономически модели и стратегии, не само върху връзките и формите на сътрудничество между отделните държави, но и върху целият свят. Информационната революция е резултат от два паралелно развиващи се по протежението на цялата човешка история процеса – процесът на постоянно нарастване на ролята и увеличаване обема на информацията, необходим за осигуряване на жизнената дейност на обществото и процесът на развитие и усъвършенстване на технологиите за натрупване и разпространение на информация.

Според доклада на ИФЛА през 2010 г. количеството на предаваната информация в световен мащаб за първи път надхвърля 1 зетабайт и се очаква на всеки две години то да се удвоява . Количеството ново дигитално съдържание, създадено през 2011 г. е няколко милиона пъти повече от всички написани някога книги. Данните на Организация за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) показват, че през последното десетилетие трафикът в интернет е нараснал с 13 000%, като през периода 2008–2011 е създадена повече дигитална информация, отколкото през цялата история на човечеството, за която има писмени свидетелства. Количеството знания, с които разполага съвременното общество, се удвоява на всеки пет години. За един ден съвременният човек възприема толкова информация, колкото човека в миналото за цял живот. Интересно е да се направи един странен паралел между знанията на хора, живели в различни исторически ареали. Изследователи са стигнали до следните факти. Средностатистически един френски селянин в края на ХІХ и началото на ХХ век е натрупвал в своя тезаурус и е боравил с информация през съзнателния си живот, която по обем се е равнявала на тази, която се съдържа в един брой на вестник „Льо Монд“ (Le Monde). Сега, в модерния свят на информацията и на знанието, сме обкръжени отвсякъде с

технологии, с които сме в състояние да гребем с пълни шепи от наличните необятни сведения и данни. Притежаваме изключителни възможности, посредством които сме в състояние да се домогваме до образците и продуктите на човешкото съзнание и интелектуална дейност.

Информацията променя света! Информацията, информационните и комуникационните технологии (ИКТ) изменят драстично нагласи, мислене и начина на живот в обществото и на човека изобщо. Те са новите „свещени частици“, заложили в началото на „вселената на знанието“. Те стоят в основата на глобалната информационна инфраструктура (ГИС), към която сме вперили поглед днес. Тя позволява свободното движение на знание, информация, идеи, данни, които се използват в името на свободата и за разширяване на демократичните процеси за гражданите на планета Земя. ИКТ се превеждат и конкретизират като „двигател“ на глобалното информационно общество. Тяхното развитие способства за появата на съвършено нови икономически, социални и културни отношения в живота на хората, вмествачи се в понятието „глобално информационно общество“.

Като най-силно открояващи се характеристики на глобалното информационно общество се очертават:

Дигитализация на информацията

- Пренасяне на комплексни типове данни (мултимедия)
- Все по-бързото нарастване на данни и тяхното разпространение
- Достъп до информация във всяка точка от света
- Безжични услуги с глобално покритие, интелигентни мрежи с интерактивни услуги

Ключови фактори, които отразяват най-важните информационно-комуникационни технологии и технологични достижения на нашето време, също се явяват и отличителни свойства на глобалното информационно общество като цяло:

- Заличаване на геополитическите граници при запазването на националната идентичност и култура
- Възможност за пълен и постоянен достъп до информация от всякакъв тип, както и нейното безпрепятствено потребление и разпространение

- Възможност за комуникация в реално време с всеки член на обществото и с всяка организация
- Качествени промени в методите за събиране и разпространение на информация, която трябва да бъде отворена за всички, да бъде безплатна, качествена и надеждна
- Поява на нови медии, фокусирани върху нуждите на обществото и функциониращи активно с неговото активно участие
- Възникване на нови форми на дейност, свързани с използването на Интернет и дуги технологии и средства за комуникация

Основен принцип на информационното общество е, че достъпът до информация е основно човешко право, а информационните и комуникационни технологии създават предпоставките за свободното му упражняване.

Всичко това наложи и нови изисквания към компетенциите на библиотечните специалисти и постави на дневен ред необходимостта обществените библиотеки да се превърнат в модерни обществени библиотечно-информационни центрове за населеното място или региона, който обслужват, а това доведе и до еволюция в техните функции. В началото на XXI век библиотеките вървят към все по-големи трансформации. Интернет и новите информационни и комуникационни технологии предлагат много и разнообразни възможности за библиотеките с оглед на тяхната традиционна мисия и пълноценното им функциониране в бъдеще в контекста на глобализацията се свят. Съвременната библиотека отдавна не е спирка по пътя на технологичната революция. Промяната в дигиталната епоха наложи към традиционните задачи на библиотеките да се добави още една много съществена – цифровизацията. Преходът от печатната към дигиталната епоха е пряко свързан с качествени нова дейност на библиотеките : не просто пасивното събиране и съхраняване на информация, а активното и дигитализиране, запазване и предоставяне. Целта е да бъде осигурен мобилен достъп до информацията, предвид измененията и нагласите на потребителите. Новият тип библиотека не поставя избора между компютъра и книгата, между модерното и традиционното, а търси синтеза между тях. Библиотеките предоставят

на потребителите си равни възможности за достъп до информацията, която им е необходима. Осъществявайки съвременната си мисия и функции библиотеките заемат достойно място в изграждането на съвременното информационно общество. Те са най-широко разпространените институции и са значим фактор за културното, духовно и образователно развитие на нацията. Библиотеките от нов тип приемат, че в информационното общество информацията е най-важната основа за развитието на обществото, на организацията и на индивида и тъй като информационните технологии се интегрират във всички обществени сектори и процеси, то информационните навици – способността да се намира, анализира и ползва информацията или знанието, са важни за всеки.

Често обществената отговорност за предоставяне на информация т.е. ролята на информационен посредник, измества погледа от друга важна обществена отговорност на библиотеките – организирането на информацията. Тази отговорност става все по-актуална в контекста на все по-широко налагащото се гражданско поведение за продължаващото цял живот обучение. Като ефект от масовото предлагане на информация и масовият достъп до използване на технологии, улесняващи достъпа до информация, хората се оказваха потопени в “информационен потоп”. Човешките възможности и умения за боравене и полезно използване на такъв огромен ресурс се оказваха ограничени. Достъпът до прекалено много информация, която хората не могат да осмислят и да извлекат полезното знание от нея в рамките на разумен отрязък от време, има същият ефект както и липсата на информация. Предизвикателството е в това да се намери необходимата помощ, която да ни преведе рез всичката тази информация, за да открием това, което всъщност ни трябва. Именно тук е и ролята на библиотекарите, които равнопоставят всички потребители в достъпът им до информационните ресурси. Те ще ви помогнат за намирането на точно това от което имате нужда и то бързо, на достъпен език и напълно безплатно. Библиотекарят помага на потребителите при намиране на онлайн информация, решава какви дигитални ресурси да се набавят, организира достъпа до информация, формира дискуссионни групи.

Като основен недостатък в развитието на библиотеките в ерата на информационното общество ще отбележа, че все още има

хора, които не разбират какво са библиотеките и какъв е смисълът от тях.

Библиотеките представляват съществена част от важна инфраструктура, която подпомага образованието, работните места и растежа на общността. Те предлагат значим, удобен достъп до информация във всички формати, като ръкописни, печатни, аудио-визуални или дигитални материали. Те подпомогнат официалното, неформалното образование и обучението през целият живот, опазването на културната памет, традиционното местно знание и културно и научно наследство. Библиотеките са естествени партньори за предоставяне на обществен достъп до информационни и комуникационни технологии и споделени информационни ресурси. Дават свобода да четеш, да общуваш, да се развиваш и да се забавляваш.

Библиотеките на 21 век имат своето място в развитието на информационното общество. Те са актуални и отговарят на изискванията наложени от развитието на ИКТ. С промяна на традиционния си вид, услуги и начини на функциониране, самите библиотеки се превръщат в ефективни действащи портали към съществуващите огромни количества информация. За да достигнем по-широки хоризонти, трябва да наслагваме, новите възможности, а не да отхвърляме предходните.

„Напредък е невъзможен без промяна и онези, които не са способни да променят мисленето си, не могат да променят нищо.“ – Бърнард Шоу

Модни тенденции в издателския бизнес през 2015 г.

Ас. Стефка Чернева

Александрина Нанчева

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Велико Търново

Повече от десетилетие българските издатели следват световните тенденции и много често успоредно със световните премиери на чуждестранните издания или малко след тях, предлагат на българския читател полученото добри отзиви произведение в превод на български език. Голяма част от тези поп издания са плод на масова култура, наложени не в резултат от реално търсене и нужда, а са резултат от добре обмислени маркетингово-комуникационни платформи /пограми/. Мотива да представим новите модни тенденции в издателския бизнес е резултат от нашата ежедневна работа като книжари от една страна, а от друга, че сме провокирани от огромния интерес към влогъра Емил Конрад и неговата книга, която събра стотици тийнейджъри на няколкостотинметрови опашки – феномен характерен по-скоро за началото на демокрацията. Нашата идея е да представим само най-актуалните /нови/ модни тенденции в издателския бизнес в България, а не всички типове издания, които се издават засилено и има сравнително траен интерес последните няколко години /напр. книгите свързани с компютърната игра Minecraft, както и други книги свързани с компютърни игри; художествени издания с акцент в естетиката от храната и храненето, издавани най-често от издателство Гурме, редица биографични книги на популярни личности и др. В нашето полезрение са книгите на влогъри, книгите за оцветяване и книгите за развитие на креативността, като последните спокойно можем да наречем книжни продукти, тъй като техния вид и тяхната издателска концепция е по-различна от тази на традиционните издания.

Както споменахме, един от основните мотиви да представим темата за влогърството дойде от небезизвестния на българските тийнейджъри Емил Конрад и неговата книга „Нещата, на които не ни учат в училище“, която доби популярност сред широки кръгове от населението и завихри ожесточени спорове и дискусии.

Влогърството е дейност, а за някои хора професия, която е сравнително по-малко позната у нас в сравнение с западноевро-

пейските страни и САЩ, и не се счита за професия и възможност за изкарване на добри доходи, като най-често се практикува от любители, които не търсят фиансови облаги. За разлика от нашите влогъри, американските и английските получават сериозни приходи от фирми за реклама на техни продукти и услуги. Влогърството се появява успоредно с появата на You Tube през 2000 г. Влогърите са хора, които правят видеа на различни теми и ги пускат в You Tube. Темите могат да бъдат изключително разнообразни, като често дават насоки /уроци/ в областта на гримирането, спорта, музиката, ремонти в дома, приложни изкуства – карвинг, декопаж, изработване на картички, разделители и какво ли още не, дават основни стъпки в рисуването, представят книги или политически платформи.

Нека припомним, че през 2014 г. 3 книги на Джон Грийн влязоха в топ 10 по продажби на водещи книготърговски вериги в България и развенчаха мита, че учениците не четат. Джон Грийн е американски писател, който доби сензационна популярност, именно благодарение на съвместния влог с неговия брат открит в далечната 2007 г. До 2010 г. техния влог е събрал над 3 млн. фена, и продължава да се разраства и добавя нови последователи. Таргет групата на братята Грийн е представена основно от тийнейджъри, но впоследствие към нея се присъединяват и потребители с различна възраст. Изследване в САЩ за 2014 г. сочи, че от десетте най-популярни личности, шест са влогъри, следвани от звездите от киното и шоубизнеса, като Брат Пит и др. Влогърите в САЩ и Англия са по-популярни и от медийните звезди. Това е тенденцията в медийния бизнес в световен мащаб, първо в САЩ и Англия, по-късно в Германия и Скандинавия.

В България първи опит да се издаде книга на влогър дойде от издателство „Егмонт“. Велизара Добрева, търговски директор на издателство Егмонт, признава, че работата с влогъра Емил Конрад е била доста динамична, защото скоростта в дигиталния свят е различна. Емил Конрад е на 25 г. и близо десет години качва клипчета на различни злбодневни теми от реалния живот във виртуалното пространство, които снима в дома си и обработва сам. По известен като „царят“ на YouTube, Vbox или просто „царят на клиповете“. Първоначално видеата му са на английски език, впоследствие и на български. Една част от клиповете му са ситуации,

които са се случили с него, а други представят неговата гледна точка за нещата, които го заобикалят, представени по забавен и атрактивен за тийнейджърите начин (1).

Книгата е Емил Конрад ние бихме определили като литература за самопомощ за младежи /тип приложна психология/, изданието твърдо не е художествена литература. То включва преживявания на автора, както и негови размисли представени на читателите по достъпен и шеговит начин. Главите в изданието са 13, 12те се свързват с 12те класа в училище, а 13тата всеки сам може да напише какво не е научил в училище. В следващото издание на книгата, което излезе в края на лятото на 2015 г. тази 13 глава е допълнена от читател на първото издание и включва, няколко допълнителни QR кодове, които директно водят към 4 нови клипа, които са направени специално за изданието. QR кодът представлява специфичен метричен баркод, който се разпознава от специални четци или камери на мобилни телефони. Баркода е подреден в квадрат и неговото разчитане води до определена страница в интернет.

Според Светлозар Желев, директор на Нац. ц-р за книгата към НДК, Конрад може да се счита за представител на How-to културата за тийнейджърите, които намират в него нещо между развлечение и подкрепа на начина, по който те самите гледат на света. Желев отбелязва, че нишата е във възход в България от гледна точка на присъствието на български автори в нея. Той го сравнява с Наталия Кобилкина, която също чрез клипове убеждава хората, че да намериш своята половинка или да станеш по-богат е въпрос на няколко техники и позитивно мислене, което не се учи в училище.

Нека представим как се случват нещата от гледна точка на бизнеса:

1. Хората от бизнеса /издателите/ трябва да открият подходящия /силния/ влогър в Интернет пространството. Той трябва да има голяма фен маса, тъй като впоследствие ще се разчита на нея.
2. Трябва да се установи контакт с влогъра и да му се предложи да напише текст /книга/, която да отговаря на особеностите на фен масата му. В повечето случаи влогърите не са писатели и нямат идея как точно да стане това. В тези слу-

чаи ролята на издателствата е голяма, защото те помагат на влогърите да направят продукт, който в най-голяма степен да отговаря на изискванията и очакванията на почитателите на атора и неговите видеа, а впоследствие и на книгата. Ние смятаме, че в голямата си част издателствата стават съавтори на готовия продукт /книга/.

Какво се изисква от влогъра:

1. Готовия продукт /книга/ да бъде рекламиран преди и от момента на пускане на пазара от влогъра, сред неговите фенове, чрез всички възможни информационни и комуникационни канали /фейсбук, твитър, блог и др./ Издателствата не е необходимо да влагат ресурс за допълнителна реклама и ПР.
2. Второто важно изискване, гарант за успеха на готовия продукт, е, организиране на реални срещи на влогъра с неговите почитатели /фенове/.

Теоретично за година и половина на западните пазари се наблюдават нестандартни бумови продажби, тенденция, която се очаква и у нас.

На 14 ноември 2015 г. отново издателство „Егмонт“ издаде поредното издание на влогър под импринта /логото/ на издателството – „Кубар“, прадназначен за издания вдъхновени от популярни в дигиталното пространство творци. В старата българска митология Кубар е бог на природните стихии и гръмотевиците. Книжлето „Блендер“ е на близкия приятел и съмишленик на Емил Конрад, влогърът Цветослав Цонев – Цуро от Горна Оряховица, който вече 6 години качва видеа на теми вдъхновени от всекидневието, филмите и книгите. „Блендер“ е дебютната му книга, и включва 20 графични истории. Писането на историите за нея според младия автор, не се различава по нищо от сценариите, които подготвя за видеата си и тя е своеобразно продължение на видеосъдържанието, което Цуро подготвя за YouTube. Желанието му е да продължи да експериментира с клипове в YouTube и да натрупа опита и знанието за създаване на пълнометражни филми. Темите в книгата са вълнуващите тийнейджърите – любовта, семейството, желанието да се впишеш сред другите и пр. Книгата е илюстрирана от 26 годишната Милена Симеонова от Варна, завършила ани-

мация и графичен дизайн в НБУ и е сред създателите на българското комикс списание „Ко-миксер”(2).

След успеха на Емил Конрад, издателите се ориантираха и към превода на чуждоезични издания на световноизвестни влогъри. Първото, което излезе с логото на издателство “НСМ медия“ е научно-популярно, а негови автори са канадците Мичъл Морфит и Грег Браун. То представя различни теми свързани с физика, химия, биология, анатомия, астрономия, образования и др. Книгата се нарича „Asap Science. Експрес наука. 40 бързи отговора на смахнати въпроси, упорити слухове и необясними явления“ и е основана на дискусиите разглеждани техния влог. Морфит и Браун създават освен основния си влогърски канал в платформата Youtube – “Asap Science”, който им носи популярност, и допълнителен такъв – „Asap Thought“, в който дават възможност на феновете си за обратна връзка . В клиповете се използват рисунки, които се разкриват постепенно във видеото, за да дадат допълнителна яснота върху разискваната тема и за да улеснят зрителя. Тези изображения са вложени и в самото издание и също така могат да се видят на корицата му с цел по-лесна разпознаваемост от потребителите (3).

Тази тенденция продължава с изданието на „Кръгзор“ – „Girl Online и рокбожественяръското момче от Бруклин“ на Зоуи Съг. След излизането си на английския пазар тя достига първо място по продажби само за една нощ. Авторката е по-известна като Зоела в мрежата, където тя публикува съвети за красота. Нейният роман е насочен към тийн аудиторията и засяга теми като семейството, любовта, училище, приятелство и др. Българското издание излиза началото на ноември 2015 година. Интересен факт е, че на корицата у нас може да се види снимка на Михаела Папазова, чиято фотография е избрана сред хиляди други от самата авторка след конкурс обявен във влога на Зоела. За увеличаване интереса към изданието на българския пазар са използвани маркетингови подходи – подарък чанта към изданието и томбола с награда – екскурзия. Също така издателството организира парти за феновете с участието на известни личности и български влогъри (4).

Считаме, че тенденцията да се издават книги от популярни влогъри в България ще се развива и в бъдеще на пазара ще се появат такива с различна тематика, които в момента липсват – напр. книги за карвинг, декотаж и др. т.е. книги, свързани с приложни

изкуства и хоби за възрастни. Типичен пример са книгите за оцветяване, на които поставяме акцент.

Книгите за оцветяване навлязоха на българския книжен пазар края на пролетта и само за няколко месеца техния брой главоломно нарасна. Тази, както и гореспоменатата модна линия / тенденция/ идва от САЩ, Англия и обхваща всички западноевропейски страни и Япония, като измества от челните класации редица бестселърови автори. На тазгодишния панаир на книгата във Франкфурт по-голяма част от издателствата предлагат книги за оцветяване за възрастни, а статистиката сочи, че във Франция те са предпочитана покупка пред кулинарните издания.

И все пак – от къде тръгва идеята да се изработват подобен род издания, кое ги отличава от книгите за оцветяване за деца и защо са толкова популярни сред милиони хора по света.

Модната тенденция днес свързваме с името на Джохана Босфорд, израснала в Шотландия, където родителите и притежавали рибна ферма. Тя била вдъхновена от флората и фауната на местността, където живеела и започнала да рисува в черно-бяло различни причудливи елементи – стилизирани клонки, дървета, животни, различни фигури. Джохана в интервю казва „Качвах на страницата си мои рисунки, които хората безплатно да свалят като тапет (wallpaper) за компютрите. Но все повече от тях ми споделяха, че ги принтират и оцветяват. Така направил и сегашният ми издател. И докато оцветявал, му хрумнала идеята за цяла книга.“ Така се родила през 2013 г. и първата книга за оцветяване за пораснали деца „Тайната градина“, както на шега. Джохана Босфорд работи за известни марки, като Beefeater, Absolute, Converse, Starbuck и по редица проекти – илюстрира картонени чаши за кафе на Chipotle, рисува чанти и мн.др. Тя разработва и графичната визия на посолството на парламента на Шотландия за Олимпийските игри в Лондон през 2012г. Нейния стил е емблематичен, сложни илюстрации, с усет към детайла. За себе си казва, че е „страстен поклонник на мастилото, който предпочита молви и писалки пред пикселите“ и държи всичко да е организирано и да е на мястото си. След успеха на „Тайната градина“ на световните пазари се появява и „Омагьосаната гора“, които се радват на милионни продажби и двете издания влизат в челни класации и в Amazon. В България те се появиха благодарение на издателство Софтпрес и , и макар на

тях да се гледаше скептично, поставиха началото на една от новите модни тенденции в издателския бизнес. Днес на пазара е и най-новата книга на Джохана „Изгубеният океан“. Докато е подготвяла изданието тя за пореден път се е гмуркала из морските дълбини. Нейната цел е била да накара възрастните, докато оцветяват „Изгубеният океан“ да постигнат контакт с природата, а да не са само наблюдатели (5).

Учени сочат, че книгите за оцветяване за възрастни се появяват успоредно с тези за деца, а някои твърдят, че първата книга за оцветяване за възрастни се появява през 1970 г. и е с 43 стари автомобили (6) /в-к „Капитал“ 6,11,15/. Едно е ясно, че книгите за оцветяване поради терапевтичните си ползи се познават не отскоро и се използват в практиката от психолози. Например швейцарския психолог и психотерапевт Карл Юнг предлага на свои пациенти да оцветяват мандали и по този начин „разчита“ тяхното моментно психическо състояние.

Успехът на тези издания е свързан ползите, чрез които се рекламират: /защо са популярни/

1. Те са интересно и ново хоби
2. Съсредоточавайки се върху дребните детайли човек се пренася в други светове и забравя за ежедневните си проблеми, като по този начин тези издания спомагат на намаляване на стреса – поредицата на изд. „Миранда“ ги рекламира по този начин – на корицата на книгите като подзаглавие пише „Антистрес книга за оцветяване“; на книга от издателство „Книгопис“ – пише „Премахване на стреса, чрез оцветяване“ и т.н.
3. Отключват артистичните наклонности и креативност
4. Докато се рисува /оцветява, в някои от книгите се дорисува/ се натоварват в различна степен двете полукълба на мозъка стимулираща чувството за логика, усета за цвят и форма, подпомагат финната моторика /координация ръце-очи, особено за хора в напреднала възраст/

Психотерапевта, гешалт консултанта Жанета Христова казва, че използва в своята практика книгите за оцветяване и те дават невероятни резултати. В гешалт психотерапията се прилагат голям набор от творчески експерименти – движение, танц, медитация,

а книгите за оцветяване са източник на възможности за спонтанно сътворени творчески занимания. По този начин подпомагат осъзнаването на оцветяващия, чрез навлизане във вътрешния му свят и вълнуващите го теми. В много случаи има сведения, че оцветяването дава добри резултати при хора в депресивни състояния, претърпели травми или насилие, борещи се с различни зависимости, а оцветяването по 30 минути на ден води до подобряване на състоянието на пациенти болни от Алцхаймер. Плюс на тези книги е, че могат да се използват както индивидуално, така и групово, а също и да съчетават различни терапевтични практики и експерименти за осъзнаване, които подпомагат изразяването на емоциите (7) .

Жанета Христова твърди, че книгите от поредица „Locus“ са подходящи за отмора и насочват вниманието към творческа дейност на тийнейджърите. Ползите биха се видяли най-добре, когато се редува например творческа дейност /оцветяване/ с учене /някакъв вид умствена дейност/. Гещалт консултантът към гореизброените ползи добавя:

- Понижава нивото на адреналина и увеличава нивото на допамина
- Елиминира усещането за умора
- Синхронизира работата на двете полукълба на мозъка
- Подпомага общуването при деца с дефицит на внимание
- Може да се прави собствен избор на цветове, техники и материали

Към повечето книги, които към момента са на българския пазар има упътване /легенда/ как могат да бъдат оцветени съответните елементи, а в някои има различни техники за оцветяване. Те обаче съвсем не са задължителни, важен е личния избор и прадпочитание, защото автоматичното копиране може да доведе не до успокоение, а напротив, да изнерви „оцветяващия“. Някои хора не обичат да спазват контури и граници. Поради тази причина се появиха и издания, които могат да се дорисуват, да се направят допълнителни илюстрации, както индивидуално, така и групово. Най-често използваните материали, които се предлагат са моливи, тънкописци, пастели, флумастри, маркери, гел химикали и по-рядко бои, имайки предвид размерите на отделните елементи.

Милена Ташева, редактор в издателство „Софтпрес“, благодарение на което се появиха първите книги за оцветяване на българския пазар, споделя, че издаването на такъв вид издания е много сложно – „издателска авантюра“ и смята, че при издаването им трябва да се вложи любов и вдъхновение, защото те са „полиграфическо бижу“.

Към настоящия момент /ноември 2015 г./ издателствата, които предлагат книги за оцветяване за пораснали деца са „Софтпрес“, „Миранда“, „Locus“, „Книгомания“, „Книгопис“, „Бард“ и „БГ книга“.

1. Издателство „Софтпрес“ е представено с книгите на Джоухана Босфорд „Тайната градина“, „Омагьосаната гора“ и „Изгубеният океан“
2. Издателство „Миранда“ има поредица от книги, които рекламира като антистрес книги за оцветяване / има и книга „Не мога да заспя“, която на гърба на корицата дава насока как, чрез оцветяване да освободиш съзнанието си от всякакви тревоги и да прогониш безсънието/ и ги пуска на пазара в два варианта – по-голям на цена от 11,95 лв. и по-малък вариант от 5,95 лв. Може би логично, първоначално по-голям е интересът към евтините издания, а впоследствие и към по-скъпите.
3. Издателство „Locus Publishing“ издава книгите под марката INK в поредицата „Колоритания“ и включва „Мандали“, „Витражи Тифани“, „Мозайки“, „Колоритни котки“. „Витражи Тифани“ са отпечатани на оризова хартия и са вдъхновени от природата витражи „Тифани“. Те се оцветяват само от едната страна и лесно се отделят от книгата, тъй като на практика се превръщат в истинско произведение на изкуството.
4. Издателство „Книгомания“ предлага книгите „Градове“ и „Животни“, към които има и 3D очила, за да могат готовите илюстрации да бъдат по атрактивни. Дадени са техники за оцветяване за постигане на оптимален ефект за оцветяващия .

„Книгомания“ пуснаха на пазара и две други книги от поредицата „Дзен книга за оцветяване“ – „Оцветявай с радост. 100 рисунки за медитация и релаксация“ и „ Оцветявай за спокойствие.

100 рисунки за медитация и релаксация“. Интересното в тях е, че на гърба на пердната корица е оказано, че книгите съдържат изображения, които обикновено носят усещане за радост, но не трябва книгете да се представят като средство за поставяне на диагноза или като метод за лечение на конкретни медицински състояния. Книгите не изместват консултациите с лекар и не могат да се приемат като лекарство /панацея/.

5. „Бард“ предлага книгата „Шедьоврите. 60 велики картини от Ботичели до Пикасо“
6. Книгите издадени по проект на издателство „БГ книга“ от поредицата „Съкровищата на България“ включват „Български народни носии“, „Български народни шевици“, а впоследствие се появиха и „Български крепости“, „Разходка из София“. Изданията са двуезични и включват информация за българските носии и шевици от различни краища на България. Те са прекрасен подарък за чужденци.
7. Издателство „Книгопис“ предлага книгата „Медитация в багри. Премахване на стреса чрез оцветяване“. Съвсем скоро се очаква и поредицата от книги за оцветяване „Оцветяване с цветове“ от Анастейша Катрис и ще включва природен свят, птици и екзотика.

Настоящата 2015 година е благодатна за издания насочени към тийнаудиторията. Голяма част от модните тенденции са насочени към тях и целят да ги накарат да мислят и да стимулират творческия им потенциал, както и да ги накарат да четат. В световен план и в България се наблюдава спад на интереса към книгите и четенето сред младежите във възрастта между 12 и 19г. и насочването им към компютрите. Появата на този тип издания на международните пазари, а в последствие и на българския пазар не е случайно – техните автори сочат, че освен да накарат младежите да изявяват своята индивидуалност и креативност, те искат да ги отдалечат от хипнотичното влияние на компютрите и мрежата.

Началото на новата модна линия е поставено от Кери Смит с „книгата“ – „Унищожи този дневник“ (8). Според нас тези издания можем да характеризираме като книжни продукти, които заедно с тези за оцветяване за възрастни могат да се предлагат в арт-магазини, супермаркети и пр. Кери Смит е автор, илюстратор, блогър, както и преподавател във Ванкувърския университет „Емили

Кар“. Тя пише обикновено на теми свързани с креативността. Идеята за първото нейно издание, което излиза на пазара „Унищожи този дневник“ идва, когато Смит решава да извършва деструктивни действия със собствения си дневник като акт на творчество в неговата най-първична форма. Тя го носи със себе си в продължение на 2 месеца и идеите, както самата тя споделя идвали сами, като дори хората около нея се „заразявали“ от идеята и участвали в „унищожаването“. Забавлението впоследствие се превърнало в книжен продукт, който заема водещи места в класациите по продажба. В интервю с нея тя споделя, че задачата и като артист, чрез тази книга е да опита да разбие моделите в ежедневието, които сами си създаваме, като провокира всеки да направи нещо ново. След успеха на „Унищожи този дневник“ Кери Смит предлага на своите фенове „Довърши тази книга“ (9) и „Въображаемият свят на“ (10), които също бележат ръст в продажбите. Интерес се наблюдава към подобни „книги“ и от други автори и художници“. Адам Кърц прави „1 страница на ден“, която представя по един творчески проект за всеки ден от годината, а Дейвид Синдън и Никълъс Катлоу провокират младежите със своя „Анти дневник“.

Тези издания намериха публика или както самата Кери Смит ги определя – потребители. Интересното е, че тяхното търсене започна още преди навлизането им в превод на българския пазар. „Книгите“ предоставят възможност за развиване на креативността и нестандартното мислене. Най-същественото им значение обаче е, че отделят децата от мониторите и ги провокират да мислят и създават (11,12).

В заключение ще завършим с цитат на нашия приятел и колега, писателят и издател Иван Богданов, който споделя началото на 2015 г. „Само за един месец, двама 25 годишни автора (хлапета според повечето) – Илиян Любомиров (познат като Августин Господинов) и Емил Конрад разбиха много от клишетата в българското книгоиздаване – първият продаде над 2000 екземпляра от стихосбирката си, а втория вчера блокира Дондуков с опашка чакащи да си купят книгата му, а само от предварително продажби са продадени над 5000 екземпляра. Така, че българинът, и най-вече децата – И четат, И купуват! Но когато е предложен адекватен литературен продукт. Акцентирам върху думата ПРОДУКТ. Времената, когато книгата беше

само някакъв текст върху хартия отминаха отдавна. Сега включва цялостен комплекс на изграждане на бранд, видеоклипове, комуникация с читателите и прочие неща за които отдавна говорях. Така че не си хвърляйте книгите в книжарницата и чакайки някой да ги купи само да се оплаквате – „Ама той българинът не чете“. Бизнесът отдавна е друг!“

Литература:

8. **Винаги** има друг вариант. // *Книжарница*, 2015, №121, с.6.
9. <http://egmontbulgaria.com/>
10. **Експрес** наука. Грег Браун и Мич Морфит за своята „Експрес наука“. // *Книжарница*, 2015, №126, с.6.
11. **Сензационният** дебют на Zoella. // *Книжарница*, 2015, №130, с.18.
12. **Приключение** с багри. Книгите на Джохана Босфорд. // *Книжарница*, 2015, №126, с.17.
13. **Вълчева**, Тамара. Там ми е работата. // *Капитал*, 6 ноември 2015
14. **Книгите** за оцветяване. Не само детска игра. // *Книжарница*, 2015, №127, с.7.
15. **Унищожи** този дневник. Внимание! // *Книжарница*, 2015, №123, с.19.
16. **Довърши** тази книга. Стани писател! // *Книжарница*, 2015, №125, с.14.
17. **Въображаемият** свят на.....Трилър с душа и сърце. // *Книжарница*, 2015, №130, с.18.
18. www.kerismith.com
19. www.youtube.com

Търновската църковно-епархийска община и градската община през периода 1867–1873 г.

Тихомир Тонков

Отдел „Държавен архив“ – Велико Търново

След „освобождаването“ на Търновската митрополитската катедра от последния грък – владика Григорий (впрочем положение познато и в редица епископски центрове) възниква въпроса в чии ръце са делата на Търновската митрополия в тези преходни години до издаването на фермана от 1870 г. След 1867 г., за всички и противници и радетели на благоприятното разрешаване на българския църковен въпрос е ясно, че в най-голямата епархия от диоцеза на Цариградската патриаршия – Търновската, може да се назначи вече само и единствено български епископ. Но до назначаването на такъв, търновци решили да възложат решаването на духовните дела в епархията на една нова институция. За да бъде призната всяка една нова организация тя трябва да си състави и съответен Устав. Но до и сега необясним обаче остава факта, защо този основополагащ документ се появява почти 2 години и половина по-късно? Освен това не е изяснен въпросът за това кой стои начело на тази институция в отсъствието на действащ митрополит, както и взаимодействието между Епархийската община и другия общопризнат авторитет – градската община. На тези и на още някои въпроси е посветено настоящето съобщение.

Нека отново припомним известните събития около 16 март 1867 г. В кондиката на Митрополията на тази дата е записан от писаря на градската община Н. Златарски следния текст: *„Днес, шестнайсти март, хиляда осемстотин шейсет и седма год., след отдалечаването от тука на митрополита г-на Гргория в присъствието на свидетели от местната власт Хайдар бея и Фазлъ бея и на долуподписаните граждани, като се прегледаха забележените в настоящия Кодик на стр. 128-129, 170-171 одежди и вещи митрополитски, намериха се всичките цели и налице, които запечатани от началството и от митрополита г-на Григория, тъй и от гражданите, положиха се в олтара на митрополитската църква „Св. Апостоли“.* Следват подписите на турските управници и представителите на Търновската община: Никола Златарски, про-

тонатарий поп Димитър, Никола Михайловски, Ради Маждраков, Смил Тодоров, Атанас Иванов, Антон Христов и Георги Мазакот¹. Така след март 1867 г., Търновските граждани почувствали се свободни от опеката на представителя на Цариградската патриаршия, насочват своите сили в изграждането на местното самоуправление и обществено-културен живот. Факт е, че в този период 1867-1869 г. наблюдаваме и истински бум на новоткрити обществени и духовни институции в града. Към Епархийската община само за илюстрация ще спомена читалище „Надежда“ и Женската община. Търновската община, през същата тази 1867 г., я виждаме вече и с нов печат „Печат на търновската градска община“ заменил стария с надпис „Търновско българско народно попечителство“². Въпреки, че общински Устав от 1867 г. до този момент не е открит, няма да съм далеч от истината ако кажа, че със сигурност такъв е бил приет, базирайки се на споменатия нов печат. Единственият запазен Устав на Търновската община от 8 дек. 1873 г.³ хвърля достатъчно обилна светлина за дейностите на Общината, които 6 г. по-късно няма да са много по-различни. В параграф II „Състав на общината“, буква „З“ на този Устав е указано, че избраните членове ще пристъпят към работа под председателството на Митрополита, в случай на отсъствие, председателства негов заместник. Цариградската патриаршия е известно, че продължава да зачита напусналия Григорий за действащ Търновски митрополит, затова тя и не назначава негов заместник. Но кой замества реално напусналия епархията митрополит и неговия протосингел, на кого би се гласувало доверие в ръководството при изпълнението на редица нелеки задачи стоящи пред Митрополията? По-горе, при описването митрополитските одежди, сред имената на общинските съветници беше цитирано и името на протонатарий поп Димитър. Даскал Димитър Драганов Самоводски е достатъчно авторитетна личност по време на църковната борба в града. Богатият му архив включва кореспонденция с Иларион Макариополски, д-р А. Лонг, Търновската община и др. От 1851 г. той е избран за свещеник към църквата „Св. Спас“, запазено е писмо от Търновската община, с което го назначават за учител с годишна заплата 3500 гроша. Виждаме го от 1867 г. да е и сред общинските съветници⁴. А освен всичко това, неговото име (със сигурност не случайно) стои под печата на Търновския митрополит в споменатия по-горе важен протокол за проверка митрополитските одежди и вещи. Ето

един неоспорим кандидат да ръководи временно заседанията на Общината и митрополитските дела. След като и основания през 1859 г. при владиката Митрополитски съвет⁵ е обезглавен, именно градското общество (разбирай Общината) се заема и включва някои от задълженията му. За сведение и в подкрепа на това ще приведа и още някои членове от споменатия по-горе Устав. Чл. 14-ти от него постановява: „*Незабавно като се състави Общината разглежда и събира всички движими и недвижими имуществва на църквите и училищата...*“. Чл. 15-ти указва, че градската община има право да завежда в Кондиката (Кодекса) „антилата“ (описът на брачните дела), със съответния подпис на писаря и севещеника с прихода и скрепен с общинския печат. Следващият чл. 16-ти гласи, че свидетелствата на градските свещеници за позволение на браковете също ще се подпечатват с общинския печат. А 17-ти член направо отнема от Митрополията утвърждаването на завещанията, които отново ще се подпечатват с общинския печат⁶. И този устав е съставен при наличието на законно избран Търновски митрополит и то не кой да е, а самия Иларион Макариополски и е създаден именно да закрепим новото положение в Епархията с избирането на този заслужил българин за владика. Как ли се е почувствал и с какви мисли го е утвърдил може само да гадаем. Нека обобщим, тези членове са категорично доказателство, че при липсата на реална митрополитска власт в епархията, Търновската община се разпорежда с редица функции, в прерогативите до този момент именно на създадения през 1859 г. Митрополитски съвет. Все още през 1867 г. нямаме Епархиална община като отделна институция. Кое налага обаче появата ѝ две години по-късно, както и затвърждаване и с Устав? Едно „Писмо-пълномощно с дата 20 май 1864 г.⁷, с което търновски граждани-епитропи дават извънредни правомощия на градските попечители, да съблюдават постъпките на епархиалното духовенство до избора на Български духовен глава открехва малко завесата. Най-отдолу са подписите на петте църковни епитропи на градските черкви. Документът започва с думите: „*Понеже Б. [Българското] наше духовенство, по причината на Църковния ни народен въпрос е останало самоглавно, което понякога и отстранява от пътя на священото свое Звание, без да внимава на законните правила и са ограничава според длъжностите си...*“ Вследствие на което „...*долуподписаните граждани търновски гледающе не носното поведение на енориа-*

шите наши свещеници, дава ми съгласно волята си на Попечителите от учебното градско общество, като ги умоляваме, между другите, в обща полза разгледвания, да имат грижа и за поправянето на поменатите наши свещеници...” Колко ли неуправляемо е положението, граничещо до самоуправство в Епархията, за да се стигне до появата на това писмо, макар и при наличието на противоречива и дълбоко ненавиждана личност каквато е действащия митрополит Григорий. Затова появата на един такъв Устав, регламентиращ правата на духовенството е въпрос на време. Пример в това отношение може да бъде приведения вече в изпълнение „Привременен правилник за управление на епархиалното духовенство във Варненска епархия от 18 авг. 1866 г.”⁸

Акад. Ив. Радев в своята „История на Велико Търново XVIII-XIX в.”⁹, публикува едно писмо на търновски първенци до Врачанския епископ Доротей, с дата 28 дек. 1869 г. В него се казва как Търновската община в споразумение с главните и малки общини от Търновския санджак едногласно решава да поправи безредието на Търновската митрополия по причина на черковния въпрос и решава да определи една община под председателството на едно опитно и познато духовно лице и за такова е назван игумена на Килифаревския манастир Теодосий, който да бъде произведен за протосингел на Митрополията. Само, че авторът не цитира откъде взема този текст. Обаче имаме се наблюдава едно разминавания в данните за управлението на Врачанския епископ Доротей. Според проф. И. Тютюнджиев въпросния владика оглавява Епископията Враца до 1860 г.¹⁰ Освен това не е възможно писмото с искането на Търновци да е изпратено на 28 дек. 1869 г., а на следващия ден 29 дек. се появява Привременния устав за управление на духовенството и духовните дела в Търновска епархия, в който Теодосий е изписан вече като протосингел на Митрополията¹¹. Така, че дори и да има подобно писмо, то не е от тази дата, нито е отправено до Врачанския епископ Доротей. Въпросното духовно лице с това име е Софийския митрополит Доротей. Това е духовникът нееднократно споменат в Изходящия дневник на Търновската митрополия. „Реченият честний старец, по общо желание и по удобрението на Негово преосвещенство владиката Доротей, въведе се на свещена степен „протосингел” и като такъв отсега ще обитава в овдовялата ни с време митрополия, от дето, с няколко споменти лица духовни

и мирски ще управлява черковните работи¹². На друго място в същия извор е изписано дословно „Негово Преосвещенство Софийския митрополит Доротей“¹³.

Не разполагаме с информация защо търновци са решили да заменят протонатарий поп Димитър с Теодосий. Няма и ред в новата кондика на Митрополията. На 7 дек. 1869 г. е свикано епархийско събрание на епархиалните общини Търново, Севлиево, Габрово, Горна Оряховица, Лясковец, Дряново, Трявна, Елена, Килифарево, Беброво, Плаково и Церова Кория, което избира „Църковна епархиална община“ под председателството на х. Теодосий Хорозов¹⁴. Интерес представлява и Привременния устав, приет на 29 дек. 1869 г., с който се закрепява това ново положение¹⁵. Първите шест точки са отредени на правомощията на протосингела. Той като пръв между свещениците ще е длъжен да съблюдава за точното извършване на свещените обряди, ще дава позволение за браковете, ще следи за пристойното поведението на свещениците, според постъпките на духовните или мирски лица ще въздава правосъдие, ще се ръководи по черковните източноправославни канони. Последното шесто задължение според този Проектоустав е да представя пред „местното правителство“ (разбирай Общината) „всяка вероизповедна служба“ на духовенството и народа, ако са нужни. По нататък в 8 члена се дават указания за таксите за венчила и колко помощ за общата митрополитска каса трябва да плати всеки свещеник. Въпросът за сватбените вули (разрешителни) в градовете е разрешен за сметка на съответната община за разноски за учебните заведения, а в селата за сметка на Търновската община. Също са уредени и задълженията на епархийските манастири. Последният 8-ми член урежда и отчетността, като всяка година от 1 до 5 ян. ще се призовават на Общо събрание при духовното управление в Търново по един представител на епархийските общини за преглед делата и сметките му. Накрая са уредени и правата и задълженията на писаря, за което ще му се плаща годишна заплата от 6000 гроша. А също са отпуснати и 24 000 гроша за разноски на протосингела и допълнителни разноски в размер на 5000 гроша за ремонт на Митрополията и др., които обаче ще бъдат използвани само с разрешението на представителството на епархиалните общини. Най-отдолу са поставени подписите на представителите на 12-те общини в Епархията. Този препис от оригинала, направен от

вещата ръка на общинския писар Никола Златарски, украсява първите страници на новия Митрополитски кодекс, специално закупен за да отразява деянията на новата Епархийска община. На следващата страница присъства и един благодарствен адрес от 11 ян. 1870 г. на духовни и мирски лица от Никополската епархия, с който представителите на тамошната църковна община и духовенството адмирират „узакононието на църковните наши работи”. Така, след образуването на Женска община през същата тази 1869 г., търновци за пореден път показват новаторството си с кодифицирането на следващия обществен орган на хоризонта на старата столица – Епархийска община. Запазеният нейн дневник за периода 24 ян. 1870-11 окт. 1871 г. разкрива огромната работа по привеждане в действие членовете на приетия Проектоустав¹⁶. Най-много ангажирани новото ръководство на Търновската митрополия има със снабдяването по места с вули (сватбени позволения), веничила, брачни казуси, изборът на свещеници, разглеждане постъпките на някои свещеници, уронващи престижа на Митрополията със своето недостойно поведение, а също и изборът на представители за Екзархийския събор в Цариград, след издаването на Фермана от 28 февр. 1870 г. С особено значение е и кореспонденцията с Привременния български съвет в Цариград, градските общини – Търново, Габрово, Горна Оряховица, Севлиево, Свищов, Тулча, Елена и други населени места от Епархията с разисквания по уреждането на Екзархийската власт по места. Тук ще приложим и един цитат от писмото изпратено от Епархийската община до Тулчанската община по повод разискване за устройването и характера на бъдещата църква: „...в едно сал ний не можем се съгласи с Вас, то е, че нашата народна черква ще престане от да бъде народна, или че ще служи токо на едно съсловие – Духовенството, ако, според Вас, та не се устрои по нов модел – независимо от природата и кривите убеждения на туй духовенство“¹⁷. Но най-много грижи на Епархиалното ръководство са свързани с таксите за венчилата. Разполагаме и с една статистика в епархийските общини Търново, Казанлък, Свищов, Никопол, Севлиево и Габрово към 28 дек. 1870 г., със събраните суми за извършването на този обряд, като за целия Търновски санджак са извършени общо 26 175 броя венчила и са събрани 17 638 гроша¹⁸. От 16 дек. с.г. е едно изложение за избор на четирима представители от Търновска епархия за участие в работата на Екзархийския събор в Цариград. Избрани са Петър

Ангелов от Свищов, Йордан Николов от Елена, Господин Славов от Железник и Кънчо Кесаров от Трявна. Най-отдолу наред с подписите на представителите на всички каази от Търновския санджак виждаме подписите на представители от Търновската градска община, както и нейния печат¹⁹. Под председателството на Иларион Ловчански от 23 февр. до 24 юли 1871 г. се провеждат заседанията на първия Църковно-народен събор на който присъстват 40 делегати и членове на Привременния съвет²⁰. Именно на този събор на 18 май е решено Иларион Макариополски да бъде издигнат за Търновски митрополит. Прочетена е и телеграма от Търновската община с дата 25 май 1871 г., която изразява общото желание на епархията за този избор²¹. Интерес по темата представлява и едно писмо на Търновската община до черковните общини в Свищов, Казанлък, Железник и Ени Захра (Нова Загора) от 5 юни 1871 г.²² В него надълго и широко се разискват освен кръга от проблеми и задачите пред които са изправени народните представители на Църковно-народния събор, а също и техния вече половин годишен престой и дали ще трябва да им се дадат нови инструкции (на тези излъчени от Епархията). Прокрадват се мисли за това, че някои от избраниците гледат на себе си като представители на градът или окръжието, а не на Епархията, а също и за организацията на бъдещия Епархиален съвет. В това писмо става дума и за изпратената телеграма от Събора в Цариград до Търновската община с дата 20 май 1871 г. В нея присъства запитване дали нашите съграждани одобряват избора на Иларион Макариополски за Търновски митрополит. Макар и времето да е кратко за размисъл, както научаваме от писмото, търновци отговорили „*потвърдително по телеграфа*” и изказват надежда, че и другите общини няма да откажат да имат „*Епархиален архипастир тогоз многозаслужил български мъж*”. Едва година по-късно, на 25 май 1872 г., Синодът на Българската екзархия одобрява и единодушно ръкополага Иларион Макариополски за Търновски митрополит и на 8 септ. с.г. той се отправя за епархията си²³. Новият митрополит полага усилия да заздравя духовния и религиозен живот и западналия авторитет на митрополитската институция. Избира за свой протосингел и Стефан Радков, който ръководи и новоизбрания Епархийския съвет – колективен орган според Екзархийския устав от 1872 г. Точно в годините 1872-1873 г. е запазена и най-активната кореспонденция между Търновската община и Митрополията за събирането на так-

сите за венчилата по 4 гроша за 1872 и 4 ½ за 1873 г.²⁴ Интерес представлява и един предизвикан отговор на търновци до редакцията на в-к „Точно време“ именно за големината и законността на тези суми²⁵. Макар, че по Устав Иларион Макариополски е задължен да присъства в събранията на градската община (още повече, че в него е и едната част от общинския печат), винаги му се пращат и покани, същото важи и за членовете на градската община за събранията на Епархийския съвет²⁶. Именно отсъствието на печата на градската община върху документите е в основата и на едно митрополитско обръщение до свещениците и християните в епархията, в което владиката изисква антилата (сватбените записи) да бъдат подпечатани с този печат и да се отлага препис в градската кондика за разрешаване бъдещи съпружески спорове²⁷. На 14 септ. 1873 г. на протокол на Епархийския съвет е взето решение за основаване на Богословско училище и се пристъпва към набиране ученици от епархиалните общини²⁸. В заседанието си от 5 ноем. 1873 г. Епархиалния смесен съвет решава да си гласува собствен бюджет, приет на заседанието на 6 ноем с. г. В разходната част сумата възлиза на 47 000 гроша, от които най-много средства, 18 000 гроша отиват за заплата на членовете-миряни участващи в съвета, още 7 000 за другите двама членове-свещеници, 8 000 за писар на български език, 2000 за също такъв писар, но на турски език, 4800 гроша за двама ясакчии (пазачи), 1200 гроша за прибиране на несъбрана владичина, 1500 за дърва, и останалите, 1500 за един слуга и останалите 3000 грошаса за дребни разноски, книги, мастило и др. В приходната част са заложили суми от венчила, като до 60 000 броя ще се таксуват по ½ гроша, от 60 000 до 65 000, за разликата от 5 000 по 2 гроша, а същите тези 5 000 са обложени и с ½ гроша, или общо 42 000 гроша²⁹. На друго място е видно, че освен с решения по въпроси от обичайното право, семейни казуси, сумата по данък „емватик“ (плащан от свещенците на владиката) и владичината, Епархийската община разрешава и имотни проблеми между населението в Епархията³⁰. Епархийската община е и арбитър в имуществените искове срещу Женската община и лично срещу председателката ѝ – Евгения Кисимова³¹. Важна е и кореспонденцията не само с Търновската, но и с другите градски общини за издръжката на Митрополията и за събиране дължимите суми за Екзархията в Цариград, поради нейното затруднено материално положение³².

От всичко казано дотук е видно, че като част от прерогативите на този Епархийски съвет влизат както правомощията на предишните патриаршески представители, така и извоюваните в годините на църковното движение права на местната община. Но за разлика от други градове в Търново, след създаването на Епархийския съвет Общината държала да запази своите статут и правомощията. И затова в новоприетия свой Устав от 1873 г. градската община обхваща всички сфери на традиционното общинско самоуправление. Така в един момент митрополит Иларион се явява председател едновременно и на Общината и на Епархийския съвет. Съществуващите търкания и противоречия най-вече са по въпросите за заплатата на митрополита и църковните приходи, които според решенията на епархиалните събори от 1872-1873 г. трябва да се събират от Общината и да се внасят в общата митрополитската каса. Градската община доста нередовно и с несъгласие изпълнявала това свое задължение, а в същото време претендирала да получава полагаемото и се за нуждите на учебните и други общоградски заведения³³.

Въпреки обаче трудностите и препятствията пред които се натъква Епархийската община (след 1873 прераснала в Епархийски смесен съвет) през разглеждания период, справедливостта и добрата воля при разрешаване на проблемите особено по общоградски въпроси, както и взаимодействието с Търновската градска община е именно онова, което я отличава в дейността ѝ.

Литература

1. ДА-ВТ, Ф. 805к, оп. 1, а.е. 4, л. 115
2. ДА-ВТ, Ф. 805к, оп. 1, а.е. 17, л. 6г
3. НБКМ, БИА ПА 1263
4. НБКМ, Л.Ф. 241 „Протонатарий поп Димитър Драганов”
5. НБКМ, БИА ПА 1256
6. Пак там НБКМ, БИА ПА 1263
7. НБКМ, БИА ПА 1273
8. НБКМ, БИА ПА 1297
9. Ив. Радев, История на В. Търново, XVIII-XIX в., В. Т. 2000, с. 594
10. Ив Тютюнджиев, Търновският епископат XII-XXI в., В. Т. 2007, с. 268-269

11. Ф. 805к, оп.1, а.е. 17, с. 5-7
12. Ф. 805к, оп.1, а.е.11, л. 1, 3г, 9г., 19
13. Пак там, л. 9г
14. Й. П. Георгиев – СБНУК, 24, №208, 210; в-к „Македония”, IV, №19, 24 ян. 1870 г.; Стр. Димитров, Н. Данова, Г. Плетньов, З. Маркова, Т. Драганова, Й. Димитров, И. Стоянов, П. Тодоров, П. Горанов, Н. Бонев, Л. Спасов, К. Панайотова, История на Велико Търново, Т. II, В. Т. 2000, с. 213
15. Ф. 805к, оп.1, а.е. 17, л с. 5-7
16. Ф. 805к, оп.1, а.е. 11
17. Пак там, а.е.11, л. 21, 21г, 22
18. Пак там, а.е.11, л. 35г, 36
19. Ф. 805к, оп.1, а.е. 17, л.6, 6г
20. Ив. Тютюнджиев, Търновският епископат XII-XXI в., В. Т. 2007, с. 303
21. И. п. Георгиев СБНУНК, 24, №230
22. Ф. 805к, оп.1, а.е. 11, л.62-64
23. Ив. Тютюнджиев, Търновският епископат XII-XXI в., В. Т. 2007, с. 306
24. ДА – В.Т.Ф. 805к, оп.1, а.е. 13, л.2; НБКМ, БИА, ПА1244
25. НБКМ, БИА, ПА1249
26. ДА – В.Т.Ф. 805к, оп.1, а.е. 13, л.2, 2г, 3 НБКМ, БИА, ПА1322, 1325, 1382, 1397
27. НБКМ, БИА, ПА1246
28. НБКМ, БИА, ПА1255; ДА – В.Т.Ф. 805к, оп.1, а.е. 13, л. 8г
29. ДА – В.Т.Ф. 805к, оп.1, а.е. 13, л.1, 1г.
30. ДА – В.Т.Ф. 805к, оп.1, а.е. 13, л. 3г, 4, 6, 8
31. ДА – В.Т.Ф. 805к, оп.1, а.е. 13, л. 7г.
32. НБКМ, БИА, ПА 1245, 1248; ДА – В.Т.Ф. 805к, оп.1, а.е. 13, л. 5
33. НБКМ, БИА, ПА1367, 1369; ДА – В.Т.Ф. 805к, оп.1, а.е. 13, с. 4,5,9-11, 70-77, 127

Никола Георгиев Попниколов – директорът, възродил училището в Поликраище

Георги Николов Георгиев
Трифонка Романова Попниколова
Марияна Николова Георгиева-Гроссе
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Велико Търново
ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Поликраище
Щутгарт, Германия / Поликраище, България

***Abstract.** The key points from the activity of Nikola Georgiev Popnikolov – the director of longest standing (1959-1987) of the school “St. St. Cyril and Methodius” in Polikraishte, district Veliko Tirnovo, Bulgaria for the whole history of its existence, are outlined. His erudition, ambition, energy, broad thinking, gift for administrative work and incredible efforts allowed him for the period of his leadership to bring to renaissance the education in the village and to raise its level to one of the best in the country. Undertaking a building programme of a vast scale to create contemporary conditions for teaching, he changed entirely the appearance of the school. He left an indelible trace in the history of Polikraishte and has a decisive contribution for the success of thousands of its inhabitants. His work is colossal and there is nothing with which it could be measured or evaluated.*

***Keywords.** History of education, pedagogy, education*

1. Увод

Училището в Поликраище, Великотърновско е създадено от свещеник Георги Маринов Полуганов при църквата „Св. Вмчца Марина“ през 1847 г. [1-3]. Той е и първият учител тук [1-3]. По неговото категорично настояване през 1877 г. е построена нова сграда за него в църковния двор [1,2]. През 1912 г. е изградена прогимназията „Св. св. Кирил и Методий“ в центъра, а през 1929 г. две начални училища „Хр. Ботев“ и „Св. Иван Рилски“ в северната и южната част на селото [3]. Директори на прогимназията са били: Цвятко Гърдев (1919-1925), Койо Койчев (1926-1933), Трифон Караилиев (1934-1944), Георги Коларов (1944-1958) и Атанас Караилиев (1958-1959) [3].

Образователното дело в Поликраище достига своя връх под ръководството на Никола Георгиев Попниколов, директор от 1959 до 1987 г. Доказателство за това са постиженията на неговите въз-

питаници, каквито не е имало никога по-рано. Тогава действат три училища – две начални и една прогимназия. Още щом встъпва в длъжност Никола Попниколов налага стройна, делова и образцова организация на работата. През учебната 1960-1961 г. той въвежда обучение за учениците в осми клас въз основа на решение на Правителството, организира и вечерно такова за стотици жители на селото, които по различни причини до тази дата не са могли да го получат. За да създаде условия за провеждане на качествен учебен процес, отговарящ на изискванията на времето, предприема широкомащабна строителна програма. Плод на неговата инициатива са огромна двуетажна сграда за техническа работилница и физкултурен салон, модерен спортен комплекс, парно отопление и редица други подобрения [4-11]. Той възражда училището и през периода 1959-1987 г. то преживява своя възход. Полага неимоверни усилия за издигане равнището на образованието в селото до едно от най-добрите в страната и се справя блестящо с тази изключително амбициозна задача. Влага колосален труд, който с нищо не може да се измери или оцени.

*Снимка 1. Никола Георгиев Попниколов,
(Личен архив на авторите).*

Никола Попниколов е високообразован и ерудиран, с големи познания, особено по древни и чужди езици, литература и музика, и с широка култура. Има всеобхватен поглед в областта на политиката и общественото развитие. Той е невероятно дисциплиниран и се отнася с фанатична отговорност към задълженията си. Точен, старателен и прецизен е, и изпипва нещата до най-малките подробности. Когато пише, работи над текстовете си, променя ги и ги подобрява дотогава, докато прецени, че са завършени, че са написани добре и му харесват. Изключително опитен администратор, знаещ всички законови разпоредби и подзаконови нормативни актове в областта на образователното дело и стриктно придържащ се към тях. Спазва най-строго финансовата дисциплина. Много е абициозен и преследва целта си до постигането ѝ. Остава незаличимия диря в историята на селото и има решаващ принос за успеха на хиляди негови жители в живота. Личната му енергична намеса отваря желаните от тях врати и предопределя по-нататъшната им съдба. Неговата работа е уважавана и се ползва с авторитет в най-елитните училища на В. Търново, Г. Оряховица, Русе, Варна, Пловдив, Свищов и др., за които е чест да имат ученици от Поликраище. Голямото му влияние, дължащо се на неговите качества и на личните му контакти с директорите на училищата в целия окръг, също допринасят за това.

През разглеждания период в Поликраище работи забележителен учителски колектив главно от местни кадри. В училище „Хр. Ботев“ учебният процес се води от: Веселин Коларов, Георги Георгиев, Марин Тодоранов. Техен директор най-напред е Ангел Маринов, а след това – Иринка Тодоранова. В училище „Св. Иван Рилски“ преподават: Стефка Сомова, Никола Джонгов, Павлина Дачева, Тодорка Касакова, Еленка Иванова и Мария Буюклийска, с директор – Анчев. В прогимназията „Св. св. Кирил и Методий“ учителите са: Кирил Колев, Иванка Ушева, Марийка Кузманова, Петър Петров, Руси Петковски, Николинка Игнатова, Трифонка Попниколова, Георги Беливанов, Николинка Ганчева, Добри Ковачев, Наполеон Заков, Ангелина Николова, Живко Коларов, Никола Сомов. Дружинни ръководители на ДПО „Септемврийче“ са били: Йорданка Попова, Маринка Беливанова, Лиляна Георгиева и Пенка Кръстева. Към прогимназията се обучават и деца в предучилищна възраст с учителки Иванка Терзиева, Снежана Никова и Цветанка

Големджийска [8]. Постигнатите успехи са плод на съвместните усилия на директора и учителите, подкрепени от обществеността.

2. Никола Георгиев Попниколов – директорът, извел училището до неговия връх

Никола Попниколов е роден на 16 октомври 1932 г. в Поликраище. Произхожда от най-изтъкнатото семейство в селото. Син е на Георги Николов Попгеоргиев и Мария Георгиева Попгеоргиева, внук на протоерей Никола Попгеоргиев Маринов и презвитера Господина Ангелова Попгеоргиева и правнук на свещеник Георги Маринов Полуганов и презвитера Гергина Иванова Полуганова. Има много трудно детство. От тригодишен в продължение на девет години води дядо си, който макар че през 1935 г. загубва зрението си, продължава да служи в църквата. От огромното напрежение и грижи майка му се изтощава и две години след свекъра си – през 1946 г. – на 39 годишна възраст се е поминала.

След като завършва прогимназия в Поликраище, Никола Попниколов постъпва в Софийската Духовна Семинария. Оскъдицата е толкова голяма, че трябва да се развали расото на дядо му, за да му се ушие ученическа униформа. През тези години по наряд е отпуснат плат само за един костюм на цялата махала. На общо събрание единодушно е решено той да се предостави на него. Като ученик през лятото на 1949 г. участва в бригадирското движение. Заради своето обаяние е избран за командир на Младежката бригада „Алексей Мересев”, строяща завод 12 в столицата. За да помогне на свой другар, му дава обувките си и взема неговите, които са скъсани, тесни и неподходящи за работа. Вследствие на това наранява крака си, той се подува, понеже образувалата се рана се замърсява. За да спасят живота му, лекарите решават да го отрежат, защото започва гангрена. Избягва нещастieto по чудо [4-6].

Получил забележително класическо образование от Семинарията, желае да учи медицина и се представя блестящо на кандидатските изпити. Приет е за студент втори в списъка на явили се от цялата страна. Отказва му се характеристика от родното място и поради това не може да следва. За да получи възможност изобщо да продължи, пише лично до Вълко Червенков, Министър-Председател на България и Генерален секретар на БКП. С негово разрешение постъпва в Учителския институт в Плевен, къде-

то се дипломира през 1954 г. със специалност български език и литература, и музика. Веднага е назначен за директор на Основното училище в с. Петрово, Старозагорско. Докато е ученик и студент се увлича от поезия, пише и публикува стихове, изучава еврейски, старогръцки, латински, старобългарски, френски езици и омелетика. Издържа се, като работи на Софийската и Плевенската гара [4-6].

За изключителните си постижения в овладяването и познанията си по еврейски език (иврит) е награден лично от Главния равин (главата на еврейското вероизповедание) в България д-р Ашер Ицхак Хананел (11 февруари 1952 г.) Получава книгата „Битие” (Първата книга Моисеева от Библията и от Петокнижието (от петте Моисееви книги) на Вехтия завет) „Genesis” – „בראשית” („В началото”) на иврит, издадена в Ню Йорк, САЩ от издателството Hebrew Publishing Co със собственоръчно написано посвещение: „Дар от Гл. Равин Д-р А. Хананел, София, 11.ІІ.1952 г.”.

През 1955 г. завършва с отличие Школата за запасни офицери в Плевен и е произведен в офицерски чин. Организира литературни четения, където представя свои творби. Печата стихове и дописки. Като човек ерудиран, образован, с голямо обаяние и обичан от войниците, е избран за секретар на организацията на ДСНМ най-напред в Плевен, а след това и в София, където е преведен впоследствие. Член е на военния съд в столицата. Като такъв се застъпва за свои другари и ги спасява от затвор, грозящ ги за провинения по време на служба. Заради литературните си способности е привлечен за редактор на армейския вестник „Димитровски войн”. Много високо е оценен от командира на полка – бивш партизанин, родом от с. Горица, Поповско. Ползува се с пълното му доверие и му е предоставено да отговаря за архива. При него идва цялата кореспонденция и воденето ѝ е персонална негова отговорност. Като секретар на ДСНМ има достъп до досиетата на военнослужащите, включително и до своето. Лично получава собствената си характеристика, изпратена от Поликраище, в която е обрисуван най-отрицателно. Прочитайки я, той я дава на командира си и му казва: „Другарю командир, при такава характеристика, ако написаното в нея е вярно, аз нямам право да заемам тази служба.” Командирът само я взема и без да я чете я скъсва, и хвърля в кошчето за боклук. След това се обръща към него: „Кольо, сядай и си карай работата.

Тези мръсници няма да се свършат.” Поканен е да остане в армията на служба в София и му е осигурено жилище. Отказва.

От 30 август 1956 до 31 август 1959 г. е директор на Основното училище в с. Гарван, Силистренско. Тук, в наскоро освободена Добруджа развива богата дейност. Издига училището. Построява модерна физкултурна площадка. Работи за приобщаването на населението към Родината. Обичан е и се ползва с изключителен авторитет. Не минава тържество, обществено или семейно, без да бъде поканен на него. Предлагат му да остане в Силистра. Не се съгласява. Желаете да допринесе за родното си село [4-6].

Снимка 2. Никола Попниколов (прав в дъното вторият отлясно наляво) и Трифонка Романова Попниколова (вляво от него) заедно с ученици и учители в клас в Основното училище в Гарван, Силистренско, 1956 г., (Личен архив на авторите).

През 1958 г. почива директорът на училището в Поликраище Георги Коларов. Никола Попниколов е поканен да заеме мястото му, което е голямо признание за неговите качества. Не приема, тъй като Коларов е бил негов директор, когото уважава и цени, и не иска да се възползва от нещастieto на семейството му, за да прави кариера. Вместо него е назначен Атанас Караилив, който след една година се пенсионира. Попниколов отново е поканен за директор в Поликраище и този път вече скланя [4-6].

Двадесет години след напускане на Добруджа е организирана екскурзия на учениците от Поликраище по Дунава и Черноморието. Определено е маршрутът да мине и през Гарван. Посрещането е невероятно. За случая тези, които е учил, нарочно си идват от други места. Родители и бивши негови възпитаници излизат от домовете си, носейки в щайги ягоди и череши (това се случва в края на май) и букети цветя, за да ги подарят на директора си. Събират се стотици хора. Те правят шпалир при преминаването му. Затрупан е с толкова много цветя, че просто не е в състояние да ги носи. Всеки иска да се здрависа с него, да го прегърне, да поговори, да го покани къщи. Картината повтаря точно това, което се случило през 1916 и през 1940 година, когато местното население е посрещало българските освободителни войски. Като изключим руските освободители в България през 1877-1878 година и българските в Македония и Тракия през 1912, 1915 и 1941 година, едва ли някой е посрещал някого някъде така, както учениците и техните родители в Гарван приемат Никола Попниколов.

3. Създаване на образцова организация на учебната работа

Попниколов налага ред и дисциплина в училище. Задълженията се знаят и точно се изпълняват. Не се допускат закъснения и отсъствия. Учебният ден започва с утринна ведрина. Ръководи дежурният учител. Точно в 7,30 часа учениците и учителите, имащи първи часове за деня, са строени по класове на спортната площадка, където започва гимнастиката. Упражненията се показват от ученик. Освен спортни занимания, често се играят народни хора или детски игри. После започват учебните часове. Всеки ден учениците от 4-ти до 8-ми клас имат по 5 или 6 часа. Освен задължителните, са въведени и такива по свободно избираем учебен предмет. Те са след обяд. Тогава се насрочват и кръжоците, спортните секции, репетициите на фанфарната музика и други извънкласни дейности. За тях има строго определен ред, съобразен с режима на учениците. В началото обучението се извършва 6 дни в седмицата, а по-късно, съгласно разпоредбите, се преминава към 5-дневно. Обикновено в петък след обяд е спортният полуден. Играят се футбол, народна топка и други. През зимните дни при хубав сняг се ходи на пързалка. Носенето на униформа е задължително [4-6,8-11].

Учителите провеждат и ежедневен контрол по спазването на дневния режим и на вечерния час. Учениците трябва да имат къщи определен кът, където си подготвят уроците и домашните упражнения. Учебниците и тетрадките трябва да са подредени, на видно място да са поставени седмичното разписание и дневният режим. Основно изискване е ученикът да е у дома си в нужното време и да чете. В определени дни от месеца група от 5-6 учители посещава домовете на всички ученици, докато класният ръководител проверява само своите. Установеното се отчита на педагогически съвети ежемесечно и на учителско-родителски срещи – по 2,3 във всеки учебен срок [4-6,8-11].

4. Изграждане на съвременна материална база

Веднага след заемането на отговорния пост на 1 септември 1959 г. Никола Попниколов предприема мащабна строителна програма. С нея цели да създаде необходимите съвременни условия за обучение. Променя изцяло облика на училището. При това проявява решителност и лично поема много големи рискове. Още през 1961-1962 г. сменя дървените стълбища, водещи към втория етаж на прогимназията с бетонни и ги облицова с мозайка. Това е твърде опасно, поради вероятността от срутване на част от сградата. Майсторите предупреждават директора за това, той обаче не спира строителството. Нагърбва се лично с отговорността и довежда нещата до успешен край. Същата година прави радиоуредба. На 29 юни 1961 г. полага основите на ново двуетажно здание, предназначено за политехническа работилница и физкултурен салон над нея. Завършва го за две години и ползването му започва още през учебната 1963-1964 г. То се намира в съседство със съществуващото и е по-голямо от него. Финансирано е по линия на самооблагането. Отпуснати са общо 17 000 лева. С 2 000 лева помага и Окръжният съвет за физическа култура. Подкрепа оказват ТКЗС и Общинският народен съвет в Поликраище със строители и машини, и Отдел „Народна просвета”, Велико Търново. Доброволен труд полага и населението. Учителският колектив, помощният персонал и родители също работят на строежа. Оборудвани са работилници за работа с желязо, дърво и текстилни материали, и отделение за готвене. Закупени са стругове, тезгяхи, маси, шевни машини и готварски принадлежности. Физкултурният салон също е снабден с нужните съоръжения. През 1966-1967 г. Никола Попниколов сменя

цялата електрическа инсталация, поставена през 1936 г., когато е прокаран ток в Поликраище и така предотвратява опасността от пожар. Започва подмяна на малките прозорчета на прогимназията, останали още от 1912 г., с нови, широки, пропускащи свободно светлина в класните стаи. Под негово ръководство са сменени всички врати и те са поставени в нови, стабилни каси. Този ремонт трае две години и завършва през 1967-1968 г. След това пристъпва към обновяване на втория етаж на сградата, на подовете в класните стаи и коридора, които подковава с паркет. Прави нова мазилка. Оборудва кабинети по физика, химия, биология, български език и литература, математика, музика и пеене. Доставя подходящи мебели: шкафове, маси, столове от предприятието „Св. св. Кирил и Методий” в Елена [3-6,8-11].

Снимка 3. Директорът Никола Георгиев Попниколов изнася приветствено слово на тържественото откриване на спортния комплекс в двора на НОУ „Кирил и Методий”, с. Поликраище на 23 май 1972 г. пред ученици, граждани на селото и гости, (Личен архив на авторите).

През 1970 г. основното и двете начални училища в Поликраище са обединени с тези от гара Горна Оряховица и селата Янтра, Крушето, Първомайци 1 и 2, и Правда. Н. Попниколов е назначен за техен средищен директор. Той пренася стила на ра-

ботата си и в съставните селища. В прогимназията в Поликрайще и в началните училища прокарва питейна вода и канализация, прави умивални и вътрешни тоалетни. После приспособява помещения в приземния етаж на прогимназията за приготвяне на топли закуски на учениците и за закусвалния. Назначава квалифициран персонал. В началните училища организира полу-интернатно обучение. За него тук оборудва стаи за часовете по физическа култура, за приготвяне на храна за обяд и за закуска, и спални за обедна почивка на учениците. Едни и същи помещения се използват за спални и за обучение. Леглата след почивката се повдигат към стените и се вметват в нарочно пригответени за това шкафчета. Така спалнята се превръща с учебна стая за нормални занятия. Монтира специали съоръжения за игротеки. Едновременно с това издига модерни огради с готови елементи на трите училищни двора в селото [3-6,8-11].

През 1972 г. Никола Попниколов построява спортен комплекс в двора на прогимназията. Мястото, осяяно преди с безразборно нахвърляни камъни и обрасло с храсти, става неузнаваемо. В работата участват учениците, учителският колектив начело с директора, помощният персонал, родителите, а също и редица жители на селото. Около оградата на училището е оформена озеленена площ, поставени са пейки, следва асфалтирано и добре очертано игрище за баскетбол, лекоатлетическа писта. Построена е красива чешма пред училището и е асфалтирана площадка, от която по широко, удобно стълбище се излиза на игрището. Комплексът е открит тържествено на 23 май с.г. със слово, произнесено от директора. Присъстват хиляди граждани на селото, ученици, учители и гости [3-6,8-11].

Земетресението, станало в 21 часа и 20 мин. на 4 март 1977 г., в Поликрайще е от VII-ма степен. То силно засяга втория етаж на прогимназията, а също и новата сграда. Директорът взема незабавни мерки и създава организация обучението да продължи. Само за два месеца повредите са отстранени. Сменени са гредите, на мястото на мазаните тавани е зароботен фазер, извършена е бояджийска работа. Това позволява занятията да се възстановят в съответствие с планирания график от 5 май 1977 г. Приключва се, както е било през всичките предходни и следващи учебни години [5,8].

От 15 юли до 1 ноември 1984 г. Никола Попниколов изгражда парно-отоплителна инсталация в прогимназията. Той успява да убеди Общинския съвет на Отдел „Народна просвета”, Горна Оряховица да отпусне 60 000 лева за тази цел. Получава подкрепата и на Председателя на Окръжния отдел „Народна просвета”, Велико Търново. Практическото осъществяване на проекта е свързано с извънредно голям труд и нерви на директора. Многократно той пътува до Държавния планов комитет и до други ведомства за изготвяне на нужната документацията, и до завод „Г. Кирков” в София, където се произвежда котелът. Едновременно с това започва снабдяването на училището с нужните тръби и радиатори. Полага свръхусилия и с упоритост и воля преодолява всички трудности. Само за три месеца и половина съоръженията на парното са инсталирани и то заработва. Може да се каже, че това е революция в училището. Изхвърлени са всички тучени печки, кюнци и кофи за въглища. Парният котел приятно забоботва и в класните стаи е топло и уютно. Записаното от директора в Летописната книга разкрива огромните препятствия, които е преодолял: „Много неверници в селото имаше, че парното няма да стане. Но парното стана, преборихме се с много трудности и на първи ноември 1984 г. парното заработи.” [8].

През спомената година Н. Попниколов прави постъпки за откриване на гимназия в Поликрайще и за построяване към нея на закрит плувен басейн – между основното здание на училището и това на техническата работилница. Неговата инициатива е осуетена от Окръжния комитет на БКП, Велико Търново. Полага усилия и за създаване на етнографски музей в селото.

През целия период Никола Попниколов неотклонно обзавежда кабинетите с подходящи мебели, нови черни дъски, набавя технически средства: грамофони, магнетофони, диапроежекционни апарати, аспектوماتи, киномашины, снабдява ги с уреди, помагала, препарати, реактиви и др. Освен посочените мащабни дейности по подобряване на материалната база ежегодно извършва и планови текущи ремонти на сградите. Организацията на всяко едно строителство е ръководена лично от него. Без всеотдайния безвъзмезден труд на директора, учителския колектив, стотиците родители и ученици подетите инициативи не биха могли да бъдат осъществени.

5. Възраждане и възход на училището

Никола Попниковолв възражда училището. Той успява са издигне равнището на образованието в селото до едно от най-добрите в страната. В училището цари ред и дисциплина, строго се спазва разписанието и дневният режим.

През учебната 1960-1961 г. е въведен осми клас в Поликраище, което е от първостепенно значение за желаещите да продължат да учат и за цялото население. Едновременно с това е организирано и вечерно обучение за тези, които нямат завършен седми клас. То се провежда от 19 до 24 часа, като за положения извънреден труд не се заплаща нито на учителите, нито на директора. Стоици местни жители получават основно образование и нови професии: шофьори, трактористи, комбайнери и др., по-високо заплащане на своя труд и подобряват жизненото равнище на семействата си [8].

*Снимка 4. Пионерски лагер на учениците от Основно училище, Поликраище в Боруш през 1960 г. Никола Георгиев Попниковолв (директор) (седнал в средата на третия ред).
(Личен архив на авторите)*

Създадените условия водят до повишаване на успеха както на отделните класове и учебни предмети, така и на цялото училище. От добър 4,36 при поемане на поста през 1959-1960 г. на след-

ващата той става мн. добър 4,72 и се запазва около тази цифра до 1976-1977 г., когато вече е мн. добър 5,06. Няма отпаднали. Оставащите да повтарят същия клас са изключение. Най-изявилите се са награждавани. Почти всички възпитаници завършват средно образование, а значителна част от тях – и висше. Директорът полага особени грижи за изявени в различни области ученици – изкуства, математика и др. Броят на обучаемите в Основно училище „Св. св. Кирил и Методий”, Поликраище през разглеждания период възлиза на 315, 305, 256, 222, 219 [11].

Още при постъпването си Н. Попников създава ученически хор и води подготовката му. Освен това организира извънкласни форми: спортни секции, танцова трупа, кръжоци по математика и физика, по тракторно дело, кинолюбителство, художествено слово, фотолюбителство, работа с природни материали, филателия, шев и кройка. И в началните училища работят хорове, танцови състави и такъв от устни хармонички. По инициатива на директора от най-добрите в музикално отношение е сформирана фанфарна музика, която отначало се ръководи от него. Повече от 20 години тя е гордост за училището и за селото. На всеки училищен и общоселски празник тя е начело. Музиката е свирила пред Ерих Хонекер – партиен и държавен ръководител на Германската Демократична Република по това време и пред чужди делегации от държавен и правителствен ранг, посетили селото. Училището се представя с нея и на множеството районни и окръжни прегледи на маршовата песен. Спечелването на първо място от Поликраище на общоселския окръжен преглед във Велико Търново през тези години до голяма степен се дължи и на нейното участие [5].

Наличието на база допринася за бурното развитие на спорта. Секциите по гимнастика и отборите по баскетбол заемат призови места на голям брой общински, районни, окръжни и национални състезания. Неведнъж те донасят купи, медали и грамоти. От 25 до 29 юни 1979 г. на новопостроената спортна площадка се провежда Републиканската селска пионерска спартакиада по баскетбол. Участват 8 отбора от страната. Училището се представя с два. Представителките на Поликраище стават Републикански първенец по баскетбол за 1979 г. и носителки на златните медали. Сред най-добрите са и момчетата [5,8].

Снимка 5. Д-р Ана Симеонова (отпред в средата) на посещение в Поликраище за представяне на автобиографичната си книга „Ханка“ заедно с част от учителския колектив и граждани от селото пред сградата на читалището. Отляво надясно: Трифонка Романова Попниколова, Наполеон Димитров Заков, Ирина Стефанова Тодоранова, Николинка Христова Игнатова, Николинка Маринова Ганчева, Георги Димитров Беливанов, Никола Георгиев Попниколов (директор на училището), Ивана Манолова Коларова (библиотекар в читалището), Стефка Тодоранова (служителка в ТКЗС), 18 април 1968 г.

(Личен архив на Трифонка Романова Попниколова.)

Наред с административната, трайни следи оставят и педагогическата и преподавателската му работа. Той с жар въвежда учениците в дебрите на френския език, музиката и музикалната история. Часовете му се помнят и до днес (2015 г.).

Постъпилите в по-горна степен превъзхождат връстниците си от В. Търново, Г. Оряховица, Свищов, Русе, Габрово, Варна, Пловдив и София. Заминалите с оценка мн. добър 5 в гимназиите получават отличен. Особено задълбочени са знанията им по български език. Това се дължи на постоянната подготовка на учителите и учениците за всеки учебен час и на възискателността на директора към целия колектив за работата му. Завършилите се класират

начело на многобройни местни, окръжни и национални олимпиади и състезания по математика, физика, руски език, биология, български език, гимнастика, лека атлетика и баскетбол.

Колко е дисциплиниран и с каква отговорност Н. Попниколов се отнася към задълженията си, личи от следното. По време на събитията в Чехословакия през 1968 г., известни като „Пражка пролет“, цялото семейство е в Братислава при сестра му и зет му Здравка и Цвятко Байчеви. Навлизането на войските от Варшавския договор ги заварва в града. Границите са затворени и никой не знае какво ще последва. Постоянно се стреля и има жертви. Домакините се запасяват с продукти, защото се очаква, че всички ще прекарат зимата там и ще трябва да изхранват и себе си, и гостите.

*Снимка 6. Пионерски сбор на учениците от Основно училище, Поликраище на Тасладжа, Стражишко, през 1970 г. Никола Георгиев Попниколов (директор) (отпред вляво).
(Личен архив на авторите)*

Снимка 7. Експедиционният отряд „Ястребински звезди“ от ученици от Основно училище, Поликраище, на посещение в гр. Сандански, 1978 г. Ръководители: Никола Георгиев Попниколов – директор (на последния ред в дъното вляво разговаря с местен учител), Георги Николов Георгиев (на последния ред в средата), Здравка Найденова – домакин на училището (права на първия ред вляво), Трифонка Романова Попниколова – класен ръководител (права на втория ред вляво). (Личен архив на авторите)

Въпреки военното положение и пълната неизвестност, Никола Попниколов поема риска да тръгне за България заедно със семейството си (синът му Георги тогава е на 11, а дъщеря му Марианка – на 3 години), защото отпуската му свършва и на 1 септември е на работа. Няма международни влакове. Те просто сядат в един пътнически и тръгват към границата. При достигането ѝ се оказва, че тя току-що е отворена, минава се пеш и от другата страна ги чакат унгарските граничари, които са преживели подобни събития през 1956 г. и много добре знаят за какво става дума. Грабват Марианка, багажа им и бързат да прекарат всички в Унгария, защото никой не знае в следващия момент какво може да се случи. Унгарските власти проявяват невероятна грижа и внимание към пътуващите, оказват им всякаква помощ и съдействие. Натоваре-

ни са на влак, който пресича само границата, а след това друг ги откарва до Будапеща. Там прекарват нощта на гарата, като пак унгарската администрация се старае всячески да създаде възможно най-добри условия на пътниците. В крайна сметка всички благополучно пристигат. Направо от Гара Горна Оряховица сутринта на 1 септември Попников заминава на съвещание на директорите във Велико Търново.

Негова безценна историческа заслуга за Поликраище е и съхраняването непокътнат и предаването в Държавния архив – Велико Търново на целия наличен архив (паметта) на училището, който води началото си от края на XIX век – от 1.IX.1897 г. Той позволява напълно да се проследи развитието и възходът на образователното дело в селото в продължение на 9 десетилетия – до 1987 г. Тук с тъга трябва да се отбележи, че за разлика от училищния поради превратностите на съдбата църковният архив е почти напълно разпилян и от него до нас е достигнало съвсем малко, макар и много стойностно, а общинският е съзнателно унищожен.

6. Изтъкнати ученици

Всички ученици през разглеждания период след дипломирането си в Поликраище са завършили средно образование, а голяма част от тях – и висше. Не е малък и броят на възпитаниците му с научни степени и звания. Авторитетът на училището е на голяма висота и за това тук идват на среща, за да привлекат ученици в своите учебни заведения изтъкнати учители като Йосиф Василевски, Петър Цанев, Димитър Тодоранов и др. от най-добрите училища на В. Търново и Г. Оряховица: Първа, Втора, Математическа и Езикова гимназия, Икономически и Строителен техникум, В. Търново, Електротехникум, Механотехникум и Гимназията в Г. Оряховица. Ученици от Поликраище продължават образованието си също и в София, Русе, Варна, Лясковец, Свищов, Котел, Карайсен, Камен и др. Най-изтъкнати ученици на Никола Попников са: проф. д-р Казимир Попконстантинов (от Гарван), проф. д-р Манол Петков Млеченков, проф. д-р Георги Николов Георгиев, доц. д-р Живко Трифонов Карапенчев, доц. д-р Марина Христова Николова, доц. д-р Маринела Николова Агаларева, гл. ас. д-р Янка Тенева Тянкова, д-р Марияна Николова Георгиева, гл. ас. Магдалена Димитрова Ганчева, ас. Емилия Димитрова Ганчева, д-р Дора Наполеонова Закова, д-р Георги

Живков Коларов, д-р Албена Йорданова Банкова, магистър-фармацевт Емилия Наполеонова Закова, инж. Николинка Антонова Върбанова, инж. Йорданка Пенева Цветанова, инж. Йорданка Атанасова Георгиева, икономистите Анка Асенова Йорданова, Кръстинка Пенева Хаджипеткова, Росица Здравкова Досева, Спасимир Русев Петковски, Бояна Маринова Попхристова, учителите Цанко Николов Ганчев, Стефан Любенов Узунов, Николина Маринова Благоева, Еленка Маринова Попхристова, Иванка Паскалева Каравасилева, Миланка Николова Млеченкова, Минчо Николов Джонгов и др. [5].

7. Обществена дейност

Около 20 години Никола Попниколов е Председател на Селския комитет на ОФ. От 1960 г. под негово ръководство в Поликраище се развива изключително активна културно-масова, политическа и просветна дейност. Селото е разделено на 17 низови организации, които са направлявани от Селския комитет на ОФ. Възстановяват се старинни обичаи: „Сватба”, „Годявка”, „Заговезни”, „Лазаруване”, „Раждане на нивата по жътва”, „Изпращане на гурбет” и се провеждат прегледи на художествената самодейност, в които участват стотици поликрайщчани. Самият Председател играе в „Годявка”, „Заговезни” и „Изпращане на гурбет”. Представянето им в салона на читалището събира хиляди зрители. Постановките „Изпращане на гурбет” и „Сватба” печелят челни места на общински и окръжни и са класирани за републикански прегледи. За безкористната си работа и постигнатите изключителни успехи Н. Попниколов получава най-високата награда на Националния съвет на ОФ – Златен медал. Избран е за делегат на Шестия конгрес на ОФ, проведен от 15 до 17 май 1967 г. в София. Удостоен е също с Грамота за дългогодишна активна дейност, Паспорт на победата, Почетните сребърна и златна значки на ОФ. За цялостната си работа в организацията е отличен с екскурзия в СССР, а по случай 100 години Априлско въстание – с медал.

Освен това повече от 20 години е общински съветник в Поликраище, а по-късно – и в Горна Оряховица. В качеството си на такъв се застъпва за крайно нуждаещите се жители на селото и издейства да им бъдат отпуснати парични помощи. Има огромна заслуга за водоснабдяването, канализацията и благоустрояването на Поликраище.

Снимка 8. Випуск 1981 г. (VIII клас) с класен ръководител Трифонка Попниколова (в средата) пред сградата на НОУ „Кирил и Методий“, Поликраище. (Отляво надясно) Клекнали: Бедри Ахмедов, Петър Попхристов, Николай Ботов, Марин Млеченков, Иван Байчев, Йордан Нацкин, Красимир Узунов; Прави (първи ред): Пенка Каланова, Добринка Бобонкова, Стефка Златева, Нели Никова, Калинка Пендова, Бисерка Попова, Марияна Нейкова, Катя Кукова, Жанета Байчева, Албена Банкова, Вичка Байчева, Илонка Кушева, Маринка Терзиева, Марияна Млеченкова, Бисерка Попова, Николинка Байчева, Верка Василева; Прави (втори ред): Димитър Бундев, Петьо Ников, Емил Попов, Никола Попниколов (директор на училището), Ангел Гългълв. (Личен архив на авторите).

8. Заключение

Въз основа на обстойно проучване на целия архив на Народна прогимназия „Св. св. Кирил и Методий“, Поликраище, Великотърновско от 1897 г. до края на миналото столетие, съхраняван в Държавния архив – В. Търново е установено, че учебното дело тук достига своя най-висок връх през периода 1959-1987 г. Глав-

ната заслуга за това е на директора Никола Георгиев Попниколов – един от най-изтъкнатите дейци на образованието в България през втората половина на ХХ век. Практически всички випускници завършват средно образование, а голяма част от тях и висше. Училището се превръща в извор на знания и култура за цялото население и има решаващо значение за всестрания възход на селото. Това е времето изобщо в историята на Поликрайще, когато то има най-образованото население и когато то далеч превъзхожда в културно отношение старата столица.

Литература

1. Георги Георгиев, Трифонка Попниколова, Марияна Георгиева-Гроссе, „Свещеник Георги Маринов Полуганов – основателят на училището и първият учител в Поликрайще”, списание „Педагогика”, издателство „Азбуки”, София, Година LXXXV, Книжка 4, 2013, Volume 85, Number 4, 2013, стр. 555-568.
2. Георги Георгиев, Трифонка Попниколова, Марияна Георгиева-Гроссе, „Свещеник Георги Полуганов – основател на българското училище в Поликрайще”, Църковен вестник, година СХV, брой 5, София 1-15 март 2014, стр. 7, брой 6, София 16-31 март 2014, стр. 7.
3. Йордан Кушев, „Просветното дело в Поликрайще”, стр. 196-222, „Имената на учителите – да се знаят и помнят”, стр. 223-225, „Дейци на образованието от с. Поликрайще, Никола Георгиев Попниколов”, стр. 398-401, в „Село Поликрайще – пътища на духа”, Издателство ПИК, Велико Търново, 2011.
4. Трифонка Романова Попниколова, Георги Николов Георгиев, Марияна Николова Георгиева-Гроссе, „80 години от рождението на педагога Никола Георгиев Попниколов”, Педагогически алманах, Велико Търново, год. ХХ, кн. 2, 2012, стр. 269-272.
5. Трифонка Романова Попниколова, Георги Николов Георгиев, Марияна Николова Георгиева-Гроссе, „Щрихи от живота и дейността на Никола Георгиев Попниколов – директорът на училището в Поликрайще”, Издател, год. ХV, бр. 3-4, 2012, стр. 49-55.
6. Георги Георгиев, „За една светла дия в образователното дело (80 години от рождението на Никола Попниколов)”, в-к Учителско дело, бр. 36, 19.11.2012 г., стр. 7.
7. Летописна книга, Народна Прогимназия „Кирил и Методи”, с. Поликрайще, В. Търновско, Започната на 1.IX.1897 г., Завършена 1956

- г., Съдържа 100 листа., Държавен архив – В. Търново, Фонд No. 791, опис 1, архивна единица No. 10, 1945 – 1958, Дело No. XII-1.
8. Летописна книга, Основно училище „Кирил и Методий”, с. Поликраище, окр. В. Търновски, собственооръчно водена от директора Никола Георгиев Попниколов от учебната 1959/60 до 1984/85 г., Държавен архив – В. Търново, Фонд No. 791, опис No. 2, архивна единица No. 25, 1956/85 г., Дело No. XII-01.
 9. Протоколна книга на Основно училище „Кирил и Методий”, с. Поликраище, Великотърновско. Започната на 1.VI.1960 г. Приключена на 7.IX.1962 г. Държавен архив – Велико Търново, Фонд 791, опис 2, архивна единица 1.
 10. Протоколна книга на Основно училище „Кирил и Методий”, с. Поликраище, Великотърновско. Започната на 8. IX.1962 г. Приключена на 20.III.1967 г. Държавен архив – Велико Търново, Фонд 791, опис 2, архивна единица 2.
 11. Книга за вписване на свидетелствата за завършване на основно образование при Народно Основно училище „Кирил и Методий”, с. Поликраище, В. Търновски окръг. Започната през учебната 1948-1949 г. със свидетелство No. 1 от 19.VI.1948 г. Приключена през учебната 1983-1984 г. със свидетелство No. 1578 от 28.VI.1984 г. Държавен архив – Велико Търново. Фонд 791.

Етнологично проучване на личните имена на българите от селата Караисен и Батак (Свищовска околия) в края на XIX и началото на XX век (по данни от Държавен Архив в град Велико Търново)

Д-р Емил Александров

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Велико Търново

Резюме: Настоящото изследване има локален характер, както по териториален ареал така и по хронология. Целта която си поставя е да открои част от българските лични имена (с техния произход) на жителите на селата Караисен и Батак (Свищовска околия). Те са различни и многообразно пъстри и са давани на новородените и кръстени деца – нови поданици на буржоазно – капиталистическа България. В онези трудни години – края на XIX и началото на XX век, когато са върлували редица болести и животът е бил крехък е било изключително важно кръщаването и името, защото мъжката или женската рожба е можело да живее много кратко (или ако даде Бог сравнително дълго). Затова родителите, семейството, рода са избирали хубави и звучни имена, които за изследователя днес се оказват интересни и интригуващи. За да не остават някак сами в историческата картина на миналото е направена асоциация с подобни имена избрани от населението в социалистическа и демократична България.

Abstract: This study has a local character, as a territorial area as well as a chronology. The goal that has set is to identify the part of Bulgarian proper names (of origin) of villagers Karaisen and Batak (Svishtov district). They are different and diverse colorful and are given to the newborn and baptized children – citizens of the new bourgeois – capitalist Bulgaria. To somehow not remain alone in the historical picture of the past is made association with similar names selected from the population in socialist and democratic Bulgaria.

Ключови думи: селата Караисен и Батак, лични имена, българите, Държавен Архив във В. Търново

Keywords: villages Karaisen and Batak, personal names, Bulgarians, State Archive in V. Tarnovo

* * *

За да си обясним по-ясно темата, който ще дискутираме се налага едно малко въведение. През своето кратко житие – битие тук на Земята човек извършва различни дейности. Всички те стро-

го са свързани, а по своя характер са съзнателни и са определени по силата на обстоятелствата в хода на историческото развитие. Накратко тези основополагащи и структурно определящи дейности с които човек се социализира (приобщава) към обществото са следните: – трудова; – обществена; – сексуална. За последната трябва да се каже, че се явява най-определящата благодарение на специфичната си социална функция. Първо тя се изразява в стремежа да остави едно бъдещо поколение, което да продължи трудовата и обществената работа на предците си. Второ да запази национално – историческата памет и съзнание, духовната и материална култура, религия и т. н. на съответната държава в случая на изследването става дума за България. При различните етноложки групи в нея, като: шопи, добруджанци, тракийци, полянци, балканци и др. се забелязват точно определени правила, традиции съответно писани и неписани¹. Българското население от селата Караисен и Батак спада към полянците обитаващи Дунавската равнина, но има и придошло население след 1750 г. от селата на Дряновско и Севлиево т. е балканци². Въпреки различията си всички формират българската националност обединени от общата им православна вяра и от обичаите към родната земя. С нейната обработка българското население е свързано от хилядолетия за добро или зло.

В края на XIX и началото на XX век отговорно може да се каже, че Княжество (а от 1908 г. и Царство) България е преобладаващо земеделска (селска) страна. Със земеделие се препитава най-голямата част от населението, изработва се най-големия дял от общия национален доход. Демографският прираст също се сформира благодарение на земеделските стопанства. Българското село (а селата Караисен и Батак не правят изключение) остава гръбнакът на социалната структура на държавата³. От него се отглеждат войници за Българската армия, работници за нововъзникващите фабрики и работилници. Похвално и учудващо е, че въпреки все още тежките условия за живот и ширещата се бедност семействата увеличават своята численост. Появата на децата е радост свързана с вяра в доброто и бъдещето. Проличава желанието и надеждата на родителите техните потомци да живеят по-добре от тях и да осъществяват както своите стремления, така и техните неосъществени мечти^{*}. Новият живот се възприема обаче и по прагматично, като

* Дори и в тъмните векове на турското робство XV-XIX в. българите не спират да имат деца, въпреки отчайващата картина на бъдещето. Да, те много добре са

едни бъдещи помощници, работна ръка помагача за обработката на земята в личното стопанство на всяка фамилия**. За разлика от днес във визириания период се шири освен голяма раждаемост, но и много голяма смъртност. Това се дължи на лошите и нехигиенични условия в села, а и в градове – лоша питейна вода, недобро медицинско обслужване и т. н. Разчита се определено на естествения подбор, тъй като няма все още създаден подходящ ред за справяне с редица болести. За отбелязване е, че много от семействата в селата Караисен и Батак имат по 8-10 деца, като от тях умират от 2 до 4***. Съгласно утвърдената българска патриархална традиция и навици за децата се грижи главно жената и майката. Тя в повечето случаи е домакиня и има отговорната и тежка задача да ги възпита. Ролята на мъжа, бащата е да осигури пари и прехрана в семейството, както и да бъде регулатор на редица обществени и трудови дейности.

Поради разгледаните по-горе факти, естествен и закономерен се явява стремежът у родителите току що родените им отрочета да получат хубави и звучни имена, тъй като не се е знаело колко ще оцелеят и доживеят до зрялост и до старост. Кръщенето е било задължително за да получи детето свой ангел пазител и за да се избегне греха. По православна традиция обряда се е извършвал от местните селски свещеници. Съответно в църквата „Св. Параскева“ за с. Караисен и църквата „Св. Иван Рилски“ за с. Батак. Конкретно за личните имена можем да съдим от запазените и пожълтели страници съхранявани в Държавен архив в град В. Търново. Това са тетрадки – регистри под дългото наименование: „Регистър за записване ражданията, женидбите и умираанията в Караисенската (респективно Баташката) селска община.“ Практиката на гражданската статистика ще припомним е започната в 1893 г. при управлението на Стефан Стамболов (1887-1894). До тогава наличната информация се е съхранявала към местната църква или при църковното настоятелство. За село Караисен има запазени материали

осъзнавали, че поколенията им ще бъдат подчинени на един чужд завоевал ги народ, но не спират да вярват и да се надяват, че поне децата им ще доживеят свободата.

** Средният стопанин тогава е притежавал между 50 до 70 декара земя (вж. Кратка стопанска история на България, (авторски колектив, съставител Тютюнджиев Ив.), В. Т., 1996 г., с. 141)

*** Към периода на Балканските войни броят на родените в Царство България надхвърля 100 000.

от 1893 до 1910 г., а за село Батак от 1893 до 1906 г. Регистрите би трябвало да са до 1944-1948 г., но учудващо е, че в споменатия архив липсват следващите важни години. За съжаление така не може да се създаде пълна етноложка и историческа представа за хората и историческите процеси, които текат. Затова логично темата има ограничен обхват на анализ.

Все пак дори и в този си вид материалите от фондовете създават известна представа. Личните (собствените) имена на българското население са изключително интересни и любопитни. Съответно дадени с благословията на рода, семейството, родителите водени от техни лични съображения и някакви си предпочитания. Ето и някои от тях (първо за с. Караисен) отбелязани и датирани хронологично и педантично от селските писари към общините. За 1894 г. имаме имената на: Тини (Иванов), Санта (Иванова), Топаица (Ангелова), Теци, Любица, Мица, Цена, Дакия, Игната, Владинка, Паленчо (Хайдуров). Пиша в скоби и някои от фамилните им имена, за да се види още по убедително, че това са реални имена на реални хора. На фона на бързите и динамични промени, които съпътстват сегашните ни имена цитираните звучат по старовремски и архаични – особено женското име Топаица и мъжкото Паленчо. За времето си обаче са си били напълно модерни, актуални и в никакъв случай предизвикващи насмешка. Принципно трябва да заявим, че в XXI век такива имена не може да се срещнат, въпреки разнообразието и плурализма обхванал българското демократично общество. Упоменатите лични имена остават не само в миналото, но и в настоящето, защото отново ги показваме на бял свят за читателите най-вече младежта. Тя в по-голямата си част, обаче няма никаква представа за това което пишем планирайки поредния купон или чалга вечер. Да се надяваме, че след излизането на този материал това ще се промени. Със своята екстравагантност личните имена от края на XIX и началото на XX век, твърдо могат да съперничат на своите аналози в началото на XXI век.

Тъй като темата ни разглежда част от имената на българското население в буржоазно – капиталистическа България, е хубаво да се видят и други периоди. Поради това направихме асоциация с имена и от демократичния период на страната. Последните по стечение на обстоятелствата проникват, чрез англоезичната и латиноамериканската традиция и култура и „заливат” българското

общество от телевизионните екрани и кина. Нашумелите имена на актриси, актьори (от т. нар. сапунени сериали), певци навлизат много бързо. Като такива можем да посочим: Касандра, Исабела, Анна–Марея, Соледад, Джулия, Каролина, Освалдо, Анабел, Рич, Кристина и др. Не можем обаче да пропуснем и примери от епохата на социализма. При него личните имена са свързани предимно с политическата и идейна обремененост, съгласно историческата конюнктура и процеси. Примерите са следните: Сталин, Сталинка, Ленин, Никита, Леонид, Марек, Спартак, Фидел, Юрий и др. Определено за всички е ясно, че тези лични имена са нетрадиционни за българската култура, но се харесват. В случая поговорката „Всяка епоха си ражда и хората”, трябва да се перефразира на „Всяка епоха си ражда и имената.”

Да се върнем отново на поименното проследяване на имената от регистрите за 1895–1898 г. Първо се забелязва името на Вилика (Велика) Дакева. Оказва се, че е на дете починало на три години в 1895 г. Хубаво име, но за съжаление, поради капризите на съдбата притежателката му живее кратко. По нататък се открояват: Суфина (Петкова), Боца, Върба, Тука, Теса, Спаса, Витка, Гроздю, Аника, Мойсей, Любина, Пъша, Наца Минчева. Голяма оригиналност излъчват имената на Пъша и Тука. Суфина като етимология трябва да се търси в София (Мъдрост). Мойсей е традиционно и уважавано староеврейско име, което е давано и на българи набожни християни. Такъв пример можем да изведем от средновековието в X–XI век с имената Давид, Мойсей, Аарон – братя на цар Самуил. Подобни заемки на библейско – еврейски имена явно е честа практика сред българската аристокрация. За следващите години 1900–1904 регистрите към Караисенската селска община изваждат на бял свят: Севдана, Мича, Симсона, Павлю, Наса, Калуша. Последното е с турски произход. В 1904 г. имаме особено вълнуващите имена на Евгеница, Ергеница (Върбанова), Йеремия (Савева), Моян, Йеремия, Томан, Паруш, Добрана, Тота, Иермилия, Симеона. Женските имена Йеремия и Иермилия са с църковно-богословски характер. Другите с наследствен средновековен произход.

За последните години 1905–1910 се наблюдава намаляване на интензитета на по-особените имена, които се срещат и са записвани в селската община. Те обаче, отново впечатляват: Лефтера, Найда, Берта, Благина, Ресида, Доца, Владина, Савия, Парашке-

вица, Расида. Със славянобългарски произход според нас са Благина, Владина, Найда. Савия е особено нетипично име с произход от треви, билки, цветя, може би салвия. Парашкевица е изведено от име на светци – св. Параскева, а Лефтера си е направо гръцко име. Берта е най-вероятно заимствано от западно католическото влияние проникнало по българските земи. В 1907-1910 г. сред жителите на Караисенската община преобладават имена с гръцко – християнска етимология, но са малко на брой. Такива са: Фроса (съкратено от Ефросина), Теодоса, Христки (Христо). Традиционно родни от периода на Второто българско царство се явяват: Рашко, Благин, Сребра, Берослава, (име сходно с известната Десислава от Боянската църква 1259 г.), Кула, Евгяна, Тона, Милкана, Ваца, Галун (Евтимов).

При второто но не и по важност село Батак изненадите при именуването на българското население не спират, а продължават в една възходяща градация. През 1893 г. записаните лични имена в регистрите от местните власти са на: Смина, за 1894 г. Стифана (Стефана) Димитрова, за 1895 г. на Вангелина, Миню, за 1897 г. – Вица, Раша и Падиша (Минкова). Последното е твърде сходно с името Султана – жена на известния български военен и политик ген. Рачо Петров. Тук за разлика от с. Караисен броя на именуваните родени е значително по-малък като количество, защото и жителите на селото са по-малобройни. Следващите години и главно 1899, попадаме на истинска находка сред титулуването. Това е мъжкото име на Копи (Колев), за 1901 г. на женското име Бата (Убанова), а в 1902 г. на Гутю, Бойно, Санта (Гергева). Смело може да се каже, че тези имена с балканско – планински характер остават в съзнанието на съвременния български изследовател, а да се надяваме и читател. Към 1903–1904 г. разполагаме с имената на Ирин (Тагов), Гени, Макси (Минков), Павли, Кича, Карамфила. Последните години с които и завършваме това проучване са 1905–1906. В тях личат имената на: Комо (Марков), Панти (Генев), Паруш – име използвано и в с. Караисен, Кинчо (Иванов). Имената Комо и Панти (от Панталей име на светеца св. Пантелеймон) са много ефектни и запомнящи се и сигурно притежателите им много са се гордеели с тях.

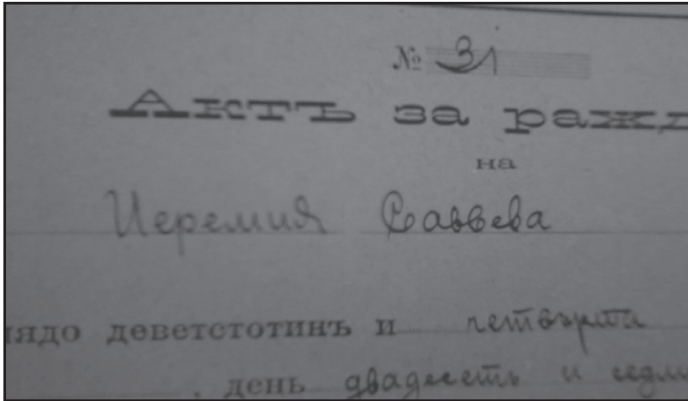
С това идва и ред за приключване на нашето кратко, но съдържателно проучване. Надяваме се то да заинтригува за напред

по любопитните и по любознателни читатели. Тук трябва да кажем само едно, че докато се раждат хора ще има и именувания, кръщавания, тъй като не само името прави човека в неговият живот, а и човека върви с (прави) името си в колелото на живота. Разбира се някои хора (но те са единици), които не харесват имената си вече на възраст над 18 години могат да ги променят. За пример ще дам само една позната жена, която смени името си от народното Гина на по-звучното според нея и по фолк – Гергана. В крайна сметка затова и Бог е дарил хората, гражданите със разум и свободна воля – всеки да си направи избора, да си вземе решението, пък дано излезе за хубаво.

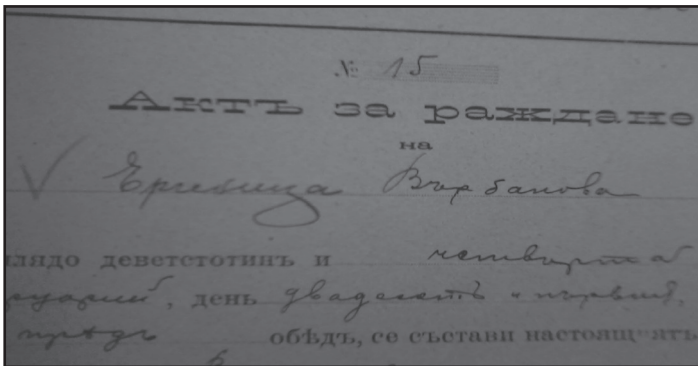
* * *

В заключение се налага да обобщим, че проучените и извадени отново на показ забравени лични имена добогатяват представата ни за онзи отминал период от гледна точка на етнологията и историята. За краткия период (края на XIX и началото на XX век), който се разглежда се вижда, че в с. Караисен и с. Батак (Свищовска околия, днес Павликенска община) протичат процеси, които са свързани с тези в страната. Странните на пръв поглед и интригуващи имена давани на новородените и новопокръстени поданици могат да се приемат, като нормални. В други години от миналото и настоящето, също има образци на подобни именни форми, защото всяка епоха си ражда и хората. По богатство и разнообразие на лични, а и фамилни имена (които тук не са предмет на изследване) може да се констатира, че българите държат челните позиции. Това е предопределено не просто от богатството на българският език, а и от духовната култура синтезирала в себе си всички елементи на една хилядолетна история и традиция.

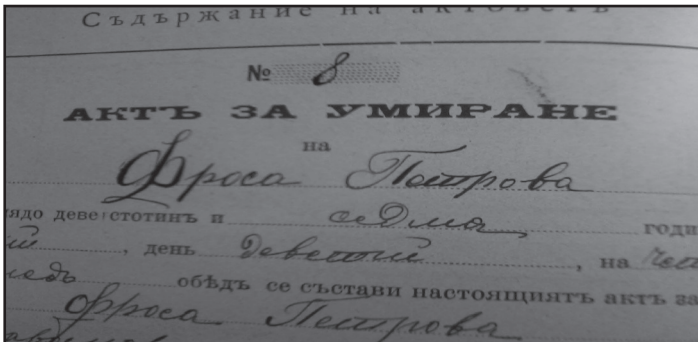
Илюстрации

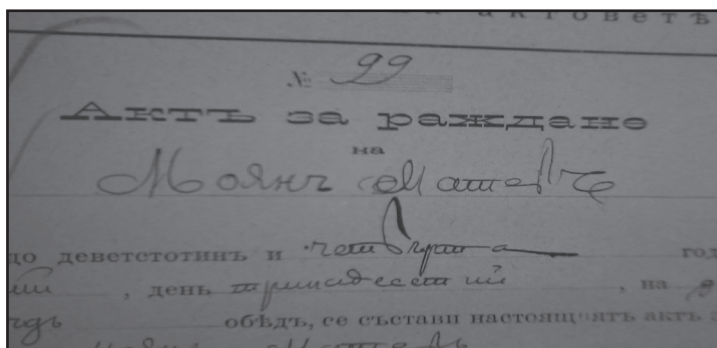
Фиг.1 – четем името на Иеремия в акт за раждане №31

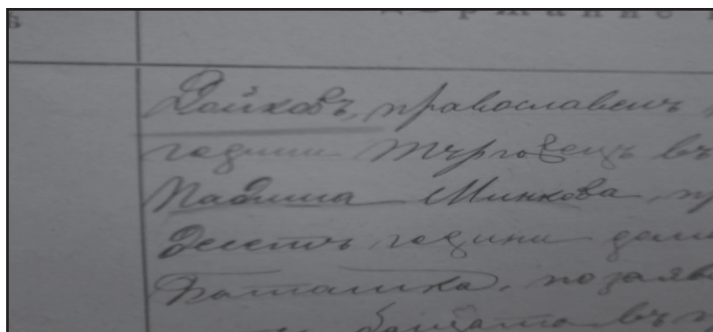
Фиг.2 имаме доста любопитното име на Ергеница
пак в акт за раждане под №15

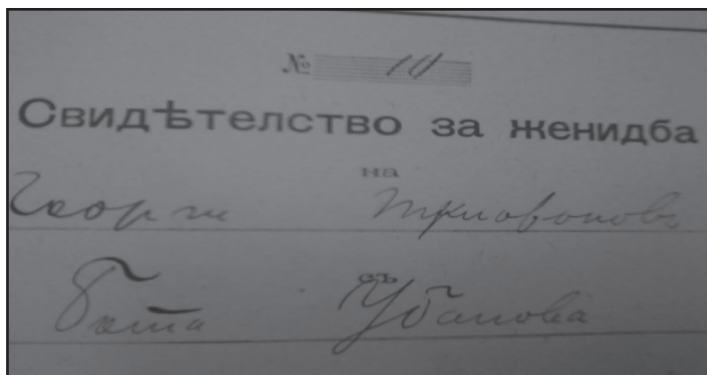
Фиг.3 тук в свидетелство за смърт № 8 попадаме на името на Фрося

Фиг.4 Интересното име Моян се открива в този акт за раждане под №99

Фиг.5 – от старите архивни страници се вижда личното име на Падина

Фиг.6 – като изведено последно и рядко срещано се име четем това на Бата в свидетелство за женитба

Бележки

1. **Колев Н.**, Българска етнография, В. Търново (по нататък В. Т.), 1995 г., с. 73-83
2. **Хаджийски Д.**, и Курдов М., Караисен селищна монография, В. Т., 2001 г., с. 13
3. **Кратка** стопанска история на България, (авторски колектив, съставител Тютюнджиев Ив.), В. Т., 1996 г., с. 143
4. **Държавен** Архив, В. Т., за с. Караисен – Ф. 162 К, оп.3, а.е.1-7, 8-13
5. Пак там, за с. Батак – Ф. 241 К, оп.2, а.е.1-7, 8-14

Недю Жеков – първият ректор на Петропавловското богословско училище

Атанас Коев

НЛМ, къща-музей „Ем. Станев“ – Велико Търново

Резюме: В настоящото изследване се проследява жизненият и творчески път на лясковския възрожденец Недю Жеков. Представена е дейността му като учител и пръв ректор на Петропавловското богословско училище. Специално място е отделено на неговата богата лична библиотека.

Abstract: *Path of life and creative work of the prominent writer of the Bulgarian national revival Nedyo Zhekov from Lyaskovets are studied in this research. His activity like a teacher in different parts of the country and like the first rector of Petropavlovsko theological school are examined. Zhekov's library is also presented.*

Недю Жеков е един от видните български възрожденски просветни дейци в периода от 50-те години на 19 век до началото на 20 век. Той е основател и пръв ректор на Петропавловското богословско училище. Същевременно се изявява като талантлив публицист и преводач.

Бъдещият просветител започва земния си път през 1840 година в близкото до Търново село Лясковец (дн. град Лясковец), като годината на раждането му е посочена от неговия син Александър Жеков, изявен български писател и публицист. Първоначално учи в килийното училище на родното си село при даскал Никола, един от учениците на прочутия по това време духовен и просветен деец Максим Райкович. Същевременно заради мелодичния си глас често е викан от свещениците при църковната им служба.

Любознателността на Недю Жеков го отвежда в средата на 50-те години на 19 век в метоха на Рилския манастир в съседна Горна Оряховица, където жадно поглъща редица ценни за времето си книги, сред които и тези на Неофит Рилски. Неговата будност и ученолюбие са забелязани и едва 16-годишен той е повикан за учител в село Долна Оряховица, като там даскалува от 2 май 1856 до 2 ноември 1858 година. (2: 394)

От есента на 1858 година Жеков става учител в лясковското училище в махалата „Св. Георги“. В това школо той даскалува в продължение на три години – до 1861 година, като пръв въвежда

четенето и писането да става едновременно, а при обучението използва взаимоучителните таблици на Неофит Рилски и буквара на учителя Тодор Хрулев.

Постепенно Недю Жеков успява да наложи във всички лясковски училища взаимоучителната метода, прилагайки при преподаването съветите на видния свищовски даскал Христаки Павлович. Същевременно чрез него той си набавя необходимите учебни помагала и книги. (2: 395)

След тригодишно даскалуване в махалата „Св. Георги“ (Чертовската махала), първенците на друга лясковска махала „Св. Атанас“ повикват Жеков и го назначават за учител в тяхното училище. От запазен списък на учениците, съставен на 23 април 1862 година се вижда, че видният лясковски даскал събрал 70 момчета в училището на махалата и се заел с тяхното обучение.

Докато взаимното училище при църквата „Св. Георги“ било смесено-за момчета и момичета, в махалата „Св. Атанас“ населението отказвало да изпраща момчетата на училище. Същевременно някои от жителите на махалата подмятали по адрес на Жеков, че е назначен с голяма заплата. Обиден от това той започва да търси начин да напусне Лясковец. (2: 395)

През есента на 1862 година Недю Жеков получава покана за учител в Разград. Той веднага приема предложението и заминава за разградското училище, където даскалува от септември 1862 до 29 юни 1863 година. Тъй като се включва в борбата срещу гръцкия духовен гнет и започва да пише статии и алегии против шуменския гръцки владика Вениамин е подложен на преследване от неговата страна. Същевременно влиза в остри спорове с разградските чорбаджии и те започват да го клеветят на турските власти.

Постепенно у лясковския даскал назрява желание да замине за чужбина, за да получи по-високо образование. През есента на 1863 година той се отправя за Сърбия и се записва в Белградското православно богословско училище, завършвайки го четири години по-късно с отличен успех. Без да губи време, още същата година постъпва в Княжевско-сръбската велика школа, като студент по философия, където се дипломира през 1870 година. (1: 36)

По време на следването си в Сърбия Недю Жеков става председател на основаното в края на 60-те години на 19 век дружество, носещо името „Българска ученическа дружина Добра надежда“.

Целта на ученическата дружина е да поставя на предварителна критика и рецензия всичко, което се пише в Сръбско за българския народ, а също и да предоставя „добри и полезни книги (оригинални и преводни)“ на сънародниците си. (2: 396)

При пребиваването в Сърбия лясковският просветител се извява като пламенен оратор. Така например в една своя инпровизирана реч той приветства сръбския княз Михаил, който очарован от словото му го взема под свое покровителство. Впоследствие князът го подпомага парично и го назначава за преводач на руската кореспонденция в Министерството на външните работи на Сърбия. (1: 37)

Сръбските професори, които преподават на Жеков оценяват високо неговите качества и се опитват да го задържат в Белград. Във връзка с това те му предлагат да го назначат за учител по български език в Белградската гимназия. Въвеждането на изучаване на български език в гимназията обаче е осуетено и лясковският просветител не получава обещаното назначение.

На 29 юни 1870 година, малко преди да приключи с обучението си във Великата школа Недю Жеков е поканен за учител в Самоков, като му е обещана годишна заплата от 8 до 9 000 гроша. Той обаче предпочита да се завърне в родното си село, където отново става учител.

Наскоро след пристигането си в Лясковец Жеков успява да обедини трите местни училища с една програма на преподаване. На 11 май 1871 година той открива Лясковското шестокласно главно училище. Под негово ръководство е избрано училищно настоятелство, което да се грижи за заплатите на учителите. (2: 396)

Веднага след откриването на Лясковското главно училище в него постъпват много ученици от съседните селища, а програмата изработена от Недю Жеков застъпва редица предмети, които по-късно започват да се изучават в българските гимназии.

Като един от най-образованите и просветени българи от 70-те години на 19 век лясковският даскал привлича вниманието на екзарх Антим I, който с официално писмо от 16 февруари 1872 година го кани за секретар на Светия синод в Цариград. Жеков обаче отказва, тъй като предпочита да остане учител в Лясковец.

През лятото на 1872 година по донос на няколко лясковски чорбаджии Недю Жеков е арестуван от турските власти. При ареста са

конфискувани голяма част от неговите книги, вестници, ръкописи, кореспонденция и документи донесени от Белград. След това през Търново той е откаран в Русе на разпит при Мидхад паша. Наскоро е освободен, но голяма част от конфискувания архив е изгубена безвъзвратно. Впоследствие с помощта на свои приятели лясковския просветител успява да откупи малка част от документите и ръкописите, сред които е и безценното „Евангелие на Теофилакт“.

През пролетта на 1874 година Жеков напуска Шестокласното училище, където е главен учител и сключва договор с Търновския епархийски смесен съвет. Според договора той трябвало за кратко време да подготви и открие Православно-богословско училище, в Петропавловския манастир, намиращ се край Лясковец. Видният просветен деец бързо се справя с трудната задача и на 12 май 1874 година става тържественото откриване на първата българска семинария, на която е назначен за пръв ректор.

Недю Жеков влага целия си опит и знания за изготвянето на учебната програма на семинарията. Според програмата, не се поставя като основна цел тясно специализирано богословско обучение, а се въвежда гражданско-светско хуманитарно образование. Под ръководството на лясковския просветител към Богословското училище се създава библиотека и се учредява ученическо дружество с философско-популяризаторски цели, носещо името „Познай себе си“. (4: 604)

Жеков е ректор в Петропавловската семинария до края на учебната 1875–1876 година, като за това кратко време успява да издигне училището на голяма висота и да привлече ученици от почти цяла България.

Видният лясковски просветен деец създава богата лична библиотека, съдържаща редица ценни издания. Сред книгите в нея се открояват: „Диалозите“ на Платон, „Илиядата“ от Омир, съчиненията на Джура Якшич и Лукиян Мушицки, сборника „Голубица“, „Горски виенац“ от П. Негош, „Книга о народним песнима“ от Людовик Щур (на сръбски), Основия економической економии“ от Дж. Ст. Мил, басните на Крилов, „Животът на Исус“ от Ренан (на руски) и др. Библиотеката съдържа общо около 40 български възрожденски книги, 12 гръцки, 67 руски, 40 сръбски и по две на полски, хърватски, немски и френски език.

Дълги години в Петропавловския манастир се съхранява голяма част от безценната библиотека на Недю Жеков. Днес тя е пренесена в библиотеката на Търновската митрополия в старопрестолния град.

По време на Руско-турската война 1877–1878 година Жеков е назначен от руското командване първо за Дряновски управител, а след това за Тетевенски. След освобождението на България от турско робство работи като окръжен училищен инспектор във Видин и Лом, както и като учител в Търновската мъжка гимназия „Св. Кирил“ и в Самоковската духовна семинария. Същевременно е избран за народен представител.

По време на Стамболовото управление в периода 1887–1894 година лясковският просветител е подложен на репресии заради русофилските си позиции и е арестуван на няколко пъти.

Недю Жеков умира на 22 октомври 1907 година в Лясковец, като първоначално е погребан в двора на църквата „Св. Атанас“. Впоследствие костите му са пренесени в Петропавловския манастир, където се намират и днес. На гроба е поставен малък паметник със скромен надпис: „Тук почива г-н Недю Жеков, трудящия ся ради правду“.

Видният лясковски просветител се изявява като талантлив журналист и публицист. Първите негови статии са от 60-те години на 19 век, по времето когато се намира в сръбската столица. Отначало той започва да сътрудничи на няколко български и сръбски издания със свои статии по актуални въпроси. През 1865 година в Белград, заедно със сръбския публицист Александър Андрич е един от редакторите на вестник „Въсток“. След това двамата заедно започват да издават вестник „Световид“. В двете издания лясковският публицист помества свои материали с подписа Недялко Н. Жеков. (3: 23)

По важни трудове на Жеков от пребиваването му в Сърбия са: „Космогонията на Мойсей в сравнение с естествените науки“ – отпечатан в сръбския вестник „Световид“ през 1867 година, „Кратки черти от животописанието на Теодосий Търновски и боготилската ерес в България“ – брошура, публикувана в Белград през 1867 година, „Исторически преглед върху историята на югославянските народи в политико-федеративно отношение“ – брошура, в която лясковският просветител се изказва остро против

създаването на славянска федерация, отпечатана в Белград през 1868 година, „Бележки върху „Исторически преглед на България“ от Д. Аврелий“ – Белград, 1868 година и др.

През 70-те години на 19 век Недю Жеков усилено сътрудничи със свои статии и студии по просветни, езикови, философски и общообразователни въпроси на редица български периодични издания, сред които са вестниците „Македония“, „Дунавска зора“, „Право“, „Турция“, както и списание „Читалище“. Същевременно след освобождението на България от турско робство, в периода 1879-1880 година редактира списание „Правда“. (3: 23)

Жеков оставя няколко свои оригинални творби, от които интерес представляват: „Българска словестност“, Материали за историята на българската църква“, „Естетика“ и др.

Лясковският публицист се изявява и като добър преводач. Той превежда и издава: „Философия на историята“ от Герие (1880г.), „Очерки на юридическата енциклопедия“ от В. Н. Рененкамф (1886 г.), „Значението на философията за началото на 20 век“ – от А. Н. Гиляров (1901 г.) и др.

Жеков оставя в ръкопис няколко свои творби, сред които се открояват: „Сборник на няколко български светии“ от 1874 година, „Произхождение и развой на българския език“ от 1891 година и др.

С дейността си като просветен деец Недю Жеков оставя трайна диря в развитието на българското образование през Възраждането и в първите години на свободна България. Същевременно публицистика му днес представлява интерес, както за изследователите на неговото народополезно дело, така и за обикновения читател.

Литература:

1. **Беровски**, Ал. Недю Жеков. Първият ректор на първата богословска школа в България. С. 1939 г.
2. **Минев**, Д. Ляковец – миналото и настоящето му. Варна. 1944 г.
3. **Парпулова**, Л. Недю Жеков. В: Речник на българската литература. Т. 2. С. 1977 г.
4. **Радев**, Ив. Недю Жеков. В: История на Велико Търново 18-19 век. В. Търново. 2000 г.

Бъдеще, което вече се е случило – днешните ни решения за насърчаване на детското четене

Доц. д.п.н Мариана Мандева

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Велико Търново

Резюме: „Искрата“ за четене се „пали“ у детето от първите дни на обучението му в училище. За да се осъществи това, са необходими обединени усилия на много институции – училища, семейства, библиотеки. В подкрепа на тезата е представена педагогическа практика за насърчаване на четенето в първи клас.

Abstract: „A spark“ to read is „fired“ in the child from the first days of education in school. To make this happen, are necessary united efforts of many institutions – schools, families, libraries and others. In support of the thesis is presented pedagogical practice for promoting reading in first grade.

Ключови думи: четене, първи клас, интегрирани усилия, училище, семейство, библиотека

Keywords: reading, first-class, integrated efforts, school, family, library

1. Цивилизация на знанието – борба с неграмотността и малограмотността (Европа: България)

Глобализацията променя традиционните представи за разстояние, държавни граници, възможности за комуникация и прогрес. Образованието, науката, иновациите стават „ключ“ за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, за нови работни места и нова посока на човечеството (Съобщение на комисията, 2010: 3). За да се обозначат настъпилите промени, се търсят разнообразни определения – „глобално общество“, „информационно общество“, „постиндустриално общество“. Чрез всяко от тези наименования се поставят различни акценти в сложността на света, но по същество се идентифицира „необикновена нова цивилизация – цивилизация на знанието“ (Truman, Dutton, 1992: 14). В тази цивилизация ефикасно и в големи количества се „предава... постоянно нарастваща и еволюираща маса от знания и ноу-хау, подходящи за... изграждане на основните умения, необходими за бъдещето“ (Делор, 1996: 38).

„Тъй като четенето и писането са основни елементи на всеки образователен процес, ЕС следва да допълва и координира дейст-

вията на държавите – членки с цел да се засили борбата с неграмотността и малограмотността и да се зачита правото на образование” (Становище, 2010: 3). В актуални документи на европейските институции се посочва, че „явлението малограмотност и неграмотност съществува във всички страни на света, като 960 милиона души са засегнати от това бедствие... Според резултатите от проведените от ОИСР проучвания по PISA броят на младежите със слаби четивни умения в ЕС се увеличава – ... от 21,3% през 2000 г. до 24,1% през 2006 г.” (Становище, 2010: 2).

През последните години този проблем добива особена актуалност в България. Проучване на „Алфа Рисърч”, оповестено през август, 2015 г., показва, че „25% от хората у нас нямат достъп до базови културни блага като книгата и четенето и изпадат от основните културни практики, което означава, че у нас има културни гета”¹. Специално място в тази проблематика заемат въпросите за четенето в детството, тъй като, синтезирано и метафорично казано, „Животът се разбира, като се върнем назад; но трябва да гледаме напред“ (С. Киркегор)².

2. Детското четене в цивилизацията на знанието – днешните ни решения

В цивилизацията на знанието четене е „сричането на букваря, актът на социализация в класната стая,... търсенето на необходимата професионална информация,... четенето за „убиване” на транспортното или курортното „празно” време, ... добиването на знания и умения за справяне с житейски задачи, сърфирането по... дигитални източници” (Кьосев, 2013: 603). В такъв случай:

- кое е „доброто четене” – в компютризираното общество, в обществото на високите технологии? А в обществото, поставящо си като приоритет развитие на образованието?

В днешните ни решения трябва да прозира бъдещето, което вече се е случило, предупреждава П. Дракър. Иначе казано: за да следваме новата посока на развитие на човечеството, неотложно е да отчитаме кои събития са реалност, но не съвпадат с настоящите им решения (Макиариело, 2013:30). В този контекст актуалност добива въпросът:

- успяваме ли от старта в училище да „запалим искра“ у детето да „прави неща“ чрез четенето в разнообразни ситуации от своя живот, за да се реализира успешно в променящия се свят.

3. Споделен опит – една педагогическа практика за „преподаване“ на любов към четенето в първи клас

- От къде започва формирането на четивни умения в първи клас – от градежа на умения за декодиране (техника на четене), от градежа на умения за разбиране на прочетеното (съзнателност при четене), от синхронния градеж на двете групи умения (техника на четене и съзнателност при четене)? Всъщност с предимство е формирането на мотивация за учене (четене). Казано по друг начин: „Ние не трябва да преподаваме велики книги. Ние трябва да преподаваме любов към четенето“ (Б. Ф. Скинър)³.
- Как да се случи това? И единствено училището ли трябва да е ангажирано в „преподаване“ на любов към четенето?

В търсенето на отговори полезни се оказват поуците от една педагогическа практика за насърчаване на четенето от старта на ученика в училище. Практиката е реализирана през учебната 2014/15 г. Неин обхват са шестнадесет деца първи „б“ клас – ОУ „П. Р. Славейков“, гр. В. Търново. Учениците са на възраст 6 – 7 години. Посещавали са детска градина. За всички тях официалният български език е първи език⁴. Аprobацията е извършена от д-р Д. Гаджева.

- „Преподаване“ на любов към четенето в първи клас – сътрудничество между училището и семейството
- „Преподаването“ на любов към четенето започва от началото на първи клас. За да не угасне желанието на детето да „играе“ с книгите, не бива контактите с тях да се оставят за периода след началното оgramотвяване⁵, когато се въвеждат уроците по литература и заниманията по извънкласно четене.

Срещата на детето с книгата не се осъществява за първи път в училище. В зависимост от образованието, социалния статус на родителите, семейните приоритети много първокласниците разпо-

лагат с домашни библиотеки. Но за детето, което все още не може да чете, книгите са част от „играчките” му. Отговорност на учителя е съвместно с родителите да насочи вниманието на малкия ученик към четенето като източник на познание и разширяване на духовните хоризонти.

За да пробуди детския интерес към четенето, учителят инициира създаването на библиотека на класа. Наименованието може да е различно – „Кът за четене“, „Аз чета всеки ден“, „Приказки от деца за деца” и др. под., като най-добре е то да се обсъди с децата и избере от тях. Възможностите за набавяне на книги са разнообразни: книгите са подарени от учителя, от гости и приятели на класа; книгите са закупени от родителския актив с общи средства; учителят и учениците предоставят книги от своята домашна библиотека за определен период от време (букросинг зона).

За да насочи вниманието на първокласника към библиотеката на класа, педагогът използва както естествени ситуации, така и преднамерено създадени от него. (1) Естествени ситуации. Децата носят в училище книги от домашната си библиотека, за да ги покажат на съучениците си и на учителя. Отначало при представянето на книгите водещата роля е на педагога. Преди децата да умеят да четат (подготвителен етап – начално оgramотвяване) учителят чете откъси от книгите им. Педагогът представя образец за правилно и изразително четене, а малкият ученик се чувства значим помощник на своя учител. Има деца, които постъпват в първи клас с определено равнище на формирани умения за четене. За тях е чест да прочетат вместо учителя откъс от книга – своя или на съученик. Създават се партньорски взаимоотношения между участниците в процеса на обучение и общуване с книгата. Постепенно малкият ученик се научава сам да „разказва” за „своето четиво”. (2) Преднамерено създадени ситуации. Учителят представя своя любима детска книга на учениците, като това не се случва самоцелно, а в даден компонент от уроците по начално четене. Вярно е, че учебният час от 35 минути е кратко време, през което трябва да се изпълнят много задачи, но опитът показва, че времето, отделено за общуване на децата с книгите, не е загубено. Успоредно със запознаването с нов звук и буква се формира мотивация за четене и се опознават се структурните елементи на книжното тяло. Ето един пример. В уроците по начално четене често се използва ди-

дактичната игра „Ловци на звукове“. Защо първокласниците да не „уловят“ изучавания нов звук, „действайки“ с книгата? Учителят показва книжното тяло и накратко споделя какво харесва в текста. Децата „улавят“ новия звук, съдържащ се в заглавието на книгата, в името на главния герой и др. под.

*„Преподаване“ на любов към четенето в първи клас –
обединени усилия на широк кръг четящи общности*

Но училището и семейството не бива да са сами в усилията за формиране на „четящото дете“. Ефективна възможност за приобщаване на широк кръг лица и институции към идеята за изграждане на активен малък читател е отправянето на покана към по-големи ученици, бивши възпитаници на училището, студенти да четат на децата по време на извънкласни дейности. Пример за поредица от литературни четения е ежеседмичното посещение на участници в кръжока „Четящият студент и четящото дете“ – Великотърновски университет, Педагогически факултет, специалност „Предучилищна и начална училищна педагогика“, ОКС „бакалавър“, редовна форма на обучение⁶. Първокласниците очакват с нетърпение тези инициативи; носят книги от домашната си библиотека, от които бъдещите учители да им четат. Децата споделят: „Много ми е интересно!“ (Лилия), „Сякаш приказката е друга!“ (Естир), „Искам урокът да е по-дълъг, за да изиграваме книгите като театър!“ (Деница)⁷.

Придобиването на читателски опит (основен етап – начално ограмотяване) насърчава първокласника да представя „своето“ четиво, като се включва в читателска щафета – съвместно четене със студентите на откъси от детски книги. Ползвани техники са: четене на стоп, четене по роли, изразително четене и др. под.

Следваща стъпка по пътя към „малкото голямо четене“ е посещението на Регионалната народна библиотека „П. Р. Славейков“ – гр. В. Търново (Филиал „Славейче“, Детски отдел). Тук малките ученици се запознават с „молбата на книгата“ да я пазят здрава и чиста. Учителят и работещите в Детския отдел на библиотеката съвместно съставят препоръчителен списък с книги за четене в свободното време, за да осигурят възможност на първокласниците да ги намерят в Регионална народна библиотека „П. Р. Славейков“ – гр. Велико Търново, ако не могат да си ги закупят.

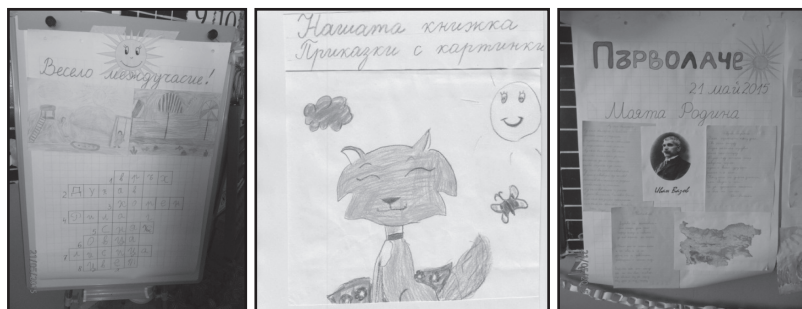

След началното ограмотяване, по време на второто издание на националната кампания „Чети с мен“ – 2015, детското четене среща подкрепата на широк кръг активни читатели от различни възрастови и социални групи.

Организаторите на събитието – Община Велико Търново и Регионална народна библиотека „П. Р. Славейков“, В. Търново – окуражават децата да се включат в ателие „Нарисувай приказка“, а участниците в студентския кръжок им помагат да „разкажат“ за „своето четиво“ с четка и бои. „Малкото голямо четене“ се осво-

бождава от „самотата”, изкушено от „нова съблазън” – синергетично „писане” на книгите.

4. Бъдеще, което вече се е случило – да направим това, което засега не правим

Националните външни оценявания и международните изследвания показват, че многобройните, но спорадични инициативи за насърчаване на четенето – „Invitation to participate in Literacy Week 2015”, „Чети с мен”, „Читателска щафета” и др. под., са недостатъчни за подобряване четивната грамотност на българските ученици (Петрова, 2010). Как да променим това?

- Преди всичко, неотложна е преориентация на съществуващата образователна система – от академична към функционална грамотност (PISA, 2012). „Под светлините на прожекторите” трябва да бъде „използването на четенето и писането за социални цели още в ранните етапи на формирането им” (Здравкова, 2009: 8). За да се случи това, с предимство са нужни промени на законово и нормативно ниво (Законопроект, 2015).
- Наред с това, трябва да се има предвид, че придобиването на четивна грамотност е продължителен и непрекъснат процес. Нужни са ежедневни, целенасочени, синергетични усилия по пътя към „малкото голямо четене”. Училището, семейството, библиотеката – всяка от тези институции трябва да поеме отговорност за решаване на обща задача: „преподаване” на любов към четенето. Необходима е единна държавна политика, обединяваща цялото общество в амбицията за форми-

ране на умел и ангажиран малък читател (Национална стратегия, 2014).

Бъдещето вече се е случило. То трябва да намери адекватен израз в днешните ни решения.

Време е да направим това, което засега не правим (Букай, 2014: 53)!

Съкращения:

ЕС – Европейски съюз; **ОИСР** – Организация за икономическо сътрудничество и развитие; **ОКС** – образователно-квалификационна степен; **PISA** – Програма за международно оценяване на учениците

Бележки:

¹ 25% от българите – в културно гето. <<http://www.vesti.bg/bulgaria/obshtestvo/25-ot-bylgarite-v-kulturno-geto-6040408>> (17. 09. 2015) .

² С. Киркегор. Мисли.. <<http://memoriabg.com/2015/07/12/2015-prochit-po-kirkgor-ili-useshtane-za-jena>> (17. 09. 2015).

³ „We shouldn't teach great books; we should teach a love of reading” (B.F.Skinner).

<http://bg.wikiquote.org/wiki/%D0%91%D1%8A%D1%80%D1%8A%D1%81_%D0%A4%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BA_%D0%A1%D0%BA%D0%B8%D0%BD%D1%8A%D1%80> (17. 09. 2015).

⁴ В свят на глобализация и мултикултурни отношения двудълбата роден език – нов (чужд) език е недостатъчна, за да се обхванат всички ситуации, в които функционира официалният български език. Актуалност добива триадата: първи език – втори език – нов (чужд) език. Първият език е езикът на първичната група, в която се социализира детето – семейството. В повечето случаи той е официален език за дадена държава.

⁵ Начално оgramотяване на ученика – етап от овладяване на четенето и писането (от началото на учебната година в първи клас до края на месец март), при който се усвоява кодът за преход от графичните знаци към звуковата форма на думата като семантична единица (при четенето) и обратно – от звуковата форма към графичната (при писането), в единство с разбирането. За етапите на начално оgramотяване, които се посочват в доклада, вж.: Здравкова, 2009: 130 – 148.

⁶ Кръжок „Четящият студент и четящото дете” с ръководител доц. д.п.н М. Мандева:

<http://detskiknigi.com/prepodavat-lyubov-ka-m-cheteneto-v-chetyashtiyat-student-i-chetyashtoto-dete/>

<http://detskiknigi.com/uchastnitsite-za-kra-zhoka-chetyashtiyat-student-i-chetyashtoto-dete/>

Привилегия и отговорност е да съм част от екипа, който подготвя тези Единствени Млади Учители – фасилитатори и професионални дейатели!

- ⁷ Емпиричните данни са събрани чрез метода „групова дискусия“ от Нели Трифонова – участничка в студентския кръжок.

Литература:

1. **Букай, Х.** 20 стъпки напред. По пътя на израстването. София: Хермес, 2014.
2. **Делор, Ж.** Образованието – скритото съкровище. (Доклад на МКО на ЮНЕСКО). София: Свят 2001, 1996.
3. **Здравкова, Ст.** Начални стъпки в четенето. Книга за учителите на подготвителна група и на началните класове. В. Търново: Знак 94, 2009.
4. **Къосев, А.** Караниците около четенето. София: Ciela, 2013.
5. **Макиариело, Дж. А.** Питър Дракър, представен от Дж. А. Макиариело. Дракър за всеки ден. 366 дни в проникновения и мотивация за вършене на правилните неща. София: Класика и Стил ООД, 2013.
6. **Петрова, Св.** Училище за утрешния ден. Резултати от участието на България в Програмата за международно оценяване на учениците PISA 2009. София: ЦКОКУО, 2010.
7. **Truman, T., E. P. Dutton.** Managing for Future. New York: NY, 1992.

Документи:

Законопроект 2015: Законопроект за предучилищното и училищното образование. – Реформи, Аз.буки. <<http://www.azbuki.bg/en/component/taxonomy/%D0%A0%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8>> (26.09.2015).

Национална стратегия 2014: Национална стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността (2014 – 2020). МОН. <www.mon.bg> (15. 09. 2014).

Становище 2010: ЕС. Становище на Комитета на регионите относно „Борба с малограмотността“. Изготвяне на амбициозна европейска стратегия за предотвратяване на изключването и насърчаване на личната реализация. <www.eulaw.egov.bg/DocumentDisplay.aspx?ID=302908> (17. 09. 2015).

Съобщение на комисията 2010: ЕС. Съобщение на комисията. Европа 2020. Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. <<http://www.strategy.bg/Publications/View.aspx?lang=bg-BG&Id=124>> (17.09.2015).

PISA 2012: PISA. Technical report. <<http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/pisa2012technicalreport.htm>> (17.09.2015).

<<http://www.azbuki.bg/en/component/taxonomy/%D0%A0%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8>> (26.09.2015).

Къде са приказките? (Библиометричен анализ на изданията с приказки за периода 1989–2013 г.)

Катя Кирилова, докторант
СУ „Св. Климент Охридски” – София

Резюме: Докладът представя мястото и ролята на приказките в развитието на съвременното детско книгоиздаване в България. Въз основа на данни от Националния статистически институт и на Националния регистър на издаваните книги в България към Националната ISBN агенция е направен библиометричен анализ на изданията с приказки през периода 1989-2013 г. Основните показатели, по които се сравняват, са брой на заглавията, тираж и език на оригинала. Открояват се основните тенденции при издаването на приказки и стратегиите, които издателите използват за налагането им на пазара. Проучена и анализирана е практиката на водещите детски издателства в страната при издаването на приказки, като се акцентира върху промените в политиката им по време на криза.

Abstract: *The report presents the role and place tales played in the development of Bulgarian modern children's book publishing. Based on data from the National Statistical Institute and the National register of books published in Bulgaria, at the National ISBN agency, a bibliometric analysis is made of the story editions for the period between 1989 to 2013. The major indicators for evaluation are the number of titles, print circulation, and source language. An outline is made of the main trends in story publishing and the strategies which the publishers use to impose them on the market. The practices in story publishing of the key children publishers in the country are researched and analysed, and an accent is put on the way those practices change during crisis.*

Ключови думи: приказки, детско книгоиздаване, детски издателства, библиометричен анализ, 1989-2013 г., криза в книгоиздаването

Keywords: *stories, children's publishing, children's books publishers, bibliometric analysis, 1989 – 2013, crisis in publishing.*

Приказките са почти толкова стари, колкото и човечеството, казват многобройните им изследователи от различни научни области по целия свят. Сред тях са фолклористи, литературоведи, психолози, педагози, историци, а има и обособена самостоятелна научна дисциплина, която да ги изучава. Няма учен, посветил проучванията си на литературата за деца, който в даден момент да не се „изкуши” да ги изследва. Това е нормално, защото една от основните асоциации за детската литература, са приказките. Те са

нейният първи „жанр“, възникнал в древността, който продължава да вълнува всяко следващо поколение. В настоящото проучване от гледна точка на детското книгоиздаване ще проследим мястото и ролята им на нашия пазар през годините след 1989 г. до днес, ще очертаем издателските стратегии за налагането им, водещите издателства и поредици. Необходимата за библиометричния анализ информация е обобщена от направено допитване в Националния статистически институт и с помощта на годишника му „Книгоиздаване и печат“, както и от справка в Националния регистър на издаваните книги в България към Националната ISBN агенция¹.

Проследяването на данните и настъпилите промени в развитието на издателския бизнес у нас позволяват разглежданият почти четвърт век да се обособи на няколко подпериода: 1989-1991 г., 1992-1995 г., 1996-1998 г., 1999-2008 г. и от 2009 до наши дни. Включването на 1989 г. тук е условно, тъй като основната част от нея преминава под знака на тоталитарния модел за развитие. Наблюдаваните след това две години с изключително ниски показатели за брой заглавия с приказки се дължат на комплекс от причини, сред които са: преминаването към съвършено различен модел на управление в книгоиздаването, проблематичното наследство на предишния режим, неясното бъдеще на държавните издателства, разпадът на системата за книгоразпространение, трудното прохождение на частната издателска инициатива, липсата на хартия и други. Ето защо през 1990 г. броят на изданията с приказки, поставени на фона на целия период, е изключително малък (само 29 отчетени заглавия) (Диаграма 1). В сравнение с тези от 1989 г. (39 заглавия) наблюдаваната разлика не е значителна, тъй като приказките не са най-утвърждавания жанр в художествената литература за деца и юноши по времето на социализма. Такива се издават, но се акцентира повече върху романовата и белетристичната форма, които по-лесно служат на идеите му.

¹ Данните от Националния статистически институт са включени в категорията „Приказки и легенди“, но на практика броят на издаваните легенди е незначителен или са в комбинация с приказки, така че приемаме резултатите за важачи основно за приказките. Информацията от Националния регистър на издаваните книги в България е в категорията „Приказки“

Диаграма 1.

Данните за броя на заглавията с приказки през следващия подпериод ни показват, че приказките не остават встрани от състоянията на възход и кратка относителна стабилност, през които преминава целият книжен сектор тогава. Значително нарастналият брой на изданията с приказки след първите три години от Промените се дължи на започналото утвърждаването на частната инициатива и появата на профилирани издателства за детска литература, някои от които съществуват и до днес. В началото голяма част от тях избират приказките за основна стратегия при налагането си на пазара заради гарантираното им търсене от родителите и необходимостта от по-малко инвестиции за издаването им. Професионализмът им обаче много често е поставен под съмнение заради лошите преводи и адаптации, неспазените авторски права, некоректните библиографски данни, нискокачествения печат и хартия, непривлекателния за децата вид на книжното тяло. Своеобразен връх през този втори подпериод приказките достигат през 1993 г., когато излизат най-голям брой заглавия. Това не е случайно, тъй като през следващата 1994 г. са регистрирани и рекорден брой заглавия за страната (за пръв път от 1960 г. насам). Според статистическата информация през следващите години до кризата от 1996 г., която маркира следващия подпериод, се запазва значителният брой на заглавията с приказки.

Сериозен спад настъпва по време на посочената криза. В издаването на приказки той проличава най-ясно през следващата

година – 1997 г., когато в сравнение с 1993 г. броят им намалява наполовина (от 194 на 96 заглавия). Много от издателите замразяват своята дейност или престават да съществуват. Реакцията на оцелелите през следващата година, за да преодолеят кризата и навакшат пропуснатото, е да увеличат отново броя на изданията с приказки, така че през 1998 г. са 153. След това увеличение започва отново спад в броя им. По време на този трети подпериод наблюдаваме последователно и умерено покачване и намаляване на броя заглавия с приказки. Най-ниската амплитуда е от 2004 г. (70 заглавия), а най-високата от 2006-та (168 заглавия).

След втория връх в броя на заглавията от 1989 г. насам (първият през 1993 г., следващият от 2006 г.) продължава плавното вариране на изданията с приказки. То продължава до следващата икономическа криза от 2008 г., която отново проличава по-късно в издателския бизнес, където започва сериозно да се усеща в средата на 2009 г. В резултат от нея през 2010 г. е регистриран сериозен спад в издаването на приказки – едва 60 заглавия. Тук трябва да направим уточнение, че данните на Националния статистически институт не включват цялата календарна 2010 г. и част от тях се прехвърлят за 2011 г., така че реалният брой на заглавията с приказки от 2010 г. не може да бъде установен. Изследването им от 2011 г. насетне е изключително затруднено поради настъпилите промени при статистическото отчитане и включването на приказките заедно с разказите, повестите, новелите, фейлетоните, легендите в категорията „кратка проза“. Въпреки това от общите данни се вижда, че през 2011 г. кризата продължава да рефлектира върху броя на издаваните заглавия (114 за кратка проза). През следващите две години обаче те се удвояват, което е знак, че в приказките някои от издателите виждат своеобразно „спасение“ по време на кризата. Към тях се насочват обикновено и масовите издатели, които също антикризисно решават да се обърнат към книгите за деца.

За да придобием по-добра реална представа за издаваните приказки през последните три години, когато Националният статистически институт спира самостоятелното им изброяване, ще използваме данни от Националния регистър на издаваните книги в България към Националната ISBN агенция, в която са регистрирани близо 90 % от родните издатели (Диаграма 2). Трябва да отбележим, че има малък процент вероятност (не повече от 5-10

%) заявените и получили код издания с приказки да не са излезли все още на пазара или да не се появили през същата календарна година. Данните от Регистъра към ISBN агенцията само за приказките надхвърлят тези за „кратка проза” от националната статистика, тъй като тя се изготвя на базата на депозираните в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий” издания, а не винаги издателите са коректни по отношение на депозита.

Диаграма 2.

От диаграмата виждаме нарастналия брой на заглавията с приказки в годините на кризата. След първата година за книгоиздаването по време на криза (2010 г.) те се понижават на 109, но след това започват да се увеличават, като през 2011 г. стават 308, през 2012 г. – 422 или 60,89 % от художествената литература за деца и юноши, а през 2013 г. – 393 или 54.43 %. През три от отчетените години преобладават българските над преводните заглавия, а броят на електронните издания е нищожен. Тъй като календарната 2014 г. в етапа на подготовката на настоящия текст все още не е приключила, направената справка в Националния регистър на издаваните книги в България от началото на годината до месец септември показва запазване и продължаване на посочените тенденции. Броят на заглавията от родни и чужди приказници е почти изравнен (112 български и 124 чужди), електронните издания са малко и данните за тях са близки до предишните години (11 чужди и 10 български), а сборът им (257) показва, че продължава приоритетното издаване на приказки и през 2014 г.

Ако сравним данните от Националния статистически институт за приказките и за художествената литература за деца и юноши, ще видим, че през изследвания период основните моменти на нарастване и спад в броя на заглавията се припокриват (Диаграма 3). Това е свързано както с водещата роля на приказките, така и с общите характеристики в развитието на книгоиздаването в страната, от които детското е част. Статистическите данни за 1989-2013 г. показват, че приказките са доминиращият жанр сред художествената литература за деца и юноши. Изключения има в първите години на прехода, които все още се влияят от предишния модел, при който броят на приказките е значително по-малък. Най-голям относителен дял приказките имат през 1993 г. (53,4 %), 1994 г. (51,8 %), 1996 г. (51,3 %), 2003 г. (57,9 %), 2005 г. (50,2 %), 2007 г. (50,1 %), 2011 г. (52,4 %). През останалите години на приказките се падат не по-малко от 35% от издаваните заглавия художествена литература за деца и юноши.

Диаграма 3.

Интересно е, че в годините, когато най-силно се усеща кризата в бранша – 1997 г. и 2010 г. броят на заглавията е сходен (96 за 1997 г. и 69 за 2010 г.). Сходство има и в увеличението им (почти двойно) в първите години след тях (153 за 1998 г. и 114 за 2011 г.). Обяснението за това би могло да бъде, че въпреки трудностите за семействата по време на криза и ограниченията в покупките на книги за възрастни за децата родителите са готови на всичко и

продължават да отделят средства за книги. Издателите знаят това и акцентират допълнително върху изданията с приказки.

Тиражът е един от основните показатели за състоянието на книгоиздаването в дадена страна, но за съжаление у нас за него можем да говорим твърде условно по добре известни на всички в сектора причини, които няма да коментираме. Въпреки това дори и непълни данните от Националния статистически институт по отношение на тиража на приказките ясно маркират подпериодите, които анализирахме (Диаграма 4). Най-висок тираж има в годината с най-голям брой заглавия с приказки – 1993 г., когато са отпечатани над три милиона копия. В сравнение с нея през 1997 г. тиражът им е почти четири пъти по-малък (915 хиляди), а спрямо предходната 1996 г. – два пъти (1, 788 млн.). От този момент на-сетне тиражите на приказките започват непрекъснато да намаляват. През 2000 г. те са вече близо два пъти по-малко в сравнение с 1997 г. (497 хиляди), а от следващата спадат наполовина – 262 хиляди. Рекордно нисък тираж е отчетен и през последната голяма криза (30 хиляди), но отново с уточнението, че данните на Националния статистически институт за 2010 г. не са пълни. В годините на постепенно излизане от кризата, за които имаме данни, той започва постепенно да се увеличава, но все още има стойности, близки до предишния период на криза. Известно по-голямо увеличение наблюдаваме през 2012 г., когато са отчетени 359 хиляди екземпляра в категорията „кратка проза”.

Диаграма 4.

По отношение на езика на оригинала първото, което прави впечатление в данните от Националната статистика е, че след 1990 г. преводните приказки преобладават над българските, защото вече няма нормативни изисквания какво да е процентното съотношение между родната и чуждата литература (Диаграма 5). Като към това прибавим и своеобразното „наваксване” на пропуснатото „чуждо” по време на тоталитаризма и изгубеното доверие в качеството на изданията от български автори, е обясним превесът на преводните приказки. Изключение правят само 2001, 2009 и 2011 г., когато родните приказници са предпочитани малко повече от чуждите. Въпреки това трябва да отбележим, че разликите помежду им не са толкова големи, колкото са при художествената литература за възрастни.

Диаграма 5.

Сред издателите на приказки превес имат започналите да се утвърждават веднага след Промените големи профилирани издателства „Златното пате”, „Пан” „Егмонт България” и „Фют”. До тях застават и появилите се на малко по-късен етап „Посоки”, „Ина”, „Пух”, „Бриз”, „Театър Пан”, „Прес”, „Багри”, „Балон”, „Аделфи”, „Есо kids” и др. Основната им политика е да включват приказките в различни по вид и предназначение поредици. На пазара ни рядко се срещат самостоятелни заглавия с приказки. Обикновено те са резултат от опитите на издателя да „опипа” пазара или да реализира някое по-особено свое хрумване. От масовите издатели с най-съществен дял сред приказките е издателство „Хермес”.

Заедно с него традиционен интерес към жанра са и други много-профилни издателства като „Дамян Яков”, „Емас” „Софтпрес”, „Жанет-45”, „Колибри”, „Славена”, „А&Т Publishing”, „Анубис”, „Булвест 2000”, „Скорпио”, „Гея Либрис”, „Труд”, „Entusiast”, „Millenium”, „PRO book”, „Захарий Стоянов”, „Жар-Жанет Аргирова”, „Димант”, „Griffin”, „Атеа букс”, „Персей”, „Инфодар”, „Сисела”, „Слово”, „Бард”, „Абагар”, „Божич”, „Агата-А”, „Август”, „5 звезди”, „ЕА”, „ДИР.БГ”, „Българска книжица” и др. С изразен афинитет към издаването на електронни книги са: „Lecti Book Studio”, „PPTL”, „Liternet” и „Жанет-45”. Благодарение на техните усилия излизат основната част от иначе малкото такива издания на българския пазар.

Някои от по-популярните и утвърдени поредици с приказки през последните години са: „Майстори на приказката”, „Голяма книга на приказките”, „Приказна колекция”, „Царството на приказките”, „Приказки за най-малките”, „Чародейства”, „Моята първа приказка”, „Истории за принцеси и други приказки”, „Малки приказки на глас”, „7 приказки с поука”, „Вечните български приказки”, „Приказки любими в рими”, „Любими приказки”, „Колекция златни приказки”, „Светът на приказките”, „Най-смешните приказки”, „Златни приказки”, „Рисувани приказки”, „Приказки на глас”, „Библиотека приказки”, „Бабо, прочети ми приказка”, „Стъпка по стъпка”, „Мога да чета сам”, „Златна броеница”, „Световна съкровищница”, „Златни зрънца” и др. Те включват основно класически текстове от наши и чужди автори, към чиято адаптация и реализация родителите са особено критични и често пъти поставят на фона на тези от предишния тоталитарен период. Изданията с приказки на съвременни автори са значително по-малко на брой и сред тях отново преобладават преводните. Приказките от съвременни български автори са сравнително малко и не успяват да се наложат на пазара. По-голямата част от тях са самиздат или отпечатани в много малки издателства, които нямат възможност да инвестират достатъчно средства в популяризирането им. Големите ни многопрофилни издателства имат единични опити за издаване на приказки от съвременни наши автори, които рядко пъти продължават във времето.

Болшинството от издателствата не използват специални рекламни стратегии за налагане на изданията с приказки на пазара, а

разчитат основно на разпознаваемостта на класическите текстове и на въздействието на книжното тяло в търговската мрежа. Иновациите в издателския бизнес намират сериозно отражение и тук. Основният стремеж е към интреактивност и игровост, а традиционните приказки все по-често се съпътстват от допълнителни елементи, които отговарят на това изискване на съвремието. Все по-силен акцент става визуалното, което често „поглъща” текста. Непрекъснато нараства броят на изданията, които копират изгледа на телевизионните формати за деца и се трансформират в книжен вариант.

С оглед на казаното бихме могли да направим следните изводи:

- през изследвания период приказките традиционно заемат най-голям дял от художествената литература за деца и юноши у нас, на тях се пада и най-големия процент от тиража ѝ;
- те са основна издателска стратегия за налагане и развитие в детското книгоиздаване, която се повлиява от общите процеси и закономерности в издателския бизнес;
- в детското книгоиздаване, респективно при приказките се преминава през няколко подпериода, обусловени от общата икономическа и социално-политическа обстановка в страната по време на криза;
- в началото на кризата броят и тиражът им намаляват значително, но веднага след това започват да нарастват;
- приказките се използват едновременно от профилираните в детското книгоиздаване и от масовите издатели като средство за оцеляване по време на криза;
- издателите акцентират предимно върху класическите родни и преводни приказки, които изискват по-малко инвестиции и имат осигурен пазар в лицето родителите и близките, които предпочитат да изберат нещо изпитано и проверено през годините;
- приказките обикновено са част от по-голяма или малка издателска поредица, съобразена с възрастовата предназначеност на изданието;

- на пазара ни почти отсъстват електронните издания с приказки, което показва, че издателите ни все още не са се ориентирали към тях и предпочитат традиционните приказни формати;
- библиометричният анализ очертава до голяма степен състоянието и развитието на съвременното детско книгоиздаване в България, в което от своя страна се отразява цялостната издателска политика.

Съдържание

Встъпителни думи	5
Малко известни библиофилски издания във фонда на Пловдивската народна библиотека	11
<i>Доц. д-р Радка Колева</i>	
Коллекция отечественных изданий по библиофилии в фонде библиотековедения библиотеки Российской академии наук	19
<i>Д-р Мария Бокан, Доц. д-р Нина Пономарева Вед. библиограф Людмила Самара,</i>	
Книголюбие от Москва към Пиза	29
<i>Проф. д-р Мария Младенова</i>	
Прояви на библиофилство през възраждането	37
<i>Доц. д-р Живка Радева</i>	
По следите на „Рибния буквар“ – за библиофилството и още нещо...	44
<i>Доц. д-р Силвия Станчева</i>	
Библиофилията като възхищение от човешката цивилизация	52
<i>Доц. д-р Румелина Василева</i>	
Предефиниране на понятието „Библиофилско издание“ и опит за класификация на ръчно художествено изработена книга	71
<i>Доц. Красимир Русев</i>	
За едно съвременно библиофилско издание – събраните съчинения на писателя Петко Росен	76
<i>Д-р Радка Пенчева</i>	
Уникални дарителски библиотечни колекции. Библиотеката като виртуален музей	81
<i>Доц. д-р Цветанка Панчева</i>	
Някои нови сведения за библиографската дейност на академик Никола Начов	100
<i>Доц. д-р Александър Ковачев</i>	
Библиотечные кадры не для библиотек	108
<i>Проф. д-р Марина Николаевна Колесникова</i>	
От библиофилството до дарителството. Фонд от дарителя Румен Манов в Регионална библиотека „Емануил Попдимитров“ Кюстендил	115
<i>София Пейчева</i>	

Мултикултуралистични проявления на българското малцинство в Сърбия	121
<i>Д-р Красимира Александрова</i>	
<i>Елизабета Георгиев</i>	
<i>Милица Матиевич</i>	
Книгособирателство и библиофилство (философско-культурологическите размышления)	130
<i>Н.с. д-рн Маркова Татьяна Борисовна</i>	
Библиотеки и библиофилство: За някои акценти при съхраняване на специалните колекции. Архивът на Стилиян Чилингиров в РБ „Ст. Чилингиров“ – Шумен	141
<i>Д-р Росица Добрева</i>	
<i>Д-р Красимира Александрова</i>	
Въпроси на просветното дело и учебната книжнина сп. „Български книжици“ (1858–1862)	149
<i>Проф. д-р Таня Тодорова</i>	
Особенности академическото издание историко-библиографических трудов	162
<i>Д-р Мария Бокан,</i>	
<i>Доц. д-р Нина Пономарева</i>	
<i>Вед. библиограф Людмила Самара,</i>	
Собрание издания из библиотека П. А. Сырку в Славянском фонде Библиотеки Российской Академии наук	170
<i>Колмакова Мария Владимировна</i>	
<i>Чернышенко Дарья Юрьевна</i>	
Вестник „Известия на Габровската народна библиотека „Априлов – Палаузов“ (1924–1945)	176
<i>Савина Цонева</i>	
Библиотерапия. Библиотерапевтични проекти по света	184
<i>Благовеста Н. Костадинова</i>	
Новите дигитални медии и влиянието им на потребителите и комуникациите	192
<i>Мирена Тодорова, докторант</i>	
<i>Доц. Галина Богданова</i>	
Сравнителен анализ на похватите, използвани в индустрията за медиен мониторинг в България и в Австрия	211
<i>Мария Жарова, докторант</i>	
Габровското литературно списание „Луна“ – кратко явление но значим културен факт в българската периодика	232
<i>Нина Иванова</i>	

Народно военно-политическо училище „Йосиф В. Сталин“ – един интересен момент в развитието на военното образование във В. Търново	237
<i>Николай Колев, докторант</i>	
Структури на библиотеките в Полша. Публични библиотеки	251
<i>Марта Гайенцка</i>	
За терминологията в графичната композиция на книгата	261
<i>Проф. д-р Лъчезар Георгиев</i>	
Тенденции в детското книгоиздаване и четене в Аржентина	273
<i>Гл. ас. д-р Стела В. Георгиева</i>	
Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ и първите стъпки в краезнанието. Първата краеведска картотека в България	283
<i>Ас. Силвия Славчева</i>	
(Не) Актуалните библиотеки	288
<i>Мартин Янкова</i>	
Модни тенденции в издателския бизнес през 2015 г.	293
<i>Ас. Стефка Чернева</i> <i>Александрина Нанчева</i>	
Търновската църковно-епархийска община и градската община през периода 1867–1873 г.	305
<i>Тихомир Тонков</i>	
Никола Георгиев Попниколов – директорът, възродил училището в Поликраище	315
<i>Георги Николов Георгиев</i> <i>Трифонка Романова Попниколова</i> <i>Марияна Николова Георгиева-Гроссе</i>	
Етноложко проучване на личните имена на българите от селата Караисен и Батак (Свищовска околия) в края на XIX и началото на XX век (по данни от Държавен Архив в град Велико Търново)	336
<i>Д-р Емил Александров</i>	
Недю Жеков – първият ректор на Петропавловското богословско училище	346
<i>Атанас Коев</i>	
Бъдеще, което вече се е случило – днешните ни решения за насърчаване на детското четене	352
<i>Доц. д.п.н Мариана Мандева</i>	
Къде са приказките? (Библиометричен анализ на изданията с приказки за периода 1989–2013 г.)	362
<i>Катя Кирилова, докторант</i>	

БИБЛИОТЕКИ – ЧЕТЕНЕ – КОМУНИКАЦИИ

Четиринадесета национална научна конференция
с международно участие

Велико Търново, 17 – 18 ноември 2015 г.

Българска

Първо издание

Научна

Съставители: *проф. дфн Иванка Янкова*

доц. д-р Александър Ковачев

д-р Иван Александров

доц. д-р Калина Иванова

Научен редактор: *проф. д-р Елена Георгиева*

Технически редактор: *Калоян Здравков*

Формат 60x90/16

Печатни коли 23,5

Печат: Булгед ООД

ISSN 1313-8138